

చెన్న పట్టణము, నవంబరు ౧౯౨౮

సంపుటము ౫

విభవ సంవత్సరము శార్దూకమాసము

సంఖ్య ౧౧

సుధాకరా!

వేదుల నత్యనారాయణ శాస్త్రి (సాహితీసమితి)

ఓయి సుధాకరా! నిలువు మొక్కనిమేషము; నీ మహోదయ
చాయలు సోకి నాయెడద సాగరమట్టుల పొంగుచున్న; దే
వోయనుభూతజీవితసుఖోర్ము లపూర్వవిముగ్ధనాట్యము
జేయుచు పాడుచున్నవి వినిర్మల మోహనరాగ గీతికల్.

నా కిపు డీసపంచ మొకనందనమట్టుల నీ యనంతలో
వైకపవిత్రకాంతి సుధలందున విచ్చిన మూగసోయగం
బై కనుపట్టె మానవుల యాశలతో విధికి నిరంతరా
నీకము సాగు ఈకటికినేల మనోజ్ఞత యింతెనిల్చునే!

ఈయది మోగమో యెడద నేర్చెడు భేదము యతలంతలై
పోయెడు మోహమో తొలగిపోవని స్వప్నము చెప్పలేని దే
దో యనుభూతి దివ్యపవనోర్మిపరీమళ మల్లు ముగ్ధునిం
జేయుచునుండె నన్ని పుడు నీతెలికాంతుల కాగిలింతలన్.

నీవొక యుష్పరక్షణయినీ కబరీయ్యత పారిజాత-మా
లావినరంబువో మరి; ఇలాతలమంట సుధాతుమారవ
ర్ణావిమలావగుంతనము జార్చుచు బోవు శరద్విభావరీ
దేవి లలాటికామణివో, దీపికవో, సురలోకలక్ష్మికిన్.

అలసట శెందినావో యుదయాస్తమయమ్ములె జీవనమ్ముగా
తిలచెడు మర్త్యపాలి కమృతప్రభలక పెదజల్లి; యింత సొం
పులొలుకు పెన్నెలం గనులు మూయనిపేదలకై కృపారసం
బాలసెడు నీసుధామరళి నూదుదువో భవనాలుసోలగన్.

ఓయమృతాశ్రుమూర్తి, యెటకో పరువెత్తెడు వాయులీనమై
పోయెడు రాగరేఖవలె; మోయగరాని ప్రవానదుఃఖమో,
తీయనిప్రేమవేదనయో, తీరనికోరికయో, యెవో యెదం
గోయునో యేమొ రాలెద వనూనహిమాశ్రుకణాల నావలెన్.

విరిసినపూలవెన్నెలల వెల్లువ చక్కదనాల హంసవై
యరిగెడు నిన్నుజాచు నిశలందున నాకగు బాష్పశాంతి నీ
వెరుగుదు; దుఃఖతాపముల క్లిగు పాడుప్రపంచమం దెరుం
గను కరుణైకముగ్ధుల యగాధహృదంతర బాష్పమాధురిన్.

చిరవిరహైకవాసనల జమ్ముసుఖస్మృతులేవో వై పయిం
బారలుదు దుఃఖపుంగనటు వోవనియాశల మేలుకొల్పు సుం
దరతరచంద్రికా పులకితమ్మగు నింతటి కమృతైన రా
తిరి తెలవానిపోవక యిదేగతి నాకయి నిల్వరాదో!

ప్రేమపిపాసచే అమృతవీధుల జేరిన సుందరాంగరా
స్తోమ సితావగుంతనతతుల్ సుమి యాతెలిమబ్బుదొంతరల్ ;
నీమ్మదు శయ్యలై సుధలు నిండిననీస్మితరోచిరూర్మికా
కోమల ఛేనరాసులయి కూర్చెడు నాయెద కింతవేదనన్.

ఆమ్మదుచంద్రికా యవనికావృత సీలనభోనిశాంత శో
భామయనీమలం దమృతవాటుల స్వప్నపథాల ఒక్క యీ
యామినిమాత్రమే తిరుగులాడెద నే చిరుమబ్బువోలె నీ
తో మనసార; ఒక్కవరి తోడ్కొనిపోవగరాదటో నభా!

నందిమల్లయ్య-ఘంటసింగయ్య

తేకుమల్ల అయ్యలరావుగారు, యమ్. ఏ., యల్. టి.

(చతురటి పంచిక తరువాయి)

ఉదాహరణము: ౧—

ధర్మవ్యాఖ్యోపాఖ్యానము

శ్లో. తస్య కారేన మహాతా చారి క్షేణం ధీమతః;
బధూ వాద్ధన కానామ కవ్యాన వరవర్జి నీ,
తస్య యోవనకారేణ చింతయామాస ధర్మవిత్;
కన్యాయం దీయతే కన్యా కోవా యోగ్యకృతై
పుమాన్.

ఇతి చింతయత స్తస్య మతంగస్య సుతం ప్రతి;
ధర్మవ్యాఖ్యస్య సువ్యక్తం ప్రపన్నాఖ్యం ప్రతిబ్రువన్.
(సంస్కృత వరాహపురాణము)

గీ. వ్యాధర్మర్తకు మఱికొన్ని నర్స ములకుఁ
బుట్టె నర్జున కీనామపుత్రి మొఱుంగుఁ
దీఁగ త నడి రతిరాజ తియ్యవించి
చేగపోతిక పన్నె లపోగపనిది.

క. ఈచందంబున జననం
తై చాంద్రమనకరభంగి ననువివ వృద్ధి
శ్రీహామరి గల చెంచుల
రాచూలికి యోవనంబు రాఁ గడఁగుటయున్.

నీ. నాభికావాలమండలమున మొలచిన
తాపింధవల్లి మతల్లి యనఁగఁ
దనుమనోభవపుష్ప ధనురంతరంబునఁ
గట్టిన బంగారు కట్టు లనఁగ
పొందవ్యకేళి కాపారంబులోపల
మొనవిన నెత్తిమ్య మొగడ లనఁగ
నిటల స్తనంధయనీహరకరునిపైఁ
గవిసిన గాఢాంధకార మనఁగ

నాడు నాటికి వారు గానంగఁ బడియె
వరులు దోచెఁ గుడంబులు వచ్చెఁ గురులు
వ్రాలె నంతట నాభిల్ల నంత వల్ల
భాత్యనంభవ సంపూర్ణ యోవనమున.

గీ. హరిగ కరిహరిదమరంబు లక్షీకుంభ
మధ్యవాలాకృతులు చెచ్చి మనుపుకొఱవ
భిల్ల పతియింట గిరువులు పెట్టె ననఁగ
దృక్కుచవలగ్న చిహరచారిమల పొప్పు.

గీ. పట్టెఁదేసి మచంబులపై ధరించి
కందుకక్రీడ గావించు ఘర్మవారి
గరఁగి డిగఱాట నవగై రికద్రవంబు
గిరులఁ బ్రవహించు భామనిర్మలము లనఁగ.

గీ. నన్ను గుబ్బులపోరాటం బెట్టు
బోయి మధ్యస్తభానంబు పొంద లేని
కతన లజ్జించె ననఁగ మొగాలు నల్లఁ
వారు గురువింద పూసలచేరు చెయ.

క. క్రిక్కిరిసినచింక పుంజున
బక్కవకవైక్క లనఁగ సతీయలు దనకున్
మక్కున నీ నొక్కొకమరి
పెక్కులు మెడఁ బాల్చు మంచిపించెపువందల్.

గీ. గ్రహణభయమున రవిసుధాకరులు హిను
లై చిహరబంధరాహుగ్రహంబు కడవ
తరలు వేడంగ వచ్చినచాచ్చు దోవఁ
పెట్టు సింహారమునఁ జాక్కబొట్టు నొసల.

వ. ఇవిధంబున వారూఢయోవనవిజృంభణమున దృక్కు
రంభంబైన నిజతమాజ నీర్జ్వలంబు జూచి దూరీకృత

విశోధుండు ధర్మవ్యాధుండు దీనికిం దగినవరుం
 డెవ్వండు గలుగుతో యని చింతించుచు మరెంగముని
 కుమారుండు ప్రసన్నుం డనువాడు సకలవిద్యాప్రస
 న్నుం డని విని వానికి వివాహంబు సేయునీహ నక్షీణ
 పుణ్యుత్కణగోప నవ్వరాకోహః గొంచు దుష్కృతం
 బులకుం గొంచు చెంచులు వెంటరా విరాయాసం
 బునం జని లవంగ వారంగ పూగ పున్నాగ వసుళ వరు
 నక క్రియాశు రసాల ప్రమఖ సాలవికాసమాన మాన
 వాసవాసవాభ గంధపవమాన నిరస్త సమస్త పాంథ
 శ్రమంబగు వాశ్రమంబు దలసి ముండట సహావర
 తిరంబున బహువిద్యగంబులతోడ వాహ్నిక
 క్రియాకలాపంబులుదీర్చి నేదాంతకాస్త్రవ్యాఖ్యాన
 గోష్ఠి నున్న మరెంగునిఁ గమంగొని యిట్లనియె.

మ. అనఘస్యాంత మరెంగండుయమివరే
 జ్యా నాతమాబాత న
 భువ కీ కన్యకఁ దెచ్చివాడె రమణీ
 చూడామణిక్ మీప్రస
 మ్మనకున్ నేయుడమా వినాహ మిడ నెం
 యం జూచినం గల్గ రా
 యన దక్క మ్మనిరాజనందనులు క
 వ్యావానయోగ్యుత్ నరుత్.

న. అనవుడు వల్ల కాక తగు
 వాటవికాన్వయసార్వభౌమ నీ
 తనయ మదీయ పుత్రునకు
 ధర్మకళత్రముగా వటంచు నా
 తనిఁ దనవర్ణకాలకు
 మరెంగమహామనిపుంగవుండు తో
 జొని నని చూపెఁ దెండ్లికొడు
 కున్ మితభాషణు వంకధూషణున్.
 (తెలుగు వరాహపురాణము, ద్వితీయాశ్వాసము)

ఉదాహరణము: ౨—

శ్లో. అస్త్రేకం భారతే వర్తే వనం దండక సంశ్లితమ్;
 తత్ర తీవ్రం తపో ధూరం గౌరవో నమస్తే ద్విజః.
 చకార తస్య బ్రహ్మకు పరితోషం గతః ప్రభుః;

ఉవాచ తం మునిం బ్రహ్మ వరం బ్రూహి తపోధన!
 ఏవ ముక్తస్తు తాతేన బ్రహ్మణా లోకకర్తృణా;
 ఉవాచ సస్యపం క్తిం మే ధాన్యానాం దేహిసంగతా.
 ఏవ ముక్తౌ దదౌ తస్య తమే వార్తం పితృమహా;
 లభ్యాతు తం వరం విప్రుః కేశశృంగే మహాశ్రమః.
 చకార త స్యోషపివ పాకాంతే కాలయో ద్విజైః;
 లూయంతి తేన మునినా మధ్వాప్నే పథ్యతే తథా.
 సర్వాతిథ్య మసౌ విప్రుబ్రాహ్మణేస్యోదదాత్మికమ్;
 కస్యచి త్తస్య కాలస్య మహతీ ద్వాదశాబ్దికా.
 అనావృష్టి ర్ద్విజవర హ్యధవ బ్లోమహర్షి ణీ;
 తాం దృష్ట్వా మునయః సర్వే అనావృష్టిం వనేవరాః.
 తేనధయా వీడ్మయావాక్సే ప్రయయౌ క్షౌతమం తదా;
 అథ తా వాగతాన్ దృష్ట్వా గౌరమః శిరసా నతః.
 ఉవాచ నీయతాం మహ్యం గృహే మునివరాత్మజాః;
 ఏవ ముక్తా స్తు తే తేన తస్య ర్వివిధభోజనమ్
 భుంజమానా అనావృష్టి ర్వాన తస్మిన్వృతా ౭భవత్;
 నివృత్తాయాంచ తే తస్యా మనావృష్ట్యాంకు తేద్విజాః;
 తీర్థయాత్రానివృత్తాంకు ప్రయాతు మనసో ౭భవన్.
 (సంస్కృత వరాహపురాణము.)

నీ. మున్ను భారతెవ్వు మున దండకావన
 వాటి గౌరమముపినర్మం దెల్ల
 సంభవుఁ గూర్చి నిష్టావరక్తింబున
 బహుకాల ముగ్రతపంబు ఫలిసి
 ప్రత్యక్ష మైవతద్రహ్మచే విత్తిన
 సస్యంబు లన్నియు జాములోన
 పరిపాకమున బొంద వరముఁ గైకొని నచ్చి
 కేశశృంగగిరిఁ బర్ణకాలఁ గట్టు
 కొని సమర్పించుఁ గోటులకొలది మీఱ
 వచ్చు నతిగుల కెల్ల నవ్వారి గాఁగ
 మద్రసాన్నంబు వలలబసస్యవృద్ధి
 కలిమి వంతుల నొకకొంతకాలమునకు.

క. శోషముతో విజయహిమో
 స్మేషము చూపంగ చలసి మీనంబునకున్

బూహార్యజాంకు వచ్చిన

దోమంబునఁ జేసి కలవు దోడనె రాఁ గన్. [మము

లయవిభాతి, విసరఁ జెనుగాదుపులు మసలె బుదాగ

పసిమిచెడె సస్యములు కనవు దినలేమిం

బసరములు వట్టె నదు లిడుకలునుఁ జిప్పలును

మినమిస మనన్ విగతిరసగరిను నింకన్

నకుమతి పడన్ దివిసె నుసుమఫలప్రముల

పస దట్టిగ భూరుహము లుకు రుడిగఁ బ్రాణి

ప్రసరములు నొంజొకటి మెంసగఁ దోడఁగన్ గలవు

గసిమసఁగ విశ్వమున వస లయవిభాతిన్.

సీ. మిగుల భీకరవృత్తి మిన్న ముట్టినఘాను

కేకుచె విరుచుటెక్కఁబు గాఁగ

నోరంత సాద్దును హోరని విసరుచుఁ

గెరలు కరువలి వకేబు గాఁగ

చెట్టుచేమలు గారుచిమ్మనఁ గమరిన

మన్ననిగిరులె యేనుఁగులు గాఁగ

నిప్పులు గ్రమ్మచు నెప్పుడుఁ గాయు

నిబ్బరపుటెండలె ప్రతాపంబు గాఁగ

అనశనప్రాప్తి మృతిమనుష్యప్రతాన

మాంసభక్షణవృత్తగోమాయకాక

ఘూకబహుజంతువులు బంట్లగుంపు గాఁగ

రాజసంబున దుర్భిక్షరాజ మెఱుఁ.

క. భూకాంత వీరుష్టుమఁ

గాక వదన మిలకరింపఁ గాన్పించిన పం

డ్లొ కాకన వెలిపున్పులు

లోకములోఁ గాచె నిట్లు లోఁబడె జనముల్.

ఉ. అప్పుడు దేవదారు విసి

హంతరసీమ పసిండుసంయముల్

విప్పగు భూమి నన్నము ఫ

లింపక చెట్టులు నెండిపోయె వా

తప్పినఁ బోవుఁ బ్రాణములు

తప్పదు రెం డని మన్ను గౌతముం

తెప్పగ విన్నవా రగుటఁ

తేరిరి తన్మతశృంగ శైలమున్.

క. ఈగతి వచ్చిన మునులకు

వాగౌతముఁ డెదురు నడచి సాష్టాంగముగాఁ

బాగిలి మ్రొక్కుచు నేడు గ

దా గణనకు నెక్క మత్స్రీయాసం బనుచున్.

సీ. సంతసించుచు నిజాశ్రమమున విడియించు

కొని వారి కల్లను దినదినము న

హల్య ప్రాణేకుఁ డహల్య కాల్యన్నంబు

వలసిన వారికి వలసినంత

ఘృతసూపఫలదధిక్షీర యుక్తంబుగాఁ

దలఁచినప్పుడె పెట్టెఁ దారు నిత్య

మును భుజాభోజనంబులు చేసి చట్టల

కరణి నందలు ముచ్చె మురియ బలిసి

నెమ్మది కుభింప చెడరెఁ బండ్రెండువత్స

రములు కలవుమం దీతె వర్షములు నురిసె

జల్లబడె నేల సకలసస్యములుఁ బండఁ

బుడవి ధాన్యంబు పోకకుఁ బుట్టె డమ్మ.

క. అప్పుడు తపస్సులు తమలో

డెప్పరమా తీర నేమిటికి నిక నినటన్

గుప్పలు వడి నిలువఁగ రం

డెప్పటి తావులకె పోద మిందల మనుచున్.

(తెలుగు వరాహపురాణము, దశమాశ్వాసము)

కవనశిల్పము, శైలి

కవిసార్వభౌముడగు శ్రీనాథుని తిరువాతికవులను

గుఱించి వెనుకటి రెండధ్యాయములలోను గొంత వ్రాయ

వలసినదైనది. దగ్గబల్లి దుగ్గకవియు, పిల్ల మట్టి పినపీర

భద్రకవియు శ్రీనాథున కతిసమీపకాలములో వెనుబ

డిని వచ్చినవారు. వారికి సన్నిహితసమకాలికులే యీజం

టకవులు. కావున వీరును శ్రీనాథుని లేజన్యారముగొంత

గ్రహించియుండురని తలంచుట యసంభవము కాదు.

దుగ్గన కృతి వొందిన చెందలూరి గంగయమాత్య

నికి వీరును దమ ప్రబోధపంద్రోదయమును గృతియిచ్చిరి.

పినపీరభద్రుని కృతి స్వీకరించిన పాశువ నరసింగరాయల

క్రిందనున్న దండనాథునకు వీరును తమ వరాహపురాణము

సంకిరణముచేసిరి. కావున నీజంటకవులు దుగ్గనకును, పిన
 పీఠనకును ఆత్యంత సమీపస్థులుగ నుండి పరస్పరసన్ని
 కర్ష సాహచర్యమున మెలగుచుండిరిని యూహించుట
 యాధార్యమునకుఁ జాలఁ జేరువయని చెప్పవచ్చును.
 కాఁబట్టి వీరికవిత పైనఁ జెప్పిన కవుల కవిత్వసంపత్తితో
 సరిమానుట సారస్వత జిజ్ఞాసువుల కంతయుఁ బ్రతికర
 ముగా నుండును.

వీరి కవితాశిల్పము శ్రీనాథాచలసలైకే కేవలము
 మాతృకానుసారి గాకుండ స్వకపోలకల్పనాధూయి
 వ్యమై యుత్పాదయ్యెను. చూలమండలి కథారేఖాకృతిని
 దీసికొని దానిని మాంసమ స్త్రీమృత్యుమగు సతీన
 స్వయాపమగ సృజింపఁగల నిష్కళశైలి మహాకవులయం
 దున్నట్లు వీరియందును గానంబడు. మూలగ్రంథమందలి
 విషయములను సంక్షేపించుటకంటె విస్తరించుటయే వీరి
 శిల్పమందలి ప్రధానాంశమని తోచుచున్నది. శ్రీనా
 థుఁడు మూలగ్రంథములను సర్వవిధములఁ జెంచుచు వ్రా
 సెను. కాని యాతని శబ్దభూయిష్టమగు శైలివలెనే వర్ణ
 నావిష్టృత మగు శిల్పమును గ్రంథసంక్షేపమునకంటె
 గ్రంథవిస్తృతికరణమందే విదర్శనముగా నున్నది.

ఈకవులశైలి యట్లు గాక, గ్రంథపరిమాణము
 పెరుగుచున్నను, శైలియందుమాత్రము పదనియమము
 చాలమునుఁ బాటింపఁబడినది. భావములను గొలఁదిమాట
 లతో విస్తృతము చేయుటయే కాని శబ్దాడంబరములను
 నతిదీర్ఘ సమాసములతో ఘటించుట వీరిపార్శ్వము కాదు.
 కథావిషయములను సంవర్కనుసారముగఁ దదుచితకల్ప
 నలతోఁ బోషించి మెఱుగుపెట్టి వృద్ధిపఱచుటయే
 తఱచు గోచరించును. అట్లు పెంచుటలో వీరికి వినువు
 కానరాదు. వీరికల్పనలు, వర్ణనలు పై సర్గికములుగను,
 సర్వజనానుభవ సిద్ధముగను, మనోహరముగను గాన్పిం
 చుచున్నవి. పినపీఠనకల్పనలు స్వాభావికముగ నుండ
 వనియు, పూర్వగ్రంథములనుండి సామాన్యముగ నెత్తి
 వ్రాయఁబడినవనియు నిదివఱలోఁ జెప్పితిని. వీరివి యట్టివి
 కావు. అనంతమాత్యువివలెనే వీరును నిష్కలప్రకృతిని
 దిలకించి స్వానుభవవిశేషములతో బ్రదర్శించిరి. జక్క

నకవి వర్ణనలు నిర్దిష్టపరిమితులై శృంగారధూపితములై
 విరాజిల్లుచున్నవి కాని వానియందు వీరు చేయఁగల వైత
 న్యాలోపముగాని, ప్రకృతిసిద్ధధూమణములుగాని కాన
 రావు. దుగ్గనకవి పరిమితశక్తి గలవాఁడై తగుమాత్ర
 ముగ రసపోషణ చేసినను, తాను జూపినశిల్పము నిర్దు
 ష్టమై, నిర్వక్రమై, నిర్మలమై యున్నది. ఈకవులప్రతిభ
 దుగ్గనదానికంటె చాల హెచ్చు. కావున నిందుమించు
 సమకాలికులగు కవులలో వీరినేకవిధముల మిన్నలని
 చెప్ప సాహించుచున్నాను. వీరి భాషాంతరీకరణపద్ధతిని
 నిరూపించుటకుఁ గాను నేను జూపిన రెండు దృష్టాంతము
 లలోను వీరి కవితాశిల్పసంబంధమైన వైయంశములను
 ద్రువపఱచుటకు వలసిన విదర్శనములు చాలఁ గలవు.
 కావున గ్రంథవిస్తరభీతిచే మఱికొన్ని భాగములను
 మూలమునుండి యుద్ధరించి యిటఁ బొందుపఱుప మాని
 నాడెను.

వీరిశైలి ధారాళమై, రసావహమై యున్నది.
 పినపీఠనయందలి యుద్ధండమగు పై సర్గికధారాపాతము
 గాని, యనంతమాత్యుని కించిత్కుంతిత శబ్దాను
 పంధానముగాని వీరి కవనశైలియందుఁ గానంబడదు.
 ధారాశుద్ధి సహజమై, సమగతి కలది యే విరాజిల్లు
 చున్నది. వీరిశైలియు దుగ్గనకవియని శైలివలెనే
 మృదులమై, మనుమరమై, ప్రతిపద్య రసస్ఫురితమై హృద
 యంగమముగా నుండును. జక్కనకవియందు ముఖ్య
 ముగాఁ గవి సమయసిద్ధములగు భావములును, వర్ణనలును,
 శబ్దవచుత్కృతులును గుప్తశిల్పముగా నుండును. వీరియం
 దట్లు గాక ప్రకృతిస్మృతికములగు వర్ణనలును, భావము
 లును, రసవికారములును కవియొక్క హృదయకుసారము
 నుండి నిర్వక్రగతిని వెలువడి, పాతకహృదయములఁ బ్రవే
 శించి రసావేశము నుద్భవించుచేయును.

తమకవిత్యై కయ్యావిషయమున నీకవు లిట్లు వ్రా
 సినొనిరి: “వదనరసనాచాతుర్యంబున నల్పాక్షరంబుల
 నధికార్థంబు నుడియించి పద్యపూరణంబులకు నాధికార
 ణంబులైన సంస్కృతాంధ్రభాషలం గల జిల్లులు విస
 ర్జించి రసపోషణ ప్రధానశబ్దము లుపాధించి” వీరు గద్య

పద్మరచనాక్రమమునకుఁ గడంగిరి, వీరి గ్రంథములు పరిశీలింపఁగా నీరచనాపద్ధతులు యథావిధిగా వీరిచే నిర్వహింపఁబడిన వని మనకు విశేషమగును.

ప్రాచీనకవిగ్రామములగు తిక్కన, కొమ్మన, మంచన మున్న నవారివలెఁ జిన్న చిన్న పదములను, ముఖ్యముగా నాంధ్రపదములను, జేర్చి, సుస్వనము వీనులకు విందొసరించునట్లు మేళవించి, సరసకవితానిస్సర్గగానమాధుర్యమున దెందంబున నానందంబు నెలకొల్పుదురు. వారి భాషాప్రయోగమున జాతి వారానమత్కృతి తఱచు గానవయ్యెడు. వీరి కవిత్వమందు భావనాసమృద్ధియు, భావనాప్రకాశమును, ప్రాచీనకవి ప్రయోగసంపత్తియు, నిండైన గౌరవమును సమహర్షిఁబడియున్నవి. వీధులమందును స్వర్ణపదములు గానఁబడవు. నీరసభావములు చాల నేరును. నాచనసోముఁడు, పోతన మొదలగు వారివలె నల్ల నములయందు దృశ్యములను దృష్టోచరమగు నట్లు వర్ణించెడు ప్రయత్నము చేయుదురు కాని యాప్రయత్నము సర్వత్ర సఫలము కాలేదు. చిత్రపల్లవము కంటే భావసౌష్ఠవమే యెక్కువగ గోచరించుచుండును.

నీ. అచ్చన దాన హోమాదులు ఫలకంబు
లింగియనిగ్రహం వీనుపచీల
యభిలభూతవయాపరామృత్యము లిది
కాఁడు వైరాగ్యంబు గాలివీర
క్షైర్యంబు కుదసత్వికాంబు మ్రోడులు
మంచివారలతోడిమైత్రి సరకు
శిలంబు నడిపించుమాలివి సంపలిం
పని నూనసం బది బరువు గాఁగ
జేసిన మురారిదరణరాజీవభక్తి
గౌరవం బను పేరొడ గలిగనేని
ఘోరభవనాగరము దాఁటి నేరవచ్చు
మోక్ష మనుదీవి మానవాధ్యక్షతిలక.

(వరాహపురాణము, ఆత్మ్యాసము ౫)

* రాజసభలయం దుండు పంశితకవులు పరస్పరము కావ్యకృతుల నెట్లు పరిశీలించి మెఱుంగు పెట్టుదురో యావిషయము నీకవులు తమప్రబోధచంద్రోదయమున నిట్లు తెలుపుచు చేసెరి:—

క. పారిపారి నొప్ప సలాకల, నొరసినకుందనపు బూదయును బోలె సభన
సరకుల సంస్కరణమున, వరకవికావ్యంబు మిగుల వన్నెకు నెక్కున్.

వీరు రచించిన రెండుగ్రంథములలోను ప్రబోధచంద్రోదయమే యెక్కువ గణనీయ మైన దని నేనభిప్రాయపడుచున్నాను. వీని కయ్యాపాకరీతులు లేఁబ్రాయపు రచనను బొడనూపుచున్నవి. ఆయినను రసభ్రష్టిచే నిగనిగలాడు ద్రాక్షఫలమంజరులవలె కోమలమై, మృదులమై, సర్వవిధముల మనోహరమై యున్నది. ఆందలిపద్మరచన యెంత రమణీయముగా నున్నదో గద్వరచనయు నంతసరళముగాను, మనోజ్ఞ ముగాను నున్నది. వీరిగద్యము పింగళి నూరనార్యుని గద్యమువలె దీర్ఘ సంస్కృతసమాపములు లేక, చిన్న చిన్న శబ్దములతోఁ గూర్పఁబడి, యనుప్రాసమాత్రశబ్దాలంకారశోభితమై, ముత్యంపుసరులవలె విరాజిల్లుచున్నది. దీక్షవర్ణనముగా నొండు నివర్ణనము మాత్రము చూపెదను.

“అప్పుడు శూపణకుఁడు భిక్షుకునిం గాపాడినని స్వీక్షించి యాక్షణం బగణితమార్గంబున నెఱింగితి మన మిందఱుము మహామోహుని పంపుఁబడి సత్సత్వసంధి నయగు సాత్విక శ్రద్ధం జెరపట్టుకొని పోవం బనుచెంచి నారము. వచ్చి యిచ్చుట నెచ్చరిక దప్పి విచ్చులవిడి నుండుట కాదు గావునఁ గార్యంబు విచారించపలయు ననినఁ గాపాఠికుండు దిగంబరా, యవ్వరాలిం బరామర్శింపుము. (ప్రబోధచం. ఆ. ౮.)

ఈగద్యసారశ్యము వరాహపురాణమున నెక్కువగా గాన్పింపదు. ప్రబోధచంద్రోదయము లేఁబ్రాయమున రచింపఁబడినదని కాఁబోలు, వరాహపురాణమున గద్యపద్మరచనాబంధము కొంత క్లిష్టతరమై సమాసబంధురమై సంఘటించఁబడినది. మఱియు నీకావ్యమున శబ్దనమత్కృతులమాత్రము గనుపఱచెడు పద్యజైచిత్త్యములు కథాసరణియందే నిబద్ధములై, పతనసారస్యమున కంతరాయము గలిగించుచున్నవి.* ఈవిషయమున మాత్ర మీకవివదులు తత్కైలాసంప్రదాయముల నను

సరించి, పాండిత్యప్రకర్షము వ్యక్తపరప సుద్దేశించినట్లుగా న్నించుచున్నది. అట్లు కానియెడల రసజ్ఞులగు నీకవి శేఖరులు కథాసందర్భమున సేకాక్షరకందములు, ద్వ్యక్షరకందములు మున్నగునవి వ్రాయవలసిన హేతువు కాన్విపడు. మహిమగురుడు వైష్ణవీమహాశక్తిని జూచి మోహించి విరహాతురుడై యావాలుగంటి కటాక్షవీక్షణము లపేక్షించి మాయాకోవిదుడగు విద్యుత్ప్రభుండును వానిని దౌర్భ్యమునఁ బంప నాసందేశహరుఁ డామెసొందర్యాతిశయముల వర్ణించుచు నిట్లు ముతించెను:

ద్వ్యక్షరకందము

క. కాకలికాకల కలకల

కోకిల కుల లీల కలల కులుకుల కలకే

కైకోకు కేలికొలకుల

కోకాలీకేలి కులికి కొంకకు కలికి.

(వరాహ. ఆ. ౧౧)

ఈశ్వరగార్తవ మెంత రసోత్సేకముఁ బుట్టింపఁగలుగునో వేఱ చెప్పవలయువా? ఇట్టి రసవిచ్ఛేదసందర్భము లింకను గొన్నితావుల కేరికేకంటకములవలె రసామోదమునకు భంగకరములుగా నున్నవి.

ఈకవు లిద్దఱలో నెవంకవిత్వ మెట్టిదో నిర్ణయించుట కారాదములు లేవు కాని వీరిలో రెండవవాడగు ఘంట సింగయ్య మలయమారుతికవి యను

పారుపాళీధానము గలవాడై, కవితావిషయముల నెప్పుడు గౌరవమున కాస్పద మయ్యెనని యూహింపదగును. అట్లయిన నంది మల్లయ్య యను మొదటివాడు కవిత్వ విషయములోఁ గణనీయుడై యుండును. నెవంక చినవీర ననుజేంచి వ్రాయుటలో “మకవి మల్లకమణి కులికిపాస్త పల్ల వుండ” నని యాకవి యవాంకృతిని వాత్మస్తుతి చేసికొని నని, యాతనిచే నొకపుడు సొందిన మల్లన మకవి యెవరై యుండురోయని నేను ప్రశ్నించితిని. ఆ ప్రశ్నమునకు సమాధాన మీనందిమల్లయ్య యనునేమాయని వాడు గొప్ప సందేహము కలుగుచున్నది. వీలనఁగా, చినవీరన సాళువ నరసింగరాయలయొద్ద నుండుటయు; నందిమల్లయ్య యెతని దండనాయకుడైన తుళువ నరసరాయలయొద్ద నుండుటయుఁజూడ, వీరికి లెఱచుగా సారస్వతసమరములు గలుగుచుండెడివేమో యని తోచెడిని. ఆసమరములలోఁ చినవీరన వృజపాణియై ఘంటసింగయ్యను దాఁకలేక, మెత్తనివానిని మొత్తుటయే మహాపాదమలక్షణమని తన బెట్టిదంపు చిట్టతనము నంతయు నీమల్లన మీఁదఁ బ్రయోగించియుండును!

చినవీరభద్రుఁ డెంత గర్వింపినను నీ మహాకవు లిద్దఱు వాణివికారదులు, పదవాక్యప్రమాణజ్ఞులు, సరస కవితానిష్ఠులు, నిర్గుప్త ప్రవర్తనాదర్శప్రబోధకులు, గావున వీరి గ్రంథము లాంధ్రసాహిత్య సాదరముగఁ బఠింప వేడవచ్చును.

తరువోజ

వేమైపాత్రహా ప్రియురాలి బాసి
పెంటి బాసిన గువ్వపిట్ట చందమున
వేమాటును ననంత విరహార్తి నొంటి
విలపించు విరహి పెన్విలవనంబులను
సామోదమధుర భావామృతాసార
మనుషదమ్ము వెలార్చునట్టి సత్కవుల
కోమలామలసూక్తి కుసుమమంజరుల
గుణవి శేషమ్మును గొనియాడఁ దరమె.

మంజరి

సరయూతరంగినీ జలజపండముల
కమ్మల బుప్పొడి దుమారమ్ము జమ్ముచును
దరఁగయుయ్యెల లెక్కి తగ నూఁగి యూఁగి
తెలిముత్త్రియపుఁ దుంపురులఁ దొప్పదోఁగి
యల్లనల్లనవీచు పిల్ల గాలులకు
నుల్లమ్ము రంజిల్ల నొకనాఁడు వేడ్కఁ
దనప్రాణపదమైన తరుణితోఁ గూడి
నందనవని శచీనాథుండు వోలె
విరి దోలలోఁ బ్రీతి విహరించు మంజ
రిజరూప విజితకాయజుడైన యజుఁడు.

దక్షిణార్ణవోరాశి తటమందు నలరు
గోకర్ణమున నున్న శ్రీకంఠుఁ గొలువ
నింగిరంగగు వీడె గెంగేలఁ బూని
యవ్వేళ నాత్రోవ నరుగుచు నుండె
గానవిశారదుండైన నారదుఁడు.

వేలుపుజడదారి వీణీయకొనను
వేలువేలుపుమాని విరిదండ నొడిసి

కరువలి వేగ మై హరియించె నప్పు
డలరుఁ దావులకు నై యాసించినట్లు.

మందారతరువుప్పుమాల వెన్నో నెడు
తేంట్లతోఁ గూడు నాదేవర్షి వీణె
గనుపట్టె గాలి చేసిన తిరస్కృతికిఁ
గాటునీ కన్నీరు గార్చు చున్నట్లు.

అట్లు గాలిం దూలి యవనిపైఁ బడెడు
నవ్వేల్పు విరిదండ యతిభూమి యైన
పరిమళమకరంద భరముచే నచటి
తరులతార్తవరమం బరిహసించుచును
దైవంబు గుఱిచూచి తగ వైచినట్లు
లాతోట విహరించు నజుపట్టమహిమి
యిందుమతీదేవి యిఱిగబ్బిగుబ్బ
పాలిండ్ల మొనలందుఁ బడియె నబ్రముగ.

పడినంత భయదనర్పముఁ బోలె దానిఁ
దిలకించి కరము విహ్వల యాచు నామె
స్వర్భాను హృతచంద్ర చంద్రిక వోలె
నిలను రూపటి కూలె నిక నేమి చెప్ప.

అకస్మికముగ నిట్లతివ దాఁ గూలి
తనపతిం గూడఁ దోడన కూలఁ జేసెఁ
దొఱఁగెడు తెలబిందువుతోడఁ గూడఁ
బుడమి దీపజ్వాల వడియెడుం గాదె.

అట పార్శ్వ వర్తి జనార్తరావములఁ
గలగుండు వడి సరిగాఁ గుండునట్లు
కమలాకరమ్మునం గలవిహంగములు
గోలుగోలునను గగ్గోలుగా నఱచె.

ఉపచారములను దెల్పొందె నయ్యజుడఁ
పడఁతి లేవక మున్ను పడినట్ల యుండె
నాయువు మిగు లున్నయప్పుడే కాదె
ప్రాణికిని జకిత్స ఫల మీయఁజాలు.

విగతతంత్రికమా వీణియవోలే
జైతవ్యరహిత యా నా తీవఁబోడి
నతివత్సలుండైన యా జేడు దిగిచి
యిమ్ముగాఁ బరిచి తాంకమ్మునం జేర్చె.

కరణహానిం జేసి కడు గాజువాటి
యున్న యన్నాతి నట్లాడి జేర్చి యజుడు
సూపట్టె వటువాత సొం పేది యున్న
మృగలేఖఁ దాల్చు రాత్రీశుండువోలే.

అపు డట సహజధైర్యముఁగూడ వీడి
బాష్పగర్గదముగాఁ బతి విలిపించెఁ
గ్రాగిన విను మైనఁ గడు మెత్తఁ బాటు
దేహధారులమాట దెలుపఁగా నేట.

మేఘమ్ములా లేవు మెఱుపులా లేవు
ఉల్లమ్ము నులికించు నులుములా లేవు
కడు బెట్టిదములైన గాడ్పులా లేవు
విమలప్రశాంతమా వినువీధినుండి
సడియుఁ జప్పుడు లేక చల్లఁగా జాతీ
పడియె నీ కడిదిపూఁబిడు గి దెక్కడిదో.

అకట పువ్వులును దేహము సోఁకినంత
నుసులులుం బాపఁగా నోపునే నింకఁ
గడతేర్చుపనికి నంకల్పించుకొన్న
దైవంబునకును సాధన మేది గాదు.

అదిగాక కాలుండు మృదులవస్తువును
మృదువస్తువునన మాయింపఁగాఁ గడఁగు

నెఱి మంచువాన రూపము తమ్మితీవ
మొదటి నిదర్శనం బిదియ రెండవది.

ఇప్పువ్వు సరి జీవ మెడలించునేని
నెడఁదఁ జేర్చఁగ నన్ను మడియింప దేల?
అపుర! యొక్కెడ విషం బమ్మతంబ యగును
అమ్మత మొక్కెడ విషం బగు నీశ్వరేచ్ఛ.

కాక నాదగు నభాగ్యతఁ జేసి నేడు
పిడుగుగాఁ జేసె నివ్వరిదండ నజుడు
చెట్టుఁ గూల్చక దాని జుట్టుకొన్నట్టి
తీవీయం బడఁ గూల్చె నీ వింత పిడుగు.

ఎందుండి యరుదెంచిలే పూలసరమ
నా ప్రాణపదమును నాశమ్ము నేయ
దివ్యభావస్ఫూర్తిఁ దేజజిల్లుచును
గ్రూరరాక్షసవృత్తిఁ గొంటి వేమిటికి.

భువనమోహనమైన పాలుపమ్ము గలిగి
మకరందరస పరీమళ సరంపరల
హృదయ రంజననేయు నిట్టి నీవేడ
నతిఘోరమగు ప్రాణిహాననం బి దేడ.

ననలకుం గడుఁ గూర్చు నా ప్రాణదయిత
యెలమిమై వాని నొదలఁ దాల్చుచుండు
నట్టి పూఁబోడిని గిట్టించినావు
రమణి నీ కేమఁరాధంబు నేసె.

నీతావుల హసించు నిట్టూరుపులను
నీ తేనెతీపుల నిరసించు నుడుల
నీచాయఁ దెగడుచుండెడు లే నగవుల
నీకోమలత మీఱు నెమ్మేని తీరు

నారసి లోలోన నీరసం బూని
నాతివైఁ బగఁ బూనినావు గాఁబోలు

నట్లు గాకున్నఁ దత్ప్రకారంతోడ
నవి యన్నియు హరితువా దాయవగుచు.

హా జీవితేశ్వరీ, హా ప్రాణపదమ,
యిది నేమి ననుభవసి యో దేగినావు
నినువీడి నిముసమైనను మనఁజాల
నవి యిహగియు నిత యదయ నైతే?

చిహ్నవృత్త గమ్మావచిత్తుననం బోలెక
నరస నాతోడ ముచ్చటలాచుచుండి
మఱి చూడఁ జూడంగి మాయమైపోని
మైద్రదశాశికుఁ నయ్యె నప్పుర కాలుండు.

నలుమూఱు దేవి శిష్యుఁ డేసియున్న
నన్ను నొండనఁబోక మన్నించినావు
నేరమేలేని యీ నీ ప్రియుతోడ
నిపుడు మాటాడ విడేటికో చెపుమ.

శకుండ నే గడటవత్సలుఁడనం చీవు
దలపోసినా వింత తథ్యంబు సూనె
కాకున్న నన్ను వీడ్కోక యిందుండి
తిరిగి రానను పూన్ని దివికి నేగడుపె.

నోమనోఁ బ్రియునానినోఁ గూడఁ జవియు
నానాతి విడిమల్లి తాను రానేల
తనతప్పవలని వేదన మైచుఁ గాక
యతి శోచ్యమైన నా హతశీవితమ్ము.

అతను కేవల ననిదినట్టి క్రొంద్రమట
బొట్టులుగ నీమొగంబున నివే కలవు
గుడిరాత్రి క్షణములో మఱి ఏవు శివు
ప్రాణికోటలు యధరతిఁ గాన్ప నొక్కొ.

ఎదనైన నప్రియం బేజేసి యెఱుంగఁ
బడఁతి నన్నిట్ల విడిచి పోయితివె

మహిభర్త ననుమాట మాత్రమే కాని
నిక్కువం బగు ప్రేమ నీయంద కలదు.

అలికాంతి నజేమి లే యలరులం దూజిమి
నెఱి గల్గి వఱలు నీ నీలంపుఁ గురుల
గాలి గదల్పుచుఁ గరభోరు మరల
బ్రదుకు దీనని నాకు బ్రమ నొల్పుచుండె.

కాన నామదిలోనఁ గలవిషాదంబుఁ
బ్రతి బోధమున వేగఁ బాపవే దముత
నిశి మంచుమలగవిక నెఱయు చీకటిని
స్వరూచిచే బాపు నోమధిస్త్వోలె.

చలితాలకములతోఁ బలుకొందులేని
యీ నీదు నెమ్మొగం బెద నిర్దహించు
కొకలేక బోని నొమ్మొన పిడుమెనల
నిశివేళ ముకుళించు నెత్తమ్మోలె.

రేచానమగుడఁ దారేతేని బొందు
మరల జక్కవపెంటి మగనిఁ దా బొందు
నవి దాననేవియో గావధిసోర్చె
మఱి నీవు రావయో మఱుగి దీ మనసు.

నును లే జగుల్లి పాన్పునను క్షేప్తినను
గందు నీ సుకుమార సుందరాంగమ్ము
ఎటు బోన్పుఁ జెప్పమా ముపుమ రింబోగు
యతి కర్కశచితా నమాలోహణమ్ము.

అశిరహస్పమచూనపాయిని యనుఁగుఁ
జెలియ యీ రతనాలమొలనూలు నీకు
నడలేమి నిదియు నద్దడఁగి నీతోడ
నార్తిమై మరణించి నట్లున్నదకట!

కోయిల లందును దీయఁ బల్కులను
రాయంచలందును రమణీయగతుల

హరిబలండును జుచలాలోకనముల
ననిలలోల లతావళిని విలాసముల
స్వర్లోకజగమిషా సంసక్తవయ్య
నాకు నై యిటనిల్చినా వింత నిజము
విడు బాట కిదహార్తి మునుగు నామెనకు
నివి మేలిడంగఁ జాలునే యక్కటకట!

ఫలినిని నహకార ఫలకానినొకటఁ
గలపి రెంటిని జంటగాఁ జేసినావు
అవ్వాని పెండ్లి నేయకయ యిప్పగిదిఁ
బాసిపోవుట నీకుఁ బాడిగా దలల!

అతివ నీచేత దోహదమంది కలయఁ
బూచు నీ కంకేళి పూగొలల్ నీదు
కురుకురు వొడిపుగాఁ గూర్చకే నెట్లు
అక్కఱ, నివాసమాల్యముఁ జేయనేర్చు.

కనకనూపురము గల్లనంగ నీ యిడిన
వరదుర్లభంబైన చరణ సత్ప్రియను
నలుచినట్లులు సుమాశ్రులు రానియ
శోకమ్ము నీకునై శోకించుఁ గంట.

నేఁదోడుగా నీదు నిట్టూర్పు నెనయు
నొకవహువుల నూలు నెనయు గూర్చితివి
మిగులు నద్దించి బూర్తిగఁ గూర్చకుండ
నిగుఁజేయితి వయో యిది యేమి చెపుమ.

జలబాధీ నమదుఃఖ సౌఖ్య లీ చెలులు
నిలయ క్రాంత్యంతోల నెయు నీ కొడుకు
నీ పాదదాసుండ నే నిట్టు లయ్యు
నిలయింక నడిపోవు లంత నిష్ఠురము.

వృతి యస్తిమయమండె రతి సూయమయ్యె
నేయమ్ము విరసమై హేయమై పోయె
సకలర్థపులు నిరసవముల్ల శోచ
భూషాప్రయోజనంబును గోరబయ్యె
నకట, పా స్థితీశాస్త్రి మయ్య నా కిపును.

గృహిణీవై నూయింతు గృహభారమెల్లఁ
బ్రగడవై నచియుంతు నామహిణీమ్ము
నతిరహస్యమై హృదానంద మిమద
లలితకోమల సత్కలావిధులందఁ

ప్రియశిష్యురాలవై ప్రియము గూరుసొపు
కటకటా, యిట్టి నిగ గనికరం బేది
హరియించి కొంపోయినట్టి యమ్మిల్లి
చెలియ, నా దేది ముచ్చిలెదో చెపుమ.

మదిరాశీ, యస్తిమ మధురమైనట్టి
నాదు పుక్కిటిమధు వాదట నాని
దివి నెట్లవలఁ ద్రావెదవు నీవు బాష్ప
కలుషితంబైన నా తిల జలాంజలిని.

నెఱవైభవంబున్న నీలేమి సౌఖ్య
మింతతో సరి సుమీ యీ యజనకును
అన్యవిషయదూరుఁ జగు నాకు సర్వ
విషయముల్ నీతోడినేకదా దయిత!

అని యిట్లు లలికరుణాలాపములను
గులకాంతకై కడుగ విలపించు చజాడ
పూఁదేనె కన్నీటి బొట్టు లుట్టించి
చెట్టులచేగూడ బిట్టడిపించె.

భారతిలో తరచు చక్కనిముద్దులుగు పద్యములు వ్రాయవారు, న్యాయవాదివృత్తియందున్న వారు, నా కాత్మీయముగ్రంథము, ఒక కొక నామ ప్రాసం సకముగ కంకటాలముగారి కథానుంజరి “కన్నటికాలని” అనువాదనిగాని ప్రశంసించును నన్ను గూడ వాని నొక పాత్రమానుమని చెప్పిరి. కాని, నేను కెక్క-ను మిక్కిలి గా చెబునందున్న కథలు, కాన్యములు వంటివి యిదియు విని లోచించి “కన్నటికాల్య” కి నే నెప్పుల ప్రయత్నము చేయలేదు. కాని తలచని తలంపుగ నుమా కొక పండ్లగ్రంథము, అది నాకళ్ళ బడులు కలుపుచిదిసి. అంత నామగ్రంథము దీనినగూర్చి చేసిన ప్రశంస జ్ఞాపకమున, కుతూహలమున దిద్దంపై పరిశ్రమముతో పుస్తకము తీసి చదువ మొదలిడితిని. ఒక గంటలో ముగింపగల్గెను ననుకొంటిని; కాని అల్లయిది కాదు; అల్లా పగటి పారవేసేది అయిందికాదు. చాలశీఘ్ర పట్టినది; ఏకదిన కాలపాయినను, చదివించే మరల చదువలసినాచేర్చి; కొన్ని పల్ల మధ్యమధ్య అగిపోవేడి చదివెడిము; ఆలోచనాలోపచేడి మనస్సు. అంబు నామగ్రంథముచేసిన ప్రశంస అర్థ మయినది యనిపించింది.

‘కన్నటికాలని’లో 4 కథ లున్నట్లు జ్ఞాపకము. మొదటిది శశిరేఖ; చివరిది నాయుడుపల్ల. మధ్యమియు ప్రేమకథలే. అనగా ప్రేమవృత్తియుముగించి వినిపించే కథలు. మొదటిది మామన్ను నేసిన భావనంబున వాతావరణమున లేలియాదినవి; చిరకాలమునుండి యవిచ్చి న్నముగ విచ్చుచున్న నీలి నియమములకు విరుద్ధము; పృథ్వీవ్యాపారత్రయపరమైన వైరుధ్యచోరభగలను యువ కుటుంబములచే, చేష్టలచే నడిచినవి. వారినంతయొగములు, వియోగములు, శివీరవిరోధాలు హృదయమును స్పృశించునవి గాకున్నను చాలకఠినిపాలమును గలుగ జేయునవి. అట్టి నూత్న భూములగు స్వేచ్ఛా శివమును; స్వేచ్ఛా సుధామును చూడబించుచున్న ఆదిపాపాపముగ

బయల్వెడలినది శశిరేఖ. అమె దొకవిలాసము; అదొక జీవితము; అదొక నూనెగ్రంథము. ఇతరుల కది మృత్యువేదమును; పోనింది. కాని గ్రంథకర్తగారి కాన్య ప్రతిభ యంతయు కన్నటికాల్యయంతయు ‘నాయుడుపల్ల’ యందునమానముగ ప్రభవించినది. కన్నటికాల్య ‘నాయుడుపల్ల’ యందు నొకకథనుచున్నది. అందుకు శివభావ; వైలి యంతయు... నొకనూర్చుచున్నది. వైలి భావము తీవ్రతతో బురించుచు ప్రవహించుచున్నది. భావ యన్నతో అచ్చమను ఉచ్చమని నామకభావ. అచ్చమునునుండి పుట్టుకొన్నది. నాయుడుపల్ల నెపుడో ఉంటే వ్రాస్తామన్న మాటలచో వుండును. చెప్పనంత, చెప్పునుండి కన్నరుకారేట్లు; మహాకృ గా చెప్పునుండి నాయుడుపల్ల.

ఆవిధముగ మనోహరముగ చిత్రింపబడిన ‘నాయుడుపల్ల’ నావనంబున విద్వంసుల దృష్టికాలము నిలిచిపోయినది. తండ్రిగ చాలకాలమునకు ఆనామగ్రంథముగల నేను క్షుణ్ణులతో కలిసికొనుట కలిగినది. ‘కన్నటికాలని’నుగూర్చి చాలప్రసంగించితిమి. ఎవ రున్నారో నేనె చెప్పుకొన్నాము. వెంకటాచలముగారి మిత్రులు కొందరు శశిరేఖమీద కవితలైన గొప్పగింపులు నెదిరుకొనినారు ‘నాస్యెన్న! క్షీలవ్రయ...’ మొదలుగాగల మాటలు నేనక్కడ కన్నటి విన్నది చెప్పితిని. మీ మంచి శీటకగా త్రోసివేయలేదు. ‘నాయుడుపల్ల’ మీ మిత్రము ను యిట్టిమానస్సులు పడ్డాయి ఒకేవిధముగ. అది గ్రంథకర్తగారికి లభించిన నా సమీకరణయిన ప్రస్థితానభివతా, పరోక్షసంభవమో ఆయియుండుంది. అందుచేతనే అట్లు వ్రాయగల్గితి అని యనుకొంటిమి. ‘కన్నటికాలని’మీరొ ముఖ్యముగా నాయుడుపల్ల మీద నొకవ్యాసముగ్రంథము లని కుతూహలముగా ఉండేది నాకు కొన్నాళ్లు; కాని యితర వ్యాసంగములచేత పతి మునిగియుండునని, నే నాతలంపే మఱచియుంటిని. అగస్త్యుని భాగవతంలో 90

రెళ్ళమీద వ్యాసము మానేసరికి మల్లి ఆతలంపు పొడి మూసి యిసుమసిందింది. ఇది ప్రస్తావన; కేశరెళ్ళమీద గడ్డ నిశ్చిత్రాయముల నిపకరించునని యిచ్చుట చేసెనని.

కేశరెళ్ళమగుర్తివ సర్వసామాన్యమయిన యభి ప్రాయము, అది మర్మీతిబోధకమని, నీతిబాహ్యమని అంటుచే కేశరెళ్ళ చాలామంది కమల్యముగా నుంటుంది. అది యెట్లో ఆలక్ష్యవరహింహావు. (లి. యె., వి. యె.) గానీ (అగ్ని, భారతిలో విమర్శింపబడినది. దానికి పీఠిక వ్రాసినవారు “గ్రంథము నీతిబాహ్యము కాదంటారు. విమర్శకులయితే అందు సాహిత్యమన నును, సంఘమునను కించన నమిచ్చును గట్టిగా ఆలోచించుట కన్నవి; కాని యిది యనినీతిబోధకముగ నున్నది విమర్శించి, “యాగ్రంథము నీతిబాహ్యంబువు నోకాదో నడువదులే యూహించుకొందురుగాక” యని చెప్పారనిది. విమర్శకులు శ్రీకాష్ఠి గారు పీఠిక వ్రాసినవారు-ఇచ్చిన యభిప్రాయము లెంచేని విలువ గలవందురు గాని, అవి సమంజసములుగానవి, ఒప్పుకోబడ వని యంటారు. ఈకష్ట మెందుకు గల్గుచున్నదంటే, అనులకకకంటే పీఠిక పాఠకుల మనస్సు నెక్కువగా కలవర పెట్టుచున్నది. పీఠిక యందలి యంతములను పఠించుటకు చెక్కుగ బోధపడునట్లు విపులముగా చరిత్ర క్రమే కై నిర్దేశించుట, నానిపగిటామానములు బ్రాహ్మి గారు చెప్పించినవో గ్రంథమునందలి నీతి మర్తతమగు రిందిగాని, కేశరెళ్ళ నిశ్చితవిషయమేగాని కట్టే దుర్నిత్రాయములు పుట్టుట కనకాశి మండీకాదు. విమర్శకులకు శ్రమ తగ్గిది. అందలి యభిప్రాయములతో విడువదు లేకవిస్తారా, కేశరెళ్ళను వాస్తవికత అనేది కేకేసంగతి. అటుగాక నిశ్చితవిషయమో సమీక్షింపవలెనున్న అనారాధనావాదమైన సాంఘికనీతిని చిన్న పీఠికలో ఇదింప జూచిరి. బహుదుర్గుటమైన కార్యమిది చదువరులు శాస్త్రవిక సాంఘిక కర్తవ్యతేత్తల వ్రాదిలతో చాలా పరిచయము కర్తవ్యంబు నీతివృత్తినికరులకు బ్రాహ్మి గారు భంకారమింప బట్టి పట్టు విడిచిన యభిప్రాయములు దురదగామామగనుండి గ్రహ మర్మీతిబోధకముగ గన్పట్టుచుండు వింతలేదు. అటుగాక ఆబాధంతా

లేమనా కేశరెళ్ళపత్రిక సంబంధించినవినయకలనీతిని పీఠికలో ఇచ్చింది పదిలే వై చాలా బాగుండేది.

నీతివిషయమై శాస్త్రీ గారివృత్తి పథము లేదు. అది ప్రాతిపదికలు లేని కేలము క్రొత్తపుంతి; ఉపన్యాసకము యనది. నలుగురితో వారాయణ అనేది కాదు. ఇక మనవిమర్శకుల వృత్తి బోధములో పాటించి; గతానుగతిలో బోధము నాశస్త్రీ చేసెనుననించునది; బాధ లేనివాదము మైనది. శాస్త్రీకాష్ఠి ప్రకాశము, సాంప్రద కామధనశి ననుసరించి బోధించు. శాస్త్రీ గారు పీఠిక నికర వృత్తి చేప్పిచేసినారు. శాస్త్రీ గారినియునునకు చేసినవారు ప్రస్తుత పీఠిక సంకలను మూలముకంటె, పునాగులలోనుంచి చేపట్టినది, క్రొత్తపునాగులమీద చెక్కుచింకలను కట్టినది చేసినారు. నానిపగిటామానంబులు repairs చేయించుటారు; లోపములంటే దిద్దవంటారు; పన్నాలు, చిన్నెలు, మెరుగులు పెట్టవంటారు ఇట్టిసంస్కార ములవలన కార్యము కాచిన భావిస్తారు శాస్త్రీ గారి మర్మమునారు. నీతినికము, వానినికము నాగాపరంతి శ్రీ యిట్లుగా నోర్చించి యారెంప మిగియుటకు గల మూల భేదము. అందుచే ఈ రెండుమతములవారికి సమర మేకాని సామరస్యము పొనగదు. మరి యింతకు ఎదిరినగురించి యాసమరము జరుగుచున్నదో వారు చాలకాలమునుండి తంపుకోలేని బంధముగానో చెక్కుచేతి ముందుకుచే దీని కంతకు గారగము. వారికింతుకలు నొక్కివేయబడి యుండుటలే, పనికొనుటకు లేచుచున్నవి. అటుగాక, “శాస్త్రీకనానాని విషయములలో మీకుగల క్వేపు, స్వా తంత్ర్యము, మా కేల ఉండవలెను. మేము మీసామ్యము గాము. మేముమా మీనలే సమవ్యక్తములమే. మీ కర్తవ్యములకు సరిపడునది మాత ర్త్యములకు సరిపడు రుంది; వికటింపదు. మీవంటికోగములే మాకును; అందుకు మీకోకవిధియైనదికెత్తము, మా కింకాకటి నా?” అని లేచి గట్టిగ ప్రతిభుటెంపగల్గితే, యిట్టి భేద విమర్శములతో, నీతిబోధనో పనిలేకుండావచ్చును. అప్పుడు మనము నియమించే నీతిభాష్యము, నాచే నిర్మి పన్నాలు లెలుస్తాయి. వారు యాద్యరంగములోనికి దిగ నంతనేపు మనకోటలలో మనము గుర్రక్షేతముగ నుండి

నీకులు చెప్పుతాము. అట్లాకాదు; స్త్రీలకుకూడ సర్వ స్వాతంత్ర్యములు పురుషులకునా కలగజేయుటయివే. లోకానికి గణపకు శుభము చేమాగను; కాంతి యుండెను, అంటే అది కేవలము స్వాగత్యపరమును వ్యాధ్యేతరమునని అనిపించుకుంటుంది. అందుచే గర్భశాస్త్రములను, బాకో యులు అంతరికృష్టి వ్యాధ్యయమును విశాలముచేసికొని స్వాగత్యపరము నిగనాకి పరికించికే ఇప్పుడు మనకు గున్నతీహాసకములుగను, నీతివాద్యములుగను కన్పట్టివి అట్లా కన్పట్టవు. అప్పుడు చంకబాచులంగారి 'శిశిశిశి', విద్యుదులు కలచుచున్న నీతివాద్యముగ గన్పట్టును.

దేశకాలపరిస్థితులచుబట్టి నీకులు మారుచుంచునని శాస్త్రీగానంటే వివాదములు అట్లునుకొనిపించి కేవలంసోదాహరణము. ముఖ్య నీకులు స్వీయమేక బిక్కంటే, క్షుణ్ణిలో చేర్చి 'పదచూపు'ల' ఇప్పుడేనా బలముంటుందా? అని ప్రశ్నించారు. దేశకాలపరిస్థితులచుబట్టి యెన్నికెతిక సంఖ్యలు మారలేదు మారుచులేదు? కేవలం పరిశ్రమచుబట్టి లేదేమో! పూర్వము దానిసవ్యాపారము చేసెన్నచో పూర్వము దొంగతనానికి తీగ కాకుచేసులు చరకవిము. ఇప్పుడుంచో? పూర్వము మనదేశములో స్వయంసేవము లుండేవి; స్త్రీలవిహారములుండేవి; తర్వాత సంగతుల నుండేవి. ఇప్పుడు చివరకులో ఉంటున్నాయో? సంఖ్యలు మారుచోయంటే, నీకులు నారనాయేమి? నీతిశీలసంస్థ యెన్ననా, యెన్ననా ఉంటుందా యేమిటి?

ఇంకా మరేమంటే వివాహసంస్థ ఒక్కొక్కచో తిలో ఒక్కొక్క విధముగా ఉంటోంది. అందుకు సంబంధించిన నీకులుకూడా వివిధములు. కొన్ని చాతులలో (నాగరికచాతులలోనే) శ్రీమత సదుచూహలలో నోకలుగు జారత్యము చేరముగాదు. కొన్ని దేశాలలో ఒక ఆడ దానిని నలుగురు మగవాళ్లు సమష్టిగ పంపకొని కాపురము చేస్తారు. కొన్ని దేశాలలో అడవాళ్ళ నీతినియూ దేశాని మగవాళ్ళ కేమి ఆధికారము లేదు. తురకలలో ఒక మగవాడు పదమంది ఆడవారైనను పెండ్లి చేసికొనివురు. శ్రీశ్రీవులలో మొదటివెల్లుము వాడేగాని రెండవదానిని కట్టుకోదానికి వీలేదు. మనలో మగ చాతులకంటే ఉంది; ఆడదాని కేమిలేదు వివాహసవ్యాసం

శ్రీమత. ఇట్లా నీతికి బహుదేశాలలో బహుగ్రహము పట్టియుంటే ముఖ్యనీతియంటే యేమిటో, ఇది నీతి వాద్యముంటే యేమిటో అగమకాదు. శ్రీమతలోని 10 కాసనములకు బలముంటుందా అంటే, చెప్పడములో చలవము లేదుగాని చేయడములో చాలావుంది. జనీతి గర్భములే, లోకమునంతట; కాని బహుదేశములందు బహువిధములుగ ఆచరణలో ఉంటున్నాయి, ఇట్లుంటుంటే, ముఖ్యనీతిలంటే యేమిటో, దానికి చలనముంటుందా అంటే యేమిటో, మనవిహారములకే అగమవాదీగాని, మరి యాలోచించువారి కవరికీ అగమకావు. శీతిశాస్త్ర మనాగమయినది. ఏది నీతి, ఏది యంత్ర, నిర్ణయించుట బహు ముగ్ధము, చిట్టాంశిగ కలగి వెంటి దే తన్నికగాండిన మహాశక్తివైతే త్రియ, ఎన్నో. దేయ్యానికి ఒకేమంత్ర మున్నట్లు శ్రీమతేర్పిన చితులోని 10 నీతికాసనములను పరిహాసము నేస్తారు. మన విమర్శకులు లాదురుగ్గా ముంచి నీతినినించి అంతరీక్షికగా సంస్కరము విడిచిపెట్టి ప్రక్షింహము చోద్యముగా మన్నది.

శ్రీశాస్త్రీగాడు ప్రేమ చంచలము, కాశ్వరము కానిది చేప్పేది లోకానుభవముమీద చేప్పింది. వాస్తవికశీలిమములోని నిజముసంగతి చెప్పినారు. ఆయన చేప్పినది సర్వజనపాహాస్యమయినది; కావున నదియే సర్వసమ్మతము. విమర్శకు లందుమన దాడిచెడిది; కవులనీతిములను చెంబు చెట్టుకొని, కవుల ఆచర్యకథాము లందుంటే—అలాగా స్వస్థభూములు—నాస్తవలోకము వైపు తిరిగిచూడమంటా నాకస్తే విమర్శకులు గలుస్తారు. నాస్తవమునకు వస్తే శాస్త్రీగారికీ విజయము. ప్రేమ శ్రీలద్యమృగలవలెనే ఉంటున్నాయనది. కాబట్టి యేపంక్షేయమి కలిసినా, "లా"కు అప్పచెప్పడము చేప్పినది కాదు ప్రేమకు. ప్రేమ కాశ్వరముచేట్టుయిదే దాని కాట్టు 'లా'యొక్కచేతిలో పెట్టడి మెంతుకు? బాగా ఆలోచించి; లోకమువైపు తిరిగిచూడండి, మనలో మగవారు విశ్వానంతులుకూడ పెట్టమువాయిన పెట్టనిముసాకే—యంకా ఆమెబుడిచిన స్వాగత్యమండే—పెట్టిచేసికొంటారా? మొదటిప్రేమ కాశ్వరమే అయ్యెలు

ట్టియి తే తెంచెనె ద్దుకాలు పెట్టగలను ఉపాసములో? అది కాదు; ప్రేమ శాస్త్రము చేయబడినది అది మన చేతిలోనివని కాదు. కట్టి పడవేయరుమంటే, అట్లా పడిఉండితే కాదు. ఆదర్శమునకును వాస్తవమునకును స్వల్పమైన తేడాలు కల భేదము కలను. మన మురుగుము కాము, కావున అన్యాయమునందలివని మరచి, ఆదర్శ ప్రేమ మన కీ మర్త్యలోకమున, కావ్యములందు చక్క, వాస్తవమునం దనుభవించుటకు లభ్యము కాదు. విమర్శకులు తెలుచే శాస్త్రప్రేమ బుద్ధిభావనలో చిలుకపట్టి లాగున కొడుకుతుంది. అదే ప్రేమ, అంటే అనుకోనిప్పుడు; కవులువాక్యము అల్లం తెలుపరు దానిని.

ప్రేమ చంచలస్వరూపము కలది. మొదటంటే ప్రేమ కోర్కె క్షణ క్షణ ము క్రింద పోతుంది. కలియక పూర్వము కన బుచ్చే ప్రేమ, కలిసిన తర్వాత ఉండును. అందుచేతనే కాబోలు ప్రేమగ్రహము చిలుకుకావాలి. పెద్ద ప్రేమ ఉండునుంటాయి. “మమ్మెదలగలనె పువ్వుపువ్వుమీద ప్రాలెనె. ప్రేమప్రేమే నా? ఆపస్తమ దీని? ప్రేమ! ఆ ప్రేమే ప్రేమ కనుకుందా?” అని విమర్శించు కోర్కెవుంటాను. అందుకు లోకద్వితీయము తెల్పుకు లేనాక్షి: సహకరి కాళిదాస సాక్షి: కాళిదాసుకావ్యానాయకుల మీగు lust అంటా రా అనంత; ఏ కేరీదే ప్రేమ తెరువాల్సి? అసలు స్వరూపము ఒకటే. వీరు కలిగెదది ప్రేమకాదు Fancy (=ఈక్ష) అంటారు; ఇంకావాదే lust (=కామము) అంటారు. ఇంకావాదే అది mere animal passion (=పశుధర్మము) అంటారు. ఏమిటో! కామకామ్యములో ఇది అకాయలేనివకాలు. ప్రేమకు మంగుగా దాగిపోవడే ప్రేమ; ప్రేమన్న; ప్రేమన్న లభ్య అవుతుంది; love ప్రేమన్నగాను ఉంటుంది. అంతకొనుటము ప్రేమధర్మమే; లభ్యలో లభ్యుంది; లభ్యలో లభ్యుంది. Love కు, lust కు పరిపాధు ఎక్కడా గీచేది? Lust లోకం కు love నంటి, వీరుమకానే animal passion ఎక్కువగా ఉంటుంది. Love ఎక్కువగా కొన్ని గుర్తుకొలు lust కు లేవు; lust కు కల సుమదాలు కొన్ని లభ్యకు లేవు; love లో పశుధర్మము లేదుంటే, పశుకోపదాలు ఎందుకు కట్టి? ఒక్క కలిగెదమునే కాబోలు పశు

ధర్మముంటా? ఒక్క ప్రేమ కట్టుకొని లభ్యకును పడి ఉండితేదనా? ‘పశుధర్మము’ ఎంత సుఖముగా తీరితే, అవగా సంతుష్టివందితే అంత దృఢముగా పాడుకుంటుంది లభ్య. మనస్సులో అంతరంగా వికసిస్తుంది లభ్య అనే పువ్వు. అది లేనిచోట వీరమంది, నాటిపోతుంది. “పశు ధర్మము” సంతుష్టి చేయవలెంటే ప్రేమన్న; మనకు దోషము చేయవలెన్నమాట. Law లోనలే loveలో వీరుచేరు కలకలు లేవు. అంత ఒక్క కలిగెదము. మనకామవికారాలు, మోహాలు, పశుధర్మాలు అన్ని తిని వివాహము కట్టిపువ్వుమీదగానె బయల్పడెనె లేదు.

ప్రేమతీర్థము ప్రహ్వంపమునలే పట్టెయినది; ఆకాశమునలే వికలమునది; సాగరమునలే అగాధ మునది. దానితీర్థము పానీయప్రహ్వంబునలే నా తెలియనంటే మన మేమిచప్పరాదు. ప్రహ్వతీర్థ మునా తెలుస్తుందిగాని, ప్రేమతీర్థము తెలియదు దానిలోనంత కమలొన్న ఏమహాకవియు లేడు. కాని తీర్థము అనుభవమునకే తెలియనంటే తీర్థప్రేమ తెలుసుందా? ధర్మకావ్యాలు, కావ్యాలు, కనుకాలు తిర వేస్తే వీరుకుతుందా? మరి కవులేమిటి అట్లానెడిస్తారంటే, వాస్తవికములో నిది మాపిస్తే, అంతరసవంత మగా ఉండివరి. కానికే తెలిక సాంఘిక ప్రతిబుధాలు చాలా అడ్డుపడెదవి. అందుచే గ్రహము పొడవంది, ఎంత కేపు భావనముద్రముననే జేయను, “అమ్మ, అమ్మ కలిసి కుట్టేదారా”ని, ఇట్లు అనందించడానికే ఏవో భావగీతలు పాడుతూవుంటారు. అదిపట్టుకొని మనము వేర్లాడుతూ ఉంటాము. ఆదరాన్ని పట్టుకొని మనము గారిపటాలులాగున ఎదురుతూ ఉంటాము. అంటే కవులు వర్ణించేదానితీర్థము, ఆదర్శము అదర్శమే. వారు పాడినంత అద్భుతములోని ఆలంకారలే.

కొబ్బరి కెరెళుకు బుద్ధిప్రేమ, ధర్మకావ్యాలు ప్రకాశము, సాంఘిక నీతి నమోదించి చూస్తే, కలిగెళు నీతికెళుకు ప్రకాశం పట్టెయి కన్పిస్తున్నానని, అటు గాక సాంఘిక బుద్ధిపునరు వికలమునంటి పట్టెయిత్వమును పోగొట్టుకొని బుద్ధియుమును వికలముచేయకొని

మా చేష్టయినానే మన శరీరమును నొకచుట్టచు నిండునక
 లానే కనిపడును. మనోభేదముక వ్యక్తిస్వతంత్ర్య
 మును, మనోభేదమును ఏర్పరుముగ వ్యక్తిపరమ అభి
 ద్యోతనము. సాంఘికమత్యాసలకు కట్టుపాటి అత్యంత
 విషమును, పరగణించును చేయుటకంటే, అత్యంత
 మను (Law of inner being) అనుసరించుట భర్త
 యునుమనది. కాగా; ఏమిసంధించినను! నీతికాముక
 మయినదికాదా? అట్లునుసరించుటవలన లోకహితమునకు
 గాని, పరమమనగాని హాని కలుగుతుంటే, లోక
 మునంటి యూరకుంటుంటాడేమి? గట్టిగా వాక్తి
 వేగం వచ్చును. కాదు, అనన్యాయగా పరిగమింపకుం
 ఁటే మనచేష్ట మనకు ము లోపించినదనిపాటు

“ప్రస్తుతపు వివాహములలో అనేక దురాచారాలు
 ఉన్నాయని నాకు విజయం. అటువంటివి వాళ్ళు
 ప్రస్తుతించాలిగాని కేవలము వివాహము అనేదానిని
 కేవలము పేరుపేరికిగా వాత్రము సంఘము పెప్పుకోదు”
 ఆని విమర్శకు లంటారు. మనోకృష్ణుడు పెప్పుకోని
 సంఘము నేను సంఘము పెప్పుకోవడంలేదా? అలా
 దాని కాలము వచ్చేసపుడు దానిని పెప్పుకోవలసివస్తుంది.
 కన్నాలో నేడు చాలేదా? మనము అవాగ్ధివలసి
 అనుకోనేరదులలో ఏయిట్లు నేనుచే నున్నాముగా
 కాలనేనము చేయడము లేక Legal marriage లే
 పంపాసంఘము సంఘముగానే ఉంచినట్టి గురిచారాలు
 పోనీ అంటే మనోనియలులో మంగులు పెళ్ళివంటిదే.
 అందుచేతనే సంఘసంస్కరణోత్సాహుల ప్రయత్నములు
 వ్యర్థములే. గురిచారాలు మనానికే పోకుండావుంటు
 వ్నాయి. కృష్ణుడే ప్రేమననుకుంటుంటే గాని మంగులు

తేనీ కుదరవు. నాగికులు మనుకొనే దానముకొనాం
 ఘోక సంధులు, వైదికాచర్యములు నాల్గరములుమును,
 కుమ్ర-వాంఛకములును, ఎట్టి యావంబరములు నై
 విశ్వరూపగ నున్నవి గాని త్యాగయుతిములుగను సర్వ
 సంబంధములుగను నున్నచు వేటి నాగికులు నైతికవృత్తి
 వర్గములను బ్రాగా బోధుగా పరీక్షించువా రెవరు
 తలంపరు.

పంకజరసముగారు మున్నెవ్వరు శాండ్రవాజ్ఞి
 యమువంతు త్రోక్కని త్రోవలను మాన్చి సమస్యలతో
 నిర్మయముగ చూపుచున్నారు. అలాగే శాండ్రకాగముచే
 నానందిపంజరి యున్న మన శాంధిక కైతికవిషయముల
 వివరకు తెచ్చిపెట్టను త్రిప్పినారు. వీరి 'కన్నీటికాలనా'
 లోని విషయముయొక్క నిలవ యెంతో ఆకర్షక
 లగు. అందు 'నారాయణప్ప' ఒకటికెప్పనే, తెచ్చినవి
 కన్నీటిని కాల్యగా చేయలేకున్నను, చదువులను మొద
 లిడినే కష్టమొనెడకు పుస్తకము విలువలేనంత కరుణా
 లయుగను, అంతిభావోద్దేశముగను మంచును; వివరకు
 మనయశీత్రము వెల్లువ్వును, ఒక్కొక్కపట్టున 'విడివించే
 మనల మనువాలని మనిపించుతుంది. 'నారాయణప్ప'ను
 గురించి వేరే చెప్పలేమున్నది! అది పంకజరసముగారి
 పుష్పనామలోని Night Queen అనే పోష్టను గాని
 సారధిమే పేరు.

అనునీకాంబు నాన్మొలుమును భాగ్యవంతుడుగ
చేయు కొలదిచేటి గ్రంథములలో వెంకటాద్రిముగారి
అకష్టీణికాలన" నిరతితీయముగ నున్న నది నిష్కంఠతయ
ముగ చెప్పవచ్చును.

౧

భూమ్యాకాశముల పెండ్లిదినమూ,
నీ విలాసము తెలివో ఆనందజనకములు.

చల్లని గాలులతో, వెచ్చని ముడలతో
అందరికీ హాయి కల్పించుచున్నావు.

కాని నీకు రానున్న అంతమును గానలేక
పోవుచుంటివి చూడుము అదిగో ఆ
తూర్పు దిక్కున నీకు సహజమైరి యైన
రాత్రి నిన్ను గతించుటకు వచ్చుచున్నది
నీచావుకు దిక్కులు విలసిస్తూ వదలిన
కన్నీటిమంచుధారలతో ఆనరిస్తున్న మౌనమును
ఆహా, సరిగదా నీ బ్రతుకు ఇంతటితో.

౨

చక్కని సంపెగ పువ్వు
నీ బొగసూ నీ సాంపూ నీ వాసనా
నీకూ మాకూ కూడా సంతోషకరములే
కాని సమీపిస్తున్న అంతమును కానకున్నావు.

నీ మూడిక మెత్తందనమే నీ ముప్పుకు
కారణమని నీకు తెలియకున్నదా.
కొంచెము నీ శిరస్సు నిటు వంచిచూస్తే
నీ మొదలెట్లు పగుల నారంభించిందో
నీకే నృప్తము కాగలదు గదా.

౩

నసంతమా నీవెంతో సుఖప్రదాతవని
చల్లదనమని చెలిగాకుండా, వెచ్చదనమని వేడి
[గాకుండా

ఇండ్లలోనూ గాక తోటల్లోనూ గాక
ఇక్కడా అక్కడా ఉంచేటి కాలమని
నీవు పొంగిపోతూ నడుస్తున్నావు
వచ్చని చామంతులతోడ ఎర్రమొమల్లతోడ
పూస్తున్న కనకలతో వికసిస్తున్న గులాబీలతో
ప్రపంచాన్ని స్వగ్రాసముగా చేస్తున్నావని
అంత వడిగా పరుగెత్తు తున్నావు
కాని నీకూ తప్పింది కాదుకదా
ఈ నిర్దయ న్వరూపమైన అంతము.

౪

అయితే అన్నీ ఆర్జే పోతే నిలిచే దేడి?
పోవేదీ వ్యవస్థలు, మంచిగుణాలు నిలిచే ఉంటవి
దినమూ, సంసంగీ, నసంతమూ, పోవచ్చును
గాని తేజస్సుకూ, సువాసనకూ, శృంగారానికి
చావంటూ ఎన్నడూ లేదు గదా
ప్రపంచ మంతా నశించి పోయినా
లోకకల్యాణము సంపాదించే గుణాలకు
నాశము ఉండనరదు గదా.

‘దసరా’ చిత్రములు

ర. శ్రీమద్రాజ

మహాకవి షేషేంద్రుడు కవికంఠాభరణ మను నలంకారగ్రంథమును రచించె నని యు, దానికి 'కవికర్ణిక్' యను నామాంతరము గలదనియు 'జే'చిత్వవిచారచర్చ' యనువ్యాసమునఁ దెలిసియుంటిని. శిష్యులకుఁ దేశ మొనర్చుకొఱకును, విద్వాంసులకు విశేషాంశముల బోధించుకొఱకును స్త్రీగ్రంథము ను రచించితి నని తెలుపుచు, దన గ్రంథ మునుగూర్చి కవి యిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు:

సువిభక్తిసమన్వితం బుద్ధై

ద్ధుఃసంయుక్త మమక్రసావనైః;

రచితం పదకైః సువర్ణప

త్కవి కంఠాభరణం విచార్యతామ్.

మనకుఁ జిరఃరిచితము లగు కావ్యప్రకాశికా, ప్రతాపరుద్రీయా ద్యాలంకారిక గ్రంథములన లెఁ గాక, యీగ్రంథ ముకనూతనమార్గము ననుసరించుచున్నది. నాయకనాయికాలక్షణములు గాని, కావ్యనాటకాదిలక్షణములు గాని యిందుఁ దెలుపఁ బడ లేదు.

కవికంఠాభరణము కవిత్వప్రాప్తి, కవి శిక్షణము, కవిత్వచమత్కారములు, గుణవోషవిభాగము, పరిచయప్రాప్తి యను నయిదు ప్రకరణములఁ గలిగి యున్నది. అందుఁ బ్రథమప్రకరణమునఁ గవిత్వప్రాప్తికి దివ్యమానుషప్రయత్నములు కారణము లని నిర్వచింపఁబడినవి. సరస్వతిపూజనాదికములు నైవికములు;

గురుశిష్యసంబంధము మానుషము. కవి యీ ప్రకరణమును ముగింపుచు సంగ్రహముగ నీ శ్లోకమును రచించియున్నాఁడు:

ఇతి కవిశుక్యతానాం ప్రాక్తవానాం విపాక

భఃతి శుభవశీనాం మంత్రస్థిం కవిత్వమ్;

తదమ పురుషయత్నైర్ధీమతా మభ్యుదతి

స్ఫురతి జపధియాం ప్రకారదా సాధజే.

ద్వితీయప్రకరణమునఁ గవులను ఛాయోపమి, పదకోపమి, పాదోపమి, సకలోపమి, భవనోపమి అని అయిదుజాతులుగ విభజించి, యనంతరము కవి యెట్టిశిక్షణము నందవలయునో తెలిపి యున్నాఁడు. (ప్రక. 2, శ్లో. 2-22). ఈ ప్రకరణమునందుఁ దెలుపఁబడిన నూలు విషయములయందును శిక్షణము నందనివో, గవి కావేరఁ డని షేషేంద్రుని యభిప్రాయము. అందుననే ప్రాచీనకవులయొక్క సర్వభోముఖవిజ్ఞానము వెల్లిడి యగుచున్నది.

తృతీయప్రకరణమునఁ జమత్కారనిరూపణమొనర్పఁబడినది. చమత్కారమునకుఁ గవి యీక్రిందిశ్లోకము నుదాహరించియున్నాఁడు:

రక్త స్త్యం పవపల్లవై రహమపి

క్లాపైర్విః ప్రమాదా నస్తైః

త్యా మాహంఠి శీమఖాః స్ఫురధమ

ర్ముక్తాః పథే మా మనః

కాంతాపారథలహారి స్తవ మదే

తవ్య స్మమా ప్యోపయోః

పర్యం కుల్య మతోక కేమ మహం
...సతోక కృతః.

కాని యావత్పర్యవధిచిత మగు సీట్లకము
కాళిదాసవిరచిత మని పొరంబొలువఁ దెలుపఁ
బడినది.

సమత్కారము పదివిధములు: (౧) అవి
చార్యమాణరమఃయతి, (౨) విచార్యమాణ
రమఃయతి, (౩) సమస్తసూక్తవ్యాస, (౪)
సూక్తకేశదృశ్యమ, (౫) శబ్దగతము, (౬)
అర్థగతము, (౭) శబ్దస్థగతము, (౮) అంగ
కారగతము, (౯) రసగతము, (౧౦) ప్రఖ్యా
తవృత్తిగతము. ఈనవవిధచమత్కారములకు
క్షేమేంద్రమహాకవి తాను కవించిన శతపాఠ
పద్యకాదంబ ధ్యాదిగ్రంథములనుండియే యు
గాహరిణముల నిచ్చియున్నాడు.

చతుర్థప్రకరణము గుణదోషవిభాగమని
పేర్కొనఁబడియున్నది. కాని యీ ప్రకరణ
మునందు అప్రయుక్త, అపుష్టార్థ, నిరర్థ కాద
దోషప్రశంస గాని, క్షేప ప్రసాద మాధుర్యాది
గుణప్రశంస గాని కానరాదు. క్షేమేంద్రమ
తానుసారము కావ్యగుణములును, కావ్యదో
షములును శబ్దార్థరసముల వైమర్యకాంక్ష
ముంచే గలుగుచున్నవి. కావ్యములు సగుణ,
నిర్గుణ, సదోష, నిర్దోష, సగుణదోషంబులని
అయిదువిధంబులు.

పంచమప్రకరణమునఁ గవికి శర్క వ్యా
కరణ భరతి చాణక్య వాత్స్యాయన భారతి
రామాయణ మోక్ష సాయశ్శ్రీకృష్ణ ధాతు

వాద రత్నాంశిక వైకృత శ్యామిష భనుశ్వర
గజమరగపురంబులక్షణ మ్మా తేంద్రజాలాదులు
యందుఁ బరిచయము శిష్యక యుండవలయు
నని తెలుపఁబడినది. వివిధపరిచయముల కుదా
హరణము లీయఁబడినవి.

శ్మగ్రంథము సూరసమార్గము ననుసరిం
చుచున్నవని యిదివఱకుఁ తెలుపఁబడినది.
కావ్యాలుంకారలక్షణ నిర్వచనముకొఱకు ప్రా
యఁబడి యుండలేదు. కవిత్వప్రార్థ మొదలు
శిక్షణాదికములు వర్ణింపఁబడి యుండుటచే,
కేవలము కవులకొఱకు రచింపఁబడినవిగా
దోచుచున్నది. కాని భాషాప్రపంచమున కు
పయోగకరము లగువిషయము లిందుఁ జూడ
గలవు.

౧. కవి తక్కిన యాలంకారికులవలెఁ

గాక యుదాహరణములుఁ జాలవఱకుఁ గన
గ్రంథములనుండియే కైకొనియున్నాఁడు. క్షే
మేంద్రునిగ్రంథములలో సంపూర్ణముగ మనకుఁ
గొన్నిగ్రంథములు మాత్రమే లభించిన నని
యిదివఱకుఁ తెలియుచున్నది. బోచిత్వవిచార
చర్చాది గ్రంథములయొ డుదాహరించిన స్లో
కములవలన మనకు లభించని గ్రంథముల
ఇతివృత్తియు స్పష్టపడఁ గలదని వానమృకము.

౨ బోచిత్వవిచారచర్చయొ డుదాహ
రించిన కవులను గాక యింక నీక్రిందఁ దెలుపఁ
బడిన కవులశ్లోకములను క్షేమేంద్రుఁ డీగ్రంథ
మున నుదాహరించి యున్నాఁడు: భట్టి శ్రీ
భివస్వామి, భట్టివాచస్పతి, దామోదరగుప్తుఁ

మ, విద్యానందుడు, భట్టముక్తికలశుడు, ముక్తాకాశుడు, చక్రపాలుడు, ఆర్యభట్ట, ఇంద్రభానుడు. వీరి కాలమును గూర్చియు, రచించిన గ్రంథములను గూర్చియు విమర్శన ము సర్వవలసి యున్నది.

3. మత్తయ్య ద్వితీయశ్రకరణమున ఛాయాజీవీ మొదలగువారి కొసంగినయదాహరణములవలన భట్టభట్లముల మత్తయ్యరాజుదేవునకును, ఆర్యభట్ట భట్టభాణునకును బూర్వ్యలనియుఁ దోచుచున్నది. ఇది విమర్శనీయము.

౪. ముక్తాకాశుడు, చక్రపాలుడు సోదరులని ద్వితీయశ్రకరణమునఁ గననగును. ఇంద్రభానుని దని యదాహరించిన 'స్నాతం వాఘసి కిం ముఖేవ...' యను స్లోకమును తే. మేంఢ్రుడు సువృత్తితిగమున రిస్సువిరచితమని యదాహరించి యుండుటచే, రిస్సు పను కవికి ఇంద్రభానుఁ డనురామాంతరము గలదని తోచును.

౫. తే. మేంఢ్రునకు భట్టోదయసింహుడు, రాజపుత్ర లక్ష్మణచక్ర్యుఁ డను నిమిపుకు శిష్యులు గల రనియు, నందు భట్టోదయసింహుడు భక్తిభవ, లలితాభిధానములనుకావ్యముల రచించె ననియుఁ బంచమశ్రకరణము వలనఁ దెలియుచున్నది.

౬. ఈ గ్రంథమునందు భర్తృహరివైరాగ్యశిలికమున కాలమహిమాను నర్జునమునఁ గానవచ్చు నీక్రిందిశ్లోకము చంద్రకుని దని యదాహరింపఁబడినది:

యత్రానేక కృదిష్య గృహే
శత తిష్ఠ త్యక్తకో
యత్రా ప్యేక సదమ బహు
ప్రత సైకోఽపి చాంతే;
ఇథం నేయే రజనివిహసే
తోలయ వ్యాధి వాత్
కాలః కాల్యాణా బహుకులః
క్రిషతి ప్రాణిసాక్షిః.

అందువలన భర్తృహరికఁ జంద్రకుఁ డని యుఁదనామధేయము గలుచు, శత భర్తృహరిశతకశ్రియము సంక్రమితివై యుండునాయనుసంశయము కలుగుచున్నది. భర్తృహరి శాకమునఁ గానవచ్చు నోకిశ్లోకమును చంద్రకుని దని కవి యదాహరించినట్లు తొచిల్చివచారిచర్చ యనువ్యాసమునఁ జూచయుంటిని.

2. తాను రచించిన యాంబికారికగ్రంథముల మూఁటియందును వజ్రగ్రంథములనుండి యనేకోవాపారణములఁ జైకొనుటవలనఁ గవికి స్వాభిమానము విశేషముగఁ గల దని మూహింప నగును.

౩. ఈ గ్రంథమును కాశ్యోరస్పృశి యగు అనంతరాజుకాలమున రచించితి నని కవి యీ గ్రంథాంతశ్లోకమునఁ దెలియన్నాఁడు—

కాశ్యోరమ పృథ్వీత్రతాపనవిరుః
శివ్యం తాతాతాతే
ప్రాధారణివనానలస్య నిశి
స్యోద్రవ్య భూమండలే;
విద్యాకారవిః పునః కలియుగే
విష్ణు రి వోత్పాహినో
రాశ్యే త్రిమదనంకరాజవృపతేః
కాశ్యోరమో ౭యం కృతః.

సరసుల మానసాబ్జములు జల్లన, దిక్కులు తెచ్చి తెత్తి నూ

దరమున మ్రొక్క, ' విశ్వవిభా, తామసహారి, త్రిమూర్తిరూప ' యు
చటంగడు భక్తసంఘముల కిమ్ము సుటించుచు ఎద్దలోక నం
భరణచోదానము డై యుదయభానుడు తొంగుచు దోచె దూర్వనాథ.

ప్రాంతవిపంచి కూర్చికొని రాతిరి పాడు వియోగశీతికల్
సీమన పేరి రాలు హేమశీకరసంతతి జాలువాట, వే
దాతిశిరూధి మేమి కల దంచునో యోగకొనంగ నచ్చి ని
ర్యాతతిమృతభాకరుఁ డహర్పతి పాటలకాంతి ఎర్వంగ.

సీతలు పోగలై నిగిడె; నిర్దుర నిర్దుర కేగె; నిట్లు కొ
రాడెను తూర్పుటెన్లు లుదన్నూదని శేగులుగుట్ట లెల్ల; మో
మోడె దొగల్; యోజముల కుమ్ములువాటిను మోడ మాత్మ స
మ్రా విభిదర్శనం బొదవ; మంలినమాడెను భూమి స్వామితోగ.

నిట్టూర్పు

మద్దిపల్ల వేంకటరమణయ్య గారు

ఎచిము లేక తిగులు సీ సుత్తిచెట్టు

తెట్టు లోడ్చి తిన్ను నెట్టువాడె ?

మృదు సుమమ్మ కాని హృదయన్తు ఎరిమాత్మ

కాదు కమ్మలేని గిట్టివాడు—

కలగు కత్తసుఖా లోలిఁ గాయచుంట

బ్రదుకుఁ జడరంగమున బుట్టునగిది వాడు;

చైనమా! యేమికర్మమో కేవలమ్ము

నల్లగిడి పకటను జోలినాడ నేను—

ఎంతకాల విట్టు లెదురుగాలుల కోడ

నశినముద్రమందు నడపుచుందు ?

అకట! విసరదయ్య ననుకూలముగ నొక్క

పల్లగాలి నేసి మెల్ల గాను—

మొలకనగ పొన్న కడకంటి పులికుకొఱకుఁ

బెద్దయానతోడిను నేను వేచియుండఁ

జమ్ముచున్నాడె వారి! క్రోధిమ్ముతోడఁ

గిరిముఁ గిలకనలాడు నింగిలము సీతె!

కతినశిలలఁ జేల్చుకొనుచు గాఁబటపిది

సన్నముగ బొంబులు, కాని యెన్నఁటికిని

లేకె మట్టితానగ కోడలూర్చి!

స్వేచ్ఛమై వెల్లిడిని బ్రహ్మాంచ కలిమి ?

అడుగకుండ నిచ్చి యడియూసలను గొల్చి

తిరుగ లొగికొంటి వెరవుపొల్కి;

అది నేమికతన సరయవైతివి స్వామి!

నా యపాత్రతయును నీ యశక్తి ?

దృశ్యము ౨

[ప్రవేశము - నారిమడుగు]

నారిమడుగు

నగల లోకాధార	పచ్చిదాకార
క్షణికతాగమాల	పద్మానిలాళ,
అగణిత సుగ్రామ	అశ్లాభిరామ
విగమశిఖారామ	నిత్యప్ర కామ.

చాల దినములకు మరల మర్త్యభవనమున
 శ్రీకాంతుని యపూర్వతీలావైభవము గాంచి
 ముగ్ధుడ నైతిని. అహో! దయామయుఁడా
 శ్రీకృష్ణభగవానుని యుదారహృదయఁ దివ్యమైన
 మెప్పుడు గ్రహించగలఁడు? పవ్వించునోక
 వేళ; తేలిచు బాష్పసమంతిలో నింకొకవేళ.
 ఓ యదుకుల సార్వభౌమా, నీ యదృశము
 హేమ వాచామరగోచరము; నీ వైశిష్ట్య
 రంగులం బాగోకులము, నీ యమృతస్థాన
 రసాస్వాదనమున సాయుజ్యపదవి సాధించిన
 యా గోపకామినులు, నీ మధురవేణుగీతముల
 మ్రొమఱచిన యానందవాహిని, యా యమునా
 తరింగిణి, భక్త్యావేశమున నీ హృదయప్రవేశము
 గావించినలోకమాత యా సుక్ష్మదేవి
 భక్త్యుని భావించితిని. సర్వసామాన్యుడీ
 బ్రహ్మగుణ దీప్తమహిమాభ్యుదయి నేల గల
 పైనఁ దలంపలేదు. ఎట్టిగుణాగ్రక్యమున ని
 గ్నాతఁడు వశీభూతు నొనరించునో పరీక్షించి
 చూచెదనుగాక! అయి, కుచేలుఁడు వచ్చు

చున్నవాఁడు. ఇచ్చటనే పొంచియుండి యాతని
 వర్తనముఁ బరిశీలించెదను.

[నిష్క్రమించును]

[ప్రవేశము - కుచేలుఁడు]

కుచేలుఁడు

కృష్ణా, లోకనాయకా, నాహృదయత్పష్ట
 తీరినది. కన్నులార నిన్నుఁ జూచితిని. నా
 కింకేరికోరికలు గలవు? నిరంతరము నీ సాన్ని
 ధ్యమే యభిలషింతును. భక్తచింతారత్నమా,
 మనోముగ్ధకరంబగు నీ మహోదార స్వగ్ధయ
 న్నిహానమునకుఁ బ్రణామము!—వామో,
 నికారణమున నే భక్త్యుడ నైతిని; నీ భక్తి
 మాన్యం బయ్యు; మనదీవనము సార్థకమయ్యె.
 (ముందుఁ జూచి) ఓహో! ఎట్టి బీభత్సదృశ్య
 ము!—ఓ యబలా, నీ వెవరు? ఈ దుర్గ
 తికే గారణ మేమి?

[కుష్మరోగిడికుండను భర్తను గంపలో నిడి
 శిరమునఁ దాల్చి సుకల ప్రవేశించును]

సుకల

బ్రహ్మగోళిమా, ప్రణామము. ఈగంపలోఁ
 గల కోగాస్త్రము నా మనోనాథుఁడు. మేము
 చాల క్షేమవారము. వాడవాడల విచ్చమెత్తి
 పొట్ట పోసుకొనుచుందుము.

కుష్మరోగి

అబ్బ! అబ్బ! ఈబాధ భరించలేదురా
 దేవుడా! మృత్యువు నన్నేల కలాక్షించు!

సాతాళము నా కేల వోనానంగడు! పూర్వ జన్మమున కేసిన సూరపాణము! అనుభవించక తీకునా? అబ్బ! అబ్బ! నా కేమిదా? ప్రాణముల పోదు?

సుశీల

(గంప క్రింద జెట్టి, మైట్రా నాణములనుండి స్రవించురక్తియు వోత్తుచు) కృష్ణా, విద్యుత్ సూ, పాపభంజనా, మన్ముగ గరుడపుము! సాధా, పుణ్యంగన యొకటి యన్నప్రదానముఁ గావించెడి. వట్టెఁగెన్నముఁ దిని నా చెట్టుక్రింద విశ్రమింపుడు.

కుశల

అబ్బ అబ్బ! నానిలు పల్ల పిమ్మవలు స్రవించి పోవుచున్నవి. నా కిం కేమిదా? హా! ఎరి మేశ్వరా!—

కుచేలుడు

సాన్వేషిరోముడి, నీ యుపకించిన నే చరాచర ప్రపంచము నిలిచియున్నది. నీస్వారి భయంకరరోగప్రవీణితుడు. ఆతని సర్వాంగము న్రణ ప్రపూర్ణము. ఈ శిఖిని భక్తికరమును బూదండవోలె శిరమునఁ దాల్చి, వాడవాడల బిచ్చమెత్తి, దుర్గరక్షణమునా నెఱపుచు న్నావు. తల్లీ, నీవే పశ్చిన్నతపు! నీ దుఃఖ విమోచనమున నర్చిజగత్కల్యాణ మగుచు. (రత్నహారమును స్పృశించుచు.)

సారదుడు

(ఆవేగమునఁ బ్రవేశించి) ఓ బ్రహ్మగోత్తమా, ఈవెట్టి నీ కెవరు గలుగురి? శ్రీకృష్ణదేవుడు

దయాశీలేకమున నీ కర్పించిన రత్నహారమున నమను మఱచితివా? జగజ్జనని రుక్మిణీదేవి మా యలంకారమూర్త్యమును విశేషకరింప లేదా? శ్రీభవవైశ్వర్యము, బ్రహ్మలోకము, దేవేంద్రవంశవి, యమరత్నము, వేదోలు, అమలకోటియభీష్టము లీ రత్నహారమున నిమిడియున్నవి. దీని వాంఛితు నది నీహస్త గతి మగును. అట్టి యమూల్య సదాభివృద్ధి మును విస్మయించి యున్న దే మొనరింప నూహించుచుంటివి?

కుచేలుడు

అపోహ, సమన్యారము. ఏ ముఁగిరి? ఈ రత్నహారతత్త్వమును మఱచితి ననియూ? శ్రీభవవైశ్వర్యము, శ్రీలోకాధిపత్యము, శ్రీకాలస్వామిత్వము—భూతదయలేని వ్యాదయమున కిం ముఁ లేని విభూతి నేని? ఈ రోగాక్షుని యాతన నేఁ జూడఁ జాలను ఈ పతివ్రత నాభిము నే నిహంపలేను. నన్ను నిరోధింపకుడు. (రత్నహారమును కిసి పట్టుకొని) ఓ కృష్ణా, ప్రాణసఖా, ఈ కీడ్లగాఢము వజ్ర గాత్రుఁ డగునుగాక!

కుశల

(ఆరోగ్యలాభము నడపి, కుచేలునిపాదములపైఁ బడి) మహాత్మా, మీ యవ్యాజకారుణ్యమున నేఁ బునఃప్రవేశించ వైతిని. నా వ్యాదయపూర్వకప్రణామము స్వీకరింపుడు.

సుశీల

ఓ పుణ్యపురుషా, నీ రూఢీర్వాదమున నేను చిరిసాధాగ్యవతి నైతిని. వాక్పృథ్వితే నే నెల్లు

నివేదింపఁ గలను. నీయాలుబిడ్డ లపారశ్రీమిల
నీతు లగుదురుగాక!

[నిష్క్రమించును.]

నారదుడు

కుచేలా, ధన్యాత్ముడవు! శ్రీనివాసుని హృ
దయరాజ్యమున నీ వేటి కభిషిక్తుడవైతివో
గ్రహించితిని. మత్స్యలోకము నీవలనఁ బరమ
పూజ్యుని బయ్యె. మహాత్మా, నీపాదపూజి
బ్రసాదించుము. నాశిరమునఁ దాల్చి కన్యా
త్ముడ నయ్యెద.

కుచేలుడు

ఋషీశ్వరా, మీరిట్లనఁ దగునా? ఈ యనా
చ్యములు నే విడఁజూచును. ఈకార్యమున నా
యాధిక్యమేమి కలదు? శ్రీకృష్ణుని కృపాశీ
సేకమున నీరోగాక్షుఁ డారోగ్యసాధము నవ
సెను.

నారదుడు

కుచేలా, నీసార్వభౌమత్వము, నీసరోవర
పరాయణత, నీ శ్రీకృష్ణభక్తి, నీసార్వద్ర
తానార్కము మానవచరిత్రమున స్వస్థాపిత
ముల విరాజిల్లుగాక!

సౌరాష్ట్ర (మోహన) రాగము - ఆదితాళము

నందవందన గోపాల జయ నవనీతనోర గోపాల
కందర్పకలికిటిమందర సుఖకరమందహాస క్రీనోపాల
బృందావననో బృందఘనానంద చంద్రావన క్రీనోపాల
రీలామామమ బాలకవేష బలానుజ్ఞానా గోపాల
మరణీధర మనిబృందవిచింతిత మక్తలనాశ్రయ
[గోపాల.

[నిష్క్రమించును]

కుచేలుడు

చాలా వేళ మ్రోసెద. నామాతీ! నాకై యుదురు
మాచుచుండును. శీఘ్రగతిఁ బోయెదనుగాక.

[నిష్క్రమించును]

దృశ్యము 3౪

[సరోవరతీరము-మండ చంకఁ బెట్టుకొని
చింతాకులభావమున నామాతీ ప్రవేశించును]

నామాతీ

ఈ దృశ్యదీపనమున ని కేమిప్రయోజన మున్న
ది? దారిద్ర్యమఃఖము దుర్మరము. ఈ దఃఖ
యోగమున నాస్వామిని దూరభూములు కంపి
తిని. నట్టింట కరుదొచిన నీనురాలికి బట్ట
డన్నము పెట్టలేనైతిని. కమలపుత్రుని చంపుకొని
విష్ణుగోడు సహించితిని. నిర్దోషదీపనమునకు
నోచుకొనిన నా కింకీమి సుఖ మున్నది? ఓ
సరోవరలక్ష్మీ, నీగర్భక్రోడమున నా కాశ్రయ
మిమ్ము. (కుచ గర్భమై బిడ్డ, సరోవరసోపాన
ములు దీగుచు) ఆహా! హృదయేశ్వరుని పాద
పద్మములు కడనారి మాచుభాగ్యము లేక
బోయె! ఓకృష్ణా, నీనురాలను! నాతన్న
పైఁచిపుము. మఁకియొక జన్మమున నావిధిని
పాదపాన పై జన్మించెదను గాక! సురక్షిం
ముగా నాతని నిల్లుఁ జేర్చుము శ్రావీ!—
నాథా, నా యవివేకమును నుద్దించుడు.
తిల్లి లేనిబిడ్డని నాదరింపుడు! (సోపానములు
గిద్ది) ఆహా! చావ నెంచిన నానికి సముద్రము
మోకాలు బంటి యని పెద్దలు వచింతురు.
ఆ సూర్యోక్తి నాయందు నాథకం బయ్యె.

ఇంతవఱకు ప్రళయవయోదమువలె నజల
మైన పుష్కరిణి, శుష్కిభూత మయ్యె నెట్లు?
ఇదియును నా యభాగ్యమే. నా మనోభీష్ట
మొక్కటియుఁ జేకూరదయ్యె; కడకు మర
నింతమన్నను, నదియు సుటింపదయ్యె. (చం
ద్రోదయమగుటఁ గాంచి) అయ్యో! అత్తి
పాత్ర్య కనుకూలముగా సంశకారము వినిపి
యుండెను. ఈ వెన్నెలవెల్లువలో మునిగి
ధరణి శోభారాణివలె బ్రసన్నతనహించినది.
ఇది చంద్రదాతపత్నీ; లేక నా కర్మదశమా?
[కామితో బాలకనేషధారి కృష్ణుడు ప్రవేశించును]

కృష్ణుడు

ఈచిట్టచీకటిలో—ఒంటరిగా—చెలుపుగట్టు
మీఁద—చాల బాగున్నది! నీ వెవరిలో
కోడల వమ్మా!

వామాక్షి

(స్వ.) నాయనప్ప మీ ట్లున్నది. ఈ బాలుని
దృష్టిలోఁ బడితిని; నా ముసాహస విరాతము
జగద్విఖ్యాతము గావించును.

కృష్ణుడు

ఊరకూటి వేసి? బుగ్గమీఁద చేయి పెట్టుకొని
మాటిమాటికి నీటివైపుఁ జూచుచుంటి వేటికి?

వామాక్షి

ఎట్టి యాశ్చర్య మీది?

కృష్ణుడు

ఏది ?

వామాక్షి

మరేమియును లేదు, నాయనా; చిన్న వాడవు
నీ కేగొడవ యేల?

కృష్ణుడు

చెప్పవమ్మా, నిన్నుఁ జూచిన మాయమృ
జ్ఞావకము వచ్చుచున్నది.

వామాక్షి

చావ నెంచినవానికి నమ్ముదము మోఁకాలు
బంటి యని పెద్దలు పలుకుదురు, ఆమూటయే
భావించుచుంటిని.

కృష్ణుడు

తల్లీ, ఇం దాశ్చర్య మే మున్నది? విన్నా
గ్గుల సంస్కర్మనమున మహాసమ్ముద్రములు
కూడ నెండిపోవును.

వామాక్షి

(స్వ.) ఈ బాలుకుని విన్నా గము హృదయాఘా
తకరముగా నున్నది. వీని యమ్మతవ్వరము
నాదుఁగియును హరింపజేయుచున్నది. వీని
మధుమయరూపముఁ జూచినకొలది నా నేత్ర
ముల సమృతాంజనముఁ బెట్టినటు లున్నది.
(ప్రకాశముగా) నాయనా! నీకోమలభుజమున
నింతబరు వెట్లు మోయుచుంటివి?

కృష్ణుడు

అమ్మా, న న్నేమి చేయుచుందువు? ఇదియే
నాయుద్యోగము. బరువులు మోసి మోసి
బ్రతుకుచున్నాను.

వామాక్షి

అమూట యెవరిది? ఏయూరి కరుగుచున్నావు?

కృష్ణుడు

ఈమూట యొక బ్రాహ్మణునిది అదిగో, చూపు
మేరలో నున్న చూనగరమే నాగమృతస్థానము.

వామాత్మీ

అబ్రాహ్మణుని చే నేమి?

కృష్ణుడు

కుచేలుడు. — అమ్మా, ఆతని యిల్లవీధిలో
నున్నదో నీ వెఱుంగుదువా?

వామాత్మీ

ఏ మంటివి, ఏ మంటివి! నిన్ను బంపిన వా
రెవరు?

కృష్ణుడు

కుచేలుడు. ఏ మట్లు భయపడియెదవు?
అమ్మా, నీ కాశుడు దగ్గరచుట్టమా?

వామాత్మీ

ఆమహాత్ము డిందు నచ్చునా? ఇంకెంత
దూరమున నున్నవాడు? ఆతని కెట్టిరూప
దయును గలుగలేదు కదా? ద్వారకనుండిగో
నచ్చుచుంటిరా? ఇంకెంతనేపటి కగుచెం
చును? మార్గము నిష్కంఠకమే కద? మృగ
పన్నగబాధలు కలుగవు కదా? నాయనా,
నచ్చుచుంటి నేమి? నాప్రాణేశ్వరుడు సురక్షి
తముగా నితలో నిలువేదనా?

కృష్ణుడు

ఇన్ని ప్రశ్నలకు నే నెట్లు సమాధానము నం
గలుగును? అబ్బా! కానడి యెంత బరువుగా
నున్నది!

వామాత్మీ

అయ్యా! పథశ్రమమున నీవు చాల వాణిపో
యితివి. బాలకా, చెడియొకమూట తల నిడు
కొని త్రోవ నడచిపోదము.

కృష్ణుడు

ఊరిముందర పనిగూలూ? బరువులు మోసి
మోసి నామూఁపు కాయలు కాసినది, నెడ
డుగు తెట్ల వేసినను. ఇట్లు చేసుకొనంగలము.

వామాత్మీ

అట్లయిన నాయనా, నడువుము.

(స్వ.) అహా! శుష్కిభూతమైన పుష్కరిణి
నిష్కళింక జలప్రపూర్ణమై నయనానందకర
ముగా నున్నది. ఎంతలో నెంతటిమార్పు!
హా! కృష్ణా! నీలీలానాటకరహస్యము నెవ్వరు
పోల్పుకొనంగలదు! దయామయా! హత
భాగ్యులు, నే సృష్టించినమాత్రమున జలాశ
యమున నీరంతయు నింకిపోయెను. నాకన్ని
రేల యింకిపోదు!

కృష్ణుడు

అమ్మా, నడువుమని చెప్పి నిలిచిపోయితి
నేమి? ఇంకెంత వచ్చుట కిష్టము లేదా? ఈ
మూటలో లేనిపదార్థములు లేవు.

వామాత్మీ

ఏ మంటివి? లేనిపదార్థము తెట్లుండును!

కృష్ణుడు

గ్రామ్యబాలుడను. మూటలసొందిక నాకు

కలియకు. ఈమూటలో బ్రహ్మాండ మంతయు నున్నది.

వామాక్షి

(స్వ.) బాలుడు వెళ్లివాడా? లేక నాతో హాస్యమాడుచున్నవాడా?

(ప్రకాశముగా) నాయనా, పదపద.

(స్వ.) ఆమెను వట్టింట నొంటిగా విడిచి వచ్చితిని. నా యీ యజ్ఞానికిన్యాపారమున కామె మోక్షిగా నొచ్చుకొనుచుండునో! (నీళ్లు ముంచుకొని)

(ప్రకాశముగా) బాలుకా, నడువుము. ఆజొన్న చొక్కానా ప్రోవయున్నది. ఈ వెన్నెలవెలుగులో మనము అనాయాసముగా నిల్చు చేరుకొనగలము.

[నిష్క్రమింతురు.]

పంచమాంకము

దృశ్యము. ౧

కుచేలుని యావాసభూమి

[ప్రవేశము-కుచేలుడు]

కుచేలుడు

నీహో! ఇదేటి వింత! నావట్టి కుటీర మిందు గానెందుకదేమి? కడు ముద్దరాలు వామాక్షి నేమి మిమ్మెను? ఈ సింహద్వార మెవ్వరిది? ఈ ప్రాంతమున నున్నెన్నడు నిట్టి యచ్యుత నిర్మాణమును నే జూచియుండలేదు. నే నిప్పుడు మీయాజాలమున బంధితుడనై యున్న

వాడనా? నాచూపులో మార్పు కలిగెనా? నామస్త్రీష్కము చెదరిపోయెరా? నాకన్నులను నేను సమ్మదించుకున్నాను. అదిగో, నేను చేతులార పెంచిన మందారవల్లి! గాభక్త్యానందములతో శరీరిన మల్లీయలివిగో. నాశాంతినికేరసము, నావజ్జాయి మోగు లోపించె? కృష్ణా, నన్ను నందిచితివి. బాగు బాగు! నిన్నాశ్రయించి నేను విరాశయుడ నైతిని! అదిగో, అవచ్చున నెవరు? సొంగ కృతమై స్వర్గయశాందర్యభవతః గనులు మిటుమిట్లు గొలుపుచు నిం దగుదెంచు నీమె మెవరు? అప్పరోభామినియా?

[వామాక్షి ప్రవేశించును]

కుచేలుడు

అబలా, నీ వెవరు?

వామాక్షి

మహారాణిని.

కుచేలుడు

ఇది యెవ్వరిసాధము?

వామాక్షి

మహారాజుగారిది.

కుచేలుడు

ఆతఁ డెవడు?

(దాసి నీళ్లు తెచ్చును. వామాక్షి భర్తీకాళ్లు కడిగి నీళ్లు తిలపై జల్లుకొనును, వైట్లతో గాళ్లు తుడుచును.)

వామాక్షి

లోనికి రండు.

కుచేలుడు

వట్టివిసేత మిది! అబలా, నన్నంటకుము. నే నొకదర్శనబ్రాహ్మణుడను; నీ వన్ననో మహారాణివి.

వామాత్మీ

మహాత్మా, మీసాదదాన సగుటచేతనే నేను మహారాణి నైతిని. నన్నింకను బోంబుకొనలేదా? అవును, ద్వారకాగరమున నెచ్చెలికాని చూపులో జూపు లీన మైపోయిన తరువాత నన్ననవాలు పట్టగలరా?

కుచేలుడు

(స్వ.) వామాత్మీస్వరమునలె నున్నది. (పరికించి చూచి) ఈ యంకారము మఱుగున నీనినగ్గలావణ్యము గోరెరింపదయ్య. వామా, ఈ మా రైట్లు గలిగె నీకు?

వామాత్మీ

ఈనినగ్గలావణ్యము మీచలికానికనికరమే.

కుచేలుడు

అది యెట్లు?

వామాత్మీ

నాథా, మీగు ద్వారకాగరమునుండి చాల దినములవఱకు రాకపోవుటచే నాహ్వాదయము నిలువడి నీని నయ్యె; కానాటికి నైస్యము హెచ్చె. నిన్న రాతిరి నన్నాస్యపిని యొకతె మనకుటీరమున కనుదెంచి అం దాచుకొనఁ తో టడి గను. పదవడి పడి కెటమకులు గోరెను. ఇంటఁ బట్టఁ డన్నములేదు; పిడికెఁడు గింజలు

లేవు. ఆమెను నిరాకరింపలేక, నీళ్లి కుఁబోవు నెఱమునఁ జేసిపుగట్టుఁ జేరితిని. నీకిలోఁబడి ప్రాణత్యాగమునయ నంకల్పించితిని. అంతలోఁ జేసి వెండిపోయెను. ఆ యదృశ్యమును చూకించుచు, నాకపాలమును నిందించుకొనుచు; నే నచ్చటనే నిలిచియుంటిని. వెన్నెల వెలుగు లోకమును ముంచివేసెను. అర్ధికి నొక బాలుడు, నీలనీరదగాత్రుడు, కావడి బుజమునఁ గీలింది నా యెట్టమునట సాక్షాత్కరించెను. మీఁపున నచ్చికినియు, నింటికి దారి చూపుమనియు నన్ను గోరెను. వానితోఁ గుడిమార్గమున నడచితిని. వచ్చి చూచుచుండి కుటీరము లేదు. ఈ రాజసౌఖ్యము వ్యర్థంబయ్యెను. నాథా, ఏమని చెప్పుదును! ఆబాలుఁడే శ్రీకృష్ణుడు; ఆవన్నాస్యపినియే నుక్కిలేదే!

కుచేలుడు

ఏమనుచుంటివి, వామా? ఇది నిజమా, స్వప్నమా? వామా, నీవు సామాన్యరాల్లు గావు. నీక్షణి యసామాన్యము! నీభక్తి విశ్వాసములవలన నీ దీనకుటీరము శస్యక్షేలాన మైనది! నిజముగా నీవంటిశస్త్రాలు ముల్లోకముల పెదకినను గానరాదు. ఏ శ్రీకృష్ణుని వర్మసాక్షిము దుర్గమారణ్యసభములు, గడచి, పలుకప్తముల కోర్చి, ద్వారకాగరమున కరిగితివో, మాశ్రీకృష్ణుని నీవు క్షిప్రమ పాశమున, నీ భక్తిమూలమున బంధించి నీ సమక్షమునకు నాకర్షించితివి! నిజస్యము శస్యంబయ్యె; నిన్ను గన్న తల్లిదండ్రులు శస్త్రులైరి; నీచేయి వట్టి నేఁగూడ శస్త్రుండవైతివి.

వామాత్మీ

నాథా, లోనికి రెండు. మీభక్తివలన నేను జరితాథురాల నైతిని.

కుచేలుడు

వామా, ఈరాజభాగవిలాసము నీకొరకు నిద్రింపబడినది. నీ నాగర్భదర్శిద్రుఢుడును. అత్యుభయోపాధారణమే వాజీవనసర్వస్వము. ఈ రాజసాగ్రసేవేమున నా కేమిప్రయోజనము న్నది. నీవు దేని కాపించితి వాయుఖండశ్రీ నవనీతివి. నిష్పాదయపూర్వకముగా ననుభవిపుము. నేను గహనభూము కరిగి వాచింతా ముగిసి స్మరించుకొనుచు గాఢయాస మొనరించెదను.

వామాత్మీ

నేను మీనవాధర్మచారిణిని గానా? మీరు లేకున్న సీరాజసాగము నాకు గహనభూమి వలె స్ఫురింపదా?

కుచేలుడు

కృష్ణా, ఆత్మయనఁబడినని శ్రీకరణశుద్ధిగా నమ్మినందుకా నన్ను మోసగించితివి?

వామాత్మీ

ఏ మాయను? నిందాపీఠుఁడగు వానిని నిందింతు రేల?

కుచేలుడు

వామా, నేను నీరిసంపదలతో జన్మింపలేను. ఈ చందలసంపదలో శాంతిసుఖము లేదు; దుఃఖార్థము లేదు. నాభిక్షాపాత్ర యత్యు సుఖప్రసాదివి; అనంతశాంతిసంపాదిని. ఈతఁ

భంగురసంపద నే నన్నును శ్రీకృష్ణు నర్థింపలేదు.

వామాత్మీ

నిజము, మీ రర్థింపలేదు; నేను మనసార నర్థించితిని. విష్ణుబగోడు చూడలేక, మీ ప్రత్యేక సముదలకింపలేక, వికలమతి నై నీ నీ సంపద లర్థించితిని.

కుచేలుడు

వామా, ఆచారము డెందున్న వాడు? ఆరెని నమత్మునకు దారి చూపుము.

వామాత్మీ

ఆ యాదిదంతులు స్వస్థాంతమున నున్న వారలు; రెండు, లోనికి జోవుదము

[విష్ణు] మునింగు.]

దృశ్యము ౨

కుచేలుని సౌభశుద్ధాంతము

[ప్రచేతము - శ్రీకృష్ణుడు, కృష్ణా, వారదుడు]

కృష్ణుడు

నారిదా, చూచితివా! సంసారి యయ్య నీ బ్రాహ్మణ్యమును భక్తిమాన్యున నన్నెట్లు వశీభూతు నొనరించెనో?

నారదుడు

ప్రభూ, కన్నులారా చూచితిని; మనసార గ్రహించితిని. నా నేత్రములు, నాహృదయము పరమపవిత్రము లయ్యె.

కృష్ణుడు

నారిదా, భక్తుడే నానైనము. నా నీలానాటకమున నుండు కృపాత్రులు వామాత్మీ. కుచేలుడు; వీరిరువురే జగంబున నాదర్శభక్తులు!

[వామాక్షి కుచేలు ప్రవేశించును]

కుచేలుడు

కృష్ణా, దయామయా! ఈ నిష్ఠురభావము నీకుఁ దగినదా? నిన్ను నమ్మినందుకా నన్ను వంచించితివి?

కృష్ణుడు

సఖా, ఏ మయ్యెను?

కుచేలుడు

వామనసులో మాట నీకుఁ జెలియదా? ఈ వాగిపాశమున నన్నేలు బంధించితివి? నీ నన్నయను నర్థించి యీవిధము నా కేమైనాదించితివి? నీ సంగతియే నాస్వస్థియ నొంద; నీస్మరణానందమే నామంత్రమొనము; నీ సాత్త్వికమే నా జన్మసాక్ష్యము. తుచ్ఛభాగము లొసంగ నన్నంతానంద పడవినుండి తొలగింప నెంచితివా?

కృష్ణుడు

నే నట్టి మాత్రముతో నీ కీవిధము నొనగ లేకు.

కుచేలుడు

వాగ్వినిమర్గామున గంటక నద్యశించిన యీ నొంద నాకు బాధాజనకము. కృష్ణా, నిన్ను వేడుకొందును; నామర్గామును నిచ్చుటక మొనరింపుము.

రుక్మిణి

బ్రాహ్మణోత్తిమా, భక్తినిరర్హుడవై పైకుం తిమున కధికారి వైతివి. ఈ నిస్సారనందలు నిన్నేమి చేయఁ గలుపు?—త్రివ్రతాతిల

కమా, అభిమానమున మఱు జలాశయమున మునుఁగ నెంచెదవా?

వామాక్షి

లోకమాతా, మునుఁగ వాంఛింతును; గాని జలాశయమునఁ గాదా, నీ ప్రేమసాగరమున.

కృష్ణుడు

కుచేలా, నీవు మాఱుకుము. నీ దుఃఖవిమోచన మొనరింప నెంచి నీ కీయతుల సంపద లొసంగితివి. నొంద నత్పూరిత నశించునున్నచో నశాంతి దాయకము గావేరికు. ఈ సమయోగమున నీవు జగత్కల్యాణ సాధన మొనరింపఁగలవు.

కుచేలుడు

కృష్ణా, నీవు నర్తకకుచేలుని న్మువ్వు. వామా, నీవు చెప్పము; ఈ ప్రభా వ్యాపి కుచేలుడు? పేదవాని నెచ్చరికాదా? లేక సనంతుని సంగడిదా? పేదవాని మర్యాదకు మేర లేదు. పేదవార మగుటచేతనే కదా యీ జగత్పిత, యీ లోకమాత మనయింటి కనుకొనిరి! నీనుల మగుటు నేని నదా దీన బంధియు, రుక్మిణి శ్రీకృష్ణులు, మన కన్నీరు దుడువి మనయింటికి వచ్చిరి! జరిగినదా, వామా, మనసంద గోదయో తెలిసినదా? ఈ తల్లి, యీ తండ్రి ఏరే ము త్రిభువనాధి పత్యము! పేరికొను మన కొండుధనము లేదు.

వామాక్షి

(రుక్మిణి కృష్ణుని పాదములపైబడి) అష్టానాంధ

కారమున నేను నిజానిజంబు లెఱుంగనైతిని.
లోకమితా, లోకమాతా, నన్ను మన్నింపుడు.

రుక్మిణి

అమ్మా, ఏమి దుఃఖంబకుము. (లేవ నెత్తి)
ఈసంపదలు మిమ్ము నంచరింపజాలవు. (సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టును.)

కృష్ణుడు

(కుచేలుని సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి)
కుచేలా, ఈగతమున నీవు పేదవారిలకు
సహాయ మొనరింపఁగలవు. శిశుశిశుదర్శిదకుటుంబములు
నిరూశ్రయమున నుండుఁగలవు.

కుచేలుడు

సరియె, ప్రభూ, నీవు ప్రసాదించిన యీ
యక్షయనంబులు నిరూశ్రయులకు, నిశ్చిదరి
ద్రులకు, వికలాంగులకుఁ బ్రదానముఁ గావించి

చితిని. తొల్లిటినలా నేను నీనామామ్మతపాన
మున స్వస్థచిత్తుండ నయ్యెదను.

కృష్ణుడు

నీ పాదార్ప మనామాన్యము! కుచేలా, త్రిభు
వంము! నీకు నీకేనాటి! నీటినుండి యీ
యావంతేనగరిము పుణ్యతీర్థ మగునుగాక!

నారదుడు

గన్యుడవు, మాన్యుడవు. కుచేలా, గన్యము
నీ శ్రీకృష్ణభక్తి!

నందకునిండాదిసంతతిరణారవింద మహావృత్తి
గోపాలు,

బాధితిపుబ్బండ బోధరసానంద సాధితకదండ
గోపాలు,

నోపివృత్తి గోపతిపాలన గోపకవృద్ధ గోపాలు,
రాధమండలలు దాసజనావన వాసవాదిపత గోపాల!

(తెరవడును)

సంపూర్ణము

స వ ర ణ

కడచిన సంచికయందు ప్రకటించిన 'రామాయణము' అను పోస్టలమునకు మూలము
౧౯౨౩ సం. డిసెంబరున రచింపబడినది కాదు. ౧౯౦౩ సం. డిసెంబరులో రచింపబడినది.

—పె. గో.

భా - చికిత్స గవిజనర - తూరతికిం నేలుమోడ్చి కబ్బముకండే
సూరతు "నాత్మార్పణ" మన - సారమతిం దీని నరసి చదువుడు మిత్రుల్.

అక్కటికంటేనే కలుపాత్ముం దొకానొక బోయవారు మె
పెక్కిన కావనంబులకు నేగి ఖగంబుల కుచ్చుకొడ్డి చే
తక్కినవానిం గొన్నిటి భజించుడు గొన్నిటి విక్రయించుడు
బెక్కుదనంబు లిట్లు గవపే దనటివిత్ మొక్కపల్లియన్.

ఆతం దొకవేకువం గ్గు - ప్లావట కాంతారములకుఁ జనియె మృగరూ
కొనూపాల ముర నను-శ్యాతానుగ వాగురాది సాగనుఁ జనుచున్.

ఉట్లతండు నేటకుం జని యయ్యరణ్య మధ్యంబున.

బిగువు టుండలగుండె లగలించి జగిమించు కొక్కెర లొగ్గొన్నింటి నుక్కడం చె
మొఱకుఁ గోలలు గాత్రముల నుచ్చి పోవేసి కొన్ని సాశ్వంబులఁ నూలద్రోసె
చెట్లబుట్టలు రావి జగురుగండెలఁ బన్ని కొన్ని గోర్వంకల మన్ని గొనియె
కవంగి యందందు నూకొంజల్లి మాల్కొడ్డి పాపురాల గొన్నింటిఁ బట్టికొనియె
జాగునీల్లులఁ గుండేల్ల ముంగిపాల గుళింగిమూల బట్టె గొన్నింటిఁ జొంగలించి
వేట వర్ణింపనేల యవ్వేళఁ బ్రళయ-కాల నర్తపాస్త్రీయయ్య నగ్రహనమునకు.

అయ్యవసరంబున.

ఈ కరమ కలుపిహించా-వ్యాపారం బులకంత కర్గలమగుచున్
గోలించె నన నహస్కరుఁడేపున నడిమింట మందులెండఁ గాపెన్.

అఖల సర్వశరణ్య మా సయ్యరణ్య - మట్టుడికి నట్టులుడికె జుడతపాగ్నిఁ
గవచె నొక రెండుగడియలకాల మిట్లు - వీచు వీచు మబ్బలు మింట వేచునటకు.

తగవరి సిద్ధికైవడి న - ముగ్గుగుళు లొగిం బెరిగి గగనమున నెల్లెళున్
నెగడుడుఁ జల్లెవితెమ్మర - నిగిడె నడఁ గె నుమ్మనంబు నిమూసములొనన్.

అంత నముద్దాంతమగుభంగి గల్పాంతరీక్ష వాయువనంగ దిక్కుగంబ
మల్లాడ గిరులు కంపిల్లు బెల్లుగ లేచి పెనుగాలి సాగె దబ్బికరార్భ
టిక నయ్యడవినున్న కలమృగంబులు భగములు నెంతయు గంగి చెదరె
కృత్తికాశ్రయము మ్రాకులునులై జూరము జూరబారె రోకనీనుపారమెల్ల
సూరితోనిది నిలునముద్భూతవివిధ- జంతులతానమును భయాశ్రయమునగుచు
గొంతకాంబు వివరిచ్చితాంతి సెలదె- జూరవాసంబు భూతముల్ నన్ను కింప.

గాలియడంగ వేపుము లుభండగతి జూరేగి గర్జితా
ధీయులై తటిల్లుతె లభన్నములై మొకింప విధులు
రాలుచునుండ దిగ్గజకరంబు లనందగు వారిధారలు
ద్యేయములై యెనంగ నటవిగ గురిసె జడివాన జోనునక.

అదివల్ల మిదిమిట్ట యను విభేదము లేక యడవివెల్లుననీట నడంగిపోయె
తొలుతఁగూలినవృక్ష ముల నీశ్చేకొనుచు బర్యేష్ట వాగులు గట్ట నొత్తికొనుచు
చలుుధారాపాత సంపీడితాంగంబు లగుట గొన్ని పులుంగు లంతరించె
చిలువమన్నీలు కోమలవీడి గుమిగూడి వేరుకమై జలక్రీడ లాడి
కొండకోనలలో వరుకోటరముల- నురునికుంజంబుల మృగంబు లొదిరియుండె
గడగడనడకఁ జలిగాలి కపరివిసరె- నల్లబొంభవుఁ కింతలో నస్తమించె.

దగ్గమారణ్య మదిగాక దగ్గి నంబు- నెడియు జడివాన, పైపె స్వమాన
నల్లవో! యేమనెదా నానాటిరేయి-కాటగ్రమ్మిన చిమ్మచీకటిని పేర్చి

అట్టికీ నక్క-అకు లులుకు దొర వెజుపుఁ గోలుపునక్కానం గాంచి యుల్లంబు తల్ల
డిల్ల వడనంబు పల్లకిల్ల నెట్టియునోడక నడి నిలుచుండి;

అక్కట యేమియును? మహాగహనం నిది కాలుఁ జీకట్టుల్
నక్కొనె, శీతవాతములు నిండె, కేరము గొంకువోయె, నీ
దిక్కిదియం చెఱుంగఁ గలతెన్ను గనం బడదయ్యె, వర్షముల్
నిక్కుచునుండె, వెల్లువలు వెల్లుకొనెం దుది కద్దమూచునో.

కేరము వెలువార నెవ్వని-పాడుమొగము నాదు కంటఁ బడెనో యిటు ల
ల్లమగతి పట్టె ననుపులు-తోడక నాపీడలెల్లఁ దొలఁగునె తలఁపన్?

రెలుగొనాటి వివరితపు పగడలు

౧. సామర్లకోటకు తూర్పు వాహుమైతడూరమున క్రింది మన్నంరియు పోయిన ఇనుం దారి

౨. సామర్లకోటకు తూర్పు వాహుమైతడూరమున మా ౨౫ కొడు కొలులోమున కుండె

3. సామంతంకోటకు వచ్చుచున్న సామానుబండి వ్యూహముగా తొంగిగా
నీటిలో రెండుపెట్టెలు జోరగిలిపడినవి

4. అనకాపల్లి చేరువను వరదలవలన కొట్టి కొనిపోయిన యువకుడు

ఇదియ జగమందు నాకుం..చుదినిమునమ్మనుచు మదికిఁ దోచెడి గోపే
నెదిరించునె యితటియా. పదలు నను జట్టుముట్టి బుగ్గురిభాగి?

కచ్చనచ్చినపుట్టు ప్రచ్చివెచ్చనిచ్చి పొలుసుమెక్కెమగిం తొలుగునొక్కొ-
జ్జిం దేనొనూను జీడిమూమిడింపు నారగించు నర్కపు మామునొక్కొ-
చపులూరం జేయు కలసారాం దెగద్రావి మట్టిలు భోగంబు మన గునొక్కొ-
నెక్కొన్న కూర్చి నానిసుపునజ్జకుఁ జేరి ముద్దామ భాగ్యంబు ముగయునొక్కొ-
బుగరుంబామ్మ బోని నాసింగి బిగువు-గొంగటంజిక్క- సుగములకవలెదోగు
పండువెన్నెల గే లింక నుండునొక్కొ- నేటితో నాకు చూడెండు నిడునొక్కొ!

నోయం దాన్తుండు రతిశేయుండుని సంపూర్ణానురాగంబుమై
నాయానూకడ బాపు పుష్కల జేసె మన్నాఁగి జిప్స జివోటలే
జేయంగిలిన కార్య మెయ్యది? యికక జీవించు పులాగు? నా
యాయుద్ధాయము నాహరించుటకు నీవాసిందితే దుర్విధి!

నాకనుదోయిముందు మరణంబును గొంచెరి పెక్కు లే ననం
భ్యాకవిహంగ రాజముల గాతీయ వెట్టితిఁ జేతులార నే
కోకము నట్టలే, దిపుడు చొప్పడు నాదగు చానటన్న చి
య్యకులపాట దేటి; కదిరా బ్రదుకెంతయుఁ దియ్యమాగదా.

ననికేరినుటకై నలయు నంజల్ల నిశకుమున్నునోలె మధ్యాహ్నమునక
జెచ్చెద నేనంచు నచ్చి నాదగురాక కెదనుసూచుచు నాకుటింబిముందు
నించి యింతకు రామి నిస్సహాయైతి ద నన్నే పాము కఱచెనో, మేమెకంబు
విఱచెనో యంచు భావించి నేఁ జెన్నిభంగుల కిచ్చుచున్నదో కోమలాంగి
పేర్మినల్లారుముద్దగాఁ బెంచుచున్న-పిల్ల లిపు డెంతగా నురపిల్లుచుద్రో?
ఎవరిగతి వారిదే యటం చుటగల్గు-పెద్దలాజెడిపల్కు నిబిడ్డయమ్యు.

కట్టదయనేది యీపాడుపాటకొఱకు-నింతవఱ కెన్ని పుల్లుల తీరిచంపి
జంట లెన్నింటి నేడ్చించి యుటిసొక్కొ-కట్టికుడునంగవల కె తత్కలుచున్నము!

అని పెక్కులుగు తెఱంగుల-వనరుచు దానుండఁ గొంతవడి కజ్జడి మె
ల్లనఁ దగ్గెఁ జలదంబుల-పెనుపతి, గాఢాంధకార భీకర మహాగళా.

అంత నజ్జడిపోకకుం గిరాతుం నొకింత సంతసించియు వ్రేకవయగు సీమరుతాకునకు
లొంగి యంగంబు లెల్ల వడంక నింక నేమి నేయుదనని వనవి నలుకెనలకుం జూడబ్బ-
లు నిగిడించి చేరువమిట్టలేల నింగిముట్టి దట్టంపుగుంబులం గ్రక్కిఁజేసి వక్కి ముత్తం-
బులకెల్ల నిక్కయై యలరు నొక్క మత్తేమ్రాఁకుంగని దానిచాటున గొఱగేయి గడవ
నెంచి తాఁబట్టిన పిట్టల న్బొడువలం దులకించు గనయంబుం బిల్లుగుబ్బలియన నుబ్బి
యబ్బురంబుఁగొల్పు దాఁటి మూఁపునం గీలించి మెల్ల మెల్లన వెల్లువఁ గడవ నడచి యుత్త-
రువుందరిసి తన్నూంబునంగల కటికిఁజూ బండ్లపై దనమేనువైచి నీచిన భయంబును

దిక్కుమాలినబోయ దీనతం బాఁచే వనదేవతాచక్రవర్తులార,
నింజారుకూర్చి మన్నించి రక్షింపరే చటులకాంతార వృక్షంబులార,
వగవాడనని తలంపక కూర్చి జూరే సాధువిహంగరాజంబులార,
ఆపన్నుడను గాన లోకముల్ మఱవరే భల్లాదిమృగకదంబులు లార
నీతు విదలించుచుండ హెచ్చెను బుభుక్షు-యనువులేనిట మూఁడున్నాటి గె బోలెడి
దుర్భరపుమృత్యు ముఖమున దూరియుంటి. నెట్లురక్షింతురో మీర లిప్పుడు నన్ను.

అని పులుంగుదిండి యెలుంగుకాంచ వేడివేడి కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గాఱ వగల సెగలం
బొగులుచుఁ బరుషపాపాణ వర్ధంకంబున నొత్తగిల్లి యుండె నత్తఁజే దవిపులు బట్టి
యమ్మజ్జిఁజొఱ్ఱ గాలంబు పుచ్చుపాపురంబొందు వలువాత నెరకొఱ కరిగిన తనపరు
వంపుటిల్లా లెంతకుం గూడు సెరిమి నెరిసి వెఱుకలుచునఁ బరికిరి విగ్రంబులఁ బొరింబొరి
దురప్లిండు బల్లంబులకు డిగువెల్లువ నీటిజాళు నుప్పత్తిల్లి “జూజల” మను చప్పెల్లఁజొ
మేళగించి మ్రోగులు చిగుర్ప దుర్భరవియోగగీతంబులం బొడుచు నిట్లు విలసించె.

నేకున లేచి నా కెఱంగి వేడుకమై హృదయేశి, యిట్లు నా
చూడటి చిచ్చునార్యకౌన నయ్యయి తాపులకుం గమించి నీ
శ్రీకర పాదపంకరుపా నేకకు వత్తులంచు వేగి నీ
వేకడ నుంటివో తగుణి, యితరుఁ గన్పడవైతి వక్కటా!

అథాంగి, నాహృదయం బెఱుంగఁ దలంచి నురికి యుంటివె వనాంతరమునందఁగి
వనిత, ని న్నేడని యుండిననిమేషంబు నా కొకయుగంబుగఁ దోచుచుండుఁ గాడె?
కలికి, నిన్నీరేయి గాటుపుటడవి నే పొదరింటఁ గొంపంచు వెరక నేర్తు?
తగుణి, నాయీయవస్థ నొకింత గన్న నీహృదయంబు చిదురలై చదరకున్నె?

గరిత, రాచిల్ల లేని పంజరముకరణి-నుండె మనగూడు నీవు లేకున్ది- నిపుడు
తెలువ, నీతోడులేని నాదేహయాత్ర-జగతి నొక్కనిమేపంబు సాగెగలదె?

కద లేని నీతు పెంతయు-పడకింపఁ దొడంగ వేగ వచ్చి నను నీ
పాపవారు గఱులఁ గప్పము-పడతీ, నాచింత తెల్లఁబాయను దానఁ.

కలదే ప్రాణము నీశరీరమున నోకాంతాలలామంబ, యే
నలలోనం బడి యుటివో? కొదమసాశ్వం బెద్దుటం జిక్కితో?
చెలి, యుంట్లాపాతికిఁ గఱుల్ విఱుగుటఁ జేపంబులం బాసితో?
ప్రళయభీతివిశాలమేను కరకాపాతంబులం గూల్చితో?

ఉవిదరో, నీవు జీవించి యుంటివేని-యేల రాకుండు వింటికి నింతదాక
లేవు గాఁబోలు జగతిలో నీవు బ్రతికి-రావు గాఁబోలు నికఁ గోటరంపుచెనకు.

ఱలుమగలఁ తేర్చి చూడించి పెడియుఁ-జీలఁ దీయుచుండఁ గాలపురుషుఁ
డబు, వీనిజేన మది యేగతి న్నిల్పె-గనికరంబుపొంతఁ గఱకుఁదనము.

నకలదుఁఖిరోగ సంపీడితున కింతి-యాపథం బటన్న నబ్బరంబె?
ఉవిద, నిన్నుఁ గూడి యున్నంతవఱకు నే-యాపదల నెఱుంగఁ డయ్యె నితఁడు.

శబ్దార్థములుభంగిఁ జగ్గడికాచంద్రుల ట్లనోన్యమైతి నొప్పారుచున్న
మనకాఁపురంబుఁ గన్గొన మాలవిధి కెంత కన్న గుట్టెనొ జగత్కంటకునకు?
అడవిమేతల మేసి పడియనీతులఁ ద్రావి పరులసామ్ముల కాపడక యెగుల
కొకకీడుఁజేతయు నొనరింపక మెలంగు మనజీవితము వైవమున కదెంత
భార మయ్యెనో? పాపంబు పండె నిట్లు-విధివిధానంబు నెదిరించువిధము గలదె?
కటకటా, వేటి కెట్టిసంకటము వచ్చె-నెట్లు దీని భరింతు; దిక్కెవ్వ రబల?

అరలేని కూర్మివేర్చి-భారపాచ్చెము లేనిడెందముం జూపి ననుం
గరము నలరించితిఁగదా-గరితా, ని న్నెట్లు మఱవఁ గలవాడ నికఁ.

నీమందర్శిత మందరాస్యతలమున్ నీ నిగ్గులన్ జగ్గులన్
నీ మైమన్యము నీకనుంగవఱసన్ నీ నెన్నడల్ సొంపులన్

నీ మర్యాదలు నీ మృదూక్త్యాను నీ నైర్మల్యం నీ తియ్యముకా
భామా, నే నెటు విస్మరింతుఁ జెపుమా ప్రాణంబుతో నుండఁగన్.

నకియూ, మావటివేళ ని క్లరిసి కృష్ణావీచికాశీకర
ప్రకరణావిత నవ్యదివ్యసికతాభాగంబులు జేరి వా
తకుమారంబులు గంధలుధురము లాత్మప్రీతిఁ గావింప నే
డుకమై గొంజీలి నల్పునే నయిచు తెట్టా? నీవియోగవ్యభక్.

క్రొవ్వునగండుదుమ్మెదలకూటువరాయిడి కోడి రాలు న
మృవ్యపు లేజగుల్లుఁ గుసుమంబు లమర్చని సెజ్జలై నమి
న్నివ్వోలంగఁ జేయుతిటి ని క్లవనూడి నికుంజనీమలకా
జన్వని, కాలముం గడపు సౌఖ్యము నా కీక దుర్లభం బాకో!

అతివ, నీ విచ్చుమేతల నారగించి-నీమృదులపాణిపల్లవానీతపూత
నలిలముం గ్రోలి సంతోషజలధిఁ దేలు-భాగ్య మున్నదె యీమందభాగ్యున కీక?
కలిమిలేములలోన భాగంబుఁ గొనుచు-మంచిచెడ్డలలోనఁ బాల్పించుకొనుచు
మలఁగునధాంగి దూరమై తోలఁగెనేని-మగని కాధార మెవ్వరోమగున, చెపుమ.

ఓననిత, నకలసౌఖ్య-శ్రీవిరహిత మైనతుచ్చజీవిత మింక నే
లా? నెల్లునలోఁ బడి నా-జీవంబుల విడుతు నెల్లచింతలఁ గడతున్.

ఇట్లు బిట్టు నగుచు మగపాపురంబు విలాసంబు లబోయవలం జిక్కి కుములు చున్నక
పోతి విని:

నవ్య నైతిని జగన్నానవ్య నైతిని మహాపుణ్య నైతిని సతీగణ్య నైతి
నాథుఁ నెవ్వర్తనంబు నెంతయు మెచ్చి ప్రకటించె నిర్మలప్రాణయరణము
నాయూయెడటంబునకుఁ బొరింబొరిం గుది జోరున వేడికన్నీరు రాల్చె
మగనినెమ్మడికి నిసూక్ష్మి నెక్కుటయ కా కులకాంత సతతంబుఁ గోరుచుండు
నింక నెలసిన దేమి? నా కీభవంబు-సార్థకతఁ జెందె దుర్గతి ప్రాప్తిదప్పె
బాసము లడంగె నోములపంట పండె-ననుచు మదిఁ బొంగి మగని కిట్లునఁ దొడంగె.

ఏల దురంతచింత నిటు లేచ్చెన నో హృదయే శి? నేను దు
ష్కాలము దాడిరినఁ దొలికర్మము న న్నొకజోయవాగురక
నులుఁ బడంగ నేయ నిటఁ గుందుచు నుంటి భవత్ప్రదాబ్జముల్
వాసినభక్తీఁ గొల్పు విభవం బజులంబును గోలుచోముతిక.

ఒచ్చెను నెలుంగక మన-మిచ్చో దంపతుల మై సుఖించితి మిన్న
త్తచ్చెడు నగుసంస్కృతి గన-విచ్చుచు నున్నార మిట్లు వినియోగమునక.

తొగుండెదానఁ గానక-వాగురలోఁ జిక్కి గాలివాన కలసి నీ
యోగంబు నెడలియు నను-త్యాగం బొనరింపనైతి ననురాగనిధి!
ఉసురులు దొలుంగ సిద్ధ మై యున్న వేళఁ-దలవనిలంపుగా భవద్దర్శనంబు
నాకుఁ గల్గించినట్టి ప్రేమైకమూర్తి-కార్తజన బాంధవునకు జోహా రొనర్తు.

ఎవతెగక మనదాంపత్య మింతవఱకు-నెన్నిపుట్ట వులుం దరియించెనొక్కొ
డవితేళ్వర, యిది యవిచ్చిన్నమగుచు-నెల్లకాలంబు నిట్ల భాసిల్లుఁ గాని.

నీకొఱకు నిరీక్షించుచు-నాకమునం దేను నిరశనవ్యాప్యతి నె
ట్లో కాలము గడపెద నిట-నాకొఱ కోనాధ, మనమునం గుండకుమా.

నీకనులుగార్చు వెచ్చని నీటిధార-కాల్పుచున్నది నామనఃకందరంబు
నేమి నేయుదు శోకంబు నెడలి మధుర-వాగమృతవృష్టి ననుఁ దప్పవా మనోన్మో!

ఆడుంబులుఁగి ట్లనునెడఁ-గుంచు న్విడనాడి వెఱంగుఁ గొందలము నెడక
జోడై కలంపం దలియఁ-బోఁడికడకుఁ బోతుంటు బుజ్జిన వచ్చెక.

అరుదెంచి యురులందవోయున్న యన్నునంజూచి.

హా రమణీ, పారానాన-హారమణీ, నన్ను విడచి యమరీచియమం
దారోద్యానవసనీ నం-చారంబును గోరివెడలఁ జనునే నీకుక?

కటకటా! నేటికెట్టి దుర్ఘటనబొడమె-ననిత, యీకాలపాశంబునలన నిపుడు
నిన్ను విడపించు వెరవుగన్పించదయ్యె-నేటితోఁగీటునె బుణంబు నీకు నాకు?

వీసంబును లాఁతులయెడ-దోసంబుఁ దలంపనట్టితొయ్యలి వకటా!

నీసాధుచరిత నివిధల-మా? సుదతి, వైవ మెంతకైనా దగదే?

ఒకరి చిన్ననా మృగయుఁ జూడ్చినవారులోనఁ గూర్చున్
యక విను నొంటిగా వలకు నప్పున నెసి దయావీహీనతన్
ఒకఁకనప్పుచున్ మనవిఁజ్ఞులఁ గాంచుచు గేలిసేయు న
ట్టికలుచుఁజైన మొత వికటికృత దయ మహా! తలంపఁగన్.

నాలున్న జగురులన్నన్, తెలివిమెయిం దిరుగుచుందుఁ జెఱవా, యిపుడె
దాలకేగ నీవివేకము, కలయ న్నీకనులమబ్బు గ్రమ్మెన చెపుమా?

గాటపుంగానఁ బయనించు బాటసారి-యూతపార్తిదరుచ్చాయ, నాశ్రయించె
నానసాగుదు నొకలోయలోనదూరె-దుదకు నిర్హితమ యడంచె బ్రదుకు టిల్లు?

ఈమహాజలరాశిలో మునింగినవేళఁ దెప్పవై హృద్యానిఁ దెచ్చితిగద,
ఈగాఢతిమిరంబు మూఁగిముట్టినవేళ దీపంబవై నెన్ను సూచితిగద,
ఈదారికర్దమం తెనసియుండినవేళ గోల్పవై నడిపింపఁ జాలితిగద,
ఈమహాన్నతతైల మెదురువచ్చినవేళ గగనయానంబవై కాచితిగద,
సీనహాయంబులేక నాచేసినట్టి గట్టికర్దం బొకంజేనిఁ గానఁబడునె?
అఖలమునకు నాధారంబవైతివీపు-వెలది, ని న్బాపిమెట్లు జీవిం నేర్తు.

అని చింతించు మగనింగని కపోతి పెండియు నిట్లనియె.

హృదయేళ, నిఖిలార్థవిమలురాఁ దగుమీర లీరీతి వగఁగొన్న కేమిధలుము?
కైవనియోగంబుఁ దలఁగ బ్రహ్మోద్రాదులగు వేల్పుగిమిక్తై నె నయితియగునె
కరకరి వైవంబు తెఱచినదుఃఖంపు వాఁకిల్లిధర్మకవాటమునన
మూయవలయుఁగదా! బుధులుశోకహతంబు లోకంబటంచుఁ బల్కుదురువినవె?
ఇలమెలంగుశరీర ధారులకు నెల్ల-జననమరణంబులెన్నవై నర్ధికముల
కసిమసంగిన మిత్తి గంజె సంగ నడచి-యెల్లకాలంబు నొకమేన నెవ్వకుండ్రు?

జీవులను స్పృశిగావించు శిల్పియెవఁడో-ప్రాణులను గూర్చి గాపాడుభర్త యెవఁడో,
వాడ పెండియుఁ గూల్చు విశ్వంబునెల్ల-నతని కిది నిత్యశ్రీలావిహారవరణి.

ఈలతయు నీకుజంబును-మేలుగఁ గొన్నాళ్లు కలసి మెలసి మరలఁ బె
గ్గాలికి విడివడుచుండుంగ-దా! లోకంబెల్ల నివ్వెధంబ లెలంపఁగన్.

అడలుగల్గువేళఁ గట్టా! యటండు-సుఖము లొనగూడుచేళ మొచ్చుకొనుచున్నా
కాని, మేవలేని గట్టసుఖములట్లు-గడఁగి స్వాతంత్ర్యమునాడఁ గలరె యెపుమ?

కావున నీవు నాకొఱ కింక నిర్వలపించుట నిష్ఫలము నా
జీవముం దవేయ విడిచిత్తమునం దగుశాంతిఁబూని నీ
జీవిత శేషమున్ విబుధ శేఖరు లెంతయుమెచ్చ భర్తనం
సేవనబుద్ధిమై గడవఁ జేయుము కోయుము మోహబంధమున్.

అసనదంపు మోర్చిగొను మార్చిఁగంబును ద్రోక్కు నిక్కపు
బాసలువల్కు శాత్రులపై నయినంతరిమంబ నిల్పు నం
త్రాసముగొన్న కీనుల నదా కరుణింపు మసంబుఁజెంపు మ
దోసము నాచరింపక బుధుల్ (?) నుతిగాంచుము జీవితేశ్వరా!

శరణమంటన్న వాడు నిజశాత్రుఁడైనను పాని నెంతయు
గరుణ దోర్చుఁ బ్రోచుటయ కష్టము నుత్తమభర్తమందు న
శ్చగుఁడులు నల్కుచుండు రిది బుద్ధిఁదలంచెయు నిక్కిరాతు నా
దరిమునఁ జూడనయ్య, చలితాకున కెంతయుఁ దల్లడిల్లెడిన్.

మనయాండఁ జేరిన విఁ న్నునకుం దోడ్పడిడినోము నోచునకతనన్
దన కిట్టులయ్యె నీవై-న నీతనికి నాయకుడు మ నాధుం డగుటన్.

మగఁడు వేడుకాక మనలె నదేమికో-దైవమా, యటంచు దల్లడిల్లి
యెఱుకునింటియింట నెట్లేచ్చుచున్నదో జూలెగొల్పు వీచిచరిత వకట!

విను మిల్లుత్రొక్కుకొని న-చ్చినయతికి శ కికొలదఁ జేయందగుమే
లనఘా, నిరాశతోపం-జనుఁగొప్పదతండు భర్తసారం విడిగా.

అతిథుల నభ్యాగతుల-గుతుకంబునఁ బూజనయు గుణ మీకర్మ
జీతఁ బుట్టినట్టివారికి-మతిసూహింప గనవినమా హృదయేశా!

అసత్సారవీచికాహతులచే నల్లాడి యల్లాడి ప్రా
ణాపాయంబునకున్ దుంకి శరణంబు చేచ్చెడిన్ మీ దయో
లోపంబుల్ గణియింప కీతనిఁ గృపాలోకంబులం జూచి నీ
వాదబృంధపుఁడన్న కీర్తిఁ గొనవయ్య, భవరగమణి!

భేదబుద్ధివికచి విశ్వమూర్త్యరకళా-దర్శణం బటంచు నుచి భగవ
దర్శణంబుగాఁగ నఖిలధర్మంబులు-నలుకకున్న ముక్తి కలచే చెప్పుమా?

కీను! మొరలొనింపని వానిబుంబును ధనంబు నంశంబును వి
జ్ఞానంబు జీవితంబు ద-నూనిని న్యర్థంబులగుఁగదా పరికింప.

తనమానముఁ దనప్రాణముఁ-దనవీర్తియుఁ దనబుంబుఁ దననర్వస్థా
బును విశ్వశ్వశ్రేయస-మున క్షృణ నేయువాడ ముక్తుడు సుమతీ!

లోకంబ నేను నేనే-లోకంబ నటంచు నాత్మలో నెంచెను సు
శ్లోకునకు నిందు నందఱ-జేకూకు నఖిల మార్గ చిత్తసౌఖ్యంబుల్.

నమదృష్టిలేమి సంకుచి-తము!గు భావంబులకు నిదానంబుగదా?
సుమహితచరిత్ర, వినుసం-సుమునకధఃపాతపసిద్ధి కల్గును దానఁ.

పరమేశ్వరగురుతేజః-పరిపూరితమై నెలుగు ప్రకృతిని వికృతి
పారయనిచి శ్రింబునసీ-శ్వరత్యుమటంచుఁ గొల్పవలయు మహాత్మా!

ఇట్టివారు ధర్మోపన్యాసంబు నొనంగిన;

నినిమగ్నపుగ్గు విశ్రుతవివేకముఁగాంచి కపోత మెచ్చి న
మృగమున గర్మోద్వేగువిమర్శనము బొనరించి కాదనె
దన గన పుత్ర బంధుభటసౌఖ్యము తెంతయుఁ జుచలంబులు
చునెఁగి సంస్మృతి చెగిడి శోక భయంబులు బాసి పోడియున్.

దేవుఁ డొడఁబొడఁగిడి-దో మెటం దోడవచ్చు చుట్టంబు మదిన్
భావింప భగ్నున కదా?-నీవాడ నటం చెవిడు నెయ్యము సూపున్.

అని విచారిచి సంచరించు నంగింబుల గుండు కిరాతులనఁ బ్రసాదిభాసురింబున
పొంగినలోకనంబుం బఱపి మృదమధుర కంఠస్వనింబున మూనుషభాషణంబు
లొలయ వాని కిట్లనియె.

(న శేషము)

౧

అనాడు ఒక సుందరి, తెలపుడినము, కూసాగా మాట్లాడుకొందామని అలవాటుచేపున రామారావు వెంటిబకాస్త్రీ యింటకి మువ్వార్పా మి రెండుగంటలకే బయలుదేరి వెళ్లి వాడు.

రామారావు తేజాపురి ఉన్నతపాఠశాలలో నూత్తులపైసలు పూర్తి చేసివాడు. వెంటిబకాస్త్రీ ఆయూరి వాతీయమహావిద్యాలయములో ఉన్నతతెగగతి యందు విద్య చేస్తున్నాడు. ఒక్కటే కాకపోయి నను సమయస్కలకు ఆయుర్ధినులకునాల స్నేహము. ఇగవుగు పరిహాసభామయియులే. ఇద్దరును విద్యకు నిష్ఠుధారులే. దేశభిక్షానములోను ఒకరికొకరు తీసి పోరు.

తన విద్యలుగదిలో రాట్టుమువగ్గల మాన్యుండి నూలు విడిచుమున్న ఒకటాస్త్రీకి రామారావు మోచ గానే ప్రాణములు లేచివచ్చినవి. నూగము వికసించినది. నూలు విడిచుచున్నవాడు అది నూని టటుక్కున లేచి, "ఓయో రావో! రా! నీకోసమే మాన్యున్నాను. మాకోస" అని చెప్పుచు, విడిచి బుట్టపైనున్న రెండు తెలగడాలు అందుకొని ఎరురుగా గోడ ప్రక్కను పులిచియున్న తివాచీమీదకు వాటముగా విసిరివైచివాడు.

"రెం డెండుకు తెలగ డాలు! రాట్టుం పని మాని నీవుమాడా తివాచీమీద లేరు- నువ్వో! నిర్దిష్టమైన రాట్టునికి విక్రాంతి అవసరము లేకపోయినా, నీవంటి శీవుడికి కొంత విక్రాంతి యుండున్నట్లే-నరే. నీ విపాటికి లేచిరా, నేను రాట్టుం పని చట్టి

స్తా-కదు రాదురుంటే వేకాని కాటకం పోదన్నాడు పెద్దలు" అన్నాడు రామారావు.

"కదు కొక్కటే కాదు-కదురూ కష్టముమాడ —ఆకిరేగాని కాటకం పోడు." అని నవ్వుకొనుచు లేచివచ్చి వెంటిబకాస్త్రీ గిన్నాసేపాది చూస్తున్నాడు.

"అయితే నీవు రాట్టుని కెదురుగుండా ఒక కాట పారి చల్లకుండ పెట్టి కష్టము త్రిప్పడముమాడా ప్రాణంధింతు. ఇప్పుడం వాటిలమీద కురుకు, కష్టము ఆడించి కాటకాన్ని వాగతోలుచున్నానుంటే పట్టు పట్టంతా పక్కా పట్టుతారు" అని చెప్పియు ఇగది తొట్టాపెత్తున వచ్చును. రామారావు రాట్టుచువెద్ద చేరి మాలువనుకుట ప్రారంభించివాడు.

వెంటిబకాస్త్రీ ఒక తెలగద పీపురెనుక, ఒకటి మోచోలిరెండు పెట్టుకొని, మోకాళ్లు ముందుకు ఎత్తి యుంచి, ఒక్కొక్కరముగా గోడను ఆనుకొని, తివాచీ మీద చాలకుండ్రాకృతిగా పంకుకొనియున్నాడు.

* ఈ కథకు చిత్రములు కృపిని రెండవకుమారునిగాను, నీయగుండురి శ్రీ గాంధీ జాతీయమహావిద్యాలయమున ౧౧ వ తరగతిలో చదువును కవిత్వమును, చిత్రలేఖనమును అభిమానవిషయంగా న్యాయమయియున్న విద్యార్థియునగు "ము. నరసింహాచార్య" యను విద్యార్థి పెన్నియతో చిత్రించినది. —భారతి

రామా: నీ వాలాగు దర్బాగా పడి యుండెదాని? కాదు-నిన్ను కాళీగా యుంచింది.

వెంక: ఏమి చేయమన్నావు-వన్ను?

రామా: కథో, కామ్యమో- ఒకటి-ప్రారంభించు, మఱి-

వెంక: (నవ్వుచు) నీమరలకాయ కథ చెప్పనా?

రామా: నిన్న మీవిద్యాలయంలో మీటింగ్ ఉందిట! విశేష రమీ రేపూ?

వెంక: మీటింగ్ ఏమిటి? ఉరికో విద్యార్థులందరిని సమావేశపర్చి దీపావళికళ చెప్పినారు-అంతే.

రామా: ఆకథాసారాంతం టూటీగా వాలుగునా క్యాబలో చెప్పగల విప్రుకు?

వెంక: కావలెనంటే ఒక్క వాక్యంలోనే రేల్పేస్తా.

రామా: ఏదీ-మఱికానీ. నీకీ చూద్దాము.

వెంక: నీవుమాత్రం క్రేడగా వివరలె-టపా-కాయలు-కాల్చ-కూడదు.

రామా: కథిదీ?

వెంక: కథెందుకు? కథాసారాంతమేగా. నీ పడి గింటి?

“సారాంతం మంటే కథాసంగ్రహమని వాడుకల్పము” అని రామారావు ప్రశస్తిముఖ్యుడై రాట్నపుపనిని తనేకద్యప్తితో సాగించుచుండెను.

2

వెంటకాస్త్రు కథ ప్రారంభించినాడు. “నీవు విన్న కథలోయి-వ్యాపకముగాన, సరకమహారాజు పరిపాలనలో ఆధికార నిరంకుశ మెక్కువైపోయింది.

శ్రీకృష్ణుని ప్రబోధముచేత ప్రజలు వరకమహారాజుతో సహాయనిరాకరణ ములించించినారు. గానా వానిని వానాభాధలు పెట్టించినాడు. కైన్లలో ఉంచి వాడు. రిండికి, బుద్ధుకు, దీపానికూడ కలుపు వచ్చేలాగు చేసినాడు. ఏమి చేసినను ప్రజలు వార్ల ధర్మదీక్ష విడు

వలేదు. చివరకు శ్రీకృష్ణుని దయచేత వరకపాలన మంత రించినది. మఱువాడు సరికుని కొడుకు భగవత్తుడు రాచుకొనసముగా నున్న ధవనత్తు రాను లన్నియు చెప్పించి ప్రజలకు బంచి పట్టించినాడు. ప్రజలు తమ తమ సొమ్ములు బిక్క పెట్టుకొని సంతోషించినారు. అసంగతి జాపకముంచుకొనుటకే కొన్ని ప్రాంతాలవా పీపండుగకు సమర్థులైపూజ చేయుచున్నారు. అవాగు ప్రజలూపమున దీపానికనలు చేసికొన్నారు. ఆదీనా రాధనలకు ప్రతిగానే మనా పీపండుగకు దీపావళులతో గృహాలను అలంకరించుచున్నారు. ఆరోజున విజయ నాచకముగా కైంపులు మ్రోయించినాడు. ఆ జ్ఞాప కాగ్రము ఇప్పుడు బాణాసంచులు కాల్చుచున్నారు.”

రామా: (నవ్వుచు) సరే. కానంది కాని-నే నింకోకథ చెప్పుతాను. నీకు కోపము రాదుకదా?

వెంక: మధ్య-నా కంఠముకోపము?

రామా: నీకు కొంచెము వ్యతిరేకముగా మట్టాడె మనీ విస్తూండి-కంఠము చెప్పుకున్నాను.

వెంక: నీవు నాకు వ్యతిరేకంగా మాట్లాడని దెప్పకు? కానియ్యి-ఎంతెచిరునవ్వు నా నీను లెచురారు గానే యున్నాను.

రామా: అసలు పూర్వము వరకాడురు డనే ఒక రాజువా డెప్పమాట సహ్యబంధం.

వెంక: (ముక్కుమీద క్రేలు వైచిగొని) ఎంతమాట మఱి వరకచతుర్ధి ఎందుకు పుట్టిందంటావు?

రామా: ఈ విషయాన్నిగురించి చేదాన్ని తల రిన్నేటంత ప్రామాణ్యమైన యొక కథను ఈ మధ్య నా కొకానొకరు చెప్పినారు. సమ్యక్ ప్రమాణంగా కన బడే ఆకథాంశాలను నా స్థితిదైనా కా దనలేదు.

వెంక: నా స్థితిలకథ చెప్పకును మా-ప్రాయస్థితం చేసికోవలసి వస్తుంది.

రామా: (నవ్వుచు) అట్లే-ప్రత్యక్షంగా జరుగు చున్న సంగతేకోయ, నే తెప్పించి-సత్యభామా సమే తుడైన శ్రీకృష్ణుడు వరకరాజును చంపెనట్టుగదా

భాగవతిమూలం ప్రాసినారు! అక్కడోనివా గండరు పట్టి కర్మిత వ్యక్తులే.

జెంక: (చెవులు మూసికొని) "కెల్ల కొచ్చిన వాళ్లంతా నా కెల్లారే" అన్నట్టుంది నీమాల-చాలు చాలు, దీరుకో.

రామా: చెవులు మూసికొంటా చెందుకు? "వివరించు చెప్పుకు చెప్పిన" అనేపద్యము అగమ్యతో కల్పించి మామనీ వింత పామగర్వింబో పడిపోతావని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు.

"సరి, కానియ్యి-ఈచేరే, ఏమూ నామూ మామూ ప్రాయశ్చిత్తం, ఏమూ చెప్పుడు" అని తల పంకించుచు బాసినపట్టు వేసికొని కూర్చుంటే వెంకటకృష్ణుడు వచ్చుతో కథాశ్రవణమునకు సంసిద్ధుడైనాడు.

3

పరిహసభావన ప్రయుచు యె రామారావు వడి వడిగా రాత్తును తిప్పి నూలు విడుచుచునే తనవంతకథ మొదలుపెట్టివారు:

"భాగవతికారుడు ఎరకాసురము కేమిగంగా చెప్పినాడు. ఏగాగంటే, ప్రజాకంటకుడైన ఎరకుడే నేగానిష్టదాయకముడైన కృష్ణపురుగులు-పరమార్మి స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడే వెలుగుచున్న దీపపుష్పి-రగా ప్రాత్యాసాకారిణియైన సత్యభామ దీపమును బ్రహ్మరిల్ల చేత చమురు-రగా కేత్రమే ప్రముచ-ఫలిత మేమనగా; దీపపుజెలుగుచే కృష్ణపురుగుల కార్మింపబడి, నూనూ పడుటచేత ఎరకజాలనిష్ట దీపపుడేమికి మాడి, కృష్ణ లాహగా ప్రవిదియందు పడి ఉనిపోవుటకే ఎరకాసుర వగయని అర్థము-కాదు, కాదు-ఇది చందాస్వయం; మఱి తాత్పర్య మేమిటంటే-భార్య మొకప్పుడు కృష్ణపురుగులు వెలరేసి నిరవకాళింగా ప్రపంచమంతయు ఆక్రమించి మనుష్యులు నిర్బుధానికి ఆధారము లేకుండా చేయగా, నూనెదీపములచే వాటిని సంహరించుచునే సులభోపాయమును ప్రజలు కనిపెట్టి, ఆవేడుకను ప్రతి సంవత్సరము ఆచరించుచున్నారనేదే-అయిన చెప్పిన

ఈమాచారమంతా తమాషగానూ, నమ్మకండిగానూ కనబడుచున్నది-ఏమంటావు?"

జెంక: పుష్కళలంబు నమ్మకములేని పాపండుల మాటలు తమాషగానే ఉంటవి. బహు నమ్మకముగా మానా కనబడుతేది. అందుచేతనే అటువంటివాళ్లతో మాట్లాడినవాళ్లకు కలిసేపాపము అనేకజన్మా లెత్తివా పోవవచ్చును-పెద్దలు. కుంటి కొట్టితే మూతిపట్టు రాలిన ముట్టు అమావాస్యవాడు దీపాలు పెట్టితే చతుర్దశివాడే పురుగు లెల్లు సరించుతది!

రామా: ఒక్కో కెక్కువ కెక్కువ కేమిలే-అసలు చతుర్దశివాడే దీపాలు పెట్టి పురుగులను చంపవలసివది. అమావాస్యవాడేమా-భాగవంతులు కాల్చి గానిని కుగ్ర పర్వలసివది.

జెంక: (ఎరకలిగా)అయితే చతుర్దశివాడే దీపావళి అనక, అమావాస్యనా డిన్నా రెయికోమ్?

రామా: (పరధ్యానముగా) ఏమో! ప్రజలనోళ్లలో పడి బహుళా చతుర్దశి అమావాస్యలు తలక్రిందులై పోయి యుంటవి.

జెంక: బలే-భాగుండి, నీమాల, ఇంత స్పష్టిచేసిన భగవంతునికి కెక్కల పురుగులను చంపవలయును, గారిని కుగ్రము చేయవలయును చేతకాక, మన భారతదేశములోని వారతంత్ర్యపు ప్రజలను తిరుగుచున్నవాడు కాబోలు, భవన సహాయము చేయుడని, దీవహింస చేయుట, భవము దుర్వ్యయము చేయుట అనునవి తేడు కలుగా మనమూర్ఖు లెప్పుడను ఉద్దేశించలేదు. ప్రజలలో భక్తిభావము లభింపినివలసి, దేశమునకు అభ్యుదయము కలిగించుటకోసమే, మన పెద్దలు ఈపండుగలన్నియు ఏర్పాటుచేసినారు. నేటికాలానికి నీబోంట్లు బయలుదేరి పాపండువాదాలు చేసి పండుగులకు పెడఅడ్డాలు తీస్తున్నారు.

"నీ స్వంత ఉపన్యాసం ప్రారంభించినా నేమి కర్మమాయ్-మీ ఉపాధ్యాయులు చెప్పిన క్రొత్తసంగతు లేమైనా మొనలు పెట్టమంటేను-" అని చెప్పుచు రామారావు నూలుతోనింజేసే కదురు తీసివేచి

ప్రక్కనున్న ఉత్తరకు దొకటి అంకితమిచ్చుకొని రాట్నమునకు పెట్టి వేగముగా మారువనుకు పనిని సాగించుచుండెను.

౪

“అయితే నా ఉపాధ్యాయులు చెప్పిన ఒక విధి త్రోవ ఇక్కడ చిరిస్తాను—రామకో” అని వెంకటాప్రస్థి హుమరుగా ప్రొత్తక ప్రాశంభ్యించినాడు—“పూర్వముక గ్రామములో సంపన్నశ్రామణులను ఒక బ్రాహ్మణుని యింట్లో పాడిపంటలు సమృద్ధిగా ఉండేవి. అందుచేత వారియింట్లో ఏమి గంభీరములు నింపాలిటాను తినునది అన్ని పదార్థాలలోను మామలు పెట్టి తిన్నారనినీవి. అది తినగా మిగిలినవే ఇంటివారికి ప్రాప్తమౌచుండేవి—అయితే వాళ్ల యింట్లో తద్దినం వద్దినం వ్యత్యమాత్రం—తద్దినండా ఈదేవు పిల్లలను తీసికొనిపోయి కొట్టో ఉన్న పెద్ద చింతచెట్టుకు కట్టవేసేవాడు. ఆ బ్రాహ్మణుని యింట్లో ఉన్న పిన్న పెద్దలను పిల్లవాండ్రంతా కొట్టో కట్టవేసిన పిల్లలను మాడగానే “ఈవేళ మాయింట్లో తల్లిదండ్రులు—అమ్మమ్మలు—చేస్తారు” అని ముసెముసి నవ్వులు నవ్వుకొనుచు—చేరులు నొప్పుకొని పిక్కాగ్గు చేయుచు—మరీ కెంతులు చేయుచు—సంతోషముగా ఉండేవారు.

మామమ్మవా వాళ్లకులాసా. ఈలాగు కొంత కాలము వెళ్లిపోయింది. తర్వాత ఆపటంబములో పాడిపంటలు తగ్గిపోయి, మార్గాలాలసంఖ్యకూడా తగ్గించి నాలుగు కాడికి పెద్దించి. మనపెద్దలు తద్దినానికి ఏమిపిల్లలను తప్పకుండా, కొట్టో చింతచెట్టుకు కట్టి వారు—మనయింట్లో వాలునున్నట్లే ఉన్నవి. కనుక మిగిలిన మాపింటిని ఎక్కడో పంపాదించి కొట్టోకట్టక పోనే, తద్దినము పడిపోతుంటియెంచి, కందుముడుకోబయి నా వారెంతాలు వడి, ప్రయత్నించి, యేభాగో గోదనసంఖ్యల పిల్లలను బృంద్రీచేసి, కొట్టో చింతచెట్టుకుకట్టి అప్పటివారు కృతార్థులనుచెప్పేవారు.

ఆలాగు ఉండగా తరాలు వెళ్లిపోయినవి. పాళ్ళు ద్వివాగరికత బాగా దేశములో అలుముకొన్నది. వాళ్ల యింట్లో పాడిపంటలు పూర్తిగా నిండుకొన్నవి—పిక్కపిల్లియినా వాళ్లింటికి రావడములేదు. పిల్లలు లేకపోలే తద్దినము పడిపోతుంది—ఏలాగు—అని భావించి, చివర కానాటి బుద్ధివాంతులు 7 మట్టిపిల్లలను చేసి, చింతచెట్టుకు కట్టవేయడము నాచులు పెట్టినారు. పిల్లిదేవతలు—పిండము—చుండ్రాలు—భోక్తలు—ముదలైన వన్నీ, వాళ్లు పూర్తిగా మరలిపోయినారు. ఇంత రాకెడిమట్టి తప్పించి పుమాయపిల్లల్ని చేయడం. నాటిని కొట్టో చింతచెట్టునుట్టా కట్టడం—ఇంట్లో పిండి పంటలు చేసేకొని మ్రొంగడం—క్రింద, దిగింప—తద్దినం.

రామా: (నవ్వుచు) అయితే తరాలు గడచిపోయినా అచింతచెట్టు ఆలాగే ఉంది టోయ—పడిపోకుండా?

వెంక: అబ్బో! చింతచెట్టుని పోలివ్వడమే? అదిపోతే కొంప మునిగిపోమా? పాతకులపిమ్మక్కలు పోగా క్రొత్తకులపిమ్మక్కలను, పెద్ద మాతేడు వృక్షము పోగా చిన్నమాతేడుచెట్టును పొరిపారుల దేవాలయాలలో ఎంతక్రిందగానాటుతొకో అంతకన్న పెద్దచెట్టు ఎక్కువక్రద్ధాధిస్తులగో వాళ్లు చింతముక్కలు వాగ్గ్రీతచేసి నాటుచుండేవారు.

రామా: (చిరునవ్వుతో) సరే—రే—అయినా మట్టిపూర్తి కట్టడానికి బలమైన చింతచేర్చింతును! నేనె మొత్తానా చాలు—లేమంటే మట్టిలో చేసిన మాయ చింతమొత్తానా చాలు.

వెంక: పైకథవిను మణి, వీరింటికి ఒకనాడు ప్రతిభావంశంపన్నుడైన ఒక బ్రాహ్మణుడు వచ్చి నాడు. ఆలోచనకి నీరింట్లో రిద్దనం కూడా—నచ్చింది. ఆయన వార్ల తెలివితెచ్చిన చట్టాలన్నీ చూసి తెల్లబోయి ఇంటియజమానికి రిద్దనంంటే యేమిటో జోధించినాడు. మనస్సి—యంత్రాలు చదివి, పితృ కేవలం నాహ్వనించి జోత్తలదాకా వార్ల ఆకలివప్పులు ఆరాధానికి మారు గా—దిక్కుమాలిన పిల్లలు—చింత మొక్క—నీవు—భాగ్యం నావుబయ్యో! అని మొగము వాచేవాడు అతినిని నానానీవాట్లు పెట్టి ఆహ్వానంకుని యింట్లో దిగి నెలనుకు పక్కాత్రాచివడి, ప్రాసన్నులించివేసికొని నికార్ పోయినాడు.

౫

కథాగ్రంథానంతరము రామారావు కొంచెమాలో చించి “ఈ ఏడే పిల్లలు—పితృ క్షాధముకథ అర్థకథా నిధి కి చ భాగమునా—వెనుక మన మొకమారు చదివి నాము. నీకు భావకములేదా?” అని అడిగెను.

వెంక: లేకేమి! ఆకథనే ఇంకా వివరంగాను వివరించగాను ఉండేలాను మామూలు గాగాను వచ్చినాను. నేన దివ్యకు టూకిగా తేల్చివచ్చినాను.

“పాడిపంటలుంటి ఇంట్లో పిల్లలున్న పూర్వీకుల దొకమ కన్యం బాలకి వాటినిబట్టో కట్టకేదినామంటే అదే బుద్ధివానికి మజ్జుమనుకొని పిల్లలులేదే వచ్చి చప్పుల చేసిన ఏడుబ్రాహ్మణులు దెంగి బుద్ధులంనుకో, బాట్లంపోయి, స్త్రీలైనారంది, భోగభాగ్యాలుపోయి దేశము బహిరదాహ్లానం సుంపగా అట్లాచచ్చివేసి నాలుగురూపాయలు సంపాదించి, బాటాసంచాకొని కులం పట్టి, దీపావళి వర్ణించినామని సుగోపించేస్తామంటే అంత బలమంతులే” అని మామాద్దరుగారు చెప్పినారు.

రామా: ఒక్కదీపావళి అన్నమాటేమిటి! అన్ని పండుగలు—ఆలాగే అయినవి—ప్రవాళిప్రాయం ఈ లాగు మారిపోయినప్పుడు నీవు నేనూ రెంటాలు పడి ఏటికి ఎదురిత లేదే ఏమిప్రయోజనము!

వెంక: నీవు. నేను ఉపన్యాసా లిచ్చి లోకాన్ని బాగుపర్చ వచ్చారేదు. ప్రజలు, కనుక ధర్మ దీక్షనో ఉంటే కష్టసహిష్ణుతకు తిరుగులే వట్టి నిరంకుశపథువులైనా లాంఛిక తప్పననే వాస్తవమును ప్రజలకు భావకము చేయుచు కేసరిన ఈపండుగనుగూర్చి సరిగా అవగాహనచేసికొన్న మనతోటి వాళ్లయినా బాగా నంచుల వైఖో సహం మానవలే. దేశసౌభాగ్యాన్ని సృష్టించే ప్రజలయందు కష్టదీక్షవృద్ధిచేసే నింట్లాకావ్య క్రమానికి ప్రాసందే. అదే మనధర్మం. అంతెంతకే మనకు పొప్పున్నది. నాలుగుకోడలమండి మాచాతీయ విద్యాలయానికి మేము దీపావళి క్షేమ వసూలుచేస్తున్నాము. దీపావళి ప్రభావమును మార్చించే కరపత్రాలు పంచి పెట్టి జమలకు కర్తవ్యమును నచ్చవెప్పుమన్నాము. నూలుపడికి ఉత్సాహముగలవారికి రాట్నాలు, కరుద్లు, ఏములు ముదలైనవి ఖరీదువుద్దికొని స్వయం చేస్తున్నాము, కొంతమందిని బద్దగుప్రచారముకూడా చేస్తున్నాము.

రామా: ఈ పండుగకోడలలో ఈ పనులన్నీంటికి నేనుకూడా నాకే క్రిందటి సహాయము చేయడానికి ఏమీ ఆధ్వర్యంలేదేను. కాని నాకోక చిన్నపంకేలా మున్నది. అడుగమన్నానా!

వెంక: (నవ్వు) ఒకటికాదు—పది సందేహాలందినా ఇప్పుడే తీర్పుకో—కేంకానిన్నీ తిక్కనోక పోడే చాలాచిక్కులున్నవి.

రామా: లోకమంతా బహుకాయలు—వీముల పాకులు—జీంకాలు—తారాకావ్యలు—మతాలు—తాత్, కూత్, తస్, తుస్, జయ్, జాయ్—అని ఉరికి బాజ్వలనానంగా పరిగించివేసి ఆనందించు భరించుమంటే, తినుమమన్నీ అని మంత్రాలు, భిక్షుల వసూలు చేయుమా—బద్దగుమాటలు బుజానవేసికొని

నియమలెవంటే ఈ కలికాలంలో ఎవరు నవమాటలు వింటారు దివ్యమా.

వెంక: బాబుల్ని తమలపాకుల కిట్టి లూ, నోట్లో నిగ బ్లగా చెట్టుకొని వెంకపాపిట్లు దిద్దుకుంటూ, కోస కోసా వివీకాలకూ, నాటకాలకూ బయలుదేరే, పోకేళ్ళుమలలో పాటు నీవు, నేనూ, ఆనంద మనుభ విచ్చివ్వానా? పోనీ కోడిపంజేలలోనూ, జువాలకొంప లలోనూ, కెక్కొక్కచోలలోనూ—లక్షలకు లక్షలు పంజేలు చెట్టి, నెల్లుమా, ఓకుమా, ఒకనిమిషానికి లక్షాధి కాదులు—మట్లోక నిమిషానికి భిక్షాధములు—అనుచు ఆనందమునుములో పీలూజే వారిని మనము అనుకరిం చడం లేదేమో అపనులు చేస్తేనే కాని మనకు సంతో మండా? నీంగా—నీవుచెప్పు! ఒకమతాదా కాల్ప డం, ఎక్కువ ఆనందమా; ఒక ఏకువడి దారం రీయడం ఎక్కువనందమా?

౬

వెంకటకాస్త్రు ప్రశ్నకు రామారావు వెంటనే జవాబు చెప్పలేదు. ఏదో ఆలోచించుకొనుచు, కొం చెము పరధ్యానముగా నుండుచే గాబోలు ఆతనిచేతి లోని దారము తెరిపాయినది. కొసలు నరికి దారము ఆరికించుకొని మూల రామారావు సంభాషణ మారం భించినాడు.

రామ: నామట్టుకు నాకు బాటువడకడమే సరదా—కాని అందరికీ బాగుంటుందా? ముఖ్యముగా— చిన్న పిల్లలకూ ఆలోచించు!

వెంక: తప్పని చెప్పిన తర్వాత చిన్న పిల్లలకు మాత్రం దానిలో ఆనంద మెందుకుంటుందీ? తాద మాదవల—తప్పనికదా నీవు అడకుండా అరుకొ న్నావు. దాని కనిపించి ఒక్కసారి నవిమాస్తే—మళ్ళీ నీవడిమావగలవు!

రామ: బహుశాయలకూ తాదానీ సాపర్యమే మిటోనా? పోనీ—నాదగ్గర ఒకరూపాయ ఉన్నద నుకో—అందులో అర్థరూపాయ ఎడిపావడి భిక్షుకో

అప్పు చెట్టి, మిగిలిన అర్థరూపాయలో నేను ఎందుకు బాగసంచా కొనుక్కొని కాల్చుకూడదు!

వెంక: బాగసంచా కాల్చడంవల్ల దీపావలి సార్థక మాయించని నీకేమైవా నమ్మకముందా? పూజ్యులు తమ కుసత్వరితాలవ లభించినప్పుడు విజయనూనకంగా భీకం నులు పేల్చుకొన్నారని, ఎన్నార్లకూ—పారతంత్ర్యము లొంది బయట పడలేక—అసహాయులపై పవీయున్న మనవిప్పుడు తగుచుచున్నాయని బహుశులు కార్చి వట్టి సంతోషం చెల్లజేయలేదంటావా?—తద్దినానీ, భోక్తలకు మంత్రము క్రంగా భోజనమా చెట్టుతాను— వాళ్లలో పిల్లలనూ కట్టించుతావంటే విన్నవాళ్లు ఆపదవ్యం గా వచ్చురా?

రామ: ఎందుకు నవ్వుతారులే—ఇప్పుడుమాదా ఒకళ్ళింట్లో పదివన్నెండు పిల్లలుంటవనుకో, వాళ్ల కొద్దో ఏదో చెట్టుంటుందనుకో—తద్దించుతా కాస్త్రు యుక్తంగా మంత్రాలతో జరుగనిచ్చి ఆపిల్లలను కొట్టో చెట్టుకు కట్టివేస్తే తప్పేముందీ?

వెంక: తప్పా చిరకప్పు? ఆపిల్లలన్నిటిని కట్టుకూ డదు. అందులో ఏమిపిల్లలను మాత్రమే కట్టవలె. వాళ్లో ఏదో చెట్టుకు కట్టివే ఏలూని? చింతచెట్టుకే కట్టవలె.

రామ: దానికేమిగాని—విదేశపుబాగ వంతులు మాని స్వదేశంకి కానుకనిచ్చి కొనుక్కొని కాల్చుకో మన్నారోక గొప్పకీర్తియగాని—ఈ విషయమై నీ ఉద్దేశ్యమేమిటి?

వెంక: నిజమైన కిల్లులోసం, ఇల్లులూ తిరిగి ఒక్కం తా బతుకులయం చేసికోకుండా, వాటికిపిల్లలను నీచి త్రం విచ్చినన్ని చేసి, చెట్టుకుట్టి, తద్దినంత్రా ర్చిచేసికొమ్మన్న హిలోక్తితో దాన్ని వాల్చుచున్నాను.

రామ: (తలదాపుచు) అయితే—మెట్టుకి— స్వదేశపు బాగసంచావ్లు ఏమీనష్టములే ని నిన్ను ఒప్పించినావన్నమాటే—

వెంక: ఆలాస్తే తద్దినానికి కొద్దో మట్టిపిల్లల్ని కట్టివే విచ్చితనమనుకొంటారని నీకుభయంలేదన్నమాటే!

రామా: అవునుగాని—ఉహో! అందరు మతములు, తోరాజావలలు వచ్చి రా అన్నీ పంచుకొని ఉబలాట పడుచుండంటే—మనమిక్కడనున్నాం? ఏమిటా, కడుట్లాపంచుకొని, యిద్దరము చేజియొకరాట్నము ఎరుగుదుగా చేసికొని శ్రీస్తుమ దారాన్ని స్పృహచేసి ఆపరబ్రహ్మణంది మనుభవించు దామంటావా?

చెంక: వాళ్లు అరచినను మతాలూ కార్ని వేస్తే, మిగతకు బూజినయైనా మిసలకుండా అన్నీ అయిపోతరి—చునము అరచినను ఏమిలు పడి? దారము తీసినామంటే ఆనూలు చూచుకొన్నప్పుడెల్లా మనకు ఒప్పు పరపకకనుమ్యేటంత ఆనందం కలుగుచుండంటుంది.

అని చెంకటకాశ్రమి ముందునకువంగి తొనికకు ముందునకిన దారము చుట్టబడియున్న పండిత్యము మకి చేతితో ఆంచుకొని మెల్లగా జొంగరమువలె శ్రీస్తుమ తిననూలు వాణెమును చూచుకొనుచుండెను.

2

చెంకటకాశ్రమి పలికనమాటలు వినగానే రామా రావునకు పట్టరాని సంతోషముకలిగినది. ఇంకెవన విరిందవారమునకు స్వస్తి చెప్పి వ్యాయమిచ్చి మాట్లాడినానంభించినాడు.

రామా: నిజమేమిటా—నాకు ఈసంగతి నీకన్న ముందే తెలుసును. నీతో తిమానాకు ఈవాగ్వాద

మంతా చేసినానుగాని విన్న నీ, నేను సర్వావేగునీకులకొని తెచ్చినాను. ఇప్పుడు చెప్పడ మెందుకు? శేపు రాత్రి మాయంతివద్ద ఎంతదమానా చేస్తామో ఒకసారి అటువైపునచ్చి చూచితే నీకే తెలుస్తుంది—అవునుకాని ఈస్థానకాలనానామెందుకు; డీపావళి చందాలకు బతులు దేరక?

చెంక: వేరైంది. నీవు నూలువెడుకున్నావు గదా ఆలంకమెందుకని అడుగున్నాను. ఇంకెన్ని ఉన్నది ఏమిలు—?

రామా: ఇంకేమిఉన్నది? డీపావళి అన్నీ అయిపోయినవి అని చేతులు మలుపుకొని లేచుచున్నాను.

చెంక: ఏమిట! 20 ఏనులమా నేను వాలను మాత్రమే పడినాను. మిగిలిన 16 మి కిస్త్ర అస్సవీడికి వైదివావా! అహ! మనమింకనేలూ మలాసాగా మాటలూ అడుగున్నాము—బోలెను దారము తియ్యదుచేసాము.

రామా: అందుకే రాట్నాన్ని మదతనచక్రమన్నారు. మన గొర్భాగ్నాని! హేతువైన సోమరితనపునీకానము ఈరాట్నాశ్రమ తింకే యింటిచాటులకై వారాలేదు—

చెంక—నేమిస్థానా మార్చున్నానుకాని, ఇంకోరాట్నముండి కడికితే, నీతో ఇంత దారము తింకరాకపోయి యుండును—పరే; మనము ప్రచారానికి బయలుదేరుదామామిట—

ఇట్లు మాట్లాడుచు ముందు చెంకటకాశ్రమియు, వెనుక రామారావును గదిజుంపలికి వెచ్చినారు చెంకటకాశ్రమి గదితిలుపు గొక్కెము పెట్టి తాళము వొక్కిచేసినాడు. ఇరువురు

కలిసి జాతీయచర్యచిహ్నాలయమున కిగినారు అప్పుడు తిరు నిర్ణయకార్యము లున్నా. సంక్రమణమున్న మిత్ర బృందముతో కలిగి కొని వారందరు ప్రచారము చేయబూనినారు.

రాజాంతులు కొనుక్కొనుటకు తమ తండ్రు వెంబబోవుచు కొండలు బాగురు వారికి మాగ్గుములో కనబడినారు. అట్టిల్లు చేయబోవుపనికిని తానుచేయవల

చలించి పనికిని గొనుచుకొనియు తాగితియ్యముల నుండి
 యీయు, అయినయు నేనాలయ నుండియు విడిచియు
 కొనుగొని, అయినయు తనకు నేనాలయ క్రింది గల్గించిన
 గుడి, భగవంతుని పోలిక భక్తివాదము లర్పించుచు
 నాచుకొను ప్రభుత్వముతో నారినెందులకు
 ప్రభుత్వ మెవ్వరి, పోలికనుకోక, రాత్రి
 స్వప్నము చేరుకొన్నాడు.

౨

రామారావులందరి లక్ష్మణరావుగారు జమిందా
 రియ్యులకాదు ఇంక ౪౦ హజారులు నీలముగల భూమి
 గలవాడే నున్నాడు. అయిన భూమి నీలావళిలక్ష్మణ
 సహజ సంపన్నము, నీలావళియున్న పాక్షిణుని
 యని నీరుగాంచినది. ఆయన లక్షలలు అయినందున,
 అతనిల్లలు ముగగు, ముగ్గులు ఎవరునుగల సంతా
 నము కలిగి అందరు బాగున్నారు పెద్దకుమారుని ఒక
 రామారావు. అతని ముగియును రమరమి ఇరుది
 సంపన్నములు. అతనిల్లలలో కవిసాక్షి ప్రాతికయ
 నీలావళిలక్ష్మణుగారి యాదవ సంతానమునకు రా
 జ్యం వాని తెలివిగలది; చుట్టూకవి. ఆయన కవి
 పదములకు విమర్శన కాగి నొమ్మించుచు నున్నది.
 ఆయనకు గల్గిన మగబిడ్డలిద్దరు చాల చిన్న పిల్లలు.

అయింట్లో లక్ష్మణరావుగారును, చిన్నకుగ కిడుపు
 లిల్లలను తప్ప మిగిలినవారందరు రాజ్యమునకు బహు
 ముగ్గురియుగను, స్వలికియుగను నాలు నీలావళివనాకే.
 వారందరును విప్రులకును పండుములు కలిగి నాలు
 రీయునుగలవలయు. అది వారికొక వివేచనా
 ముగా నుండునీలావళిగా కాన్పింపదు. అపండితు
 లందు నానెవర నాలుగివనారిలో రాజ్యమే తరుచు
 ప్రభుత్వము మాక్రమించునుగను. అయింట్లో వారికు
 మాది మెచ్చుకొని వాళ్ళకురుకు లేదు.

లక్ష్మణరావుగారి లిల్లలో దీపావళి ప్రత్యేకము
 బాగుండులకొనకు రి యావళియు విద్యుదముపలకులు
 వాడుక. ఈసంపన్నము దీపావళిపండుగ వారమునా
 లున్నదనగానే పండుగ ప్రయోజనముకొన్నయు, దీపా

వళిని పొడక వివర్ణులనైన పునరిగూర్చుము గానా
 రాత్రి తన తల్లిని పోలికనుగలవలయు బాగుగ వచ్చుగా
 నుడ పోలికనుగలవలయు. అందుకే నీలావళిలక్ష్మణ
 సహజ గానితో చాలకేపు నాచుకొనావలయు నీలా
 వళి ననేమి మొగ్గుముగలది అసంపన్నము దీపావళి
 ఎనిమిది మావళియును రామారావు ఇష్టప్రకారము
 భక్తులెల్లనియుగలకు అయినది నాండు. అయినను
 బాధిగా నుపాము కొననియుగల దివ్య గానికే కోప
 మువచ్చునేమో అని, సగము కేవల పకాకన్నములను
 సగము బా సంచులను భక్తులెల్లని బాగుండు నేమో
 అని నీలావళిలక్ష్మణు రామారావును హితము కక
 పెను.

పండుగ మాడుకోలంపుదనగానే రామారావు
 దీపావళి కాన్పించును తెచ్చుచువలకమున్న ఇల్లు
 లిఖించుకొనియున్నాడు.

స్థానిక బాధియవిద్యాలయమునకు	ర. అ. పై.
దీపావళికి	1 0 0
పోలికనుగలవలయు నాలు పోలిక పరిక్షకు	
ఏమలు సనాసేరు	0 8 0
కృతార్థులకు ప్రభువుపహుమతి	1 4 0
" 2 వ బహుమతి	0 12 0
" 3 వ బహుమతి	0 8 0
స్వదేశపు బాగుండులు	4 0 0

వెంకటాద్రిలో నుండుగలు చేసి వచ్చిన
 వెనుక రామారావులకు ప్రార్థన హృదయపరివర్తనము
 కలిగినది. వాటిరాత్రి పండుగొన్నప్పుడు అతడు తన
 క్యాన్డెల్ లెట్టియుండుగల చినిచిన ముగ్గులు మాన్పిక
 తప్పదను నిశ్చయమునకు వచ్చెను.

తెల్లవారివది; దీపావళిపండుగ వచ్చినది. అవా
 ముగ నుండు వెంకటాద్రియును, రామారావును నిర్దా
 యనలములలో బాధియమహావిద్యాయమునకు దీపావళి
 కిచ్చ వనూలునేయును భక్తులెల్లనియు చేసినారు.
 మహాత్ముడు 12 గంటలకు దీపి వచ్చునప్పుడు రామ
 రావు 5 1/2 గజముల కిద్దరు పరికినీయుగల తెచ్చినాడు.

మధ్యాహ్నము భోజనములు చేసిన పిమ్మట రామరావు మెట్లగా తవల్లిని సిల్చి "అమ్మ, నీవు వామిద కోపపడకు. 4 రూపాయలు అనవసరముగా బాగానంచుకొని కాల్చి పాత వేయుటలన ఏమియులా భములేదుకదా! పైగా దీపావళి వేర్పాటుచేసిన మన పెద్దల యుద్ధేశ్యమును పూర్ణచేసి వారిపట్ల ద్రోహముచేసి పట్టనను. ఆవిషముమై నాకు పూర్ణమైన నమ్మకము న్నది. అందుచేత ఆనాల్గురూపాయలతోను రు 3-7-0 పెట్టి ముల్లులమూట గట్టుచున్న ఒకపువ్వుల ఫిదరు పరికించుకొని తెచ్చినాను. తక్కిన తొమ్మిది అడాయి పెట్టి అది ఒక పువ్వుపరికియు, కాళ్ళును కట్టించి, వాటిమీద నూలుతీసిన ఆకుల్ని కు అది ప్రశ్నేకపువ్వుల పురికి నీయవలెనని నాయుద్ధేశ్యము. టపాకాయలు కొని నందుకు వాన్నాగురు కోపపడకుండా వేయుచుని నిన్ను బ్రతింపించువాను. తమ్ములను, చెల్లెళ్ళను ఒప్పించుదుము బాధ్యత వాది" అని చెప్పెను. తనమధ్య చెల్లెలను రాజ్యారికి దుస్తులను దీపావళి కానుకగా నీయవలెనని రామరావు పవిత్రస్వరయమును తల్లి చాలమెచ్చుకొనెను. "బాసంచులు లేకుండుటచే మీలో నెవ్వరికిని సంతోషభంగము కాకపోయేట్లుయిదే మధ్యమివాన్నాగా కొనుట కలుగజేసికొందురులే! నీవు చేసిన పని బాగానే ఉన్నది." అని ఆమె అధిని ఆభయహస్తమిచ్చినది. నాటివిధాన్నము 4 గంటలకే క్రొత్త దుస్తులు తయారై వచ్చినది.

౯

సీతామహాలక్ష్మమ్మ, ఎత్తయి విశాలమైయున్న తన గచ్చు ఆరుగులు కడిగి కుశ్రపరిశీలించెను. రాబ్బములకు పనులు రాసి కుంపమబొట్టు పెట్టి అలంకారము చేయించెను. అరుగు ఒక్కంటికి మూడేసి రాబ్బముల బొప్పన వేయించి ప్రతిరాబ్బమువద్దను తనె యెత్తసీటలు పెట్టించెను. ఆయరుగులపై నడుమగా నొక్కొక్క విద్యుద్దీపము ప్రోదగట్టించెను. ఆప్రదేశమంతయు వెన్నెల కాంతిమంతమై పల్లపగట్టిని మరలించుచుండెను. ఇంతకుముందే వారివీధిఆరుగులకు ఎదురుగా కట్టలతో

మెల్లనకే కట్టించి, సీతామహాలక్ష్మమ్మ నాలుగేసి వరులను ప్రమోదనపములు పెట్టించెను. విద్యుద్దీపస్థులముందు కొంచెము చలనల బోవుచున్నట్లుగపడుచున్న ను అదీవాని తిక్కదేశమున కొకవింత యందమును గల్పించుచునే యుండెను.

ఆరోజున ఆరుగంటలకే బాలికాబాలకులందరను భోజనములు ముగించిరి. పింకివంట భారగించుట, తంబూలములు వేసికొనుట, ప్రమోదనములు పట్టు మొదలను పనులకంటె రమారమి ఒక అరగంటయయ్యెను. రామరావు కోరిక ననుసరించి సీతామహాలక్ష్మమ్మ రాబ్బపు పరీక్షాధికారికిగ నుండు పంకికరించెను. నవాసీరు(ఏమి)లము, ఏమలను అమె అగు సమానములకు కట్టుక కట్టించెను. రమారమి నలువదియైదేసి ఏమలగుల యొక్క యొక్కొక్కటియు, నాలుగేసి కడుపును, అమెప్రతి రాబ్బమువద్దను పెట్టించి యుండెను.

సరిగా రేక్ గంటలకు సీతామహాలక్ష్మమ్మ తన చేతిలోని స్ప్రింగంటల నొక్కము. గంటమోగుయండుగానే వ్యస్త్రధారుణ్ణి కలకలలాడు మోములతో ముగ్గురు బాలికలును, ఒక అరుగుమీదకును, ముగ్గురు బాలురును మనయొక అరుగుమీదకును చేరి వరుసగా తమతమ రాబ్బములపై వడ్డెలులపై కూర్చుండిరి. అప్పుడే మూల రంధ్రగంటల ప్రోగినది. ప్రతియొక్కరును చేతితో నొక్కొక్క ఏమతీపిగొని కడుగునను దారపు కొనలతో తమ ఏమ చివరలను అరికిందిరి. సీతామహాలక్ష్మమ్మ మూడువారి గంట మోయించెను. నారంగురు నొక్కసారిగా రాబ్బములు త్రిప్పుట ప్రారంభించిరి. ఆస్పృశ్యము చూచుటకు కన్నుల పండువుగ నుండెను.

ఆరోజు అందరును బాసంచులుకొని ఆ తస్సామతో కాల్చుకొనుచుండగా తమ బాలికాబాలకులు భవహీనులవలె గృహమున కూర్చుండియుండి, బయటకు వచ్చుటకే సిద్ధపడుచు దీనులవలెగాన్వించుకొనెమో అని లక్ష్మణరావుగారు ముడుట అనుకొనిరి. కాని జుర్రెలో నందరికం టెను వర్షిధాకోత్సవావంతులై గేజుస్సంపన్న

ముఖ మొకటి పట్టినట్లును నొకటి నేనె
లివలె కూర్చుండి పంతులుగొనె నొకటినున్న
యొకటిమార్ మామలను మాడగానే అయ్యెను పంతు
లముచే నిజమే పరమమయ్యెను. లక్ష్మణరావుగారు
వీధివాక్కిలో నిలువబడి అదృశ్యమును తరేకదృష్టితో
మాడసాగిరి.

సీతామహాత్మ్యము చదివెల్ల వానిని గంకన
మనాని రాజ్యము రాట్నమునంద నిలువబడి “నీవులక్ష్మణ
నారము తీయుటకు ప్రయత్నించుకు. నాకైమైన వార
మరీడినందుకు ప్రత్యేక బహుమతిగలను. నీవారమే
చాలనన్న నాకైముగ ఉన్నది. ఆబహుమతి తప్పక
నీకేవలమును. అంత తీయుము. తొందరపడినావుతీయ
నట్లు” అని ప్రోత్సహవాక్యములు పలుకుచుండెను
నారి చిన్నపిల్లవాడు మాడెంద్రప్రాయమగు ఆనంద
రావులాగున, నొక్కాయను తొడిగిని, తలపై తెల్లని
ఖడ్గగుట్టతో రాజ్యము రాట్నము దిగ్గర మునునైచి
కొని కూర్చుండియుండి “రాజ్యమక్క-బాగా నాలు
తీస్తే నేనే బహుమానం, ఇత్రాను-అమ్మ- నువ్వి
యొద్దు. ఏమే! బాల్లెక్కా! నేనే ఇత్రానుకామా”
అని తల్లితోను, అక్కతోను పుంఖాను పుంఖముగనచ్చి
యు రాని ముగ్ధమాటలు గుప్పించుచుండెను.

లక్ష్మణరావుగారు సీతామహాత్మ్యమును సంబో
ధించుచు “నీ నీర్పాటు చాల సంబోధనాయకముగానే
యున్నదియేనా! ఈదీపావళి ఖడ్గ విజయగా నద్యని
యొగమైనది” అనెను. ఇంతలో అప్పుటకు వెంకటా
శ్రీనిధి అదృశ్యమును, లక్ష్మణరావుగారి ప్రశంసావా
క్యములను, గమనించి రామారావు తిచిత్రపు నీర్పాటు
నకు మిక్కిలి అశ్చర్యపడి యాతని నెంకయు
మెచ్చుకొనెను.

అప్పుడు లక్ష్మణరావుగారు, వెంకట
శాస్త్రియు దేశపరిణతులను గూర్చియు, శ్రీ
గాంధీజీచేతని దీక్షచేత ముఖ్యముగా
యుండుటయందు గట్టచున్న హృదయపరివర్త
నము గూర్చియు చాలసేపు మాట్లాడు
కొనిరి. అప్పటికి గం. 10-20 నిమిషము
లయ్యెను. “ఇది 10 నిమిషములు మాత్రమే
వ్యవధియున్నది. కరువార నెవ్వరును రాట్న
మును తాకుటకు వీలులేదు కాగిత్ర” అని
సీతామహాత్మ్యము చారికా భావలను
పొచ్చురించెను. ముగిలెలలో రామా
రావును, అమ్మలలో చెండెయనా

మెనును గత్యవధియు తిను పారీయేకులన్నియు పూ
ర్తిగ పరిశీలించిరి బిక్కసారిగా లేచిరి.

సీతామహాత్మ్యము పరిగా గం. 10-20 నిలలను
తెనెగ్గించుగంటను వొక్కి మ్రోయించెను. పెద్దకుమ
ార్తయును గంకనాయకము “నానాలు మాడ పూర్తియైన
దమ్మ-” అని చేతులు గులుపుకొనుట లేచెను. మిగి
లినవారికి తిండికి కొన, మాడేసికొన మాత్రము ఏమిలు
మిగిలేను. ఒక పావుగంటలోనే బహుమతుల నిగ్గయ
మొనర్చి సీతామహాత్మ్యముగారు ఈ క్రింది ఘరితములు
చదివెను.

అందరిలో మిక్కిలి నాకైమైన	} 4 రు. వెలగల పరికి
నాలువడికి నందుకు రాజ్యము	
నకు ప్రత్యేకబహుమతి	
రత్నావలికి ప్రథమ బహుమానము	రు 1 4 0
రామా రావునకు ద్వితీయబహుమానము	0 12 0
గంకనాయకముకు తృతీయబహుమానము	0 8 0

“తక్కిన మగపిల్ల లిద్దఱు తీసివ నూలుకూడ చాల వానిగానే యున్నది. వాంఛకుకూడ బహుమతి కన్పడకాని 4 బహుమతులే యేర్పడుచెయబడుటచే వాంఛకు ప్రస్తుతము బహుమతులొనగ జాలనైతి”నని సీతామహాలక్ష్మమ్మగారు చెప్పిరి. రామా రావు లేచిన బహుమతిని తాను తీసికొనక తనతమ్ము లిద్దరినిచేత యొక పాదాలమును బాల్లితమ్ముడను చనందరావునకు

మిగిలిన పాదాలమును విప్పించెను. యెత్తముమీద వాచించునను పరమానందభగినులై దీహానిని పాదక పడితిరి.

వెంకటశాస్త్రి స్వగృహమున కేగి తనమిత్రుడురామ రావు జరిగిన దీహానిపండుగను గూర్చి తన మిత్రులకుల డోను, తమ్ములకోను వికృతకృపనలై వన్నెలు, చిప్పిలు చేసి చెప్పి వారిని సంతోషపాగమున బోలబడించెను.

ఉ మా ర మ తా!

క్రిత్యల్లి సూర్యరావు గారు

మీను నెస్వేశ్యము నంటు, దట్టె గొని జేర్చి స్వేపునది చాల్చు, న
గ్నిని గణాంబును మాటు, దానననుని న్ని శ్వాసమాత్రంబుగాఁ
గొను, దుర్వి స్మృదుపీతముం బలెనె కైకోఁ జాలు, దే మందు ని
స్వనుతింతుఁ ఘను నోయుమాఁరిమణ, వాల్మీర్యాణవైచిత్రితోఁ.

గాలికి మాట మీచ్చెనవు కన్నులకుం గనరావు; జెందముం
దోలిన చూడఁగాఁ బడుదు మోహభా, చూచెడి దెద్ది యందుఁ బ్రా
జ్ఞానికి; నీదుచిత్రమాను జ్ఞానులునుఁ లిఖియిం లేరు నే
నా లఘుబుద్ధి నెంతోఁ దగుచును నుపూరిమణ, భవద్రతిఁ.

గగనము కౌను, మేఘములు వైశ్యము, స్వర్గవికృత, మగ్ని ఛా
లగతింకంబు, సూర్యుడు గణాంతి కన్నులు, శేషుం డాను, వా
యునిత వదో లిలాసము, నయోధులు రాగిరసంబు, దిక్కులే
జిగిరి పుట్టుముల్ ప్రకృతితో, కుమారిమణ, త్వదార్యకుఁ.

నీయం దుద్భవ మయ్యె భూతములు లేకే లేవు సీకంబు ము
న్నామైదు న్నినుం బట్టి యున్న కతివణ వ్యామోహతం జెట్టి వి
త్తో యే దో మొదలుం చెఱుంగక భవద్రూపంబుగా నెందుం బై
పై యాకారముచే నుమారిమణ, విద్యదృష్టంక మట్లొకదా!

౧

రామనాథబాబు పావేటి జమీందారు.

అతనికి ప్రాయము దాటినదిమ్మట మొక య్యమ్మారావు అను కూతురు. రామనాథ బాబునకు స్వసదేశివద్దానముచే కూతురునను కొడుకైనను మొకయ్యమ్మారావు గారే.

ఆమె చిన్నారిపొన్నారి చిలుకవయసున ముద్దులకూడి; అందచందాల యూవనమున గయాళిగంప; ఆమె వయసులయు లాగులలోను, రాశ్రులంతయు లుగాలలోను. జమీందారీ వ్యవహారపు అడుసున నడుమనడుమ ఆమె చేతిగీతలుకూడ అంటుచుండెను.

వయసు ముదిరినను కూతురుపెండ్లిని రామ నాథబాబు లోగడ తెలుపెట్టలేదు కాని, ఇప్పుడు తనశరీరమున సంజు అంటుతోక్కగా ఆస్ర యత్నముమీఁదనే ఉండెను. ముందు స్వయం వరగృహమొకటి కట్టించును. దాని బస చేసిన వరుడు మూడవ అంతస్తులో నున్న రాజ పుత్రికి స్వప్తముగా కనబడును.

ఈ స్వయంవర మంటనమునకు రాజకు మారులందఱు ఒక్కసారిగా రారు. ఒకరితరు వాత నింకొకరు. నరస్వతి చేటియగు నచ్చి, ఇతడు చోళాధీశుడు; ఇతడు పేపాళాధీశుడు; ఇతడు నీమెదకు కన్యూరి తెచ్చుననిగాని,

ఇతడు నీమొగమునకు వేసలీను పూయునని గాని వర్ణించు. మరి నవ్వునలు నచ్చి కంచే మిక్కిలు తిను ననియు, కాళ్లు తానే కడుకు కొనుననియు, వెలకిలు బరుడుననియు వర్ణిం తురు. రాజకుమారి గంభీరముగా చూచి యిది కుండను. నీడు వృషభము, వీడుభయకము, వీడు మహిమము అని మెంటనే సేగులు పెట్టి పెళ్ల నడిపించును. ఇటులు జంతువుల నామములు, జడముల నామములు ఇంచుమించుగా వ్యయమాయెను.

రామనాథబా బెంతతొందరపడుచుం డెనో అంత యాలస్య మగుచుండెను. తుదకు అవ్వీటినుండి జనార్దనరావుగాని స్వయంవర మంటనము న్నవేశించిరి. లోగడ వచ్చినవారిలో చాలమందితో వచ్చిన కూలినపుకరుల వలె ఆయనతో ఒకడును రాలేదు; కాని చి. యే డిగ్రీమాత్రము వచ్చెను.

ఈమాట వినిన మెంటనే రాజకుమారి నేకపైనుండి చూచెను. చూచునది చూచు చునే నిలువఁబడిపోయెను. 'అలెస్కాపు నెచ్చి యాయనా?' అని దాని యనెను.

మొకయ్యమ్మారావుగారు దానిమ్మనుండు. సపోటాలు, వాటంజలు, బత్తాయిలు, చక్రకేళీలు, ద్రాక్షలు వీనికొనిపోయి యిచ్చి రమ్మని ధీరముగా పలికెను.

రామనాథబాబు అనుజ్ఞచే ముత్రి స్వయం
ముగ్ధ జనార్దనరావుగారికి స్వాగతమిచ్చెను.
ఒకటి రెండు సాములు రాజకుమారి మేడక్రింద
నుండి ఏదోమీస పెట్టి జనార్దన రావుగారిని
అటా ఇటా నడిపించెను. స్వయంవర మంట
పమున కుప్పిలో ఒకానొక అంగిభంగిగా కూ
ర్చుండబెట్టెను; నిలువబెట్టెను; పండు బెట్టెను.
ఏమీ చేసినను నా కము ఇందుకయు ఓటిది
కాదు.

రాజకుమారి అంతయు జూచెను; నపు
కన్నచే అంతయు వినెను. తుదకు అతనికి 'పెం
పుడుచిలుక' యని పేరుపెట్టెను.

ఆపేరుపెట్టుట కొక సంబంధ మున్నది.
తనగది ముంజూరునందు ప్రేలాపనీసిన బంగా
రుపంజరమున రెండు చిలుకలు ఉన్నవి.

తుదకు వ్యవహార మిటులు పైసలా
యెను; ప్రథమపురుష సంతానము జమీది;
రాజకుమారి పుట్టినింటనే యుండును; ఇట్ట
ము కలుగుచో అట్టియు మెట్టెను; పురుష
సంతానము కలుగునంతకు అల్లుడుమాత్ర
మట్టిటనే యుండి తీజవలయును. జమీకి
అతడు విశ్వమును అజ్ఞియు, అగ్రీతదాను
డును.

కాకితములు పుట్టి రిశ్మిర్తు అగుటతో
పాలు అతివైభవముగా వివాహము జరిగెను.

పెంపుడుచిలుకను ఒక బంగారు పంజర
మున బంధించిరి. అవసరముబయందు పండ్లు

పెట్టిరి. 'రామన్నా, తోటకూర' అని నేర్పగా
అచిలుక మరల 'రామన్నా, తోటకూర' అని
అనుట అతికష్టముగా నేర్చుకొనుచుండెను.

పెండ్లివైభవము చేతులార చేసికొని, కను
లార చూచుకొని, రామనాథబాబు రంగస్థల
మునుండి నిష్క్రమించెను. ఆపాత్రియొక్క
అభినయ మంతయు ఇప్పుడు వెంకయ్యమ్మా
రావుగారే చేయ దొరఁగొనెను.

౨

పండ్లు దొరకని చిలుకకు పండ్లు దొరకుచో
పంజరబంధముకూడ కొన్నాళ్లు పండుచే. పండ్లు
నోరార దొరకినను నిత్యము పంజరబంధ
మగుచో, ఆ పంజరమును— సువర్ణమయమే
యగుఁగాక—గర్భసరకము. అచిలుకచూపెపు
డును అనంత-ఆకాశముమీఁదనే. పక్షియై
నను దానికి పక్షములు లేవు. అది చేతని
యయినను జడము. దానితో కొంత సేపు కొం
దలు క్రీడింతురు గాని ఆలావణ్యము సహజసిద్ధ
మగుటయే స్వయంకృతాపరాధము. కాకిని
పంజరమున ఎవడు ఇడుకొనును?

వెంకయ్యమ్మారావుగారికి కుమారుడు
కలిగెను. జమీ యంతటను నిత్యకల్యాణము
పచ్చతోరణము. మహేంద్రవైభవముతో బార
సాల. శిశువుపేరు రామనాథబాబు. పెంపుడు
చిలుకకు పంజరకవాటము కొంచెము నడ
లెను. ఒక రెక్క స్వాధీనమాయెను.

జనార్దనరావుగారికి అనుకొనినపు డల్లా
కుమారుని చూచుకొనుటకు వీలు లేదు. భార్య

మాట వేటుగా చెప్పకకట్టలేదు. తన పుత్తుని నోరార పలుకుకొన పలు లేదు. రామనాథ బాబుగారు అని అన్నియక్షరములును పట్టి పట్టి అనవలయును. ఏల? ఆయన గో జమీందారు; ఆయన పెంకయ్యమ్మారావు గారి కుమారుడు.

జనార్దన రావునకు భార్య పుత్తులబడులు చావున పుస్తకము. అతనికి మనస్తత్వశాస్త్రమునందు (Psychology) అభిరుచి. అతడు ఆపరిజ్ఞానము చేతనే ఇన్నాళ్లు పంజరమునఁ గడవఁగలిగితి ననుకొనెను. విచారించుచో తనకును తెలియకుండ అనురాగబంధము చేతనే పంజరబంధము సైరించినమా!

అతఁ డిప్పుడు స్త్రీపురుషులకు సంబంధించిన మనస్తత్వమును రచించుచుండెను. అనుభూతిమైన ప్రతివిషయమును ఉదాహరణముగా గొనుచుండెను. తనకడకు వచ్చిన సేవకుని, వాడు తెచ్చిన ఆహారమునుగూడ తిలియని ఏకాగ్రతతో దానిని వ్రాయుచుండెను. ఒకానొకప్పుడు ఎవరు పిలిచినను అతడు చెవిటి.

పెంకయ్యమ్మారావు గారికి ఈనైనము తెలిసెను. ఒకనాడు ఆమె చక్కగా అలంకరించుకొని భర్త అంతఃపురములోనికి ఎవరికిని పలియకుండ వెళ్లెను. అట్లులు వెళ్లుట కదే మొదలు.

అతడు వ్రాతలో మునిగి పేలుచుండెను. భార్యను చూచినంతనే కాకితము

లాలు త్రోసి, చూచినవాడు చూచినట్లులే యుండెను. అనుకొనని గౌరవము!

ఉభయతటములు నిండిన ప్రవాహము వలె, పూలతో పండ్లతో నిండిన తీరవలె, మనుష్యదేవతవలె ఆమె నిలువఁబడెను. అతడు

భార్య కీరి రెండుచేతులూ చాచెను.

పెంకయ్యమ్మారావు ఒకనవ్వు నవ్వెను. తృణీకృతబ్రహ్మపురాందర మా నవ్వు; మర్మావిధ మా నవ్వు; హృదయభేది అనవ్వు.

ఏమీ చూతియు, పాకుఁడా, నీవు నవ్వు మా నవ్వు! పోనీ, అర్థము చేసికొన్నా జాలును! కావలసిన దంతయే.

ఇట్లు నవ్వి పెంకయ్యమ్మారావు— 'నన్ను పెంపుమలేడి యనుకొంటివా, చేతులతో దువ్వుటకు, ముద్దిడుటకు' అనెను. జనార్దన రావున కిట్టి ప్రసంగములు క్రొత్తలు కావు.

ఆమె సి. వి. డి. ఇన్ స్పెక్టరువలె ఆగదిలోని పుస్తకములన్నియు చూచెను. వ్రాయుచున్న కాకితములు విప్పి నడుమనడుమ పరిశీలించుచుండెను.

దాసి యొక తే నడిగా వచ్చి, 'చిన్నమ్మ రావుగారికొకకు వరుఁ డిపుడే స్వయంవర మంటపమున విడిసె'నని చెప్పెను. మరొకదాసి వచ్చి, 'వ్యవహార పర్యాలోచనమునకు దివాను బహదరు తేరచాటున కాచికొని యుండె'నని మనవిచేసెను. విని పోయ్యమ్మారావుగారు 'నరి'యని పిమ్మట 'ఓసీ, నీ ఏ కాకితములకట్టనాగదిలోపెట్టు'మనెను. దాసి తీసికొనివెల్లెను.

వెంకయ్యమ్మారావు భర్తను చూచి- "తాము నేటిరాత్రి ఏమగంటలకు నాగదిలోనికి దయ చేసి ప. న్ననుగ్రహింపవలెను" అనెను. జనార్దనరావుగారికి ఇది యొక క్రొత్తగారివము.

"మాటాడ రేమి?"

"దాసిని బంపుచో వత్తును."

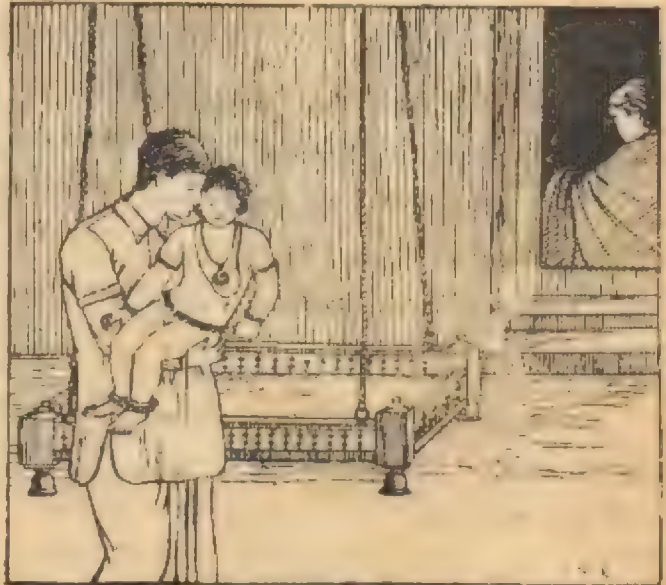
జనార్దనరా విటు అనుటకు ఇదియే మొదలు. వెంకయ్యమ్మారావు పనులమీఁద వెల్లిపోయెను.

ఏమగంట లామెను; దాసి రాలేదు. ఎనిమిది యాయెను; రాలేదు. తొమ్మిది; పది; పదొకొండు; పందెండు. దాసి రాదు.

జనార్దనరావు దానికిఁబదిరూకలిచ్చికుమారుని పోట్టికడ కేగెను. రెప్పవ్యాకచూచెను.

"కోయి! తనగ్రుడ్డును తాను పోడిగొనలేదు. నాయనా, పెద్దవాడైన వైదవ మీయమృతలె నన్ను మఱవకు."

అతఁడు బాలు నొకసారి యెత్తుకొనెను.

నీను నీవాడ నన్నటులు బాలుఁ డురికుంవలగా, తండ్రి ముద్దకొని మరలు తోట్టియనుంచెను.

"నీవు నీపెల్లిపోలిక; చిల్లిచాట మంచిది. పెద్దనపుడు నిన్నువలె నీపెల్లినినూడ చూడఁదలంపు గాని అందులకు నాకు భాగ్యము లేదు. బాలుఁడా, నన్ను మఱవకు. దాసి, నావలుకును పెద్ద అయిన వదవ ఇతనికి చెప్పదవా?" అని దానికి మరొకొన్ని రూకలిచ్చి తోట్టెచూ

చుచు కనుల నీరు గ్రమ్మగా వెనుదిరిగి పోయెను.

జన్మాన రావుగారు వెల్లిపోయిరని ప్రాచ్యుడనే నేవకుడు వెంకయ్యమ్మ రావుగారికి విన్నవించెను. “ఓరీ, నల్లమందువేళకు ఉడుత తానే వచ్చును” అనెను వెంకయ్యమ్మ రావుగారు.

3

చిన్నమ్మ రావు తనకు మేనత్త కూతురు. ఆమె పోషణమంతయు తనమీదనే యుండెను. చిన్నమ్మ రావుకూడ తన అడుపు ఆళ్ళ లలో ఉండెను. ఆమె కిప్పుడు పెండ్లి; ఇల్లట మునకు వరుడు వచ్చెను. నియమము లన్నిటికి అతడు తల నూపెను.

వెంకయ్యమ్మ రావు చిన్నమ్మ రావును దాపునకు బిలిచి, ‘ఈ గంగిరెద్దు నీకు బాగుండెనా?’ అని అడిగెను.

దాసీలు కొందఱు ఈ నామకరణమునకు సంతసించిరి. కొందఱికితను రాని మోమును నూచుచుండిరి. ఇంకను మంచిపేరు కావలయుఁ గాఁబోలు! కొందఱు చకచక నవ్విరి.

చిన్నమ్మ రావు చీరముడుతలు నవరించు కొనుచు మోము వంచి తన నెవరో వెనుక పలిచినటులు లోనికి వెల్లిపోయెను.

వెంకయ్యమ్మ రావు వరుడు వెంకట రాయణిం గారికి వదివేలరూపాయలు, పెండి టించెలు, బంగారు హారములు, వజ్రము మలఁ

చిన ఉంగరము, రాతికట్టడపు అంటుబోడు, గుర్రమును కట్టుమిచ్చెను. ముప్పదిపేలు రాబడిగల గ్రామము కొని చిన్నమ్మ రావు నకు స్వల్పమని పెండ్లి చేసెను. తా నొక్కటయే పెండ్లి కూతును ధారపోసెను.

గ్రామపాలనమును గుఱించిన వ్యవహార మంతయు భర్తతో సంబంధము లేకుండ నిర్విర్తింతుకొను ప్రక్రియను వెంకయ్యమ్మ రావు చిన్నమ్మ రావునకు నేర్పెను. ప్రభుమనోవత్సరము చిన్నమ్మ రావు తన వ్యవహార మంతయు తానే చేసికొనెను. రెండునెలవత్సరమునుండి యు కొంతకొంత స్థితిమిగిలి ప్రమక్రమ ముగా అంతయు భర్తవరము చేసెను.

చిన్నమ్మ రావుకు చిన్న నెనమునుండి యు ముందఁటివఱకు వెంకయ్యమ్మ రావు గారికవనే కాలక్షేపము. వెంకయ్యమ్మ రావు గారును అన్నము తినునపుడు, నీరు త్రావు నపుడు, పికాకు వెల్లినపుడు, న్నిదించునపుడు, ఆటలందుకొనునపుడు, పాటలు పాడుకొను నపుడు, కూర్చుండునపుడు, వ్యవహరించునపుడు చిన్నమ్మ రావును ఉద్బాధననిశ్చయమున నెవ్వఁ బాయకుండబడిది. అట్టి చిన్నమ్మ రావు ఇప్పుడిప్పుడు తాను పలిచినను కొన్ని వేళల దర్శనమునకు రావోడిగంట లేదు. కారణ మడుగువో ఎప్పుడు ప్రత్యుక్తి కించినను తన భర్తకు సంబంధించిన విషయమే చర్చయండబడిది. వెంకయ్యమ్మ రావుగారు—‘గంగిరెద్దు ఆయన కాదు; నీవు’ అనుచుండబడిది.

శ్రీ శే. కంఠరత్న ముగ్ధరాం గోవిందపిళ్ళయ్యగారు

కార్తీక-వ సం. సెప్టెంబరు మాసమున మించి వ్రాసిన సాహిత్యము.

చిత్రకారుడు: శ్రీ బాబు వివేకానందరావుగారు.

పల్లెలుగారి కుటుంబము

బడుగురు అన్నదమ్ములు; తల్లి.

ఎడమకడను శ్రీ విశ్వభాయి పల్లెలుగారు. కుడికడను శ్రీ వల్లభభాయి పల్లెలుగారు.

కీర్తిశేషులు యస్. ఆర్. దాసుగారు

ఒకనాటి రేయి ఆమె చిన్నమ్మారావును పిలిచికొని రమ్మని దాసిమీఁద దాసిని బంపెను. దాసిక లండలు తీరిగివచ్చి—‘తలుపు వేసికొని పలుకవై న పలుక లేదా’ అని మనవిచేసిరి.

ఆమె దాసిని సందట సక్కడనే ఉండ నియమించి తాను వెళ్లెను. గవాక్షమునుండి

తొంగిచూచెను. ఒకలు జల్లుమనెను. ‘నా కే యదృష్టమేదీ? అనుకొనెను. తిరిగివచ్చి ఆలో చించుచు కూరుచుండెను.

దాసి లండలు ముక్కుమీఁద వేళ్లువేసి కొని నిలువబడియుండిరి. సమయము కనిపట్టి ఒకదాసి ‘అమ్మా, ఆమెకు మగడే మందు పెట్టెను’ అనెను. మరొకఁడ ‘ఏమందోపెట్ట

నివో సతనిత్యము మగనిముం దెఱుంగును?’ అనెను. ‘అదేమో కాని ఏ మున్నదమ్మా అప్పుసము మగనికడఁ బడియుండుటకు?’ అని యింకొక తె యనెను.

వెంకయ్యమ్మరావు దాసికలుజూచి‘అటు వంటి మందు ఉమానా?’ అని యడిగెను. ‘ఉన్నవిఉన్నవి’వని ప్రతిపైపునుండియు ఉదా హరణపూర్వకముగా సమాధానములు తామ రతంపరగా బయలుదేరెను. వెంకయ్యమ్మ రావు అశ్చర్యముతో వినుచుండెను.

కొంతవడి ఎవరును మాటలాడక తాము చెప్పిన అపూర్వవిషయముయొక్క సత్యము గ్రహించి రాణి కవకాశమిచ్చిరి. ఆమె ఒక తూరి ప్రబలముగా నిట్టార్చెను.

కీరవాణి యను దాసి—అమ్మా, మందు లకేమిగాని, ఆమెకు మగడే మందు’ అనెను. ఇంకొకఁడ ‘సీకో’ అనెను. దానినిసూర్చి మరి యొకఁడ ‘సీకో’ అనెను. ఇంకొకఁడు ‘సీకో’లు వేస వేలు.

వృద్ధదాసి—‘ఎందల కీవాదము? మగడే మందుకాని ఆడుది కలదా?’ అనెను. ఒకరి మొగము లొకట చూచుకొనిరి. అందఱు తలాయొక పనిమీఁద వెళ్లిపోయిరి.

వెంకయ్యమ్మరావు గాను ఆకాశము చూచుచు పండుకొనిరి. ఏమియు శోచక ఒకొక్క సత్ప్రతిమునే తెక్కపెట్టుచుండఁగా ప్రభాతమామను.

౪

ఇప్పుడు మోకయ్యమ్మారావు కను లన్నియు దివానుసరము చేసెను. చేయి కడుగు కొని కూర్చుండెను. ఇప్పుడు తనకు పనిలేమియు లేవుకాని మనస్సులో ఒకపని ఉండెను. అది వేయిపనులపెట్టు.

ఆమె ఒకనాడు మంజూరున వేలాడు వియోగమున మగచిలుకను స్వయముగా తీసి మరొకరికి పంపియ్యమనఁ జెప్పి దూరముగా కట్టెను. దీనినిబాధించి: పండ్లు తినవు; నీళ్లు తానవు. పక్షిని బయటికి పంపించును; ముక్కుతో కట్టి యను పంపించును; రిచ్చన నెగిరికూలును.

మోకయ్యమ్మారావుగా రెండు శత్రువారి వియోగమును నెఱవేరితే పోయెను. మరల రెండునీ ఏకపరిజరమం నుంచెను. మరల నామూలు.

కొంతసేపటికి కీరవాణిని రావించెను. వారికి మంచిచిరము, కైకయు ఇచ్చెను. కీరవాణి వానితాల్చి అన్వర్తనామము కలుదయు రాణికి నమస్కరించి సెలవు తీసికొనెను.

ప్రార్థనపొయిన పిదప చిన్నమ్మారావు పక్షికిని ఒక్కగా స్నానగృహమున కేగుచు మోకయ్యమ్మారావు దండతుల సరసాలాపముల విసెను. పులికలచే ఆమెకు స్నానమొక్కటి లేకపోయెను. ఆమె తనకు మరి రెండు చెవులు లేనందునకు కలిసెను. ఇంక స్నానము లేదు; భోజనములేదు. శయన గృహమునకు

వెనుదిరిగి పోయెను. పోయెనన్న మాటయే కాని నిదిరింపలేదు.

ఇట్టిలో జనార్దనరావుగారి పటుములేదు; ఆయనవస్తువు మేనియులేదు.

ఆమె ఆలోచించి ఆలోచించి కొంతపక్షికి కొడుకు మాచముకడకు వెళ్లెను. అతనిని ఆచిచూచి చూచెను. చూచిచూచి “నీవు నా చాచు; నీవుకూడ నావలె కాంగలవు; కాంగలవేమిటి? ఇతివి. లేనిదో ‘మంత్రాక్షి వేదే? అని అడుగవా?’ అనెను.

మాడఁగామాడఁగా వానిలో కొంత భర్త కవళిక కావచ్చెను. నోరార ముట్టెను.

ముద్దిడి ముద్దిడి సిగ్గిలెను.

తెలవాడకముందే జమానును బిలిపించి జనార్దనరావుగారివిషయము కనుగొని రమ్మని పంపెను. వారు ఆర్యటికి వెళ్లిరి.

నెనుక సంకయ్యమ్మ రావుగారు భర్త రించించుచున్న గ్రంథమును అదివిని బ్రీచిది అదివి ముట్టచుటనే తిగులు పట్టె దూచెను. కాని అప్పు వేరియ దానిని బంపుమనఁగా అభి మానించి పెట్టెలో బాజుపైచెను. దానిని నేయి పైకి పీచెను; చదివెను. తనంతి యిప్పుడు గోచరించెను. దానికి తా నొక పీఠిక వ్రాసెను.

భర్తయొక్క ఆంధ్రరవ్వహుఁడర్చనమా త్రిము లింక కుత్సితజనకము కాకుండు టలుండ స్వస్వహుఁడర్చనమునకు ఆమెను తొందరి పెట్టెను. ఆమె ఆతొందరికి దీక్షానుదీక్షలు బుగిచెను.

ఆక్వీడినూడీ జమీనులు చచ్చి దేశర వాని నాదికుఁగిరిమున సుఖముగా నున్నారని మనవి చేసిరి.

“మరల పెండ్లిడియా?”

“అమ్మా, అదేమి? ప్రయత్నిము చేసినను ఆయనకు మరల పెండ్లియగునా?”

“ఏమీ కాదేమి? మీకు తెలిసె గా బోలు, చేదమాట లొక్కప్పుడు తియ్యమా టలు, తియ్యమాట లొక్కప్పుడు చేదమాటలు.”

జమీనులు వెల్లిపోయిరి. వరాహలో కుమారుడు దాడిపై కినియు మాటలుకొన్ని న్నిచ్చముగను, కొన్ని అస్పష్టముగను వినివచ్చు చుండెను. దాది బతిమాలుకొనుచుండెను. బాలుడు దానిని లాగికొనివచ్చుచు “అగు! మాయవ్యుడో చచ్చి నీపెండ్లి చేయించెదను” అనిగా “బాలుగారు, బాలుగారు! చెప్పకుండు,

చెప్పకుండు! నేంఁతయు మిమ్ము బుజుమాల మీఁద మోసి తీప్పెదను” అని దాది బతి మాతెను. బాలుడు “అమ్మా” యని కేక పెట్టెను. దాది వెలవెలపోవుచుండెను. తల్లి కుమారు నగుచుకొని “నిమి నాయనా!” అని అడిగెను.

“చూడు, ఇది—నీకు నాయన ఏడి?”

అనుచున్నది. మానాయన ఏడి? చూపు! అపైని దీనిపెండ్లి!”

“నాయనా! నీకును దానికిని చూపుదును; నేనును చూశును. లెంబు; పోదము” అని అప్పు చే యనించెను. బాలుని అనందమునకు మేర

లేదు. దాది సంకోచమును లోలోపల అణచుకొనను. బాలుడు—“చూడు నీ పెండ్లి! మానాన్న వద్ద!” అని దాదిని బెదిరించుచుండెను.

ఆమఱునాడే వారార్వీడు చేరిరి. గ్రామస్థానంలో చనియు వెయుచున్న జనార్దనరావు రాజీవానము విడిచి నడిచి వచ్చుచున్న

అతడు కుమారుని మూర్ఖుని పుస్తకమెత్తి వీక్షింపబడి పరవశుడాయెను.

రామనాథబాబు లోలోపల ‘నేనిదివలకు మోనాయనను చూడలేదే’ అనుకొని దాదకడకు వచ్చి నెక్కిన బాబు చూచెను. దాదికి ఆచటపే నమ్మోద మాయెను.

“మొదకు పెంపుడు చిలుకకడకే వచ్చి

నిగ్రహార్థము, దాదచేతులనుండి కిందికి దుముకు తివా?” చున్న కుమారుని జూచి తనకనులను తానే నమ్మజాలకపోయెను.

మొకయ్యమ్మారావు సాష్టాంగపడి పుస్తకహస్తాంతర కుమారుని భర్తీ కరిదించెను.

“మమిపుడు, మమిపుడు! నేనే యిపుడు పెంపుడుచిలుకనై వచ్చితిని.”

చిన్న నాటి చేష్టలు

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు

(చినుకటి నుండి తన వాయి)

ఊల్ల నూడి వచ్చి యుండిన బంతుగుల్
వారివారి యూళ్ల దారి; బట్టి
రండు దూర దేశమందుండి వచ్చిన
బంధు వోకడు నాడు వయనమయ్యె.

పిండి జల్లెడ తొచిప్ప పేడబొమ్మ
కొండచీపురు ఖర్జూరపండు లక్క-
చెట్ల గొమ్మూట ముసూమ్మ చేతఁ గొనియె
నెక్క నుండిరి వారు రెండెద్ద బండి.

నన్ను నాలుగైదు నాశులనుడియె
ప్రేముడించు చున్న పెద్ద యరఁడు
దాపురించి చేత రూపాయి నిడి ముచ్చి
పోయి వత్తు ననియె ముద్దు గొనియె.

తెల్లవ నాచేయి రూపాయఁ దెల్లవాతె
లేటదనమున నామోము తెల్లవాతె
నెల్లరాత్రియు నంతలోఁ దెల్లవాతె
దెల్లవాతె నా కోర్కెలు క్రేస్తినాతె.

నాకంటఁ గొంటె యొక్కఁడు
చెరుతోఁ జెలికాడు మాచిచితి మాయ్యా
దేశీభవించి మే మట

చెరుతోఁ జెలికాడు మాచిచితి మాయ్యా

లాటరీ వేసి డ బెంతో లాగి యవల
పొయునస్తువుల్ కొనుకొనఁ దఁచు కొంటి
మెనిమి దెనిమిది కానుట నిర్వరమును
బూని లాటరీచోటికిఁ బోయినాము.

తిండి లేదు బిచ్చులు లేదు బ్రోత్తి బ్రోత్తి
వేయుచుంటిమి; మానలే వేయుచుంటి
వారిఁ జూచుచు నుంటిమి; వ్యర్థ మయ్యె-
నాకుఁ బడునాఁకానులు వచ్చ మయ్యె.

నిక్క ముగిముఖో నిలుదాడి త్రొక్కనాడ;
అమ్మ నాయన నిన్నటి యుమ్మలిక మె
అనుకొనిరి బుజ్జగించిరి యంతో యంతో
తింటినో లేదో మతి బహర్షెంటఁ బడితి.

కొంట కేవేవో వెదకుచు నుంటి నేను
దంటచెలికాడు నంతతో పెంట బడియె
ముగ్గుగి మిథాయి వరకును గొండ మనియె
దండ మామిడి నివి చూచుకొండ మనియె.

చెప్ప సిగ్గు గడురు నివ్వడు మెత్తబ
కోడులుం జలేది జడిపవ్వ
వాగు బూది బుట్టు నూగుంటలును గొను
కొంటి మంతఁ బంచుకొంటి మంత.

వీలుచాలు వేళపాళ దలంపని
తిరుగులాట, పాడురిండి, యదియు
కాస్తకూస్త కాదు, కడుపున కిందునో,
జిల్ల వాదె దాదాదా జిల్లవాదె.

తీయవస్తువులను దినదిన దాహంబు
తీనమయ్యె పెంపఁ దగుగు టయ్యె
చెల్లువులోని కలఁకముతకెసి రోనార
నాగకుండ మేము త్రాగినాము.

మిగిలె నొక్కయగఁ గూత్రమే మిఠాయి
నెక్కసంబుగఁ దింటిమి యెక్కువయ్యె
దాన నావంతులోఁ గొంత దాచినాను
చిన్నపొట్టము చొక్కాయి తేలులోను.

ఇంక మిగిలినయాయగా యెంతో చింత
కొల్పుచుండెను చెలికాయ జెల్పె నిట్లు :—
రార పోదము అంకులరాటమునకు
నిద్దఅకుఁ జెల్లిపోవు రెండద్దాలు.

అంగువా- మే మచ్చోటి కరిగినాము
ఒక్కఁగా నిచ్చినా మందు నెక్కినాము
తీవ్రవేగమై రాటంబు తిరుగఁ జొచ్చె
జలదరించెను నా మేను చలి జనించె.

గిరు గిరు గిరుమని రాటము

తిరిగె నొక్కఁగా రెండు సార్లు పోయియును నిని
దిరిగెఁ దల దిరిగెఁ గన్నులు

తిరిగె నొకఁడు మొ మ్మింద దిమ్మని పడితిక.

* * * *

చెవులకొ అంకులరాటపు

రిపురిప్పులు మ్రోగుచుండె రి మృదగెను నే

నవనిఁ బడియుంటి నను స్మృతి

నవలె నుండిగిది నేనితిమ్మున నునికిక.

కన్నుల నీరు నించుచు వి

కారముఖింబున నమ్మనాయనల్

నన్నును గాంచుచుండిరి క

సం గలనైతిని వారి నేను నే

మన్న, యెటున్న దంచు నను

నడ్గిరి వా ర్నను నిల్లు నేర్పుఁ డీ

చెన్నటి చెట్టచెయ్యమును

కీసితి నంచును వేడి యేడ్చుతిక.

జ్వరపు వేడిమి నొకలెల్లు ముఖింబుచుండె
నుల్లిపాయపకోడిల క్రుల్లుకంపు

పోకుచుం గమ్మ మమ్మలుచుట్టుచుండె

నోకరలు రెండువేల్లి చీకాకు లుండె.

ఇటునటం గామం గిద యడ యింకికట్టి
మాదయే, నేను మంచము మీద నుంటి,

ఎపుడు తెచ్చితి రింటికి? నవరు నెప్పి

రెంత నే నమ్మ? నవి ముఠా మిఠిఁడితి!

కన్నుల నీరు నించుకొనె

గొంగిటఁ జేర్చుకొని పచించె మా
నాన్న! యెఱింగితే యొకలు

నాయన! నిల్లితే మాద్రప్రణముల్
నిన్నటిసంజఁ గూలితిని

నేఁ డిదె ప్రాద్దుట జ్ఞప్తి గల్గె; మ
మ్మన్ని యనన్ధులం బెల్ల

తే మన నేర్తుము నిన్నుఁ బుత్రకా!

లయిన దయినది నీయొకల్ నయమయినను

సంపాదము నింక బాగ్గి నుండ మచుచు

వాంతుల విరేచనమ్ముల వంత నున్న

నన్ను నొకాద్వి తేర్చె మానాన్న యెల్లను.

చెంత వసించుచుం గథలు

సెప్పుచు బాధ నెఱుంగనిక థ

స్వంతరిఁ బోలునట్టి ఘన

నైవ్యయ మజ్జనకుండు వేడిముఠ

వాంతు లవెల్లి మాస్సె నను

పాననలంబియమంచు నిచ్చియుం

లంతకుఁ జేరుకొంటి హిత

మమ్మ గ్రహించుగఁ బక్కి పానముల్.

చిలుకకుఁ జెప్పి పొప్పవను

తెప్పితిఁ తెప్పితి నెంత పెప్పినక
గలుగక పోయె లాభ మధి

కంబగు కష్టముఁ దెచ్చుకొంటి; నీ
యలఁతను మాకుఁ బ్రాణములు

నట్టిటు లైనవి; యిట్టి దుష్ట చ
ర్యల నిక వైన వీడి తన

నూ విస నూన్యఁడై వై మునుగుమా.

ఎక్కడుండి వచ్చెఁ జొక్కాయలోన మి
తాయీ నీకు? నుల్లిపాయకంపు

ద్రుబలమయ్యె; అంకురాలొకటియు నక్క-
నైట్లు సాహసించి? లేది డబ్బు?

ఎచట సొమ్ము గొంటి? నేమేమి గొంటి? వే
మేమి తింటి? మిక నేమియేమి

కొంటెననులు చేసి తంటాలు తెచ్చితి?
వెవరు తోడు నీకు? నెఱుంగఁ జెప్పుమ.

అందు పేరికూర్చి దొలకాడుమానాన్న
వృద్ధయ మపుడు నాకు నెఱుకపడియె
చెప్పికొంటి నాటి చెడుచేష్ట లెల్లను
డప్పిదము లటంచు నొప్పికొంటి.

ఎవరే నెయ్యదియేని యుచ్చినను మా
యిచ్చంబు లేకుండ నీ

వపునంచు గ్రహియింపఁగో దగదు మా
కద్దాను దెల్పనలె

దపునంచుక వచ్చియుంతుమేని సిదవక

దానిక గ్రహింపక వలె
నవుఁబా జ్ఞాఁగద యిట్ల నీనడత యు
న్నక మీఁదటక బాలకా!

వాకు వీరు మంచి వస్తువు లెవయేని
చెంత నుంచుకొన్నఁ జేరఁ బోయి
చూచుచుంట మొగము వాచినవానిలి
కొనఁగినను గ్రహించు టనదునుమ్ము.

కొంటివి రూప్యముం తెలుచు

కొంటివి దేహము దాని నాఁడు నీ
వంటకయున్న నెంత మరి

యాదగ నుండడి దాతఁ డప్పు డీ
కుంటయొ లేక మాయెఱుక

కొప్పగఁ తెప్పియెనంగుటోయగుక
రెంటనుగూడఁ గీ డవన

రిల్లడిజేకద నీకు బాలకా!

చెడ్డచెల్వి, ఫసము చే నూచుకొను, టిచ్చ
వచ్చినట్లు దాని వెచ్చపెట్టు,
కుంఠనర్థమో గ్రహించితి నెఱును
గీడు నెఱుంగనట్టి యీడునందు.

* * * *

నాటిచెట్టచేష్ట నాపడ్డపాటును
నాన్న యెఱుకవడిచినట్టిహితము
నాఁడె కాదు నాకు నేడును నేనాఁడు
నెమ్మనమ్మునందు నిల్చి యుండు.

మాదిష్టాభి నూనము

ఇటు వంట వారు
సంఘాతి
చెరపురుగులు

ప్రతి క న న్నాళ్లు

అయ్యో!
పాపం. పోయారు
వాలాదొడ్డ వారు

ద బ్బిన వరువాత

తతిల్ల రామారావు

దీపావళి

विष्णो विष्णुस्यैव

ప్రాణి ముగ్ధుని కెంతివారి, పురుగుమను పోలి
పాయంతనమున కింటికి జేరుకొనినాడు.

పిదపైతని పని, వేదములు చూడకుండు, ప్రాచీనుల వాగ్దా-
 నము, సుఖోద్దేశ్యముల ప్రశ్నించు, ప్రాచీను వివేకించి
 వేసివది. పైగా, పైయధికారుల నిర్ణయ భిక్షములు. ఈ
 విధ మెంత దుర్భరము!—ఎందులు పొసగింది, దిక్కుమా-
 రివ యాపీచులో, పక్షి ప్రాణి వ్యాప్తు చేపు పరేగ
 తన పంకాగ్రువ సుము నిర్విచారియనది. పంకాగ్రు-
 వా దెంత పోమరిపోతు! ఈలోకాలలో నేనకులకు
 భూర్య మున్న భయభక్తులు లేవేలేవు. సమయము
 దిక్కినప్పు యెల్ల బవి తెగవ్యాపించి నది యాచుచుండును.
 వాంఛ కోరకు నదనువని నాము నిర్వహించుచు నను
 భూనము కలగ లేదు. నేను ఇచ్చిన గతియారము నేను
 వలే పంకావాని రెండుచేతు లెడతెగ లెప్పుడు పనిచే-
 యుచున్నను గాని యాపాపముల నున్న ముప్పేటాలో
 లకు లేదు. తేలికగొండెము, తోముడు ల్లె యెందులకు
 మాడుగా పొగ లెగయ తేయుచున్నది. అత్తా! ఏమి
 నిస్సారము! ముందుగొండెవాపుచున్న ఆకలిచుండును
 మాన్యు కింత ముక్కుగిన్నెన లేకబోయినదికా!
 ఇక, కలుపుదీరు భలహారము, కంచుచెంబులో నిచ్చిన
 ఇగమునంత ముంచివీర్యపంకతి చెప్పవలయువా! ఆపీను
 వాడలొని నిర్లంఠ అగ్రముగా లేవు. నాళ్లు ముంది
 వీర్యముంది, పైగా నీకూరుగాని, సుమ్మ అన్నియు నల-
 కలే. నాకలిచేత ముందుగొండె పోవావీర్యవాక్రమే
 గతి. పాడుముందాగొనుములు, మదిగా, అగ్రహ—
 ఆము పోగాయే నా నుగ ముందేను. అప్పుడెకప్పుడు
 మరలొనుంచి పూర్వగా బట్టించిన కాంతి బాగవంతు
 నేమో!—ఎట్లో కాలము గడిచినది. సాయంత్రము

2

ಸುತನು

కానబట్టివది. బ్రహ్మదేవతలు పని పూరియైపోయినది. ఒక్క పద్మవిష్ణుగారు విడిచిపెట్టారు. ఇంక ఎవరికి శక్తికాదు. అంతలోనే పూర్వపున్నది; పూర్వపునాశాంతిని సాక్షిమైనది; ముఖము విడిచిపెట్టినది. అంతలోనే, దిగదానననన, అనంతలోనే; కలకలలాడు పట్టులు. గట్టు మెలి యానంద దాడుకము! అంతలోనే యింటికి పులికేరివాడు. త్వరితముగా వచ్చి యింటికి తీసుకొనివాడు. చిరునవ్వుతో వనభాగ్య మొనరునబట్టివది. 'వావా, వావా' యని కేసరిలు పట్టును పట్టు పెట్టి కార్తీక కష్టము పడినారు. కేసరిము పులకాంకిత మైనది; తీరిము శక్తి మైనది.

ఆమె యువయమున లేక టుండగనే లేచినది.
 వందనాగి నూలు గాని, నిల్వ పట్టుక నాగనాము చేయు
 ముసలివాండ్రు గాని, అశోమ పెంకమ చేసి కొచ్చెను.
 పేలుకోరి ఆని యెలుగ న్ని పొందు కొం దెపకునువాండ్రు
 పాపము కాని యామెకు సాయము జేయలేదు. పక్షుల
 కింకాలారావములు పేల్కొలిపిన వని చెప్పిన నిజ
 ముండును. ప్రభాతించునాగునములు మెల్లగా, నిల్లగా,
 నోయిగా నీచి ఆకెను తెచ్చుదిగా జేసిన వని కవిత్వించ
 లేదు. నిజమున కామె పక్షులకు మందుగనే లేచి యుం

వేసది. వీరుచుండినది మందలయినానిలము గాక పల్లవ
పెట్టి తీరమును కట్టికేయు కట్టికీరవాయువులు. అగ
నిరుపమక్రించునకు గానిలిందుకొనియున్న ప్రియుని
తీరముచేటిమి, ప్రియమును నిశ్చలముగ చెలునుచున్న
ప్రేమతోటి నేమి ఆమెచరిత్రాధ సవశమములు.
స్వాభావికముగ జన్మించు 'ఉపాపాలు' పెదవులు
వాటి ప్రితి రాకముందే మనమున నావరించుచున్న
సంతోషానందముల మిశ్రమున జరుగవచ్చునై మిగమునం
తటికి గన్పించెనది. ప్రియము తీసినది; తల ముడుచు
కొనినది; కుద్రపెట్టుము ధరించినది. సంతోషము, తృప్తి
ప్రేమ మామియులుమున తొండించుచున్నవి. ఇంటి
పనుల జక్కపెట్టుట కారంభించినది. దిద్దులు తేచినారు.
వాండ్లు సరిగా నున్నప్పుడు ముద్దులుగాని లేనప్పుడు
మెదలు. పిల్లలపాడు తల్లికే యెఱుక. ఎంతి మంచి
పిల్లి యైనను లేచుటతోడనే వ్యతి కలుగకేయకమానదు.
ఉపాకాలము శిశువులకు, చంద్రునకు రాహుకాల
పెట్టికో, యట్టిదేమా మనుకొందును. పిల్లల పెట్టు
న్నను, తిల్లుల కది విజముగ గ్రహంకాలమే. పిల్లన
గడ్గోలు పెట్టుచురు. గడ్గోలు పెట్టునకే చాటినను, ఏడు
మొగములతో వచ్చి కాళ్ళ కడ్డముపడుచురు. చిరునగ
వుతో పాదవ్యయగ కావలసిన బడికి తల్లితర చెప్పించు
కొనుట గాని, చేయించుకొనుట గాని చేయుపిల్ల లరుగు.
పాప నామెకు నిజముగా చిరాకే కలిగింతురు. ఆమె
పనుల కష్టమునవురు. కాని గట్టిగా కనరుకొనదు.
"ఎక్కడిపిల్లలురా, మికడుపు కాల" యని ప్రాతఃకా
లపుడివేన తీరుదు. ఎప్పుడును పిల్లలు పిల్లలే. ముండ్లు
న్నగులాశివువులు. కష్టములుముల కావడినండ్లు. వాం
డ్లను గానించినది. ముఖమార్గము ముద్దలైనవి చేయిం
చినది. నాయనతోపాటు మొగము కడుగుకొనిన మఱిం
కసంతోషము. ఒకరిపైఱు జియియన్నము దినసభ్యాస
మున్నది. వారికదాని చెట్టినది. బుట్టుల విడిపించి,
తలలు మువ్వి, పాట్లు పెట్ట ముస్తాలు చేసి వాండ్లను
బడికి బంపించినది. భర్తకు గాఫీ తీసికొను టభ్యా

సము. అతనికి గాఫీ యుపమాన తీసి యిచ్చినది.
భర్తకు గాఫీ యిచ్చుటామెకు సంతోషము. పూర్వ
చారపరురాలైన పూర్వకామిని చేవునకు నైవేద్యము
పెట్టున ట్లామె భర్తముం దుపమా పెట్టినది.
గంగాధవానీ సమానురాలు కొబ్బరికాయ గొట్టి
లాటలాటచుని నీరు పెంచునట్లు అతఃకప్పులో గాఫీ
పొసినది. భగవంతునే మానసికముగ భర్తను తీసికొని
యున్నవిధవ భక్తికిని, భర్తను చేవునిగా జూచుకొను
చున్న మన పూర్వస్థితి భక్తికిని భేదము రుచిత్తన లేదు.
భక్తిప్రధానము కాబట్టి, అతఃకాయును భేద మున్నను,
మాకుమున కిరువురు సమానుగనే పోవుదురు.

ఇక ఎంటు తేయుట కారంభించినది. ఏమిసంపా
రము! ఏడో సంపారపక్షము; ఒక టుండిన నొక టుం
డెను; దానికి గీనికి జరిపవచ్చునదిను, ముడివేయంగను.
ఒక్కొక్కప్పుడు గరికతో బన్నుచి చేసి 'రాము' మెట్టి
చవలెను; పాకముల నున్నది గాని పదార్థముల కేమి?
పప్పులు, పొరగాయ తిచ్చిన నెంత తృప్తిగానైన
భోజనము చేయించుచ్చును. పప్పువులును స్వగము
జూపించును. అందులో నిమ్మకాయ పిండిని నెంతరుచికి
ఇక మలక్కాయనంగతి చెప్పకేయక్కరలేదు. పిని
కన్నీటి కేమిగాని నాలుగు పెద్దముల్లి పాయలు పడిననా
రంభతో నృత్యము కీసినట్లే యుండును. భర్తకు గాకగ
కాయల యంటువులును మిక్కిలి యిచ్చును. వానియం
పడగ వానిము జోజాలనుండే ప్రయత్నించుచున్నను
ఎక్కడను దొరకుటలేదు. నిన్నపాయంత్రము వెంకట
సామి 'రామయ్యగారి వొడ్డిలో నున్నది. నాలుగు
పిండి లడికే 'తెచ్చిపెట్టె' వనినాడు. ఇంకను రా లేదు.
ప్రాదేక్షుచున్నది. వారికి ఆఫీసువేళ కావచ్చుచున్నది.
రెండవ అబ్బాయికి కండపచ్చు పడిన నిమ్మము. దానిని
తియగగా కేయవలెను. బుద్ధిది రాత్రి సరిగా నన్నము
తినలేదు. కొంచెము జ్వరము తగిలినట్లున్నది. పాప
నరసింహమును విలిపించెనెన్న నా కేమి వద్దలే మంద
ని బడిలోనికి బోయినది. పొట్టుకాయ జ్వరమునకు మం
చిది. కొంచెము పెసరబద్దలు చేసి తిరుగబోతి వేసిన

బాగుగ నుండును. చిన్నపింఠి ఒకటి కొద్దిలో నుండ
వలెను. పిల్లలు బడిమండిచుచునే రోదినది. వచ్చినప్పటి
నుండి 'అన్న మిన్న'మని మీద బకరురు. ఆయనగా
లేచా న్రాసికొనుచున్నట్లున్నది. పాపము కాస్తంత
నేపు పోయినది కాలుమీద కాలువేసికొని యింటి
యొద్ద కూర్చుంటుంటు బిలుండును. ప్రార్థనమాన మొక
తేపరి వారట్లు కష్టపడి సంపాదించకపోయిన నాపని
యేమి కావలెను?—పంట పూర్తియైనది. స్నానము
సాధనమైనది. అంగవస్త్రము, తుండూరడ్డ, కట్టుపంచె
తచ్చి స్నానమువకు రెండని చెప్పినది. శిశుస్నానము
జరిగినాడు. ఇంకా? పిల్లలు వచ్చినారు. కీడురు,
కామరు. వారికి, కర్తకు భోజనము పెట్టినది. ప్రతివార
వేయించుకొనుట పెద్దబాండ్లయికి నిట్టరు; నేగినిన్నె ముం
చిన బెట్టినరెను. ఆట్లు పెట్టిన నితరట్లు లూరుకొనరు.
వాడు లాగి, పిడులాగి పాడెక్కువ వేసికొనివాడని,
పిడెక్కువ వేసికొనివాడని. పాపము కమలమునాత్ర
మేనాడులేక రెండు బెట్టిక వేడిచేయి తినును. పెనిమి
టికి ములక్కాయ ముక్కలిన నివ్వము. పప్పుపులుసులో
నుండి వేసి నాలుగు ముక్కలు వడ్డించినది. 'వాన్నకువేసి
నావు. నాకేమి'యని పిల్ల రెగబడినారు. 'తెక్కకు' యందు
కాయలే దొరికినవిరా? మీవాన్ని కదియన్న నివ్వ' మని
యంగ చెప్పినను పిల్లలారకొనలేదు తలకొకముక్క
పెట్టినది. రెండవనా డెప్పుడు గతుకీ. 'వాడు లేకుండు
సన్నియు, నీవే తినుచున్నావే' యని వాన్నను గడ్డించి
నాడు. 'నీముఖం; గల్లంకు చేయకుండా నీకు పెట్టిన
వేదో తిను' అని తిండ్రి ననాధానిమిచ్చినాడు. ఈగో
రాన ముగ్ధ గంధుచేతనో మిక్కిలి పల్లగనున్నది. కష్ట
క్షాన్ బట్టియుండి, దివ్యమైన గడ్డినంటి పెరుగు వేసి
కొనిన పుగ్గమునకు తెట్టెడిదెముగ నుండును. గాని
వాడుముండెలు, ఈగొల్ల నాండ్లు వచ్చి యమ్ము కటిక
నీళ్లు రుచిగా, పదియా? నిమ్మకాయచెక్క వేయించు
కొని రసముపొందుకొని యింతయొప్పు కలిపినాడు. ఎట్లు
యిన నిమ్మకాయకు పరిపోయిననట్లు వేదయు లేదు.
నామిడియారగాయ, నిమ్మకాయపప్పుకి, దబ్బకాయ
పప్పుడి యందురు గాని మజ్జగ పల్లవై నప్పుడు వానిపప

యేమియు బనికి రాదు. అప్పుడు నిమ్మకాయరసము
ఉచ్చి కావలసి యుండును. కలిగినరానిని నృష్టిగ
భోజనము చేసినాడు. తా నెంతి యదృష్టవంతుడు!
అందనందములకు దోకు తనభార్య మంచినంటకై
ఆమెపాకము వెంతెరుచిగానుండును! సకలమును కాక
గగాయ అంటుపులుసుతోనే తినివేసినాడు. వేళ కాని
చ్చినది. బట్టలు త్వరగావేసికొని యాశీసునకు పైలుచే
సినాడు. వెండలకడనే రండిని యక్రాప్రకారము భార్య
యనినది. సరేయని చిరునవ్వుతో దల యెగర వేసినాడు.

తనభోజనము మొదలుపెట్టినది మజ్జగ పల్లవై
నది గాని భిక్ష తృప్తిగానే భోజనము చేసినాడు. పిల్ల
లకును గాకగకాయకాగ యివ్వమే. ఏమియు మిగిలి
నట్లు లేదు. అబ్బా, ఏమిగుండగిడుక్కులమ్మా! ఎగబడి
పాక ములగముక్కలు, ఉడ్లి పాయలు పూర్తిచేసినాడు.
కందిపప్పుడి రుచిగానే యున్నది. కృష్ణుడు ముడికాస్త
పప్పు అన్నాయని పెట్టించుకొని తిన్నాడు. కమలం
గింటి రాత్రికంటే మిలుకే. ఆసవ్యానికి జ్వరము
లోపలనింక నున్నట్లున్నది. నామిడియో నట్లుండను
గాని, పిల్ల దైవతంత్ర జ్వరములు రాక యుండునా?
అదే పోవును. భోజనము పూర్తికొనినది. చావడిలోను,
పిళియరుగులమీదను పిల్ల లేచి ఆనాకొనుచున్నారు.

చీకటినుండియు నొకటి పని. కొంచెమాయాప
ముగ నున్నది. పదినిమిషములు విక్రమించెద ననుకొ
న్నది. చావడిలో శిరునాప వేసికొని అట్టై తలవాల్చి
నది. ఎన్నియో నిమిషములు కాలేదు. గంపెడంకపని
యుండగా సోమరిపోతువలె నిద్రించుటేమి! గప్పువ
లేచినది. కందిపప్పు పూర్తిగావచ్చినది. క్రిందటి యాది
వార మొక యగపకందులు బజారునుండి పట్టించుకొని
వచ్చినారు. ప్రక్కయింటి ముబ్బమ్మ కాస్తంతనేపు
నాన్ ఆలానే వేయించి వడ్డితలే యని చెప్పినది. ఆమె
కిప్పుడు తీరికగానే యుండియున్నది. ప్రార్థన తిరుగక
పూర్వమే ఆపని చూపిననీడల మరల నిబ్బండిపడినది
వినెప్పును. మినపపప్పు కొంచె మున్నట్లున్నది. నంక
మృతీవేసికొని బెల్లిన బదు తీర్చిన నిప్పటిలో నెంతయి

బూడి యుండెను. అనుటచే కొని యాతమిడిసంపా
రములో దినినన్ని గారలకు నోచుకొనినామా! ఎప్పు
డని భువనము చేయవలెనని నేనెవగించియో ఇం
టిలోనుండవలెను. ప్రక్కయింటి నుబ్బువ్వును పిలిచి
నది. అప్పుడప్పుడు వానిని రెండయిన మిన్ను లై నార్యుల
పరికి, ఏమియందలవ్వు, దీనినుంపచగ ఒక బిడ్డానాము.
ఇప్పుడి నవంశ శీత్రు బోరగలివాను. నీకీకలు పని యుచి
కపటి లేచి నుబ్బునున్నా ననుచు బోపరికి పుచ్చనది. కంఠ
పప్పు చేయు బాకంభించినారు. మిల్లులు బడికి వెల్లువేర
యియినది. వాండ్లను పిలిచి తిలకాకాస్త అన్నము పెట్టి
నది. బుట్టును పట్టి ముగములు ముడిచి బడికిపంపినది.
నుబ్బువ్వు నలవలన పప్పు విపరు బారంభించినది. అప్పుడే
నూనెగంటలు కాపడ్చినది. వాండ్లనూ ప్రార్థన పది
గంటలకు భోజనము చేసి వెళ్లివారు. పాప మాకలి
నేయుచుండ వచ్చును. పనిలో బని చేరెడింత పెనగ
పిండి కలిపి నాలుగు మెత్తనిపకోడీలు చేసిన, వారు
నిచ్చుటతోడనే భువనము చేయుదురు. చేతనించ
డయ్యింటి, ఒక గుడిసె అంతబాగుగ నుండును! అప్పు
న్నము గవంటి చిరుదండి చేసి ఆభీరువకు బండ్ల రానుగ
మండను గదా—కండిపప్పెట్లో తయారైనది. ఇక
వెల్లిని ఎన్నా యని కోమల పప్పు నీచెగనున గట్టుకొని
నుబ్బువ్వు నెయింటికి పల్లి పోయినది. బడి విడిచిపట్టు
నేరే యైనది. ఒకయరగంటలో మిల్లు రింటి లగవకు
యరు. పప్పుగా పకోడీలు చేయుచును. వాండ్లు విడ్చిన
పని సాగనీయురు. తొందరగా బిండి కలిపి నేరిలోనొక
పనాపేగునకు నుమారు పకోడీలు చేసినది. ఇదిగో మిల్లులు
నిచ్చుచున్నాను. “ఏమిట అన్నా! ఏకో కమ్మనివానిని
వచ్చుచున్నది. ఏమిచండివా వేమిటి! గారలా, పకో
డీలు, నేరిలో వేయించిన నుమారు పనిగవచ్చు! ఏకో
పాకు పెట్టుకుంటా వాయుకొన్నావు! మాకుకూడా పెట్టవే.
వాన్న చూక్కడే తినవలెనా?” అని మిల్లులు గట్లంకిచేసి
వారు. “మాకుపెట్టుకుంటా వాన్న ఇట్లా పెట్టెతానురా?
తెక్కకు నాలుగు మెత్తని పకోడీలు చేసినాను.
మీవాన్న కని యన్న నిష్టము ఇదిగో” అని చెరి
కొంచెము చేర చెట్టినది. “వాన్న కిట్టము గాని

చేమిటి! పకోడీలు ఇష్టమే, గారలు ఇష్టమే, చక్కె
రాలు ఇష్టమే, నేరిలో వేయించిన కాగపు పనిగవచ్చు
ఇష్టమే. మాకుమాత్ర మని యిష్టము గానా? యని
నుండగోని కప్పమును తిరిగించినాను. “వాన్న పంపా
దించుకొని రాకవా నే నీవ్వు తింటా చేమిటి పకోడీ!
లని పప్పువ్వుయి రాముడు తిమ్మనకు నుమారునము
చెప్పినాను. తినుటకెట్లని పకోడీలు కొంచెము కొంచెము
కొనేది తినుచు కుమారు తిప్పుబిండినది. నేరే యింక
బిండి వాన్న నుబ్బువ్వు వున్న చని వాండ్లను తిలగు
నుచ్చిన్నానము చేయించినది. కుక్కమని బుట్టులు నోడి
నానున్నట్లు కట్టిన తానుగూడ తిల నుచ్చుకొని తిల
కము చచ్చుకొనినది. అప్పు ఏమికంపరమన్నా చాకలి
అంతగాను అప్పుబుట్టులు తీసికొని రావేలేదు. ఇదిగో
నదిగో పని రెండువారములనుండి గవచ్చుచున్నాను.
ఆయనగారికి నీవిచ్చుపంపించాయ నీక యన్న మిక్కిలి
యిష్టము. ఆనీక గట్టుకొన్నది. ఈసంపత్తి మెండు
లకోగాని మర్రియంటు పరిగా పూయలేదు. పందిరి
పూర్తిగా పడిపోయినది. దానిని కొంచెము చాగుచే
యింపునని యింత చెప్పినను భర్త చెరి కక్కలేదు.
ఏమియో మాకునాలుగు మొగ్గలున్నట్లున్నది. వానిని
జోసి కవంటు జుట్లో నిచ్చి కట్టి, తానిన్న నది బాగు
యెడిలో పవరించుకొన్నది. విడుగంట లైనట్లున్నది.
భర్త నూఫీసునుండి తైలుదేరి వచ్చుచుండును. పాప
మెంత యలసియుండినాకో! భగవ ఆఫీసు దాదా పర
మైలు వదులవలెను. ఇదిగో వచ్చుచున్నట్లున్నాను.
కాదు, ఎవరో వారిని బోవువారు. ఆ కాలివప్పుడు
వినిపిచ్చుచున్నది. చెప్పున నుబ్బుయి కిగ్గరకు వెచ్చినది.
అట్టి ఆయనగాను కాను. కుమ్మరి నాగన్న “అయ్యోగా
రితో కొంచెము పని యన్నదండీ, ఇంకను రాలేదా!
అని యడిగినాడు. వచ్చుచుండవచ్చును. కొంచెముని
పానుచున్నది. “లేనండీ నెర్లకలినా, తొందరపనియు
న్నది. రేపువయము విచ్చి చక్కనము చేసికొను” నని
చెప్పి వెళ్లిపోయినాడు. అట్లే నుబ్బుముచక్క నీనిబడి
యెదురు చూచుచుండినది. పదివారల దూకములో
మిలుపు నికి ఆయనగారు వచ్చుకొనారు. బుద్ధియము

హరిమయమైనది. ముఖము వికసించినది. చిరునావులు పరి
వ్రులై వాంఛించిన మేమును కట్టవది. వప్పున బానిసేన
మంగువాడగన నిజముగా నుండియుండిన బలహీనుడు
కచ్చి యెరుగుగా వచ్చివది. చేరినాడు గండుకొని,
చేరినాడు కందించినది. ఇంబా నాన్ని నచ్చి నాచి
మీలు కేరింపలు కొట్టివారు. కమలము అంగవస్త్రము
కచ్చి నుడుమగొనుట కిచ్చివది. బోపలినుండి ముక
సింగానపల్లెములో వెళ్లని పకోటిలు, కాశిచేరితో
వచ్చనిమందిరిట్లు తీసికొనికచ్చి, వాడేరిని కంబిబ్బ
పై జదికిలబడి, ఈ ముగ్గురుమను గాడ్లు చేతను నుడు
మగొనుమొచ్చి భక్తముచేత కట్టివది. మోహము, ఏమి
కోర్కూం యాదేక! పెద్దలపకోటి! - ఈ క్రమమున
సాగమండలము. సంతోష ప్రార్థనలను నచ్చి వచ్చివారు.
‘ఏమిటా కృష్ణా, నీలు తైలవా’ అనినాడు. ‘మయం
గాని నాకో...మతీ...’ అని కృష్ణుడు నెరుగుచేసి
నాడు. ‘ఏమిక్కానిదిరా యని నచ్చి, ఇంకో యానె
డు తీకో’ అని నచ్చివారు. కృష్ణుడు కట్టు చేసినాడు.
‘వాడిదివరకే తినినాడు. ఇక వాడిని మారాము పెట్ట
కంటే’ అని నానిన నున్న పెద్దలమీద నొర్రుంకి
యొన్న భార్య యానెనితో నెరివది. రాయల నచ్చి
నండు నాన్ని కే యొన్నభార్యయు గలనాడు. కమలము
బులు అచెట్టి. ‘నాన్ని ప్రార్థనలనుచునాని నాముం
త్రము వరకు పని చేసివారు. ఎంతో ఆకరి చేసి
యొనెను’ అని బాడితో గూడే ప్రేమతో ననుకొని
నది. ఎంతెక్కుతో భక్త భలనామము చేయదున్నాడు!
ఇంక నాలుగు నెలలపై నెరివనాడు. ‘మహర్షి నాకన్న
వచ్చి వెళ్లివారు, నదిల చేపునమును నచ్చిరి నాన్నాడు.
బాతో నేకో పని యొన్నాడు’ అని చెప్పివది. ‘వాడి
మొఖం భద్రాయకోగు జగం. ఏకో పని యొన్నట్లు
అనిట్లును చేస్తాడు. మిగ నేమియు నుండ’ నని కోప
గింపుకొనినారు. నాదుగింటిపెట్టుకొని నచ్చి కంఠము
పప్పు చేయుటగా నెను నాన్నెని పనియు, ఎందుకు
చేదికో గాని, మాపులకు బానుగ నున్నను, పప్పు ఆట
రాతనినియు కట్టివది. మొత్తముమీద నుట్టుకొని
చిమిరిపి. ఒకవిధముగా విధమున నుండుమునకు బాధమే.

కాని నానికే కోర్కూలు, ఆలిలు, ప్రియలు ఎందులకుండ
నానాకే భగవంతుడు పరిబ్రాహ్మ నుండును గాని, నావిమ
ములో నదిరికొన్నవని నీ చేసినాడు... కాని, తానే
నానికన్న పిత్రి పగు నానినెన్నిగొనుట బాగునమున
నొనెనాని కట్టు కరించునానా?— ఏకో, ఎవరికర్మ
మువారిది. ఈదల్లిని నాయంతన మప్పు దీపాడు
తిలంపు నెండులకే! భాగ్యవంక నెంకన్నెన్నో బాని
నాడు. ఎంత కలకల లాడుదున్నది. ఎంతకృంగార
ముగా, కమ్మలపండువుగా నున్నది! అనెన్నుపండు
చాణచీర యామె నువ్వు దీపానున కెంతయింపు
నెన్నిచున్నది. ఆమె కడ, వాడికామ అతివెట్లు నదివా
యినారు. నుట్టుకొన్న భావకము నచ్చివది. నుండెనులే
లుడున్నది. నెక్కుంగారతి, యానెనిన ఎంతచెట్టు
కగ్గుము చాణచీర విధమైన కెంతయింపు! తా నప్పు
దామెను బాని నహించినకదా! కమ్మల పండువ
తేయదున్న ఈప్రార్థనప్రేమి ఈ ఆర్థాంగిని, ఈగృహల
క్ష్మిని ప్రార్థనలనుచునాని ప్రార్థనలనుచుల బూ
వుల, నావల, లేగముల గోలులొని మొండి యయి
మొగిటుగ నున్న తొండుచెట్టునా నుండు విధమగా
బామెచు ను నెట్టిప్పుడు!— టుకు, నా భావకము
నచ్చివది. తనలో నాను నత్తుకొనినాడు. తాను నిండు
దీమతో మిడకగింట మామండుగా నెనభాగ్య విధమ
నెట్టును! భక్తముఖమునంక తొకభాగ్యమున బామె
నాన్ని భాగ్య ఏమి నా గూడెన మని నా మత్సరము
తోను, నెననుండితోను అడిగివది. ‘ఏమిలేదు. నీ వెం
కెయి... నీకో నీర’ ఎంత అందముగా నున్న ఏని నీరున
గవుతో ననెను. విషయముల నగముతీసికొనుట కారం
కేందెన కమలము గాంచెము నెప్పునెనది. కమ్మ ముఖ
మున నన్నియు నులాదిమొగ్గలే. తాను ప్రేమించు
భక్త మెచ్చెంత పంతోమకరమైనది.

భలనామము పూర్తియైనది. ‘ఇక వైద్య చేయదమా?
ప్రార్థనలనుచున్నది. బురులక్ష్మి పెండ్లికడనే
గంటి, ఒకగుడియనెట్లు నొర్రుంకి చెల్లెలెచ్చి నచ్చిది.’
అని యామె నునినది. ‘ఇదిగో నేమి నెట్టుముగనే

యన్నాను. నా నీలంబులు కండువా తెచ్చిపెట్టు' అని అనినాను. భార్యగర్భము, పిల్లలు వైలుదేరినారు. వెంకటకృష్ణయ్యగారియిల్లు అవృష్టవశమున నూరికి పైటగా నటుప్రక్కనే నున్నది. జనమగ్ధ్యముననుండి పోవ నక్కరలేదు. ఆయనపు గిరికి నాలుగుబాండుల పోయిన పంటకాలుని కన్నడును. దాని ననుసరించి రెండుపర్లాం నులు ఎదిగిన వా రున్న వీధిని చేరుకొందుము. అవీధిలో గుడిప్రక్క పరియిండ్ల తర్వాత నున్న వాబాయే నంక లక్ష్మయ్య జయలక్ష్మిగార్ల గృహము. ఎంత చల్లనిహాయిగోలుపు గారి వీరునున్నది? ఈనాయంతిన సతయ మెంతననుగోయము! అదిగో, ముగ్ధుడు మగ మెంకి ఎట్టుకేసికొనినాడో చూడుడు. కటా, కాలమాచా త్కర్మము! ఈ యువయువకునే యతిరంజిత సులలిరం గుల నీమనవిషయతో, ప్రకాశించెయ్యలైన దిగునగవులు ననుచు, స్నేహాయుతిమగ దనలేకేక్షుల జాచి, యందటి నారింగమము కేసికొనినాడు. ఈమధ్యాహ్నమున వలె గెంతి గుత్తిరీశుడు! నరహగర్వము. మిశ్రు లనక, బంధువు లనక, ఆశ్రమలనక, షూద్రులు లనక, యందటి నెట్లు నిరాకరించివాడో! తనకూ శ్రేయముల నిప్పులు నుగోయము నందరి వోకమాల వోదిసి యుండునెట్లు చేసినాడు — కాలము చేసి నది. సాయంత్రమైనది, ఇప్పుడో, ముదుసలియై, ఎట్లుగ బండి, ఇప్పటి తన యువయత్యమును, కొలదిగంటల క్రిందటనే తాను చూపించిన మధ్యాహ్నమును, తలచుకొని నిగ్గుచే ముగ నెట్లుకొనినాడో, ఎట్లు ప్రక్కప్రక్కను వోదుగుచు న్నాడో, దూర దూరముగ వోవుచున్నాడో! చూడుడు. ఈయువయమున జూపిన మైత్రి, మధ్యాహ్నగర్వమున మాడియుండినియెడల తనయవసానకాలమున నెందలు తనను గౌరవించెడివాడో! తనయెడల నభిమానము చూపెడి వాడో!! దానికి మారుగ ప్రజాకంటకు ద్రవ నిరంకుశప్రభువువారి నమంతిమించినప్పుడు జను నెట్లునంతోపించునో యట్లే యిప్పు దశనియవసానకాలమున లోకము నెల్ల బడి నంతోపించుచున్నది. ఈయవమానమును తా నింక భరింపలేడు. సమీపమున నున్న పశ్చిమసముద్రమున ప్రాణముల భావుకొను టుత్తమును. అదిగో ఎట్లు

సాహసించి చటుక్కున దుమికెనాడో! — కటకటా ఎట్టివారికి మృత్యువు తప్పదుగదా — మార్కళికవాసుని చైదిములు మనకు గ్రోడ్డిలుకావు. అతనిది దినదిన మగ తము, దినదిన జననము. నిత్యము చచ్చి, పుట్టుచుండు వారి విషయమున విచార మెందులకు? ఇంతిహృదయా హ్లాదకరముగ మలయూహ రుతిము వీరుచు, ఇంత ప్రశాంత ముగ భూమ్యాకాశము లుండి, ఇంత కన్నుల పండువుగ నిలిచేలు పండి, ఇంతిం మణియోకముగ నిర్దుప్రక్కల జెట్టులుండిన ఒక్కనూగున్నేకాదు లక్షమార్కులైన నను నిత్యము సంపుటకు వెలువలసిన పని లేదు. నాన్నతో ముందు నడచుచుండిన కృష్ణుడు కిటుగ్గు కొట్టిపోయెచు న్నాడు. వాని స్నేహితుడు సత్యమునకు జిన్నలై నీకి లున్నది. వాన్న తన కొకటి కొని పెట్టదా! — వాండ్ల తెలుసుపంతులు రామమూర్తిగార్లుగారు బడిలోనికి రాగానే 'హెన్నో, ఏమి జరిగిం దనుకున్నావు, యి వ్యాకో? నలమయ్యగారి రామరావున్నాడే వాడు గాంధిహామ్యునకు తై ఖద్దరుబట్టలకు తై యని కేకలు వేశాడు. క్లాంతియు గల్లున గిగ్గులు పెట్టింది. కాస్త గుగ్గుగారికి గాంధిహామ్యుడంటే యంతో భక్తి. ఖద్దరు బట్టలన్నా మిక్కిలి యిష్టమే. కాని క్లాంతి తేరిం తిలు కొట్టి గల్లంతు చేయుటతోనే శివమైత్రి 'పుండా కోర్ గల్లంతు చేస్తావా' అని రామరావునిగదికి దుమికాడు. రామరావు యాబట్టి నేనుండి బట్టల పైకి, ఆట లపైనుండి యాబట్టి పైకి, కోరిగింతులు వేశాడు. దాని నో పిల్లలు మణింత చచ్చినారారు. కాస్తగ్గుగారు కోపాన్ని పట్టలేక చింతులు గ్రోక్కుతూ, నండ్ల కేల వేస్తూ, హెడో మాస్తరును దీసుకొనినచ్చి విడుదల చేసె పుతాను చూడం దని ఒక్కలనువున మా పుష్టపంతులు గారిగది కేకాడు! అని చెప్పకొనినాడు. నాన్నకు తన భార్యామధనములు జ్ఞాపకీ వచ్చినవి. నవుకొనినాను. పిల్ల లేవుదను గొంటివాండ్రే తనభార్యమున నున్న పిల్లలకును, ఇప్పటిపిల్లలకును ఈవిషయమున భేదిమగు మంతియు లేదు. ఈనోకాన నలమయ్యగారి రామరావు గల్లంతుచేయుటలో నాశ్చర్య మేమున్నది? తాను మాడ నెట్లు చేసినవాడే. నిజమున కింకం పె ఘోరములే

చేసియుండినాడు. తనమోకాళ్ల దండెములు, గోడకు స్త్రీలు, గోడదండెములు జ్ఞాపకము వచ్చినవి. అబ్బా, చేసినవ భరించగలవును గాని, గోడకుస్త్రీలు భరించుట కష్టము. రాక్షసులపదతులు గాని యార్జులపదతులుగావు. ఈ రోజులలో నటువంటి మోటుదండెనలు తగ్గిపోవుచున్నవి. తగ్గిపోయినవినియే చెప్పకచ్చును. ఎట్లయినను గొన్నివిషయములలో గడచినదిమలకంటె ప్రస్తుతమే యుత్తమముగ గనబడుచున్నది. తల్లి కృష్ణుని మందలించినది. 'గరువుగారి పట్టు' పై కన చేయవచ్చునట ; భక్తి లేనిది యను వెట్లు వెచ్చిను? నానము కాస్తులిగార్లు ఈకాలముపండుకలో మిక్కిలి మెత్తనివారు. నిజమున కనాయకులు. అట్టివారిని గల్లంకుచేయుట మిక్కిలివెడ్డపని. నీవుమాత్రము అల్లరిపిల్లలలో జేరనిదని యామె బోధించినది. రామమూర్తి కాస్తులిగారి అమ్మాయి నీరీ తనసహాధ్యాయిని యనియు, మిక్కిలి నెమ్మదియైన పిల్లయనియు, వారియింటికి నా నప్పుడప్పుడు వెళ్లుచుండుననియు, కాస్తులిగారు మిక్కిలి మంచివారనియు, తన వెప్పుడాడగమలో బలుకరించుచుండు రనియు; కనులము చెప్పినది. అందజేకంటె వెమక నడచుచున్న రామడు 'కాస్తుల్లుగారు మంచివారే కాని, మాపాడే మాప్తురుగారు మాత్రం తలరిక్క-మనిషి' అనినాడు—అ, ఇంటిని సమాపించినారు. దాదాాయకులమీద నింటిపిల్ల బాదుకొనుచున్నారు. వెంకటకృష్ణయ్యగారు పాతాలో నేదియో చూచుకొనుచున్నట్లున్నది. వీరు సమాపించుటలో వానీ పిల్లలు, తల్లికి తెప్పటకు వప్పున నింటిలోనికి బరుగిడినారు. ఇంటి యజమానుడు మనవారు వచ్చినారని భార్యకు సేక జేసినాడు. జయలక్ష్మి లోపలి నుండి వచ్చినది. 'ఎట్లా, ఏలే వచ్చారక్కా, లోపలికిరం' డని తల్లిని దిద్దలను లోనికి దీసికొనిపోయినది. తండ్రి వెంకటకృష్ణయ్యగారి యావ్యవసాయన దాదాలోనివర్సీ మీద మార్పుండినాడు. తనచేత నున్న కాగితము లటు వైది యింటియజమానుడు తన స్నేహితుని ఇశల మడిగినాడు. 'ఏమిటో చూచుకొనుచున్నా'రని స్నేహితుడనినాడు. 'ఏమిన్నదండీ, ఎప్పుడూ ఉన్న రాధాంతమే గదా; ఈమధ్యజరిగిన చెబ్బలాటలకేపని యజమానుడు

జవాబిచ్చినాడు. జోను నిజమే, మొన్న సేగదా ఆయూరువాండుగొట్టుకొనినది? ఇరువదియన శతాబ్దములో మన మందఱము నాగరికులమైతి మని సంతోషించుచుండగ, కాట్లనుక్రలవరే నీపోట్లాటలే! కడుపునకుదిచ్చుట్లా, కటికిగట్టుకొన్నట్లా? తెలివివక్కువ ప్రపంగములు, మార్గప్రసప్తులు, వ్యర్థవివాదములు, దురభింకారపువడమిలు, పశుకృత్యములు. వీడు బజారువెంట వెళ్లుచుండగ వాడు లేనలేదు. వాడు చెప్పినమాట వీడు విసలేదు. వీడు తనపోటును వానితరపు మునుపు యింతేయలేదు. ఇవి తగాదాకారణములు. మనలో ఈత్రము లేదందు లేమి? మనప్రయ్యలు దండయాత్రలు చేయలేదా, దిగంతములు జయించలేదా? అక్షత్ర మెట్లు వచ్చును? మన కోడిపండుములు, మన పోలేళ్ల పోరాటములు దానిని నిల్పియే యున్నవి. అట్టివో వచ్చు దద్దమ్మలవరే మారక యుండెదమా? బుట్ట తెగవలెను గాని తప్పా, యొప్పా, నాలుగుచెబ్బలు కొట్టి, నాలుగుచెబ్బలు పడినదే పారువము. వెంకటకృష్ణయ్య స్నేహితుడు అకబుద్ధు, ఈకబుద్ధు చెప్పకొనినారు—మధ్యలో లులో జరుచాపమీద గూర్చున్న యాడంగు లూరక యుండిరా? 'మీకమల మెంతనెమ్మదియైన పిల్లమ్మా; ఎంత నయస్సు? పెండ్లి యీడు వచ్చిందీకాదా? ఈగాజు తెక్కెడ చేయుచారు? బాగానే ఉన్నవి కాని మావారు మొన్న మా పెదతల్లి కూతురులిద్ద పెండ్లికి వెజవాడలో, శ్రీలక్ష్మీజ్ఞానలరీ కంపెనీవారివద్ద తెచ్చినగాజు లంత సాగనుగా లే వనుకొంటాను. మీరు కట్టుకొన్నవీ! మిక్కిలి బాగావున్నది. ఎక్కడ కొన్నారు? మొన్న మధ్య చెప్పపట్టము మా బావకొడుకు వెళ్లుచుంటే, రెండుదీరెం తెచ్చుని దట్టిచ్చాడు. అత డింకా వచ్చినట్లు లేదు.' జయలక్ష్మిమాటలు సాగిపోవుచుండెను. కాని కృష్ణ దూరకుండెవా? యేదియైన నిల్లి కజ్జము దచ్చి 'పెట్టక మానడు. వారిరంగడు, కృష్ణు డెండులలో కీచులానుకొనినారు; రంగ డేడ్వ మొదలు పెట్టినాడు. తల్లి కృష్ణుని నీవాట్లు పెట్టి, రంగని బుజుగింప మొదలు పెట్టినది. జయలక్ష్మి సరసురాలు. రంగనిదే తప్పు యుండునని సమాధానపరచ జూచినది. రామడు కృష్ణునిదో

మమలైల కట్టివారు. సకే, ఇక వెళ్ళుటకు చేతులు
 పట్టి లోకముల కొండెముకలు వెళ్ళుచు
 నిచ్చెనా? వారును నీవైయి కట్టించుచు
 వారు. తెలపుచీరని బతులు చేరినాని వట్ల సమాధము
 వనే 008, యింటికి తేరుకొనివారు.

వెంటి పొది సరిగ నూడ్చి, వంటనూనూలు
 కట్టియుగా నోమననా జేరో? నీకట్టి పట్టుచున్నది.
 ముట్టిలోను, బాంధవములోను నున్నను పోయు
 మని దెప్పుటకు ముదిరిపోయినాను. ఆముట్టు కాను
 త్రము బాగు ముండిన నింక గావలసిన జేరు? వంట
 యానంబింటివది. కమలము పట్టికి దోమపడినది. అకలి
 చేస్తున్నదే ఆముట్టు? యని కృష్ణుడు కేళుల ముముక
 డైనాడు. ఇదిగో పూర్తికావచ్చునున్న చని తల్లి పూ
 ధావము చెప్పినది. ముట్టులు ముట్టును జలస్థమైనది.
 శ్రీహితు లన్నప్పుడు నిమంజను, వాసుంజనా? జయ
 లక్ష్మి మంఠియిల్లును. వారి పంపించు నుంపించు
 కంపి చాల పెరుగు. ఆయమ్మ యన్నయ్యలు భర్తగా
 నుగా పంపించుచున్నప్పుడు, ముట్టులు రికముం
 దునా, వెంటకట్టులు నిట్లున యోగురా! ఏమో ముట్టి
 యన్నయ్యలు పొరిది. వంట పూర్తిదేవది. భోజనములై
 వది. పట్టులు పంపించుచు వదిలి పంపించివారు. పాప
 ముజేసి తాను ముని భుజించినది. భర్త చేరో పక్ష
 గదిలో జులవుకొనుచున్నట్లున్నాను. ప్రియమైన
 పట్టులు చేతి దోకాని కందుచెంబుతో నీరు పట్టుకొని
 గదిలోని శీతనది. ప్రక్కకున్నపై వాసినయివది.
 భర్త యామె రాక గ్రహించి యామెంజకు
 దిరిగి చిరువల్లన వచ్చి వాడు. తాను నిజముగా
 నిచ్చివెంటురాలు ఏమో! లక్షిణికాగులు కాకపోయి
 వను తాను నిజభర్త పురుషుగ గాలకేపము కేసును
 వ్నారు. తిరుమలాపా పట్టుపంజుగియు నేవది?
 ఆప్పుడే పట్టు కమలమొకట పల్లవము పట్టుకొను
 వాడినది. ప్రస్తుతి లోకానాథముప్రకాశము పట్టు
 పెండ్లియొకటి పెట్టినది. కాని అయ్యవగాని పట్టులను
 పెండ్లిండ్లిమిటి? దేశములో నున్న కాలములు వాల

కాదుని కమలమొకట. ఏమో ఆయనగారి యిష్టము.
 'కమలం, పొందెడి మోచారా?' అన్నది. అప్పుడే తాను
 పుట్టుచున్న పుట్టికి బాంధవ భార్యచేత బ్రహ్మ
 పాపముతో నాచుచున్న భర్త 'కమలం' పట్టు
 మైన పట్టు ఏవుగా పెరుగలదు. పెండ్లి, కార్య
 మని కట్టులు పెట్టకపోయి, ముట్టుగా జరిగి ముట్టో
 గల్గింది యను విషయ. జనులన్నగారి యింటియిద్ద
 కృష్ణుడు చేసిన ఉపదేశము కేప్పవది. 'వాడు శ్రానిమింది
 పోవుచున్నాడు. పూర్తి కృష్ణుడొకటి పోయిన చేయి మించి
 పోయినది. ముట్టులో, సవ్యాసీ, కరుణ. నులులు ముట్టి
 పడినది పట్టులోని రికములు. వారిని ది. ఏ. పరకు
 పంపించి బాగుగ నుండును. కాని పట్టుకొనెనుంకి
 పెట్టును! ముట్టి పట్టును పెరుగు' వని భర్తను బ్రహ్మం
 దినది. 'భగవంతుని కలుక. నే నట్లు చెప్పగలను!
 వాడుచున్నట్లు నాచును బ్రహ్మముగ నే నున్నా
 ను. ముట్టిపట్టు ముట్టులో ముట్టు ముట్టియిది. ముట్టి
 పట్టుముట్టును బాంధవములు, ముట్టుముట్టుకాదు ఆ
 గ్రహాగ్రహములపై వాగాకపడి ముండును!' అని
 వాడు. భర్త నిట్లున్న విశేషనది. ప్రపంచము మిక్కిలి
 ముట్టుముట్టినది. పాపము, పాపములు వారు కట్టిం
 చినను, ముట్టు పట్టులు పట్టుగా జులవు కట్టించుచున్నట్లు
 పట్టు ముట్టు కాబోయిను! 'మమని ముట్టు' పట్టు
 లో ముట్టుచుంటుంటుంటును. పట్టుచున్న పట్టు
 పట్టు ముట్టుగా? ఒక కట్టు పెరుగుచున్నా బాగుగ నుం
 దునేమో. పాపమున్నయ్యలు బాగుగ నున్న పట్టును
 పట్టుచుంటుంటుంటును. పట్టుకట్టుయ్య. గాని నున్న
 పట్టు ముట్టు. ఆయనగా కేమి పుట్టుకొనినాడు?
 ఏకట్టు కేమో పట్టుగా పెరుగు. ముట్టి ముట్టుతోయిన
 ముట్టుని తిరిగిగలవాడు గా నుంచుచు. ముట్టులో గాని,
 ముట్టులో గాని ముట్టుతము కేమి. నిజమున కట్టుగకము
 ముట్టి. ముట్టువాడును పట్టుకమము సంపాదించు
 కొనుట చేతనే ముట్టునే ముట్టుమైన ముట్టు కట్టివాడు.
 పట్టుకట్టుముట్టుగా గాని కేమిముట్టు తీసిపోను.
 ముట్టున ముట్టుకట్టి ముట్టు ముట్టుముట్టు, అట్టిలోని

రామసుబ్బయ్యగారి గుమాస్తా పనిమాడ వాడుతోడుగా నున్నట్లు, అతడు మాచివక్లాసునకు వ్రాసిన జరువుకొన లేదట. మొద్దా, గున్నపోతా, ఎందుకొచ్చిన పది చావ రావటరా! యని తండ్రి మువ్వలైవవారు కాపవార్థములు పెట్టుచుండెడివారట. వారిపోరు పడలేక యింటిలోనుండి పారిపోయి, అక్కడక్కడ గొన్నివాళ్లు తిరిగి చివరకు రామసుబ్బయ్యగారియొద్ద ప్రవేశించినాడట. ఇప్పుడతడొక పెద్దవ్యసార్త. స్త్రీపిరుగారికి మాడ యయిన తనకు విరహ క్షయంబులను పికామువలె పీడించుకొని తినునది చెప్పుకొందురు. ఎట్లేర్పిన నేమి? అప్పుడే యిరువదియేకరముల బంగారముంటి మాగాణి సంపాదించినాడు. భర్త యుక్తేక్యముచేయును జేయవలెనని కాబోలు 'ఇప్పుడేమిచిందర వచ్చినది? ఇంకను గొన్నివక్సరములు గడువవలయునుగదా. అప్పటిసంగతి యప్పుడు చూచుకొనవచ్చు' ననినాడు. చటుక్కున మంచమునుండి దిగి భార్యను సమీపించి, 'కొంచెము మంచినీ ర్లీయ'మని యడిగినాడు; మంచినీరు త్రాగి శండాపన్నీని లాగి దగ్గరగా వేసికొని తానుకూడ తాంటూలచర్మం మారంభించినాడు. కిటికీ పూర్తిగ దాచి యున్నది. ఎంతవోయిగా మలయమారుతము

వీచుచున్నది. పూర్తిమ యొన్ని గోలలలోనో లేదు. పైట పిండియారతోపిసెట్లు నెన్నెల కాయుచున్నది. ప్రయురాలి యూరింగనమున కంత యిందైన రాత్రి! మీన తీయి వేసి దగ్గరకు దీసికొనినాడు. దేనా మున్నంగ నిండుగ గొలిచియుకొని, హృదయమున నత్త కొనినాడు. ప్రేయసి అగ్గనిమీలకలూచన యైనది. ఆమె మృదాళబాహువు లతనికంఠమును ఛేదనైచినవి. — హృదయములు కలిపిన దింపకులప్రేమ యెంత గాఢమైనది! ఎంతనిర్మలమైనది! ఎంతనిశ్చలమైనది! దాంపత్య సౌఖ్యము మానవశీవితమును ధన్యము చేయును.

స్త్రీ గృహలక్ష్మీ. ఆమె తనయిల్లు పాడుపడిన దేవాలయము పుష్పించిన మల్లెపండిరివలె, పొన్న చెట్టువలె, నామె గృహమును శోభాయనూనము జేయును. ఆమెయునికివలన గృహము కలకలలాడుచు, నిరంతరము నవ్వుచుండును. ఆమె భర్తకు కేయూత! ఆరిని కామముల దీర్చునప్పరప; ఆతని సంసారసాగరమును ధరింప జేయునాక; అరినిజన్మకు సార్థకము; అతని! ముత్తనిచ్చుపరచేంత. ఆమె లేనియెడల నతనికివీర మంతయు నంధకారమయ్యును; వ్యర్థము.

శ కుం త ల

పెనుమర్రి వెంకటరత్నము గారు

౧

తాను మహాముగ్ధుడను గదా! సుఖదుఃఖము లాఁగి నిశ్చల ధ్యానసమాధిలో యుగళతంబులు దివ్యతాపస్సు జేసి తాత్రాసధికమృత పూర్వవిదితం బగు బ్రహ్మశరీర మందె! నా నా నిజలాండజాండములయందు వెలింగెను నస్తనప్తి యై.

అట్టి మహానుభావుఁ డగునా! మరి యన్యసమాధిభీరు వై కట్టిడి చేతలందు నెఱకాఁ డగు నిగ్గుని యస్సరోంగనా బట్టి రమించి పాశవిక పాశములం బడఁ గాని లోనఁ జూపట్టదుతేజ మబ్బువడి భావివిధానమునే నెఱుంగఁడే!

పద్యోగంబు మైన యానియును విశ్వద్వార మాభ్యుగ్రభా
పద్యోగం బగు నేమ్యను నివి శిలావల్లకి తాత్పర్యము వై
శద్యం బై కనుపట్టు స్వీయవతనజ్ఞానంబుచే నైనయో
పిద్యోగంబున నుండి ముక్తుఁ డయి వచ్చెన్ స్వీయవద్యోగ్వికా .

2

తాత్రమున నుండి బ్రహ్మనర్పస్సు గొనిన - తాత్రకోరకంబు, ద మావిహీనుఁ
నట్లు తను విడి పోయెను నట్టిదేని - నిసువుఁ జూచి నేనక కంటినిను విడిచి.
పారలి పొంగెను వాత్సల్యధరముచేత - విడిచిపెట్టెను! కన్నీడు విడుచుఁ గాని
స్మృతిదేహాళి కపుడె విచ్చేసియున్న - ఆచింతిసాన నన్నెల్ల నూచి నప్పు!

మానవజీవితమ్ము రసమాధురి కర్థ మెఱుంగరాని లో
కాన జనించి యాదివిజకాంత, యెదో వదిలిపెట్టి జ
న్మానుగ సాహృదమ్మువలనక విశిపోవనుచేద! యచ్చటే
తానును నాగిపోవద! సుధాంశుసూన్ విడియుండలేదునుక.

3

మానవుఁడె యయ్య సామానుడైన గాధి - సూతి, బంధమ్ము లట్లు త్రొచుకొని
మానవీభిన్నమైన చూమేనక కిక-భూతిలన్న హసార మేరీతి నుడు? [పోయె!
త్రావణకాళి నిలంబుదావతార - మోహినిమణి, చంచలామూర్తివోలే
భూవధ మతిక్రమించి, తారావళిపు-లెల్లలు దాటి మచటికో యెగిరిపోయె!

లటు విడిపోవుచున్న తనయంబ కనుంగొని వెక్కి వెక్కి నే
చ్చట యుకటే యెఱుగు! చిలుపోనల నశ్రుకణంబు లొక్క
క్కటిగ నెవించి యాతలిగునందు, దివంబున వంకఁ జూచు త
త్తటగత నీలమేఘ సముదాయములో తనతల్లికోసమై.

మేనక తాతిగుండెతనమే తన కూతగ దివ్యవీధిపై
పైన నతిక్రమించు చనపాగత మైన హృదంతసాహృద
జ్ఞానముచే నధఃస్థితవిశాల జగత్తును జూచిచూచి నే
దో నిశితంపుటాల్లె గనుదోయి దొరంగు కదంబు బాష్పముల్.

౪

‘దీవిజకాంత నిర్భూత యయి తిగిచిపోయె-మనుజుఁ డట్టుల తనదు సమాధి కేఁగె
స్వప్తి కాధిపత్యంబు వాంఛింపఁబోవు-నీమహాత్ముల కుండదో యేమొ కరుణ?’

‘ప్రేమమయమైన జీవన గ్రామమందు-హింస వెట్టు కిరాతకుం డీనరుండు! [నాళి.]
జడిమఁ బూని యుద్రియసుఖశయ్యలందు-దడితిర మెఱుంగఁబోవ లైంద్రప్ర

‘ఓశకుంతములార, మీ రూరకొనక-న్నహరన మెండిపోయిన జీవకోటి
దప్పకలు తీర ప్రేమదగ్ధములు పోసి-రండు! రక్షించి పొందు దుర్గతులనుండి!’

అనుచు విహంగరాజులు విజయన కేళి చరింపఁబోయి యుం

డినపులుఁగుం గుటుంబములనెల్లను గూడుక న్నన్దర్శనే

దీని కెపుకెప్పుమంచు నలుదిక్కుల కేచ్చెడు పూపపాప క

ల్లిన నిజహితచామరములక దగ వీచుచుఁ జేరియుండినఁ.

మానవకృతస్థు తాఘల మైన చిన్ని-పాపగని పుట్టుజేర్లు సంతాపపడుచు
ఎఱుకలు గప్పి భానూమ్మ చొరనియట్లు-కంటి కొక తిప్పవలె తమకమునఁ జెంచు!

౫

కలికికోయిల జోలపాటలను బాడు-వనమయూరి నృత్యప్రాధిమను వచించు
పూలతోటల వాహ్యశీః బూవుఁదేసె-మొగ్గలం చెచ్చి భ్రమరిక లుగ్గుపోయు!

అలననమీరచాలనగతాగతశీతలిత్యోక్తివోలిలో

మలయవరకుమార వనచూనుడుతానములాడి యాశకుం

తలయలకలే కదల్చు, నలఁతక బడ సీక శరన్ని శాకరుం

డలమును గంఠముల్ కపుర మడ్డిన తావి జవాదిచిక్కనఁ.

మాశకుంతల పెద్ద వై మనసు తెలిసి-అత్తవారింటి కేఁగెడునట్టివేళ

గర్భమంధర యగు లేడిఁగని, విషాద-బాష్పముల జార్చి సంతాపపడెను స్వప్తి!

స్వప్తిలోఁ గల చేతనాచేతనముల-వలపు గొనియున్న మాశకుంతలను జూచి

ఏరసాలాగ్రమున దాఁగినేమొ కాని-కాళిదాస పికమ్మ రాగములు ముసరె!

ద్రవరాశిమగులకు పెలపు రిచ్చినారు కొంత విక్రాంతి కలిగినది. శిరోధ్రమిగుల శోకింజి జిత్తివిక్రాంతి గుళుము "కొంత" గాఁ పూర్తిగా నెట్లు లభింపఁగలదు?

నవమివాఁడు వావంటి కుగ్గున కుదార్తమనియే చెప్పఁచగిన భోజనము చేసి, పుస్తకాలబల్లప్రక్కనున్న పడుకకురిచీపైఁ గాట్లు చాచుకొని పరుండియండిఁగా నాకుఁ గునికిపాట్లు వచ్చినవి. కన్నులు మూతపడినందున జాగ్రత్తవస్థ యనలేదు; దుట్టుపట్టునుండి వచ్చు చప్పుడు చాయగా వినుబడుచున్నందున స్వప్నావస్థ యనలేదు; అదొక చిత్రమైన చిత్రస్థితి! మంపులో మెలఁకువ, మెలఁకువలో మఱపు! మనసు వ్రోకిన పూగడలుమాత్రము మహాశ్చర్యకరములు. పాతకాలలో మరల భాకములు చెప్పిరిని. పదిమంల కర్మనిర్ణయము చేయుటలో నిఘంటుకార్యాలయమునఁ బడుచు పండితులతో సకర్మకాకర్మకాది విషయములఁ గూర్చి వివాదములు నెట్లుకొంటిని. లోడితెఁడు తలఁగాని కవియన్నియు నెట్లువచ్చినవో, అంత స్వల్పకాలములో నన్నిపను లెట్లు చేసిరినో, తెలియఁజాలను. మనసికాన మంత పర్యటనము చేసి మగల స్వస్థానమున నెట్లు ప్రవేశింపఁ గలిగినదో, యంతకంటెఁ జెలియదు. అనుభవక నేద్యమైన యట్టి యనిర్వచనీయస్థితిలో నుండిఁగా, "అయ్యా! నమస్కారము" అను మాటలు విచ్చి చెవిని బడినవి. ఉలికిపడి లేచి చూచిరిని. చిత్రకల్పికిచిత్రపికాశాస్తాధ మంతయు విటైకూలి చూడమైనది కళింకముతోఁ గనులు విప్పి యగ్రవ్యక్తములైన మాటలతో "అయ్యా! దయచేయుఁడు" అని కుర్చీనుండి కొంచెములేచి, యెదుటనున్న మఱియొక కుర్చీపై పునకు చేయిచాచి చూపిరిని. "తమ గిట్లు మన్నించి దయచేయుమనుట భర్యము గాదు; నేను మీ పూర్వశిష్యులలో నొకఁడను." అని గదిలోనికి వచ్చిన పాతక ముప్పదియేండ్ల పడుచువాఁడు

పలికివాఁడు. మనసు కుదురుపలుచుగాని లేజీమాచి "నీవయ్యా, రా, కూరుచుండుము" అని యంటిని. మాయిగువైన కంఠు నీక్రింది సంభాషణము జరిగినది.

అతఁడు—నేను కుడినము, ఇన్నాళ్లకు నాకు మీ దర్యనలాభము కలిగినది.

నేను—నాయనా! ప్రాంత శిష్యులతోఁ బ్రసంగించుట నాకును బరమ సంతోషకరము. నాకు మీరు పాఠశాలము మిగుమంతయేనియు నీయకుండఁ బూర్ణ ప్రేమచూపు ముద్దుపిడ్డలు.

అ—స్వపాఠశాలసామర్థ్యము నాకు మీనులనే కాదా కలిగినది. ఆ భారము మాత్రము మేము మోకిచ్చుటమానలేదు. మిక్కిలి చిక్కినట్లున్నారు.

నే—ఔను నాయనా! ఆశోగ్యము సరిగలేదు.

అ—అదిగో బల్లమీఁద అశ్వయజ్ఞమాస భారతీ పత్రికయున్నదే అది చక్కనిసచ్చిత్రమాసపత్రిక గుమండి! వివిధవిషయములఁ గూర్చి విఖ్యాతిప్రదులు పద్యగద్యాత్మకములగు వ్యాసములు వ్రాసి యందఁగ్రంథింతురు వ్నారు. మీరేమియు వ్రాయుటలే దిదుచేత?

నే—ఓపిక లేదు, తీజిక లేదు, వ్యాధిగ్రస్తుఁడై యున్నాను. ఏమైన వ్రాసి పంపుమని మూడునెలల నుండి పత్రికాధిపతు లుచిరుముగా వారీయమాల్వమైన భారతి నాకంపుచున్నారు. నేనపరిగ్రహనతముఁ బూని నవాఁడనుగానుగాని, యూరక పున్నుకొని పదుపురు చిమ్మి కనను భారతీనేప చేయఁజాలమి కంటియఁ చింతిల్లుచున్నాను.

అ—నయోధికు లగు దెబ్బదివారుగేండ్ల వడ్డాది సుభూరాయకవీంద్రులే యింకను భారతి కేదో వ్రాసి పంపుచున్నారటకాదా?

శే:—దేవు, వారు వాడుగురువులు, వయో వృద్ధులే కాక జ్ఞానవృద్ధులు. ఆంగ్రలోకమునకెల్ల మంద నీయులు. ఈ భారతి సంచికలో “విమానము”నుగూర్చి వారు వ్రాసిన పరస్పరవ్యములు చదివి యానందించినాను. ఎందుకుచే వారి కవిత్వపటిమ సుపరిపట్లు నాకగపడలేదు. వారిస్థితి వేలు; అటువది రెండేండ్లువాడినైనను వాస్థితి వేలు.

అ:—రెండు గాఁ గాకపోయినను, అప్పుడప్పుడైన వేదోయొక గద్యమో పద్యమో వ్రాసి మీరును పంపు చుండరాదా? భారతీపత్రికలో నామిటి మీ శిష్యులనే కలువ్వారు. మీ వ్రాతలు వారు చదివియాచి మిమ్ముఁ జూచినట్లే సంతోషించుచుండుదు.

శే:—బాబూ! నాకును అట్టి సంకల్పముగలదు, కాని సంకల్పసిద్ధిఁ జూచిన పామర్థ్యముమాత్రము అగ పడుటలేదు.

అ:—మందు మాట చూచుకొందముగాని, యిప్పుడు నే నేయు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరము రిచ్చి ప్రస్తుతమవి ప్రకటనార్థము భారతీపత్రికకంపి మీచింత కొంత వాపుకొనుండు. ఎంతప్రాతర్దినము, ఇనుప కుమక గోఁ గొట్టినప్పుడు చెమముకినాదినుండి స్ఫురింగములు రాకమానవు.

శే:—చెమము! తాయయో! చివుకుతాటాకు పాయయో! పాద్యశ్యసమంజసవ్యమునకేమిగాని, నీవదు గడలఁచుకొన్న ప్రశ్నలకునుము. శత్రుమైన, జవాబు రిచ్చెనను.

అ:—ప్రస్తుత విద్యాపద్ధతి బాగుగా నున్నదా? సంస్కరణము నపేక్షించుచున్నదా?

శే:—నే నధ్యాపకవృత్తి విధిపట్టి అప్పుడే రమారమి పది సంవత్సరములైనది. ఇప్పటి విద్యావిధాన మెట్లున్నదో నేనెఱుంగను.

అ:—కాల కుహప్రవాహములోఁ బదియేండ్లనఁ గా నెంతి? భేదమున్నను అది యంతి గణనీయముగాదు. అప్పటిస్థితిగతులను బట్టియే మీ యభిప్రాయ మీయ పడును.

శే:—అదైన, నాకుఁదోచిన మాటలు చెప్పుచు వ్వాను విను. అవి యందఱకును నచ్చునో నచ్చునో మాత్ర ము నేఁ జెప్పఁజాలను. విద్యావిధానము కేవల విదేశీయ ముగానున్నది. అది మన దేశభృషదయమున కననుకూల మేకాక, యనఁజొకము, అనిష్ఠాయాత్మకము, అనర్థ కరము. ఇరువులై స్వస్వస్వమును బోగొట్టుకొని ఁదికలఁ బడిన సంసారము లనేకము లిప్పుడగపడుచున్నవి.

అ:—అయ్యయో! అట్లనుచున్నారేమి? ఆంగ్ల విద్యాధికులెంతి నుండి యొన్ని యున్నతోఁగోగ్లములలోఁ బ్రవేశించినారు! ఎందలకొలది శీతములు పుచ్చుకొను చున్న వారు వేలకొలదిగా నున్నారే! గోచితారెతాయ లు కుచేరులై వారే! లక్షాధికారులైన న లాయర్ల తోను, ఎంజనీయర్ల తోను, డాక్టర్ల తోను, ఇంక ననేకేతరపరి పాలనాకాళులలోఁ బనిచేసియు త్రవనయస్సు పోయిగాఁ గడపుకొనువారితోను, దేశము కలకలఁజూచుండఁగా, నిట్టి విపరీత నై రాశ్యపు దీపాలాపములు మీ నోటినుండి ఐచ్చుట యశ్యాశ్చర్యకరముగానున్నది! అందఱు మాట యేల? మీ కుఖశీవన పాతు నాంగ్ల విద్యయా, అన్యమే మైననున్నదా?

శే:—నిజమే, ఆంగ్ల విద్యయే నా మనుగడ కుఖ ముగా సాగించినది! కాని ప్రజాసమన్వితప్రీతివలనగాని, యేకైకనివర్తనములతోఁ జూచు వ్యష్టిన్వష్టివలన, దేశము యొక్క వాస్తవికస్థితి గోచరింపఁజాలదు. నీవు బి. యల్ చదివి చరితార్థుఁడైతివి గదా! నాదిరుదముకంటె నీదిరు దములోఁ రెండేతురము లెక్కు విగా నున్నది గదా! ఎంతి డమ్మ వ్యయముచేసి యా దిరుదము సంపాదించినావు? దానికిఁ బ్రతిఫలముగ వ్యాయవానవృద్ధివలన నిపు డెంత గడించుచున్నావు. నిజముదాఁచక చెప్పుము.

అ:—చిక్కు ప్రశ్నయే నేనివారు. నా వృద్ధిలో సత్యగోపన మంతదోషముగాదు కాని, గురువుగారియెదుట నబద్ధమాడి బుద్ధిభ్రష్టులైదు. నా ఇరువులై చేసిన ఋణము లో సగమైనను ఇంకను నా రాబడివలన నేఁ గూడఁదీసి కొనిలేకున్నాను. అది నా లోపముగాదు, ఏకభలాపేక్షు

దేవ నామంటి నిమగ్నతనవరుదాంచిత లనేమలున్నారు.
సర కక్కువగానున్న వెల తక్కువ యగునుగాదా!

నే—కావుననే, నీవంటివారును, నీకంటెను
దరి ప్రథనకళా నున్నవ రును, దేవములో నెంతలు
న్నాలో యితఃప్రార్థయ నీవు కీర్తించిన వారితంటి
విశ్వాధికు లెంతమంది యున్నాలో, కొంచెము నిదానించి
యాచుకొందము. మనము యాచుకొన నక్కఱయేలేదు.
ప్రభుత్వమువారును, ప్రజానాయకులను బ్రకటింపించుచు
యెక్కడే సత్యమునుజూచుచున్నవి. హైందవుని సగుట
దాయమును అంగ దేశముని సగుటదాయమును తానేలు
నేసి యాచుకొనుము. కట్టబట్టలేక, తినఁ దిండిలేక మల
మల మాచుచున్న తెనుగోగరితీతి తీనవ్యవములను జూ
డుము. విచ్చాకాంక్ష యమితసంఖ్య యాడుము. దేశదుర్ద
రిప్రియను కింతకంటె బ్రతిక్కప్రమాణ మేమి కావల
యును?

అ—సరిలేకాని, కేవలనిరతకును, విద్యాభివా
నమునకును ఏమి సంబంధమున్నది?

నే—ఉన్న సంబంధము నీకుమాత్రము తెలియ
దా? అది నాచే జెప్పించి ప్రతికంపఁజూచుచు
న్నావు. అట్లే కానియ్యి—

దరువునుబట్టి సంపాదనశక్తి యుండును; సంపా
దనసామర్థ్యమునట్టి దేశభాగ్యముండును. కనుక దేశ
చారిన్యమునకును దేశవిద్యాపవనములకును సంబంధ ము
న్నదిని చెప్పక తప్పదు. ఏమనెదవు?

అ—వ్యాస మతి తీర్థము కాంచుచును. మీలో
రనికి నేనెప్పురాను; ముంపటికి పోసింపను.

నే—బ్రహ్మాండమంత భారతభూమిని పాశ్చాత్యు
లకు నాంధ్రములు జయించి దానికి బ్రభువులై వారు.
పరిపాలనకృత్యములను, వారిభాషావ్యవహార సంప్రదా
యము లెల్లఁగిన హైందవులు వారికి సహాయముగావలసి
వచ్చినారు. కనుక మెకాలేకకాగాను తమవిద్యాభివాస
మును మనదేశములో నెలకొల్పి కృత్యకృష్ణులై వారు.
గొప్ప యువోగములు దొరకుచున్నవి నంకలు కొట్టు

కొనియున్నదాని స్వధర్మ స్వృష్టులను మానుకొని అంగ
పాతకాలలో బ్రవేశించి యెదులు పెట్టివారు. క్రమక్రమ
ముగా బడి తీతములు పెరిగినవి. విద్యాభవన నిర్మా
ణాదులకై చేలున, లక్షలును దేశధనమునుండి వెచ్చింపఁ
బడినవి. ఇసుకల్ల తెగలవలె, ఏఁతెలుసు లి. ఏ. లును,
లి. యలు లును, యమ్. ఏ. లును బతులుదేలుచుండిరి.
ఉద్యోగస్థానములు తక్కువయ్యెనవి; ఉద్యోగాధ్యు లెక్కు
వయ్యెనారు. ప్రార్థనములు పోలిసిపోయినవి. పదాని నిర్మా
తలు తగ్గినారు. పండినపంట నమలివేయు నోళ్లు బహు
సంఖ్యాకములయినవి. విదేశీయోగపదార్థములు తరం
గములవలె వచ్చి దేశముపైబడి దేశధన మన్యదేశములకుఁ
గొట్టివేయుచున్నవి. అక్కడెల్లెలు, నుండునూదులు,
పాణిలు, నాచుపంటలు గడియారములు-ఇట్లు లెన్నియో
యన్నోనకములవలె మన కత్యవశ్యకములైనవి. విద్యో
గపరుల క్తములగుచున్న నుట్టిపప్పువులు చేసికొనుట యెట్ల
కీర్తియులకుఁ దెలియదు. అవి మానుకొని వారు తమ పూ
ర్వపు గడ్డ కీసము చేయఁజాలరు. వేలకొలుది యం
త్రములు వాదకలలోనికి వచ్చినవి. అవి లేకుండనుండ
లేము; వారినిచ్చెలుఁ జేసికొనలేము. అన్నియుఁ బరదేశీ
కములనుండి రావలెను. మృచ్చ మునకుఁ బరాదేశీ ప్ర
బలి స్వతంత్రతను జంపివేయుచున్నది. వివిధయంత్రనిర్మా
ణవిషయకములైన శాస్త్రీయోగములఁగూర్చి చక్కని
విపుల వ్యాసము జాలగ్ల విద్యాపారంగములైన మనవారు
క్రాంతి ప్రకటింపఁగలరు; ప్రయోగభాగముమాత్రము
పగచురహస్యమైన మంత్రమువలె నింకను బరదేశీయుల
లోనే యున్నది. పిచ్చులేదు; యంత్రనిర్మాణపుట
లేదు; బ్రహ్మచార్యములవలె నిగ్రహనాలుగుగంటలును
పనిచేయుచుండు యంత్రములలో గతుగట్టి యంత్రచే
తులు తమ పనిమెట్లు నెర్పించుకొనఁగలవులే నాయనా,
మన దేశభితియు క్షయగోగ విద్యాభితియు నొక్కతీరుగా
నున్నవి.

అ—నివారణసాధనము లెల్లఁగింపని గోగనిదా
నము నిచ్చుచోదానము.

నే—మునిసిపాలిటీలును, లోకలుబోగ్గులును
భారము వహించి పిల్లలకు, ఆనందాలము ఉచితముగా

నిర్వృద్ధముగాఁ బ్రాథమికపాఠశాలలలో విద్య చేర్పించుట
లేదు. పరివ్రతులు మున్నగు వృత్తివిద్యలు మాయాలు
చదువుతో పాటు కలుపవలెను. పులిహోమిగ్నతోఁ జదువు
చాలించుకొను బాలుఁడు కైరము శీఘ్రకనుజైన చిన్న
వృత్తివిద్య యేవో యొకటి చేర్చియుండవలెను.

మాధ్యమిక పాఠశాలలు స్థాపించి కొలదితర
ములు కూడా చేసి మార్గము కనుగొనుట కిట్లు చేయవలెను. కై
రమును చేర్పించవలెను. బహుళ విజ్ఞాన విద్యతో గృహభిం
కరములు గావించుట బాలకులు, పిల్లలకును భవనాదులకును
అభివృద్ధియు చేయవలెననియు. విద్యార్థిభాగ్యకాములు
ప్రస్తుత వియము కాలిన్యమును దొరికి చుట్టిబడులు
చేట్లును కనుగొని యాయవలెను. ప్రాథమిక పాఠశాలలో
కంటే విధి దెక్కువగా వృత్తివిద్యను చేర్చు. వీర్నిటులు
గావించవలెను. మాధ్యమిక పాఠశాలలోఁ జదువు ముగిం
చుకొను బాలుఁడు సుఖశీలము చేయుటకుఁ జాలిన
యొకటి కంటే వృత్తివిద్యలు చేర్చుకొని యుండవలెను.
ప్రస్తుతకేరళిలో విద్యకరిగావిద్య విద్యుగ్నియొక మైన
విద్య. తక్కువ్యాకరణాది విద్యలు చేర్చుకొని యున్న సం
స్కృతిపండితుల కావిద్య తెల్లపకరించుచున్నచో, కేర
లాండ్ల భాషావేత్తలకు వారి విద్యలును ముందక్షి యుప
కరించును.

ఉన్నత విద్యార్థిభకములను కళాశాలలకు ధన
నిష్కర్మములచేత బాలకే పోవలెను. పాపాన్యసంపాది
క్షితిగోనున్నవారు తమ తాపానునకు మించిన పరుగు
దొడ్డి పడిపోవలెను. అపాధారగామేవాదంపములను
చేసకట్లులు, దోహతునులను నివాన్యల తోడ్పాటు
పడియొగరినచోఁ జై నమవు చదువలెను.

ఆ:—ఇది చేయవలెను, ఇది చేయఁ గూడదు.
అని యేమేమో విధినిషేధవాక్యములు నెలవిచ్చుచు
న్నాడుగాని సాధ్యతాసాధ్యత లాలోచించి చేప్పుచున్న
ట్లగుపడును. వృత్తివిద్యలు, వృత్తివిద్యలు అందుకుగదా; ఆ
విద్యలేవి? నిర్వృద్ధములు పాటించరా? బోధ్యవిషయము
లేవో, పక్షియగ్రంథములేవో, విద్యాపరిపకూర్తక బట్టు
కాలపాఠో, పరిపూర్ణముగాఁ జెప్పిన వాగుగానుండును.

నే:—వాదభిప్రాయము లిటు స్థూలముగామాత్ర
మే యాయవలెను. దిగ్విజయిని దిగి యెవలఁ జెప్ప
గ్రంథమును

తొటకులు, వెదురుబట్టలు, నేము - మున్నగు
వానితోఁ జేయు అర్చిశవము, వాదతోను, నేయతోను
నులక, పులిత్రాళ్లు మొదలగునవి నీమట, వృద్ధులాయము
వృద్ధింపవలె, కన్యకాపని, చెంబులచేతి, పోతి, నూలు
నికాకుని, బుట్టి నేత, గంజు పని, చిత్తపని, అచ్చుకూర్పు
పుస్తకమును కుట్టి ముట్టును గట్టుల - ఇట్టి చిన్నితా
యన్నవి. స్థలమునుబట్టి, ప్రదేశమునుబట్టి, యితరపరి
క్షితుల బట్టి, యట్టివన్నుకొని చేర్చవలెను. చేసినపగుల
వలన వచ్చుచున్నవారో గంధిభాగము అవిచేసిన పిల్లలకు
బహుమతిగా నిచ్చుచుండునెడల, వలె మలేయుఁబోతన్న
వాకముగా నుండును.

వాదవా, వర్ణధర్మములు పాటించుకాలము
పోయినది. ఏ యెంత కావించును పట్టుకొను. విప్లవము
వర్ణముల బట్టి వృద్ధుల చేవు. ఇప్పుడెవలె? చిరకాలము
నుండి చేవు! వీరివృద్ధులు వారును, వారి వృద్ధులు వీరును
జేయుచున్నారు. వ్యాపారములలో న్యూనాధిక భేద
ములు వాడవలెను. పసిగా న్యాయముగాఁ జేయు
నివలె బ్రతివృత్తియును బ్రకృత్యవలెనే; తెలివి నేలలును,
మోగ్యతయునే గౌరవాన్వితమున ప్రధాన లక్షణములు.

ఆ:—మీ మాటయమునుబట్టి మాధ్యమిక విద్యయ
నులకు నెన్నియేండ్లుపట్టును?

నే:—ప్రాథమికవిద్యకు మూడేండ్లును, మాధ్య
మికవిద్య కాఁకేండ్లును-వలసి తొమ్మిదేండ్లువలెనని
తోచుచున్నది.

ఆ:—వృత్తివిద్యలు చేర్చియును మీరు 11 సంవ
త్సరముల చదువును తొమ్మిదేండ్లుకు దిగలాగినారే!

నే:—భావ, అనావశ్యకములైన నేడవములు
విద్యించిన యెవలె, నెంచు మించుగాఁ దొమ్మిదేండ్లు
వలెననినుకొనియేమి.

నేనుద్యోగము చాలించుకొనిన పిదప, కోరావ
కొక యుగంబు-కొప్పున, దత్తుర్వ మింగి మేమియు
నెఱుంగని ప్యకీయమును నొక బాలున కింగి ముచ్చె,
రెండేండ్లలో నతఁ డాంగ భావయందు వాల్చవభారమున
కన్న యెగుట కనుకొనినాను.

ప్రేమరీ తరగములలో ప్యభావ వ్రాయుట,
గడువులు, సామాన్యపు తెక్కలుచేయుట-యివి నేర్పినఁ
బాలును. ఇంగి ము అక్కఱలేదు. ఉపనానకపు ప్రక
మలంతకంటె నక్కఱలేదు. నీతి, ఆలోగ్యము, సత్పురు
షుల చారిత్రములు, నిత్యానుభూతములను వ్యవహార
విషయములు, సుగ్రహములను ప్రకృతిశాస్త్ర విషయ
ములు-నీనిగూర్చి చక్కగా వ్రాసిన పుస్తకము సంపత్న
రమున కొక్కటి చాలును.

అంగ భావ మాధ్యమిక పాఠశాలలలోఁ బ్రారం
భింపవచ్చును. వ్యవహారమునకుఁ గావలయువాంగ భాష
జ్ఞానము సంపాదించుకొనుట కా కేంద్రము చాలును. మాధ్య
మిక విద్యగలపురుషులగు ప్యభావ, రాజభావ,
స్వదేశీచరిత్ర, భూగోళశాస్త్రము, ప్రధాన ప్రకృతి
శాస్త్రములందలి మూలవిషయములు, గణితశాస్త్రము-
ఇది నేర్పవచ్చును. తెక్కలలో శ్రేణిజగణితము
ఁబరమార్థములై యుండవచ్చును.

అవశ్యపరనీయములు, విచ్చికములు-అను విభాగ
మున్నది విద్యులలోఁ దక్క ఇతరత్రయముండఁగూడదు.
సవిమర్శపరనీయ భాషాగ్రంథములు, సామాన్యపరనీయ
భాషాగ్రంథములు-అను ప్రస్తుతి విభాగ మనానక్కరము.
మంచి గద్యగ్రంథ మొకటియుఁ జక్కని పద్యగ్రంథ
మొకటియు-సంపత్నరమునకు భావలో రెండు సవిమర్శ
పాఠ్యగ్రంథములున్నఁబాలును.

వృత్తివిద్యలందును భాషాదీతరవిషయములందును
మూడేసి తరగముల కొక ముఖ్యపరీక్ష చేసి, యందు
విజయ మొందిన బాలురకు అర్హ తాపత్రము రీయవచ్చును.

అ:-ప్రై కొకాళలగుర్చి మీ రేమైనఁజెప్పె
దరా?

నే:-వాని యనుభవము నా కంతగాలేదు. శ్రీంది
మెట్లు కనుగుముగాఁ జై మెట్లు విశ్వవిద్యాలయాధికా
రులు ఆలోచించి యేర్పాటుచేయవలెను.

అ:-తప్పేకగా కొన్ని రంటాలు రాకమావత్తు,
వానికేమిపోసిందు; మీరుచెప్పినట్లుచేసిన, దేశాధిష్టము
లన్నియుఁజోవునా!

నే:-కొన్ని పోవుననియేనా నమ్మక. తల రిరుగు
చున్నది. సంభావనామికఁ జెరుగనీయకును. ఉపనం
హారవాక్యములు కొన్ని చెప్పి వాయుపన్యాసము కట్టి
పెట్టెదను.

పరిపాలకులకు నిజదేశాభిమానముకంటె బ్రజాను
రాగ ప్రజాశ్రేయోభిమాన తెక్కువగా నుండవలెను.
వాని తరువారికిఁ గల యంత్ర విర్యా పాటవమును,
శిష్టై పుణ్యమును పాలితప్రజావర్గమునకు నిష్కపట
ముగాఁ గలపవలెను. దేశమునుండివచ్చు ఆదాయము
దేశాభివృద్ధికి వినియోగపఱుపవలెనుగాని దానిని దేశము
దాటి వ్యాధాగాఁ జైకి బోనీయఁగూడదు. పరిపాలనా
తంత్రములో జ్ఞానచంఘులను ప్రజల సంతకంతెక్కువగాఁ
బాల్గావఁజేయవలెను. యుక్తవయస్సు వచ్చిన లిడ్లను
పేక్షించి, యధికారముగలదై వృద్ధులై, గృహభారముం
తయుఁ దనమీఁదనే యుంచుకొనునట్లు వ్యవహరింపఁ
జనదు.

“నాదేశీయులు చేయఁగల పదార్థములు దక్కఁ
దక్కిన భోగపదార్థములు సాధ్యమైనంతింతకుఁ ద్యజిం
చెదను”. అని ప్రజలు గట్టిప్రతిజ్ఞ పట్టి యట్లు జరపుకొన
వలెను. “వైశ్యకమును ఆస్తి కేసీ కొంత యధనముగాఁ
జేర్చిపోవనినాఁ డప్రయోజనముగిది ప్రసాదమును అను
కొని యుచితమైన మితవ్యయముతో నట్లు తాదేవయాత్ర
చేసికొనవలెను. సత్యవేద ధారితై మనల నిపుడు మోస
పుచ్చుచున్న రిమోగుణమును వలమివేసి రకోనూద్యార
మున యధార్థమైన సర్వగుణమును సమర్పించుకొనవలెను.
పుట్టుకకంటె బుద్ధియు, శాశిల్యమును బూజ్యతరములని
యించుకొనవలెను. అనేక కారణముల చేసంతరించిపోయిన
ప్రాచీన దయాధర్మసత్యకౌవశౌర్యములు మరల సంపా

నిండుకొనవలెను. అశోకవృక్షమును లాగుచుకొని పగ న్నీరమైతిపరగోపకారచింతి లలరయఁజేసికొనవలెను. ఇది తివ్యవృక్షగపఁజేచి వృక్షగ్రాసులగు నీడలకు జీవికాసాహాయ్యము చేయుచునిజుపైన లోకోపకారకృత్యముగాని, యపారాధనములుచేసి నోమరితన మభివృద్ధిచేయుట చేతు దేకాపకారము అని వివేచించి తెలిసికొనవలెను. పరహితపరాస్థులత్వ పరహితపరాయాత్మ్యములు పగవతి సమృద్ధిములయిన యుత్తమ ధర్మములని నొకటిం చెల్లవలెను.

ఇట్లు-మనము నడచుకొనినచో, పాపముకీర్తిసంపదలు మది జేయునటు మోల వచ్చినది నేనాకాశ్వాక్షుడనై యున్నాను.

అ—చాలాకరు యిచ్చిరిని. మీమింపవలెను. నమస్కారము. (అనిలేచెను.)

నే—(అట్లు నమస్కారమువలె నురిచిలోనుండియుండుచోకి పగమునో) కథమిచ్చు! శ్రీరామచంద్రప్రసాద కథిరన్దు! లోకాస్థులస్తా మ్ననోనోభవంతు! (అని యా కిర్యదించి మరల వెనుక కొఱుగిరిని.)

కావమ్మ, యం. ఏ.. యం. యల్. సుబ్బయ్య, బి. ఏ., బి. యల్.

కందుకూరు చాలాపురాతన గ్రామం. ప్రాచీన పల్లవరాజుల శాసనాలలో కూడా ఈచూరి పేరు వస్తుంది. ఆంధ్రవంశమువారైన పారివాటామల పురుషాతి ఈ ప్రాంతమును పరిపాలించిన వారు పల్లవరాజులే. ఈ పల్లవరాజుల మొదటిశాసనాలు ప్రాకృతభాషలో ఉన్నవనీ, తరువాతి శాసనాలు సంస్కృతభాషలో ఉన్నవనీ చరిత్రపాఠకులకు తెలిసిన విషయమే. ప్రాకృతమును వేరని సంస్కృతభాషలో శాసనాలు వ్రాయించుట కారంభించిన మొదటి పల్లవరాజుల శాసనములు అన్నీ నెల్లూరి కు త్తిరంగా ఉన్న యాప్రాంతాల దొరకనవే, వీరి శాసనాలలో కందుకూరి పేరు కనబడుతూ ఉండడంవల్ల ఇది చాలాపురాతనస్థలం అని చెప్పడానికి సందేహంలేదు.

పల్లవరాజుల రాజ్యం పోయిన తరువాత ఈ దేశం చాళుక్యవంశీకుల రాజులకు స్వాధీనం అయినది. ఇక్కడ చాళుక్యులనాటి తెలుగులింగుని శిలాశాసనం ఒకటి ఉన్నది. అందులో 'గొంగేవల్లూరిని పేరు, పాండవంగని పేరుకూడా వస్తుంది. ఈ 'గొంగేవల్లూరి'కు వేంగీచాళుక్యులలోని 'మోక్తేశ్వరా'డే. ఇతనికి (మూడవ) విజయాదిత్యుడని మరొక పేరు ఉన్నది. ఇతను కలి విష్ణువర్ధనుని కొడుకు; వేంగీదేశములో క్రీ. శ. ౮౪౮ న మొదలు ౮౯౨ వరకు రాజ్యంచేశాడు. పాండవంగను ఇతనియర్థే. ప్రతిబింబముతో సహా ఈ శాసనాన్ని బట్టరువల్లు; వేణుగోపాలశెట్టిగార్లు తమ నెల్లూరుమండల శాసనసంపుటలలో ప్రకటించారు. దీనిలో నీసప్తయ్య ఉన్నదని కనిపెట్టి కీ. శే. కొమ్మత్రాణ వెంకటరమ్మ రావుగారు ఆంధ్రపరిశోధక మహామండలి పంచన వార్షికోత్సవ అధ్యక్షోపవాసంలో ఈ శాసనాన్ని మల్లీయిచ్చారు. కందుకూరులో ఈ శాసనం యిప్పడు

కనబడడం లేదు. కాలం గడిచినకొద్దీ నాటిని బాగ్గురి పరివృత్తే తప్ప విడిగా పడిఉన్న శాసనంబులూ ప్రమాదాలు చెల్లూడంబువి; అంతిగానూ అప్రమాదంబువి.

బట్టరువల్లు వేణుగోపాలశెట్టిగార్లు నాటికి కందుకూరు పేర్లు బావి చెల్లులో అవిగి మిగిలి ఉన్న ప్రతాపనాథశాసనం దొడ్డి గొడ్డి యిప్పటికి కందుకూరుతాలూకా అఫీసు ఆవరణలోకి వచ్చిఉన్నది. గొడ్డి ఎన్నేటప్పటికి ఆ శిల ముక్కలై రెండుచెక్కలుగా పడిఉన్నది.

'గొంగేవల్లూరి'ని శాసనంల కనబడుతుండేమో అని ఆవుల్లో దానికోసం చాలా వెదికినాను. కనబడలేదు. వార్షి ఎవరు పూర్వంకట్టుకొన్నానో ఏం తెలుసు? ఈ శాసన ప్రతిబింబమును బట్టి చూస్తే దానిలోని అక్షరాలు చాలా చెడిపోయినవిని చెప్పవలెను. అయినా ఆ ప్రతిబింబమునుబట్టి అశాసనపాఠం వేల్చా గలిగినాను.

చాళుక్యశాసనం: మొదటిపక్క

౧. శ్రీవిరవర్మణ్ణ

౨. సి త్త...పముణ్ణు శివి

౩. వడవర, నేవిరుణ్ణ

౪. భిరుణ్ణ శతీరపుట

౫. లుణ్ణాహని రాధరణ్ణ

౬. యోగ్యపిఘసము

౭. గణితద (1 దా)నా (1)నవణ్ణ గ (1 బ)

౮.

రెండవపక్క

౯. యుణ్ణు...హవణ్ణ (1)

౧౦. నవణ్ణరంసుర్వి .. శియు గాన్ని

౧౧. కొలదిలేని కోట్లంబు లొద్ది (3)[౪]

౧౨. గొడవలకల పక్షపాతి

౧౩. కులిక... [1]౬. గా

౧౪.

మూడవపక్క

౧౫. తాళగ వివ(ద)ర గొప్ప వ్ర (?)

ఇదివరకున్న పాతాలకంటె పైని వేసివ్వున ఈ పాతం నెక్కువ ప్రమాదవకారి అనికాని, చాలాపాపమున వికారి వేసినను. అయినా కాననం కందుకూరిది గనుకనూ, వేదక్కడికి దక్కడం సంభవించినది గనుకనూ, ఆచూకీ ఉన్న కాననాలను గురించి కొంత ప్రసక్తి వచ్చినది గనుకనూ ఆకానన పాతం ఇస్తే ఇందులోనూడా పడి ఉంటుందనిమాత్రమే ఇచ్చాను. ఈ పై పాతాన్ని బట్టి మాస్త్ర కాననంలో తిప్పలు ఉన్న వేదా అనిపిస్తున్నది. కాని జక్కరాని చాలాచెడిపాయి సరియైన పాతానికి అతులు అవ్వయినూ కలవడం లేదు గనుక ఈకానన విషయం ఇంతటితో కట్టిపెట్టుతాను.

చాళుక్యులకాలంలో ఈపూరు మంచినక అనుభవించి దనదానికి పొందవంగని అద్దాకి కాననమే తగ్గియున్నది. తోయరాజులన్న వీవుప్రసన్నం కలుగకుండా చాళుక్యరాజ్యమును, దక్షిణదిశను కాపాడడానికి ఇది అనాడు ప్రధానస్థలంగా ఉండేదని ఆ కాననమునుబట్టి ఊహింపవచ్చును.

పల్లవ చాళుక్యరాజుల ఏలబడి అయినవిదట కందుకూరి విశేషంగా కొంతకాలంవరకు తల్లిపోయినట్టు గోస్తుంది. రెడ్డిఏలబడిలో తురికి మల్లీ ప్రధానపట్టణం. చాళుక్యకాననాల తరువాత ఇక్కడ కనబడేవి రెడ్డి కాననాలే.

పూర్వం ఇక్కడ రెడ్డు కోట కట్టించి అందుండి ఈప్రాంతేశ్వరమును ఏలుకుండేవారని ప్రతీతి. ఇప్పటికీ కోటసంబంధ మైనవనిచెప్పి ఈపూరికి ఉత్తరాన్ని కోట గోడలు, దర్వాజా మొదలైన శిథిలావశేషాలు కొన్ని

చూపిస్తూ ఉంటారు. కందుకూరి! ఆవశిష్టాంశాలతోనే ఉన్నచుండేలోకూడా రెడ్డిరాజులకోట ఉండేదట. పాతిమంపివద్ద ఈకోటకు సంబంధించిన శిథిలావశేషాలు ఇప్పటికీ కొన్ని చూడవచ్చునంటారు అక్కడివారు. చుండేలోకూడా రెడ్డికాననాలు ఉన్నవి.

కందుకూరు, చుండేనగరాలు రాజధానులుగా వేసుకొని పరిపాలించిన రెడ్డిరాజులు కొండవీటి రెడ్డుకు బంధువులే. శ్రీశైలంలో పాతాళగంగకు సోపానాలు నిర్మించి కొండవీటి రెడ్డిరాజ్యం స్థాపించిన వేమయ రెడ్డింగారి సోదరుడు మున్నయ రెడ్డింగారే ఈ కోవవారి! మూలపురుషుడు. ఈయన వేమయ రెడ్డింగారి సేవాధిపతులలో ఒకడు; చాలా పరాక్రమవంతుడు; తురకలను జయించి వారు తీసుకొన్న బ్రాహ్మణాగ్రహారాలు తిరిగి బ్రాహ్మణుల కిప్పించినవాడు. కందుకూరు చుండేప్రాంతాల గవబడే కాననాలను బట్టి ఈకోవవారి వంశాంతరగ్రమం ఇది.

వీరిలో చాలామంది గుల్లూ గోపురాలూ కట్టించి ప్రజోపయోగం నిమిత్తం అనేక తిరుకాలు నిర్మించారు. కాననాలలో ఈరెడ్డిరాజులు కవీంద్రప్రకరసుర తిరుపులనిన్నీ, సంగీత సాహిత్య గుణజాలనిన్నీ, అనేక తేవాలయ తిలకప్రతిష్ఠాపాలనిన్నీ నిర్మింపలు గాంచి వారు. కందుకూరిలో వేమరెడ్డిగారి ప్రెవ్యాధిపతి అయిన మున్న రెడ్డింగారి కాననమున్ను, ఆయనమనుమడు రావవేమ రెడ్డింగారి కాననమున్ను ఉన్నవి. ఈకాననాలు కోటలోని మనీషుస్తంభాలమీద ఉన్నవి. పుష్పపురి జనార్దనస్వామివారికి చేసిన దానధర్మాల్ కాననాలక్కడ ఉంచడంబట్టి ఈమనీషు పూర్వం జనార్దన స్వామి ఆలయంగా ఉండేదనిన్నీ, ఈస్తంభాలు అనుడి మంధపస్తంభాలనిన్నీ ఊహించవచ్చును. తురకల 'తిక్క'లో ఈఆలయని కిగతి ప్రాప్తించి ఉండవచ్చును. ఆలయానికి సంబంధించిన శిల్పపురాట్టు ఈపూర్లో భావులవద్దను ఇతరచోట్లను ఇప్పటికీ కనబడుతవి.

రెడ్డిరాజుల ప్రభుత్వంతో ఈపూరిదక మల్లీ మల్లీ పోయింది. వారి తరువాత ఈప్రాంతమును ఏలినవారి

వాయుసేనా ఉదయాన్నే తైలుదేరి పొన్న
లూరి మీదుగా వెళ్లి నాము. పొన్నలూరు చెరువు చాలా
పెద్దది. దీనికిం పరిసరం నివసియును. పొన్నలూరి మీదు
గా పక్కన చేరుకొనేప్పుడుకి మహావృక్షం చుట్టూండో,
పూర్వంపక్కనో అయింది. ఆవుల్లో వడివిధానో కానన
లిల ఉన్నదికాని తీరా వాయి మాచేసి కదిలితలయంద్ర
మైవది. పన్ను పోలేటిబిడ్డన ఉన్నది. ఇక్కడ రమా
రమి మానుమనలవరకు ఉంటున్నారని రాట్టలు.
మేము వెళ్లివది సత్తుపట్టెగోలు లాదించేతి బద్దింట్లు
ముల పప్పుకు కిట్టా కట్టా మంటూ వినబడుతూ
ఉండేది.

పచ్చులూ భోజనంచేసి మహావృక్షం రెండున్నర
గంటలు పుట్టి ప్రమాదం పొందినాము. అక్కడక్కడ
పత్తిచెలూ, పత్తినికేతాట్లూ తక్క మాకిక ఏమీ కన
బడలేదు. కేరాపురం, బాల్లపాడెముల మీదుగా
సాయంత్రానికి వెట్టారు చేరుకొన్నాము.

ఇంతలో రేగుకంపరాజ్యం. మోకాటియెత్తున
వెలిగి కనకంకలుతప్ప చెట్లూ చేబలూ ఏమీ కనబడ
నిట్టలు. అంతో రాతినిమిది. మండిమండలో చెడితే
తలదాచుకోదానికి దారిలో ఎక్కడా నీడ దొరకదు.
చెట్లన్నది ఉంటేగా. చెట్ల కనబడనన్నంటే అక్కడ
గ్రామం ఉన్నదన్నమాటే. ప్రతీగ్రామానికి ఈప్రాంత
ల దుట్టూ చింతతోపులో నామిడితోపులో ఉంటవి.
గ్రామంవాటిదే మట్టిగ్రామానికి వల్లేవరకూ దారిలో
చెట్లే కానుక వా మునుపు పురుగునూడా కనబడదు. అం
తా ఏదారిలాగుంటుంది. కాకి సంచారం కూడా చూడం.
సవలయిన బాటలే లేవు. బుకి తోనలన్నది ఏకాదై
తొల్లకోమాత్రమే. దారికి దారికి ముప్పు నీలితోము
వెచ్చు. ఏతోనమహాదే ఎక్కడికి పోతుందో—వారు
కే పోతుందో బుకకే పోతుందో, కొండకే పోతుందో,
తొడికే పోతుందో—వారిలో చెప్పేవా రెవ్వరూ కన
బడదు. వర్షకాలం కైయాపంటాగోజులు. కనబడితే
అంగుళ్ళొకరు ఆకుట్టొకరు అప్పుడే కనిపించాలి;
అంతే. ఏవోళ్లూ గ్రామంవిస్తాఫీసుకూడా లేదు.

కందుకూరితాలూకా పెట్టారికి అక్కడికి ఏమిదో
పకోమైల్ల మారంబో ఉన్నవల్లూరియంది పన్నుదలు
ఉత్తరాలుతెచ్చే ఆరము. (ఆవిల్లులూర గ్రామం నుం
టూరుట్లూ బంగోలుతాలూకాలో దే). ఇదొట్టేటులో
రమారమి ఇరవై రెండు గ్రామాలవాకా ఉన్నవన్నారని
నిజమో అబద్ధమో! ఈప్రాంతాల తొన్నెకొన్నె తొల్ల
లో బ్రాహ్మణులే వేరు. ఆవున్నత్రాహ్మణులకుమూడా
వరి అన్నం కరకే. శ్రీనాగుడు పట్నాటివి నుండిచి
వ్రాసినట్లు ఇక్కడ

చిన్నచిన్నరాళ్లు - చిల్లరదేవళ్లు
సజ్జకొన్నకూళ్లు-సర్పంబులునుదేళ్లు

విశేషం.

బొన్నకరి బొన్న యంబరి
బొన్నవృక్షు బొన్నపిసరు బొన్నరె రప్పకా
సన్నవృక్షు మున్నకుమి

అన్నట్టు రాగిసంకటి, పట్టెసంకటి, సజ్జసంకటి, బరి
తలు, పరికాలు తప్ప ఉంకియా లేదు. ఉన్నోగస్తలకోసం
కొండలు కొండలు కొండెంగా రియ్యం నిలవచేసుకొని
ఉంచుకొంటారు. కొనలెనంటే చిల్లీ వెలికేక్రొవెటి
దుకానాలో మాత్రం ఏయోళ్ళయ్యమో గోమంతి.

దేశంవాలా చరిత్రదేశం. అంతోట్ల భారం. నల్ల
ములు కురిస్తే పంట, బురవకపాడే మంటాను. ఇటు
వంటివితిలో ఈపుళ్లు ఇల్లావున్నంటే అక్కర్లేం
ఏమిటి! ఈదేశస్సుభావాన్నీ, స్థితిసీబట్టి అక్కడివాళ్లు
‘ఇదంతా రాజవాసుగుడు మిప్పవాటికి అరగ మిచ్చిన
రాజ్యం’ అంటారు నవ్వుతూకు.

ఆరాత్రీ ఆమరునాడు ఉపయమూ అక్కడఉండి
అక్కడికానవాలకు ప్రతినింబాలు తీసుకొని తిరువారి
సన్నమూటికి తైలుచేరినాము. సన్నమూటికి సాదితే
కొండలు నల్లగా కనబడుతూ ఉంటవి. సాయంత్రం
ఆవుల్లోకాననం ఒకటి ఉండగా దానికి ప్రతినింబం
తీసుకొన్నాం.

తీరమాస్త్ర అది పదవశరార్థిః పువ్యపుదిగా కనబడలేదు. దానిలో ఉన్న సంస్కృతం తొమ్మిది సంవత్సరాలపై పైచిల్లర, చిట్టచివర అంశ తిన్నగా కనబడడంలేదు. అసంవత్సరం శకశబ్ద మోయేమో తెలియదు. వ్రాసినదిబట్టిమాస్త్ర అది శకశబ్ద మే అవుతుందనితోచింది. ఇట్లా అయితే ఈశానసం సంస్కృతభక్తిగ్రంథానికి సమకాలినాటిది అవుతుంది. ఇది బాణరాజుల శాసనం. ఇందులోని సంస్కృతం తెల్లారు మందలశాసన సంపుటలలో లోకం అని యిద్దరింకూలాన్ని దానికోసం అక్కడికి వెళ్లి వాడు. కాని ఆశాసనం కలిసింది ఆ సంవత్సరం చూడగానే. బట్టకుడు వేణుగోపాలకెట్టిగార్ల వాటికంటే రాయి చాలా పొడవైనది. అందులో దిగువ కొంతమేర ఇటీవల శివురేచిహ్నమింది. తెల్లారు శాసనసంపుటలలో ఇచ్చిన పాతంకంటే మంచిపాతం ఇవ్వలేకపోయినా వల్ల ఆశాసనప్రతిదింబం తీసుకువచ్చాను గనుక దానినిబట్టి నేను చదివిన పాతం ఈక్రింద ఇస్తున్నాను. ఇందులో కొన్ని అక్షరాలు వాకింకా సందేహంగానే ఉన్నవి. ఇతర సునిశ్చిత మైనపాతం అని ఖండికంగా చెప్పలేను కాని చాలావరకు దానినిబాగా తగా చదివినానని మాత్రం చెప్పవలసింది.

బాణ శాసనం: మూలము

వ్యుభము లింగము మూలము

౧. స్వస్తి సకలజగత్త్రయా
౨. భీమేశ్వర మరూమరాక్షస ప
౩. రమేశ్వర ప్రతిహాత్రిత మ
౪. సామలకులార్చన కృష్ణస్వర
౫. వింశతితైశాచికపటపాఞ్జలి
౬. [మ*] వృషభలక్ష్మణ శక్త
౭. గిరివాళి పరిగిపురపర మే
౮. శ్రీర బాణశార్ఙ్గ బలిమ
౯. బాణశాసన గుం(ప్ర)సర్వీయణం

౧౦. . దిన. చి(?) శ్రీమత(?)
౧౧. అగ్రపరాశా సంవత్సర గౌర[౫?]

౧౨. యగు శేట్టి వైకాళిపున్నుమకు
౧౩. క్రవారంమహాజ్ఞు ప్రన్నగూరి అగ
౧౪. శ్రీశ్రవరభూరనికి పెద్దగాజ్ఞు
౧౫. వయ(?) కొట్టు(?)క రాజ్యనచేతం గొవి ఇ
౧౬. చిన్నధూమి ఇరువొదివాలగు మ
౧౭. [బ్ర]తుగ్ల సేల పెద్దరాజ్యవయ కొ(?) బ్రా(?)
౧౮. [క] రాజ్య...వలిభోగము (?) వ .
౧౯. పవ...[పా*]క్తి దేసబట్టి
౨౦. రిమాన..
౨౧.నయమి..
౨౨.సన్మంథంబు
౨౩.మయ్య [స్వ*]పల్లిం
౨౪. వాపరదత్త[వా యో*] హరేకు వసుం
౨౫. గరం వట్టిం వమ[సహ]సాటి వి
౨౬. స్త్రయం బామరే కృమి

ఈబాణరాజుగారు అగ్రపరాశాని ఉన్నది. ఇంకా ఈచేశాన్ని క్రీస్తుశకం పదిమంబల ప్రాంతమున కొందరు బాణరాజులు పాలిస్తూ వున్నట్లు ఈశాసనంవల్ల స్పష్టమవుతున్నది. శాసనంలో ప్రన్నగూరిగారు మున్నవది. ప్రన్నగూరి ఇటీవల సన్నమూరు అయినవనుకొని ఈవిషయమై ఆవురికరణంకాగారి మాట అడిగినాను. సంవత్సరములకు పువ్యంవరహ 'గ్రామశిల్పి'లలో ఈవురిని ప్రన్నగూరినే వాడేవారని చెప్పినారు.

ఆరునాడు ఉదయం సంగ మేళ్ళరానికి వైలు దేరినాము. మేము నావ్విగుంట, అయ్యవారిపాలెం, బోనంబలి పాలెములు గడిచి జగ్గరాజుపాలెం వచ్చేటప్పటికి వాదాపు తొమ్మిదిగంటలవుతుంది. పక్కనూళ్లలో ఎక్కడో కలరా ఉన్నవట. మేము ఆవుళ్లనుంచి వచ్చినామనుకొని జగ్గరాజుపాలెం సంసారులు మేము ఆవుళ్లకి వెళ్లగానే మాదిగగరకు గుంపులుగా వచ్చి 'ఆయ్యో? టిడ్డా పోపా ఉన్నవారేం. నూళ్లకి రాకండి; పురంకలనుంచి తోవవుంది. ఆతోవమీదుగా పొండి' అని వేడుకోవడం ముద్రాపెట్టినారు మమ్మల్ని. మాకు మొదట కొంతసేర కిది అర్థంకాకదు. ఈప్రాంత

తల వీధుననేనా కలరా పట్టి రెండోవూరివాళ్లు
 అవుతారన్నది మన గ్రామం నుండి పోయినవారు. అక్కడ
 నిన్న కలరా తొలిన గ్రామాలనుంచి వచ్చేవాళ్లు కలరా
 దేవతను వెంటబీడుకోనివచ్చి తమ గ్రామంలో దిగిపెట్టి
 పట్టి పోతారని భయములు. ఎవరో ఒకడు చెమక కొంతకా
 లంకొంటు కలరా తొలినవూరినుంచి వెళ్తు వానిని వాళ్లు
 పూర్వో దిగిపెట్టిపోయి వారలు. అప్పుడు పూరంతా చేతు
 లతో చెరిగిందట అమ్మవారు. అందువల్ల వారి కంతభయం.
 మీము కలరా అక్కడోనుంచి వచ్చిందేమని వారికి నమ్మ
 కం పుట్టించేటప్పటికి మాకు తలప్రసాదం తోకను వచ్చింది.

జగ్గరాజపాలెం కొంతెం గడది మందుకు
 పట్టేటప్పటికి సంగ మేళ్ళకం దేవాలయాలు కనబడతూ
 ఉంటుంది. మీము దేవాలయాల దగ్గరకు వెళ్లేట
 ప్పటికి పదిన్నరలో, పదిహేం డో అవుతుంది.
 సంగ మేళ్ళకం లు నెల్లూరులోనూ చత్తయంపాలలోనూ
 కూడా చాలా ఉన్నవి. ఎక్కడ రెండేరులు కలిస్తే
 అక్కడ-పట్టా సంగ మేళ్ళకం ను వెలుస్తాడు; అట్టలం కొప్ప
 పూర్వోకొక అవుతుంది. ఈసంగ మేళ్ళకం ముక్కలు పోలే
 రుల సంగవల్లంలలో ఉన్నది. ఇక్కడ చూడగాలేదు.
 కొంతరికి ఇక్కడ కొప్ప తిరువాళ్లు పాసుకుంటు.
 గూడ్రులు పొకరొద్దం పత్రం ఉన్నది. ఈసంగ మేళ్ళ
 కంలకి అగ్నివాదకములు చేరిఉన్నవలు అక్కడికి సమీ
 పంలోనే ఉన్న చెన్నుపాటినుంచి వస్తారట. చెనుం
 పాటినుంచి యేళ్ళకండా రావారి వారు. వల్ల కొలన
 యేళ్ళు పొందవచ్చును సంగ మేళ్ళకంనికి రావడం కష్టం.
 అందునా చెన్నుపాటిలో కూడా సంగ మేళ్ళకం స్వామి
 గున్నాడట. అక్కడలో అక్కడనే వైశేష్యాదికములు
 జరుపుతూ ఉంటారట. మే మక్కడ శాసనాలకోసం
 వెదికి వాము. అది ఆచారంగా రెండుశాసనాలలు పాతి
 ఉన్నవి. అవి నెల్లూరుమండల శాసనసంపుటలలోనికి
 పోలేను. అందువల్ల అవి పదవశతాబ్దికి పూర్వపు శాస
 నాలు కాకపోయినా వాటికికూడా ప్రతిబింబాలు తీసు
 కొన్నాం. వాటిపాతము ఇక్కడ ఉన్నవాడు. అం
 దులో ఒకటి పల్లనదాశశాసనం. దీనిని ఒక ప్రక్క

కించినుంచి పైకివ్రాశారు. అందువల్ల శాసనప్రారంభం
 కింద ఉన్నది.

నెల్లూరుతాననం: మొదటిసక్క

౧. స్వప్తి అనేకమహిమం[క్ష]
౨. లంకాధరాజశబర
౩. రమేశ్వర పరమానందోద్ధ
౪. విపల్లవ కులధిర [క]
౫. భాగవాదగోత్ర లలితాద్ధావ
౬. రుద్రధర ఖట్యాంగ్యధ్వజకకు
౭. వాయుపూర్ణామనా వృషభ
౮. లాంఛన వెంగళవాధకాంచీ
౯. పురవరధీశ్వర కామకోట్యం
౧౦. వికల్ప వరప్రసాద బొడువ
౧౧. దివహాజానన నిజనీకాధర
౧౨. నా బంధుజనాశ్రయప్రసన్నప్ర
౧౩. చంద్రజలంకర్ పురవంధు
౧౪. [విష *] నారాయణ కుమారకందప్ప శస్
౧౫. సురముకు(కు)లఘటితవరణా
౧౬. [రవివ *] [భూ]లోకచతుర్వర్ణాన్నాశ్ర
౧౭. [సుధమకరకుల *] దిగ్విజయచింతనం
౧౮. [ప్రపంచకల్యాణాని గాగ్గన్స *] | ప్రస

రెండవసక్క

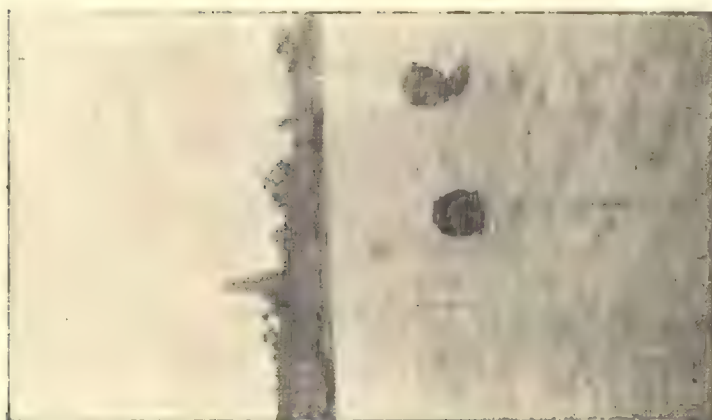
౧౯. [తిప్పితి క్రిమిన్ను *] [క్ర]ంటికమచ[ప్తిక]
౨౦. [మహానాథులైన క్రిమిను*] మహామం
౨౧. [విశేష్యర.....*]
- రెండవసక్క
౨౨. మాచరిసంగ [మేళ్ళక *]
౨౩. [క్రీ] మహాదేవి [అమ్మ]
౨౪. తపస్వికున్న అంగరంగ[వై]
౨౫. భవభోగ రాగహాదహ[కో]ప
౨౬. చారాలకున్న...ంగ...
౨౭. చమ్మనిపాడు గ్రామధ్వయం|
౨౮. ఆచారాక్క శాస్తాధికారుతీ
౨౯. [గ*] వదిమా కేటిహావరి

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు

(Snap Shots)

౨. కష్టజీవులు

౧. వెన్నెయరము శూద్రులాలి

3. భాగస్వాములు

౪. గణపదనము

౫. వినాకినిమిది అనకట్ట-రైలు వంతెన

చాయిత్రీకారుడు: శ్రీ దాక్టరు కె. యస్. ప్రసాదరావుగారు, సోమలయాదు, వెల్మూరుజిల్లా.

వీరకు (స్మృతి) మూర్ఖుని విర్రవలు ఉన్నవి. పం
లింగాలతో పెంగుతగువాళ్ళలో కొమ్మువాళ్ళే కాన
పీకిలివాళ్ళు కూడా పువరాలు పొడతారట. కాని
అక్కడ అవారం ఏమిటంటే ప్రాచీనసంప్రదాయ గౌర
వాన్ని బట్టి కొమ్మువాళ్ళు ముందుగా నుదా చెల్లితేనే
కాని పీకిలివాళ్ళే తరువాతవట. ఇది కాలమే కాక కథ
కు సంబంధించిన ప్రాచీన సంప్రదాయాలు ఆ ప్రాంతాల
వాడుకలో ఉన్నవి.

కొంచెం ఎండ చల్ల బసినవినప పాలేరువాటి మం
నిపాటిమీదుగా కందుకూరు కనిగిరిలో మూడే ఉన్న
చంకుపాలెం చేరుకొన్నాం పాయంత్రానికి. అక్కడికి
రాగానే మాకు మళ్ళీ వ్యవేశించానికి వచ్చివున్నాయిది.
అక్కడినుంచి 'బస్సు' మీదుగా కందుకూరు చేర్చి
నామ.

అంతవరకు వానోపాటు కష్టాలతో గుర్తుకొని మాకు
సహాయధూతులైన లక్ష్మీవరసింహంగారిని అక్కడ దిగ
జెట్టి వారికి సంచనాలు సమర్పించి వెలుపుతున్నకొని
అవరువాటి ఉదయం 'బస్సు' మీద కనిగిరికి చేర్చి
నామ.

కనిగిరిలో రెండుగోడ లాగి అక్కడినుంచి
పానూరుమీదుగా నలభంపాడు చేర్చి నామ. పానూ
రులో గొప్ప చెరువున్నది. పాతగోట బికటన్నది.
అదిగొప్ప వర్తికంఠము. నలభంపాడు చేరి కొంచెం
కట్టు ఉన్నది. అంతరితక్క మూడుపరుగుల మార్గంలో
క్షైరవునిగోన మువ్వలై పలి ఉన్నవి. ఈ గ్రామం ప్రస్తుతం
వెంకటగిరిరాజావారి జమీలోనిది. ఇక్కడ ఉన్న
వారంతో చెరువులు, బ్రాహ్మణులెవ్వరూ లేరు. అక్కడ
ఎలిపెంటరీబోర్డుస్కూలు అయ్యనాకొక్కే బ్రాహ్మ
ణులు. అయ్యవారింట్లో ఆరుగ్యాళ్ళూంటే బసంజేసి కాన
నంకోసం జైలులోకినామ. "ఈకానం ఏంజేస్తారు?
మీరు జమీందారుగారి తరపున వచ్చారా? కానక్కం
టుతరఫన వచ్చారా? ఒక్క కానంకోసం చేన్నప్పట్లం
నుంచి రామలిసె అవధగ మేరున్నది? ఈకానం
క్రింద లంకెలింకే లున్నవి. వాటిని తీసుకు పోవడానికి

కాదా మీరు వచ్చింది? ఎక్కడెక్కడ లంకెలింకే లు
న్నవో అక్కడం నా ఆశిలమూ ప్రాస ఉన్నవటకాదా?
ఈ జైలు మూడు కొంతకాలంకేసులు ఇక్కడికి వచ్చిన
యెడగా కొకరు చేర్చినారు. ఇటుకంటి పండుకలగా
మిన్నున్నీ కానం తీసుకోస్తామా?" ఇల్లు ఆవువారి
వారు ఒక్క నేట్టుచే ప్రశ్నలన్నం పుడించారు. చివ్వి
వరకు వారి ప్రశ్నల కనుబట్టంగా జవాబున్న నా జరు
క్తమును నువ్వి నాకిది చెప్పకం కలుగజేసినప్పటికి
స్వత్యస్యన్య అయింది. నీవది వాడుకగా నాపనికి
తోడ్పడి నాకు చాలాపాయం చేశారు. అయ్యవారి
పాయంవల్లా వారి పాయంవల్లా త్వరితంగానే నాపని
ముగియకొన్నాను. అక్కడ ఉన్నప్పట్ల ఒక్కకానంమే
అది పూనంబట. బూళ్ళుపునీ. పాతీ తెలుసుకానం. బట్ట
నువ్వు బేణుగోపాలకెట్టెన్నా వాటి కం నాచేకి
పోయినది. అది ప్రకాశనం. కానవారంధంలో నానం
సంకీర్తనము కలదు. ఇక విశేషమేమిటంటే కానం
జైనకానవమయినప్పటికి కానం తలభాగాన్ని నందీ
లింగమూ మువ్వలై పలి చేర్చి ఉన్నది. అది జైనకానం
లి అడమూ వాటిమీద నందీ మొదలైనవి కనబడ
డమూ వింత. ఇది అలోచింపదగిన విషయమనుకొ
న్నాను ఇది ఎట్లా సంభవించినదా అని, నలభంపాడు
ను గ్రామనామాన్ని బట్టి అది ఒకప్పుడు జైనుల నివాసం
లముగా ఉండవలెననుకొన్నాను. అందువల్లే దానికే
జైనులపాదని చేరుకొని ఉంటుంది! కాకతి ప్రతాప
గురుని కొలువులో వచ్చిన బ్రాహ్మణులైన మందివా
రంలో విప్రవిద్యులు సహాయం మూలంగా బ్రాహ్మ
ణులే పలిచాకట. ఏకపోయిన జైనులను పాలించేకాడ
టచాట. పాతకేసులు పారిపోగా వారిని దోరి (పాడు)
పాళ్ళలో నివసించమనినదే కాని ఉళ్ళలో నివసించ
రాదని బ్రాహ్మణులు అంకేటిం చారట. ఇట్లా
ఒకకథ చెప్తుతారు. కథ ఇట్టిది ఒకటుండడమూ,
ఇక్కడ జైనకానం ఒకటి కనబడడమూ మాస్తే ఇది
భ్రావ్యం జైనుల నివాసాలవరే, అందువల్లే నీటి
జైనులపాదనే చేరు కలిగి ఉంటుందనీ, జైనులపాదే
కాలక్రమాన్ని సుమయ్యలకళ్ళలోబడి చేసంపాడుగా

నూరి ఉంటుందని ఆలోచనకలిగింది. కడపమండలంలో పూర్వం నానా కైకబల్లిలు ఉండేవని కొన్నికొన్ని ఆధారాలున్నాయి తెలుస్తున్నవి. నెల్లూరుమండలానికి ఈ ప్రాంతాన్ని కడపజిల్లాలో చేర్చారు. ఇదిన్నీ కామంజా నెల్లూరులోపాతా పట్టణ పరిగ్రహించబడింది. ఇంట్లో పరిగ్రహించిన వారు ఈ ప్రాంతాల ఉండేవానిని నిర్ణయించడానికి గట్టి ఆధారాలుగా కనబడుతున్నవి. వల కైకబల్లి పాతాలోని వల అనువది విశేషం పదమపుగురినీకా జనుల వ్యాసం. ఇంది అనే యే మా వాని అగ్రం. ఇంకా విచారించాలి.

ఈ ప్రయాణంలోనే మండి, మాలెగొండ మొదలైనవి చూచాను. మాలూరు ప్రాంతపు చెరువు నానా మండలం ఉత్పన్నమింది. ఈ చెరువున్న వేలకాటికి ఎకరాలు విస్తీర్ణం పంచుకున్నది. ఆ ప్రాంతమంతా పంటకాలుగలతోను పల్లకాయాలతోను, చెట్టాభూమి వలె ఉన్నది. ఇతరకామంజా నెల్లూరుజిల్లాలోని చెనా గిట్ట, చినాగిట్ట, పొదిలి, పిడిచేరు, కంకాపల్లవండు, గొల్లకట్ట, బుడమకాయలపాడు, వీరి, ఈనాటికైనా ఈస్థానా మాడడం కలిగింది.

బుడమకాయలపాటిలోను కలుకావలపాటిలోను పాతరెలుగు కాననాలు ఉన్నవి. బుడమకాయలపాడు ఇప్పుడు సుమారుగా వేలకొంత గ్రామంనే చిహ్నమిస్తుంది. ఇది పరిగ్రహించిన కంకాపల్లవండు పాత గొల్లకట్ట, కంకాపల్లవం, ఈ కంకాపల్లవం లూరినా వలెగొండవారికి అయిదాడు మట్ల పాతగోల ఉన్నది. ఈ ప్రాంతమన కనుకలు పాటిచే వలెగొండవారిని కన్నులు పట్టాలోకి పోలేము. నెల్లూరుజిల్లా పడమటి పరిగ్రహించిన పాతగొండల నంటుకొని అవతలి కంకాపల్లవం, కన్నులు, నంటుకొంటున్నవి. బుడమకాయలపాడులో పాతగోల ములు మైలున్న కంకాపల్లవం కంకాపల్లవం ఉంది. అక్కడ పాతరెలుగు కాననాలు రెండు చూడున్నవి. అందులో రెండుమాత్రం నెల్లూరు మండల కాననసంప్రదాలలోనికి వచ్చినవి. ఒకటి రా లేదు, అక్కడ నీలా సుంధం పడుతున్నది. దానికి నాలు

గున్న పూర్తి కాననం ఉన్నది. అది ఆనాడు మూర్తి పాడి పుంటుంది. అది అంతా పూర్తిగా ఇసుకలో పూడిపోయింది. ఇది అంతా తుప్పవేల అనడం మూలాన్ని గాలి నుమారాలు వేచినప్పుడు ఇసుకపొరలు ముట్టుతెరల లాగు కేస్తుంటవి. ఇట్లా లేచిన ఈయనుకసాగలవలె ఆ సుంధం పూర్తిగా కప్పబడిపోయింది. ఎవని తెలుభాగం మాత్రం గొండం కలిగివున్నది. ఈనీలా సుంధంమీది కాననం నెల్లూరుమండలకానన సంప్రదాలలో వచ్చినప్పటికీ నాటిలో ఇచ్చిన పాకంలో కొన్ని పొరపాటు లున్నవని నోగడంచేత స్పష్టమైనా దానికి ప్రతిబింబాలు వచ్చి పడవని మార్చివుట్టింది. ఇక కాక కాననం వేలమీదపడిన ఉపసంహిత సులభంగా దానికి ప్రతిబింబం తీశాను. ఈ రెండు కాక మాడన కాననం మరొకటున్నది. దానిని గంకాపల్లవం పాతగోల ప్రాకారపు రాయిగా పాతవారు. కేవలం ఈ పట్లకేవలం కాదు. పట్లమలనేకొంటున్నది ఉంటుంది. ఇట్లా రాళ్లు పాతగోలంటవి ప్రాకారానికివలె. ఈ ప్రాకారపునుకొర్రాళ్లు వైచి కప్పుచుగిరి ఏగ్గలే పట్టు పాటిమీద బల్లపనువుగా రాళ్లు పరిచి ఉంటవి. పాతమల గంకాపల్లవం ఉంటుంది. దీనినే గంకాపల్లవం అంటారు; దాని అలసలపాటివగ్గరి గంకాపల్లవం మాత్రం అప్పువారి గుడిసలనేకొంది ఈ ప్రాకారపు రాయిగా ఏగ్గలేకొన్న దానిమీదనే కాననం ఉంది. సగంభాగం కాననం భూమిలోనికి పడిపోయి ఉంది. అంతకానం నానా పాతగోల ఎలా పాతా అక్కడి వేపచెట్టుకేగు పాము వలె మరొకలు తీర్చి మట్లకేసున్నది. అనేకులు తెగ న రించి ఆరాని వైకి తీయంతా మన్నా అది ఎట్టివేపచెట్టుకాదు; అప్పువారి వేపచెట్టు. అటువంటి వేపచెట్టులు ప్రజలు ఎట్లనమ్మకాలుంటున్న అందరికీ తెలిసినవిదురుషే. అక్కడ ఈనాలుకకే, సుంధం ముక్కల ఈనాటి గంకాపల్లవం పాతగోలలను ఏగ్గలే.

నేను ఇట్లకట్టులో వేమూరి సీతారామయ్యగారి యిట్లా బసలేకాను. సీతారామయ్యగారు వాలా మంచి వాడు. అప్పులో ఉన్న పోర్టుమార్గంకు పోర్టుమార్గం పాతకా ప్రాంతాల ఇంది పలుమలుపించున్నది. ఆయన

అప్పుడు అయ్యవాడే కాదుగా జ్ఞానము కూడాను.
 పంచాంగమును పేక్షాత్రి నిర్ణయాంశాలు, వర్ణాలూ పరిశీ
 లించి వాటిని మంచిచెడ్డలు చెప్పగలవారు. ఆలోచ
 నకు, వాటిని మంచి చెప్పి కైవడియ్యి, శుభానంతరము
 ఆయా అయిదవది అంశము విశేషముగలవం. అయిన
 వారు వారి పరకాంత చెప్పవలెనంటే "మనకే గలవక
 నాకుగోట్టులే" అంటగోయినట్లయితే వేలానాననాలు
 ప్రసంగింపాలు పుష్కరిక-అండాక్షర వాచి చెప్పలే
 కాదు. అయిన వాకంటిది సుఖోపకారి అయినాను.
 మొదలమీద ఆకాశనాలకు ప్రసంగింపాలు లేకను.

[illegible][illegible]

వెలిగొండరాయశివవరం అక్క-శివ సమీప
మున వెలిగొండలూనే ఉన్నది. అది ముదికుందులవా
ప్రతిష్ఠ అని చెప్పుతారు. ఆదేవరం సమీపముననే మూసి
మునింగుల వది పట్టణమున్నది. ఇదేవరంన్ని మామిడిం
పడింది కాదు. వెంకటాశిసుంది వచ్చే వెలిగొండలచాలు
గర్జి చెంట, తుర్కపాల్ల సమీపాన్నే ఆఖరపురుంది.
కలుజావ్వలపాడు ఈవెలిగొండ 1 వరకు ఉన్నది.

[illegible]

చలనచారములు. మిగులూ తగులూ ప్రభుత్వమునది. దేశస్థితి ఇట్టిది.

కలుకావలసినాటిలో కలకావలసినామి అలయంలో పాత తెలుగుకావనం ఉంటే దానికి ప్రతి బింబం తీసుకొన్నాను. అక్కడినుంచి మార్కపురం కోట్ల వైపు ప్రయాణముచేసి దానికి కొత్తగా పొత్తు పుగోలు మీదుగా నల్ల బామను కొన్నాను కాని కోట్ల పూర్తికాదను. తోలుగా నుంచిన కొని కరణంగాను చెప్పే తిన్నగా మార్కపురం కోట్ల వైపు ప్రయాణము చేసినాను. అక్కడికి శ్రీశైలం నల్ల బలకొండలగాలు సంజములు లాగ కనిపిస్తూ ఉంటుంది. అక్కడ కైరేగి గజలకొండ, కొన కొండలమీదుగా పోయేవచ్చి వీధుల నర్సాపురం, గుంటూరుమీదుగా చేజవాడ వచ్చి అక్కడినుంచి తిరిగి పట్నానికి వచ్చాను. ఈరీతిగా ముగిసింది నెల్లురుమండల యాత్ర.

చరిగొండల ప్రాంతాన్ని ఈశ్వర ప్రేమపంబు లయత్రానుబంధము ప్రభుత్వము ద్వారా దిగుమతిచేయబడినది. నీరు చాలాపొట్టి చాలాబావులు కళ్ళిం గాఉంటుంది. విధిలేక తాగునీరు లేక ఆనీరు దాహానికి. నల్లకాచాపు లున్న కోట్ల వారి గుఱులు వాస్త్రీ. అది చేరినట్లు దిగుమతిచేయబడినది వాస్త్రీ లేవు. అక్కడ నుంచి చాలా తక్కువ. వైద్యసహాయం గ్రామాలలో అపరే తు. మంచి గస్తానిలేవు గ్రామాలలో గ్రామాలను. విద్యార్థులనుండి వచ్చిన వాని నెవరబడినవ్వది. వానిని నాగరికతలు అంతగాలేవు. విద్యమహా మహాప్రచారం అటు చాలా తక్కువే. కాని దేశం ఇట్టి స్థితిలో ఉన్నప్పటికి గాంధీజీగారు లేరు తెలియని ఉదయం. ఆ మహాత్ముని లేరు మూలములు ప్రాకింది; భక్తికావనాలు కలిసియున్నవి. కాని ఆయన కలిసిం చిన రాజకీయప్రభావము వైపు అంతగా ఉన్నట్లు గానకట్టను.

ప్రజలు చాలామందివాళ్లు. దేహపటిమా బుద్ధిల యూ ఉన్నవాళ్లే. కాని అటు అవసరమైనది ఒక్కటా తీయప్రభావమే. దేశదారిద్ర్యము, రోగుల సంధివించే

అనాస్థితిగోమమా వారిని ప్రంగడిపెట్టినది. పూర్వపు తీర్థప్రభువులు పరిపాలన చేసే కాలంలో ఇట్టిప్రాంతా లే శిశువనదున్నప్పుడు వారుకపం క్రమాల తోనున్న, రాకెంబలతోనున్న విద్యనుండి మిలమిల మెరుస్తూ ఉండేది. అలోక లాలోకలే, తులోక రీలోకలే.

అనుబంధము

వారసత్వవాదులవాగు కచించిన నున్నట్లుతే తిన్నపం గ్రామానికి వామంబెనుగల సీతేశ్వరిమాత్ర మాల అన్ని కేవాంబె గ్రామానికి ప్రాంతము వేదానం గారి తిమ్మకుమ, ఆయన సన్మతాన్ని సహజ అయిన నల్లయ కట్టెం గారి మునుమనుమను కొనుటికట్టెం గారి కొనుమ నో మేళిధూపతి సోమకుమ) శివలింగధూపతి వ్యాఖ్య ప్రా కాడు. ఆవ్యాఖ్యాగ్రంథంలోని ప్రాంధ్యోకాలు కృతి కర్తవ్యంకావలసిన కమం వల్లించేది ఈశ్వరప్రభుత్వము. ఈవ్యాఖ్యానం ప్రతి తంబావూరుకు తిరుగుమను నూరు వేదాలయగ్రంథాగారంలో ఉండగా ౧౮౯౫ లో ముద్రియాలకు పొంది ప్రచురిం. కృష్ణభాస్రీగా రును, టి. టి కృష్ణశ్యామిభాస్రీగాను పరిశోధం చారు. ఈ ప్రతి చేర్చిన ఇరువురి సహాయంతో నెవరబడినా పొందుకేకంలోని సంస్కృతీతాకపత్రగ్రంథావేషము మునకు పూనుకొన్న కాలానకగాను ఈవిషయమును మరల తిరుచివేదికలో ప్రకాశించి వారి నివేదికలో నుంచే వాగుల ఉపయోగాధ్యయ ఈశ్వరకాలు నిర్ది ప్రాయబద్ధం.

వారి సుసత్వ కమలాధిరామా
మంత్రము సత్సంసంసంసంసం
గంగా ద్వితీయేన సత్తల లక్ష్మ్యా
పాదాంబుకా దీక్షితు రుద్యధూపం

శ్రీరంగధూ తోమమటిప్రాంతధూపం
స్వకాస్వకావైక మార్గపరీక్ష
గోకర్తయ వ్యాసయోగ ప్రతాపం
కృతార్థధూపాల మనోమతాపం

మాచప్రభు వేమవిభుక్య బొడ్డ
భూపాఁడన్న భూపాఁడమీ మల్లుభూపఁ!
తస్యోక్త్యా జౌరసభానకామాః
భూయోవతీతాః ఇవహాఽభుత్రాః॥

శ్రీవేమభూమీ రమణస్య తస్య
పుణ్యం జన్మ వాణాఽయితం వ కళ్యాణం!
భిక్కుతో భమకపథ ముదమై
భుజంబాపథో యేవ కృతః పృథివ్యాం॥

హేమాద్రికల్పకణితాభిలవానవయో
నిస్సీమభూవితరణ ప్రథమానంతికాః!
సోపాన సంతరి మసౌ ప్రవిధాయ భూప
స్తాం *] శ్రీగీతపదవీం మగమాంవతార॥

వేమధిపస్యావరగ్రతోపి మల్లు
భూవల్లభోఽసౌ జగన్మృగజ్ఞాః!
స...డాదితరుమృ-మల్లకా
సముల్లవత్ భల్లగదా నివజ[గ్య*]॥

తస్యాధన స్త్రివివకోమంద్ర
మృతో జగత్కూతప్రీతో*]నరేంద్రః!
సర్వాప్రజానే త్రైలోకరంద్ర
స్వ్వరాష్ట్రసంరక్షణనీతిరంద్రః॥

ఎంద్రశ్రీతి భూపతి గ్లానిధి వే మత్తమానాయో
మాచియ్యపతి గన్న వేమవృత్తిః పద్మకీర్తితోఽమర!
వీరస్యాధ్వారమ్మ రాజరివోః పుత్రాః పవిత్రాస్వయాః
క్షీణోదామరద్రుమా ఇవయ్యత్రాజాంక మభ్యుద్ధితాః॥

ధానుమృ-ధాశేయతమాం ముదమైకా
ప్రాపయ్య నిస్కాసన మాత్మరాష్ట్రాకో!
విక్రంబకాం సహభువం వ్యగత్ర
స మాచభూపా భుజైభవే॥

అభవతా మగ్ర కోమటిశ్రీతి
క్షీరపతీ అపి మాచవిభో మృతో!
బలిబలోన్మధవాధా ముపాగత
హరిసురాధిపతీ ఇవ భూతిరమ్॥

మ్యాణా కథం కోమటి భూమిపాసా
యస్యాక్షికోశే యుధి కోపకోశే!
దేశం ఘోసం ప్రదిశంతి దేశం
విశంత్యర్థ్యాం రిపుభూమిపాలాః॥

కువంతౌ మహిలై మహాహోభి ర
మలై రాకారమోవాళనం
సోమేశ క్షిపరింగభూపతి రపి
ద్యౌప్రవృంతావపి!
సహజోఽగ్నిధృతాశ్రయా ద్భూ
నిధే క్షిరకోమటింద్రాంబుధే
రామూధాపుదయం శివస్య
మహితా సంకావతాకా భువి॥

భరతమతపతంక స్ఫుర్తీత్రాచంకః
కృతరిపుమదభంగ స్పద్మాపూహతుంకః!
కలితసుకృతపంక స్త్య కపాపాత్తరంక
స్సజయతి శివోంక[మ] త్కృపవోభుజంకః॥

సోదయక మానాయక మముష్యకాయాం
కిం మ్యాణలే యస్య హిదకశేవ!
శ్రీదాంవ మానో విరుషాంద దౌఢ్య
ద్విషాంచ శీఘ్రం గళతి కుశేవ॥

ద్యౌరేచక్షిప్రావే శ్రీత్రలాభ్యస్య సోభ్యశీత్యస్య!
పుత్ర్యాంస్కంధపురింతంసోమేశస్యకామనోగ్యా
మణిమయగృహాపూద్యా క్రమభూమైరగేద్యా [వే॥
గజగమభుధవాద్యా సహాపుత్ర్యానవద్యా!
కలితసకలకామా భూతి రామాభిరామా
విహసితిపురపీమా పూ రియం స్కంధవామా॥

యత్రాత్రిశేత్రప్రథివ ప్రసాధి
సోమం సమరాధ్య సమాహితాత్మా!
సోమిత్య మాప్య స్వగధస్తేభాభి
క్షిపస్తేప్రమస్య(శి) రమాంసి జలతోః॥

కింప్యాణ[వే*] పుణ్యమహాత్మ్యమాన్యా
యస్యాస్యహిదే విజనాః ప్రధానాః॥

ఏవోకవాఁ య్యూరతాధంకి
సోమేశ నాన్ని వ్యవహా ఏ శేమా॥

హైసుం సమారోహతి క్షత పుణ్యాం
పింహాసనం శ్రీ శివలింగధూజే॥

హైమాని పుష్పాద్రిశిలాసవాని
శరీరమ్యంయే వాక్పూర్ణ శ్రయం శే॥

మాహేశ్వరేశ శివలింగ మహేశ్వరే
మాహేశ్వరిత్య మధిభావ కలయంతిహాకాః॥
అమోఘతాభలదితావలయేన మోగాధ
శ్రీశ్రీ మామనిహా ఇం దంపవత్సవః॥

[బహుభాగ్యాగా స్వహాసం సమధిరిముదితి[*]]

ప్రయా రాశి వశేతా

వస్త్రా వ పృగ్రహారా నరముతి వితతా

వేవతానాం ప్రతిష్ఠా[*]॥

[బహుభాగ్యాగా స్వహాసం పృగ్రహారా నరముతి వితతా
మగ్రణీః పుణ్యచేతా

ప్రతిష్ఠామా ద్విప్రభ్యం విప్రధివనయవయ
స్థానకా ద్విప్రతికావః॥

శ్రీగంగాధరవంశవాసి రజశ్

వాక్యస్య విద్యానిధే

నకాస్తా శ్రీతిపురాంధికస్య సధియః

వాక్యస్య స్థితిగతిః

పుత్ర స్థితిపురాతనోకమః

భీక మేష్వర స్వామితో

యస్య శ్రీగిరిదేశో సురురధూత్

శ్రీకాండయోఽంగీకృతః॥

సురుం తి మాంధ్య స తేష్ట్రానాత్త

సహస్రతాప స్థితిలింగధూపః॥

వాక్యస్య పృగ్రహారా నరముతి వితతా

కృతాం నీతిశ్రుతిమా త్విద్యావః॥

శ్రీమంతుడు

వర్తమాను

మహాత్మిరగుణగోప. సంకల్పము, అక్షయము, సాహసము వై యొప్పు పోషించునట్టి పాపాల నవార్తించి మంత్రము వికారము. తిత్సంబున కా రాజోపాఖ్యాన మిం దరయుచును.

గభిరపారావారమున బోలు హైందవచారిత్రి మున పల్లవలవనవ్రాయుచును కాశీరాజు పోషించు కాళగమునఁ గోంతప్రాముఖ్యము గాంచెను.

ఈతని పేరు చైతన్యము. కాశీరాజ్యము, అయోధ్యాదేశాంతరాక్షయము. తిత్సావ్యాధిపతి విజయము. సెక్కరించుచు, సెక్కరించు. కాళని స్వాతంత్ర్యమునుభవించుచుండెను. అవిషయ మటుండ, కాశీదేశము. యామపాటుంగక, సమ్యక్సామలలోభియై నివృత్తముననుభవించుచు, లక్ష్మీనిలయము, విరసమును, విరసమును యుండెను.

ప్రసిద్ధులగు బక్కాకు యుద్ధావసరమున (౧౭౬౪) పైగంపిరిజనమునకు బలవంతమైన కాశీరాజ్యము పాలించుచుండెను. తనపై నిధికారము వహించి కాశీరాజ్యము నానాధ్యాపన కిచ్చెను. హైందవలక, హైందవచారిత్రి నిర్మాణపరమగు సమ్యక్సామలయమున, హైందవమునఁ దోడ్పడి, బలవంతము వారి కృత్రిమతాత్పర్యములకుఁ బాత్రుడాయెను. ఇంగ్లండువందలి కంపెనీ దైర్ఘ్యముగూడ వారని నెంతయు నభినందించిరి. సమయము మిక్కిలి అనుకూలముగ నున్నను, తాను స్వాతంత్ర్యమునకు యుండు నాసింపక, అంగ్లేయధికారమునకు, అంగ్లేయమును స్వాతంత్ర్యమే అతి ప్రకటించెను. కాని

బక్కాకు యుద్ధావసరమునకు సమయించి కాశీరాజ్యమును విజృంభింపఁగి పరిపాలించుచుండెను. అసంధి ననుసరించియే, తన పామంతుని స్వాతంత్ర్యమునకు భంగము కలిగింప రాదని అంగ్లేయులు కాశీంచుటచే, విజిగు సరిగ్గనావలెల్లఁ జేయుచు, నహించి యుద్ధమునకు వెనుక.

బలవంతమైన ౧౭౭౧ లో మరణించినంతటి,

అయోధ్యాపతిగురుంకాపరమ, కాశీరాజ్యమును కలసింపఁగోరినను. కాని, అంగ్లేయులు సమ్యక్సామలను, వాని కన్నమనోగమం గాయెను. బలవంతమైనను, హైందవలక యథాప్రకారము నుండెను. 1778 లో విజిగు హైందవ వన కాశీరాజ్యమునకు వెనిచ్చెను. అట్లు కాశీని, తిత్సావ్యాధి ప్రసిద్ధులగుములు రెండును, ౧౭,౦౦,౦౦౦ రూ. (పదిలక్షలు) అనవముగా చేసెను. లాగవలయునని ఆతిండు ప్రయత్నించెను. పోషించునట్టి నిరాకరించెను.

అంగ్లేయపరిపాలకులకు చెప్పుకారణములు గమనింపఁ దగి యున్నవి.

౧. కంపెనీ రక్షించుచున్న గాని చైతన్యము యొక్క రాజ్యప్రాముఖ్యము లేనందున;

౨. చైతన్యమును కంపెనీ రక్షించుట ధర్మము;

౩. కేవలము ధర్మమునకులే కాక అట్టి యాచరణము గాజనీతి విహితముగాని యున్నది. మన దేశమున కంటియున్న కాశీదేశము నును సమయము మేమియు లేక అనుచున్నగున్న యున్నది. తన

1. ఇత్యునిరెండవచారిత్రికవ్యాసము. మునటికి—వందపహారము—జనవిభాగితయందు జాడవలెను.
2. అయోధ్యాదేశాధిపతులను విజయించి యుండును.

3 R.....and so highly important was the service which he rendered to the Company, that the Directors expressed their sense of it in the strongest terms"—
Mill and Wilson—p. 363, IV.

సాహాయ్యము నున కనవలె మననమును కర్తవ్యధర్మపరి
తత్వక బినరించునని మనము విశ్వసించవచ్చును.....

బక్కారుయధ్యమవందు తమకుఁ దోడ్పడిన కాశీ
రాజుని పొండ్లమును కృతజ్ఞుడై యుండుటచే కాశీ
రాజ్యాధిపతి ఎప్పటియట్లును స్వతంత్రుడై నుండు
టయే వారలకు క్షేమకరముగ వాంఛనీయుముగ నుం
డెను. కావుననే, పేష్కేరింగు అమోఘాధిపతిని గుర్తు
నంకల్పమునకు దోహద మొనరింపక అసమయమున
దనుసింహుని కమిషోఫ్ కాశీ మునసిరించినవాఁడగును.

అంతవరమోధ్యాధిపతి మరణించెను. (౧౭౭౪)
ఆతని పుత్రుండగు అపభద్రుల రాజయెను. అసమయ
మున నాంగ్లకంపెనీ నేపకులు పోయముగఁ బ్రవర్తించిరి.
అసంపత్తముననే అమోఘాధిపతి బోంబేకియొంపిన
కాశీరాజు ఆంగ్లేయులకు సామంతుఁడాయెను. చైతన్య
సింగు పాష్టేరింగ్మునునకు ధింకము నొనరించుట వాద
నలయునని పేష్కేరింగ్మునకు నుదాహరణగ నంకల్పించెను.
అప్పుడాలు డి. జే. ౧౭౭౫, ౧౭౭౬ నా. కష్టము
చెల్లించుటనీయుండెను. పాత కష్టము కలిగి పేష్కేరింగ్
కాలము తా నుదరిపాస్టేరింగ్ము విడిచివెళ్ళుచున్నాడు. అమ్మ
లరికట్టకుండ తాము రక్షించుచున్నాము, కరదూపముగఁ
గాని, మఱి యేదూపమునఁగాని ఎక్కుడు ధనము తా
నున్న కు. గోర నునియు నం తేనీవాగు అధిమ చెల్లించిరి.
కష్టము వినినాడు జేయు నధికారము నెవ్వరెందున కొడు
సింగ్ రాజుమొక్క గోరన పాస్టేరింగ్ములు కొంత
వకునని ఎంచి, * కాశీరాజు స్వభుముగనే ఆమె లైదు
కొంతలైదుగమునకు బంపు కొట్టు పేష్కేరింగ్ము చేయిం
చెను. మఱియు, వాక్యమునై దౌధికాకముగూడ వాదని

యనీవ మామెను. ఈవిధమున నిష్టి తిరుగు ప్రసన్నము
రిప్ప రాజకట్టకు సార్వకమునవట్లు కాశీరాజు సర్వ
స్వతంత్రాధికార సమన్వయమునై విలసిల్లెను.

ఈసంపత్తమున పేష్కేరింగ్ము పుక్తముననై దౌహ
గ్యము, అభిమానము, బుజ్జప్రవర్తనము ప్రశంసనీయు
ములు, నాదక్రమాయములగదా! కాని, అట్లని యెము
నీను కాలుమీనుమున ధయదములను నీనుములకూడ
నమఁ యుండునని ఎటుంగని కాశీరాజు అట్లులే తలచి,
యున్నాడని, ఆంగ్ల పాలకులకు దై నానమానుడని విశ్వ
సింగి, వివాదము మఱిను విజృంభణ నేనాపరాధములకై
హాయిగ నుండెను.

చైతన్యసింగు రెండుమూడు సంవత్సరములు ఆంగ్లే
యుల అగ్రహమునకు నుదకామింప, కష్టము సకాలమున
విముక్తిముగ పడుర్పించెను. అంతే శ్రేణివాదితో యుద్ధ
ము సంధిచేయఁదలవను కారణమున ౧౭౮౧, ౧౮౦౦ నా. పా
యులు అనునము చెల్లించవలయునని (౧౭౭౫) పేష్కేరింగ్ము
అకస్మికముగాఁ గోరను రాజు సహజముగ ధింక
క్రాంతిచై చేయుననితేక అభారము కొంతగొనెను
తగ్గింపవలయునని అర్థించి, తన కాధనము చెల్లించుట
కొనబడి, ఒక వెన్నెండ్ల విధించరానని పవలయ
ముగాఁ గోరెను. అది యొక అపరాధముగ గణించి
నాయుకాల పే తగ్గింపవలసిన కష్టక మందెయు నొక్క
సాదియే చెల్లించవలయు ననియు అసంతరము వివాద
విషయాలలో తగ్గింపవలయు ననియు నాంగ్ల పాలకులకు
కఠినముగ విధించెను. రాజు తిరసాపహించెను.*

మఱునటిసంవత్సరము మఱి ౫ లక్షల రూపా
యలు పేష్కేరింగ్ము గోరెను. అంత, తా మొనరించు
కొనిన యెవంబకే స్వరూపం దిచ్చి, అట్లు విధించు

* Vide p. 366, IV—Mill and Wilson.

"The Raja asked that the exaction should be limited to a single year, and was punished for his 'contumacy by being ordered to pay the whole forthwith instead of by instalments. Chait Singh then asked for six or seven months' indulgence, whereupon payment was demanded within five days, and was told that if he failed to comply he would be treated as though he had refused absolutely."—A Historical Geography of the British Dominions, Vol. VII,—India Part I,—p. 201;—Mr. P. E. Roberts.

తెగవలెనని పవిత్రముగా నివేదించెను. కాని, ఆంగ్ల పరిపాలకుల దామాటా నాటింపక న్యాయ న్యాయములు విచారించక, క్రుంగులై సిగ్గుముగ నుండిన బ్రజీషులన్ని నూతిపై బంపెను. దైవసింగు అత్యంత హోదనే చెల్లించెను. అదిగాక, మునుగు ౨౫,౦౦౦ రూ. నైవ్య క్షయముకై వాపారాధ్యులను సమర్పింప బలిపెను నని వాదించెను.

పెనుభూతమువలె దాపురించిన ఆపద యంతైన నను తొలగదాయెను. ఆనంబర్పించునూడ నిట్లునఁ జెప్పెను. ఆంగ్ల పాలకులు మును (౧౮౮౦) నైపులక్షలు కోరెను. రాజేమి చేయవలయును? సామమున గారి కార్యము దానమునఁ బక్కఁబడునని ఎంచి ఆశీర్తులంకరించి ౨,౦౦౦,౦౦౦ రూపాయలు పేష్టింగ్సునకు కనాద్యముగ వంపెను. ఆదన నుండుకొనియు, నాంగ్ల పాలకులు తన మాజ్ఞ మరలంపుఁదాయెను. గుర్రపుష్ప విండు పను సింగు ౫,౦౦౦,౦౦౦ రూ. యథాప్రకారము పోషకుల సర్పి చెల్లంప బలిపెననిఁదాయెను. ఒకలక్ష రూపాయలు పరిహారముగూడ నాతఁ డర్పించెను.

గుర్రరాంగ్ల జోగ్యమునకును, వైదిసింగు దురవస్థమునకును దేకుండెను. పేష్టింగ్సు ౨,౦౦౦ ఆస్తి కలరము నాయ త్రపటంప బలయునని నిర్ణయించి ఆజ్ఞా పించి, ఆనంతరము కరుణించి ౧,౦౦౦ దళము నాయ త్రము చేయవలయునని కఠినముగ విధించెను. మంద భార్యలను నారాజు తనయపర్యంత నెలిపుచ్చి ఆంగ్ల పరిపాలకుల చేయి చేయుకో యని అది ఎట్టుకేలకు ౫౦౦ ఆస్తికులను, ౫౦౦౦౦ దాసులను జరిపె ద్రుమక్రూర కుటిరాచార్యులను పేష్టింగ్సునకు అలవ్వియు దుష్టసాహాయులు. కాకిరాజు యుక్తాయుక్తము లరయక ప్ర సంకాంక్షాధికారము నిక్కరించ సాహసించెనని నేరము జైచి, ౫౦,౦౦౦,౦౦౦ రూ.(పంచదిలక్షలు),ఆపరాధము విధించి, తిన్నవశీలతరహా కనిపింపఁజేరి కుండ్రమిక్కిల కములక బలిపెనని బలయునని ఆంగ్ల ప్రభువు దాదూ

యుగ సంకల్పించి, * అల్పనివృత్తిపరిరక్షణకై మగంతి కోధఘూర్ణమావమానముడై బయల్పెడలెను.

ఆచార్య తెలిసినంతనే కాకిరాజు భయవేళమునఁ బరరాజధాని పేడి, ఏనుకేరి, నవ్వుననున్న, 'బక్కాగు' గ్రామముచేత పేష్టింగ్సును సంకల్పించి, నిజాధికార బాంధవము మాననీయును ప్రభావవత్తు తనరు తనరీతియు వారాంగ్ల విమని,యూగులించిన నిడి 20,00,000 రూపాయలు సరిగ్రామించి నేరము న్న సంకలమునని భయవినయవిశ్వాసస్వగంబునఁ బ్రార్థించెను. కాని, ఆమహనీయుని వెన్ను విడచి, దివానలనున్నభవన తన దాడివ్రుము తీలాల ఆవంతిధనరాశి గడించ వాసిం చిన ఆంగ్ల ప్రభువు ప్రపన్నముగాక,కోపక మాటాడక గుర్రాలోకపావరుడై విజ్ఞాననఁ నాశించుకమునకుఁ బ్ర యామోదయెను.

కాకినగరము చేరినంతనే, పేష్టింగ్సు దురాగ్ర హము పూర్తిగ బహిష్కరి మాయెను. తాగోరిన నాహాయ్యము తాగోరినంతనే కాకిరాజు చేయజేయుఁ— ఆదియొక మహానేక మాయెను! వైదిసింగు, భయభ్రాంతుడై, తన సమాధాన మొసంగెను. కడు సమంజస ముగనున్న యానమాధానము పేష్టింగ్సునకు మాత్రము దుష్టసాహాయును. అన్యథా ఎటులందును!

ఆంగ్ల పాలకుల దాజ్ఞాపించినంతనే 'రెసిడెంటు' నాబదు నాంగ్లసానికులను రయమ్మనఁ బోయి కాకిరాజును ఆతని రాజధానియందే బంధింపఁ గడంగెను. పేష్టింగ్సు యుక్తాయుక్తము లెటుంగని మందులు గా కున్నను ఈసమయమున మాత్రము మందుని నంపముననే మెలంగెను. ఈ త్రిక తీగిడ్డులు బంగారీలవలె పంపముగాక అభివ్యవలగద్యపనివ్విను బని యెటుంగక నంపిం పటా లములతో నాకార్యము పక్కపగునని ఆశీర్తు గ్రమించెను. నునింతులను రాజు ప్రభాభిమానమాప్తుడై, తింక్రితు, వైదిమ ప్రసరియమంపేన కారణమున నాంగ్ల

"I was resolved," says the Governor-General, "to draw from his guilt the means of relief to the company's distresses" Mill

పాపమును ముట్టినంతలవలె కల్ల పోయినది. ప్రజాపీఠము
గనులై ఆయుధపాలనలై ముట్టినంతలవలె కల్ల పోయినది. మన
ముట్టినంతలవలె కల్ల పోయినది. అట్టిరి అట్టిరి వ్యక్తులు. వీర
పురుషులవలె కల్ల పోయినది. మరలించిరి. నిపాదులను
దగ్గ నుండి నీచములు కృతకృత్యులైరి. బంధువులను
చేరినెరింగు సమయము జూచి దీర్ఘకృత్యులై నేర్పడి
రిన యనుభవము పాపము పాపాత్మ్యమున గంగాతీరమున
దీర్ఘ కాశీరాజులైన రెండవతరమునందలి రామనగరము
తీరము.

కాశీరాజు తప్పించుకొనెను. అంగ పైనికులు తెగ
బాధించి. పాపములన్నియు తొలగించి బ్రతుకుచున్నాను—
రాజును బంధించిపోయి తానే బంధించుకొనెను.
ఏలనందున కృతకృత్యులైన నాచిని యంచునుండిరి.
విముక్తులైన నాచిని గట్టిర కాశీరాజులవలె తీర్చి
నాకవలె నాచిని మందరము సంకుభితజనసంకాపము
లనే బ్రతుకుచును. అంగ పాలకుల నేమి కాదులు?
వ్యయంకృత్యులై ఘోరప్రవర్తన ప్రవర్తనముగ నాచివాసము
యమున మందరించ నేరిరి అంగ విద్యుంధుల మేమానందీకో
అంగ పాపములను ప్రాజ్ఞునిర్మల మేమానందీకో,
హైందవదాత్రి మేమానందీకో పరిమించెడిరో ఎటుంగ
రాదు.

అంతటి అపాయమునం దగుల్కొనినను అంగ పా
లకుల నహంకార మహంకారము. విడిచిన కాశీరాజు
అల్పనైపురితీయనగు పేష్టింగ్సులై తలెత్తుము పడు
కును నాచులకు పరివహముగ గలదంటి నైపుము నెలప
బ్రయత్నించెను. కాని గట్టి తిరుగర్చున నాచివ్యము
నిగనించి నమగలుగు గూఢచారుల కర్తవ్యములందు
నీటులు నట్టి అంపింగుల అంగ పేనామలకు దని గుర
వధ పేష్టింగ్సు తెలియబడుచును.

రంగమునకు దగ్గర మింగిన అంగ పేనాని యొక
డు తనయంతర మెటుంగక తీరవలెనుచు తేలియెను
పన్ను నిష్కలంక అంగులకులు కాశీ దెక్కావీరి. నాని,
కాశీరాజ్యమునకు పాపములను వల్లసము రాజ్యము
దంతలు వ్యాపించెను. * కాశీరాజ్యమే కాదు—
గుమ్మరిపాలనా పీఠములను అయోధ్యా నైపులు గూడ
నాయకకారము ధక్కరించి, పన్ను తెగలచి, పాప
గ్రహణాధికారులను బాధించిరి. నీహంకారముగూడ
వల్ల తే నంపించు నుండెను. మేమానందీ, పాపము వల్ల
సింగు పాపాత్మ్యమునకు నైపుము లాయ ద్విమాయనని
తెలియబెట్టెను. అట్టిపమయమున నెలయు ననినదను
ధనము పేష్టింగ్సులవద్ద నేమియు లేకపోయెను. నాని
నైపుమనములనుండి తీయుచు లేక నైపులు గంగకును
చుండిరి. అట్టి నికృష్టపనయమున కాశీరాజు తీయు
యందు నరుదించి మేమానందీ తెలియబెట్టెను. అంగ
పాలకులకు భయభ్రాంతులై తన పైనికొక్కరు
లతో సంప్రసించి, ఇంకను అంగుల దుష్టయులు అయి
కరముని ఎటంగి, తురగాత్రులగు తన పైనికులనుచే వీరి,
వీరటి రొనెంతి నే బరిష్టించు 'మానాదు'ద్వయమున
రహస్యముగ బలాయన మొనరించెను.

చైతన్యసింగు తనరాజధాని వీరినయంతరముగూడ
నాంగ పాలకులను బ్రసన్ను నొనరించుకొన నెలయుననియే
ప్రయత్నించెను. తనయను నాచినియు నేనయు నేనని
విన్నవించి, ఎట్టి పరకులైనను లోబడి, పన్నుముగ
మనయలయనని ఆతడు కనుంగున బ్రయత్నించెను. *
కుమరియును నాంగ పాలకులకు పన్నుతీరపము, నాచి
నింగుడు కాశీరాజు చేయునదిలేక, ధముచిత పురు
ప్రయత్నియు లొనరింపు గలదంటి. పనినని, జయనంత
దని పురుగులను నాంగ పాలకుల కోపాటించి, చైతన్యసింగు,

p. 393,—Mill

"The contagion of revolt and hostility flew with unusual rapidity and strength,"
Mill.

"The Raja had endeavoured to make his peace from the moment of his escape
.....and professed his readiness to submit with implicit obedience to whatever condi-
tions the Governor-General might think fit to impose."—Mill.

‘అత్తీ’ పుత్రమునుండి, ‘విజగను’ గుర్తుమునకును, అటునుండి బంధువు చేతమునకును, బాటి గురుకు, గావలియగు వగర మన వడంగను.

మన వ్యాసమునకు విశేషసంబంధము లేవనను, మిత్రమొక విషయము వీరిందగర్భమున గమనింపవచ్చును. విజగనుగర్భమునుండి చెనుసింగు వాణివయస్సనమున వా డేవిభాగ్యులు, వారిని జననియు, ముగ్ధవికవకాదులతో సంకు విడిచియుండిరి. ఆగుర్తును రాజవంశము జెంచు యుండిను. తిరుగుగల ధనమంతయును దనలించుకొని తన పుత్రుడు వెలిచెననియు, మిగిలినసోతు తనదేయనియు, ఆకావలముననున్ను తన ధనముతో సవరివాకముగాఁబో నిచ్చి మిత్రులన్ని సమయము లొనరింప నంగీకరించిన నానాదుర్గవంశీయులు యువ మునరింపననియు రాజ వంశి కర్తవ్యము మంపెను. ఆంగ్ల నీనాని హృదయమున మెత్తబడియుగాని చవ్వుననున్న పోర్టింగు మాత్రము కఠిన్మూలయుండై సునరించెను. ఇతర ముసాయిముల వాంఛితులుండె, ఆనాధండ్ల మొక్క ధనకవకాదుల నామెకు వినియటకు సమ్మతించుకుండునయితే కాక, నామె ను బరీక్షింపకుండు వెడలనిచ్చిననో, విజయులగు పునకు లకు నామెను దోచితి మాయమగునని ఆంగ్ల పరివాళులు గు దారుణముగఁ దననేనానికే వ్రాసెను.

ఆదార మనమ్ముడంచిననాని తిన్నగ మెలంగ వలయునని ప్రయత్నించెను, పోర్టింగుముక్క యధి మతము మెల్లగఁ బ్రాణి వెల్లడియగుటచే, ధనాకాపకు లను తనవైనిలవల వారించుట ఆనాధ్యులమును. ఆకాగ నమును బ్రవీక్షకాకనాజ్య భారధురంధరుల వాణినిసము తోగులవంటి, కంఠము గండి, నాంతివలంటి అన్యదముల, కఠిన పరీక్షలు బాల్పడి తిరుగుర్తుమునుండి విడిచిన పోయెను. *

అత్తీ పుత్రుడు గావలి వైవంతిచే పోర్టింగును కఠిన కాకనాకమువమఁ బోయెను. దురదీనును, అనాని పోదరుని చప్ప నితరజనానీకము వెల్ల మన్నింతునని యాతనిను ప్రకటించెను. రాజవంశమున వాంఛియుల ముడి నాజ్యము నామచూగయునేకవంశ మొక్క, పంపొమ్ము పంపొమ్ముల ప్రాయముగల చెనుసింగు మేవలని వీరివంశమున ప్రతిపించి, ఆనందు బాల దని, అరినిజనకుని ‘నాయు’గా నియోగించి, తొంటి కలిలవల కిప్పుమును, వెలువలకుల చేసి, రాజ్యము నందలి ‘క్రిమిలు’ అధికారమును, రాజధానియందలి ‘వీరిలు’ అధికారమును గూడఁ దనకు బాధ్యుండై యుండు నొకయధికారియధీన మునరించెను. రాజ చిహ్నును నాధ్యమద్రవాధికార మనలే పోయెను. కాకిరాజా విక్రముగ నొక పోతరాజాయెను.

“I apprehend that she the Ranee—will contrive to defraud the captors of a considerable part of the booty, by being suffered to retire without examination.”—Hasting—Quoted by Mill.

“And when the Princesses, with their relatives and attendants, to the number of three-hundred women, besides children, withdrew from the castle, the capitulation was shamefully violated; they were plundered of their effects; and their persons otherwise rudely and disgracefully treated by the licentious people and followers of the camp.”—Mill:—“That they or rather their attendants were subjected to personal search, is possible,—the searchers were females.”—Wilson—p. 404.

సప్త నాగము

ఇటువంటి సప్త కారణము? సప్తనాగము సుఖము కాగలదు? ఇందును, బోవల తరలివే సప్త పంపిణీ తెలుపలికి వచ్చును. పంపిణీనుండియు బోవికి నల్ల పోవును. ఈతరగిన బాకావలె క్షానుగారు 'హెల్తు, ప్రతికా' వ్రాసిరి. ఎట్లు పుట్టినదేమి, సప్త కేరమును మనస్సును ఉత్సాహించును. ఆత్మధ్యానములను చేసి బోవికి ప్రకాశమును వ్యాపింపజేసి ఖయము, విచారము నక్కడ ప్రాప్తిచేసియుంచిన చీకటిని, వీరను తెచ్చి నట్టును. భయము, కోపము, విచారము తీరవలసిని నింకించును. నోట ఉమ్మి ఊరదు. నాలుక నుండును అంగిల పంపుకొనును. కారిజము, తీగ కోశము-ప్రతి ముఖ్యావయవమును ముంపించిపోవును; లేదా, పూర్తిగా నాగిపోవును. అయిన సప్త ఆత్మవిక్రమలను నింకారముతో నడపజేయును. వాతాయు వెక్కురు రక్త వాతములయందు క్రొత్తవేగముతో పరువెడతేయును.

హాహా! ఆను గత్యని క్షోమము (తామూ) పరి కోశములకును, ఉచితమందలి కోశములకును సదుమ సప్తముగ నుండు పాగ) పిత్తశక్తకోశముల క్రిందికి విారికి వెనుగజేసి, మొదలినమిన్న బంట్లు మనఃపూర్వ కమగు హెచ్చరిక నిచ్చును; అది తీర్చి శక్తికోశమునకు; పిత్తాశయమునుండియు పిత్తరసమును పరిశుద్ధ మొనర్చును; ఆహారవాహిక యంగులను తిరుగుచు తేలంగము లను పుట్టించును.

సప్త సక్తేజప్రదాయము; బలము నిచ్చుచుండు; గొప్ప శీతావృతము.

హృదయము, చక్షుకమగు సప్తతో ప్రతినిమము నుం యింపజేయుము.

సలుపు లిన్నచో నవ్వి రుణచిహ్నము.

ఆత్మహమున కోటికేరదత్తుకము.

ఈసందర్భమున మన ఆగ్రహరత్నము గోపాల్కృష్ణయ్యగారు చెప్పిన వాక్యములు స్మరింపదగును: 'Laughter lubricates the soul, — సప్త ఆత్మను స్నిగ్ధమొనర్చును.

డీ. శే. శ్రీమతి పార్వతిలక్ష్మణు

'ప్రివేణి' జూలయి సెప్టెంబరు మాసముల సంచికలో ప్రకటింపబడిన వ్యాసము నుండి.

శ్రీపార్వతిలక్ష్మణు గారికి సం. ఏప్రిల్ మాసమున జననమందినది. సుబ్బస్వామయ్యగారి చిన్న పెండ్లిమున కీమ కడగొట్టబడి. ఈఅయ్యగారు తిరుచి నాపల్లి మండలమున మనక్కూర్ గ్రామమున కొక సంవత్సరము మిరళిదారుడు. పార్వతిలక్ష్మణున కడన యేట నారదు మృతిచెందెను. అతనిపత్ని కొగలన్నాళు శిష్టాచారపరాయణ; సునామతి. ఈమె తనపనిపిల్లల పోరువలన చాలనిరాగులకు లోనయినది. పార్వతి అమ్మగారు కొచ్చిను సంస్థానపు దివానుజేష్టాగ్రుగ నుండిన డీ. శే. ఏ. కంకరయ్యగారి కిండ్లనకుమారుడు

శ్రీచంద్ర శేఖరయ్యగారు పెండ్లివాడేను, పెండ్లి వాటికి పార్వతి అమ్మమ్మనువకు వయసు తొమ్మిదేండ్లు. తరువాత వాక ఏనాది కామెర్లియు పరమపదించెను. ఆమెకు చిన్న వాడు కలిగినచిక్కులు అంగులు తగ్గిచంద్రులగుగాము, యోగవదళీయందు రెనపైతా నాధాగపదించుకుంటు, తన బాధ్యతను నర్తించుట, పదులయెడ వాదరభావము కలిగియుండుట మొదలయిన యుక్తమగులు పెం పొందుట కుపకరించినవి.

యీ. శే. శ్రీమతి పార్వతి అమ్మమ్మ

మగడు చెన్నపురియందు వ్యాయకాస్త్రకళా బాలయందు చదువుచుండ పార్వతి అమ్మమ్మకు కాపుర మువకు బోయెను. ఆమె గృహకార్యవిగ్రహసామర్థ్యమునకు, వివేకమునకు, నత్తివారింట పెండ్లు నామెయెడ గౌరవమునకు, శ్రమయు గలిగి మెలగుచుండువారు. ఆమె మటుంబకాగ్యములను నియమముతో, జాగరూక తో, వేర్వేర్తో వేరవేర్చుచుండెడి. ఆతిథిసత్కారము యెడ నామెకు ప్రీతి పెండు. ఆమె యింట బట్టలు, పాత్రలు, ఆహారపదార్థములు అన్నియు పరిశుద్ధముగ నుండ

జూచుకొనుచుండును. ఆమె యెన్నడును సొమ్మును వ్యర్థముగ వ్యయపెట్టెనీది కాదు. ఆమెకు లేవిపాని ఆడంబరము గిట్టదు.

భర్త డి. యల్. వరీకునిచ్చి వ్యాయవాది కాద లచియుండ పార్వతి అమ్మమ్మ కొరినిని మైసూరు సిరిత్ పర్వస్ మొదటివాటికి కుటుంబాన ప్రాప్తి గొంచినది. ఆత డెట్లె పోయి యాపాకయందు ప్రభుమునుగ కృతా గడయ్యెను. మైసూరు ప్రభువు నా రాయనకు తొలు తొలుత ఆస్థానము కమిషనుకు ఉక్తోగము నొసరి. శ్రమముగా వాయన పెక్కు ఉన్నతోక్తోగములను బడసి నువకు మైసూరు ప్రధాన వ్యాయసానమున ప్రధా నవ్యాయమూర్తియై గౌరవ వ సం. ఆగట్టుమాసమున విక్రాంతిగొనెను. భార్యయగు పార్వతి అమ్మమ్మకు సత్త్వినర్తనము, వివేకము, కార్యకౌశల్యము, ఆయురాల్యము, ప్రోత్సహము వారినికీలకమునకు మెఱుగు పెట్టిననుట అతిశయోక్తి కాబాలదు.

ఆమెకు సంతానము కీలంపలేదు. ఆమె కాకా అంతయే లేదు. ఒగులసంతానమే యాపాసంతానము. ఆమె విశాలహృదయము ప్రేమప్రసరియి, వాకినే తన పిల్లలుగ తలచి మిక్కుటముగ ప్రేమించునది. ఆమెకు మలేయ దీమలయెడ నిండువయ. వారిదనమును తొలగింప నిరంతరము పాటుపడు చుండెడిది.

ఆమె కష్టచారసంపన్నయైనను మతంతరముల యందు పార్వతి అమ్మమ్మనువకు విశ్వాసము గలదు. వాని యందలి ప్రధానతత్వము లామెకు నచ్చినవి. ఇదియే యామెకీలకమునకు మెఱుగజెప్పినది. ఆమె కొన్నాళ్లకు దివ్యజ్ఞానసమాజమున సభ్యురాలయ్యెను. మున్నగులగువను, భార్యచార్యురాలయెడను, జాతీయకీలులయెడను ఆమెకు భక్తిగౌరవములు మిక్కుటము. నిరంతర గ్రంథక నమే యిందులకు గారణము.

మైందవుల సాంఘికపరిస్థితులు ముఖ్యముగా వివాహవిధానము, స్త్రీలస్థితి, వినియోగములగుర్తక, పంచములసానస్థితి—పార్వతి అమ్మమ్మకు మనస్సున గట్టిగా

నాటుకొని కలత పెట్టినది. ఆమె వీనిని చక్క-బగది సంఘమును అభివృద్ధికి కాన్పులకయ వీరకంఠము నొడిగినది.

ఆమెకు అజనము బాగుగవచ్చును. చక్క-గా ఉపస్థాపించగలను. కన్నడమనను, మళిగూళమునను ఉపస్థాపనముల నొసగగలిగియుండెడిది. ఇగునాత నయసునబ్బిన వీరద భంగి యనను స్వయవారమునకు జాలినంత పొందెట్లొమునుగ జేచినది. మహాత్ముడు మున్నగునారి యుపస్థాపనములను సరిగా నగ్రముచేసికొనుటకును, అనెత్తక మైనచో తోడివానికి సంపర్కమునారముగ వివరించి చేప్పుటకును జాలినజానము గలరు.

పార్వతి అమ్మారు ఉపస్థాపనములు విషయము గలియులు, సముక్తికములు, అగ్రవంతములునయు శ్రోతల హృదయములయందు నెప్పు నాటుకొనునవి విషుగు కలిగించు వ్యక్తప్రసంగములతో నిండి యుండెను. ఆపుష్కలకు ఆమె యుత్కర్తృభూతులను మీగడ తొలకలల చేర్చుదుందును. తాను కప్పబోవు విషయమునుగూర్చి చక్కగా నాలోచించి నిశ్చయమునునుగూర్చుకొని పదపడి శ్రోతలకు నెట్లెప్పుడుంజను. సభలయందు మల్లాడుట ఈమెకు జంపకొంఁకుల శేపు. ఆమె ఉపస్థాపనములను విత్తు వ్రాసినది వేదక కక్క-ము. మోదనలచిత్తుపాడి నామె కక్క-గలేను. ఆమె యుప్పుడును స్వాంధేయములోని విషయములనే మామిలాడును. భావసుబోధముగనుండును. భావమునాన్వితములు, స్పష్టములునయు ప్రబోధకములు గనుండును. మంచి చిత్తుప్రాయముల నామె యుత్తిచేపుదుండను. విశ్వగుల ప్రతినిమగ్రముల కంతయేని జరింపక శ్రోతలముఖభావ ముఖులను గుర్తించి తన యుపస్థాపనములను సాగించుచుండును నియమితకాలమును, విషయమును ఇంతయైన మించక, పెంచక, గ్రహస్థిధానిములను ప్రస్తుతము చెప్పితీగును. ఇట్లుంథియు ననుటచేతనే శ్రోత లీమెయుపస్థాపనముల నొకయక్షరముకై వ శ్రోసిపుచ్చక కక్కతో వినుచుందురు. ఈమె యుపస్థాపనసగోరణిని తెలుగులు కలియులు, విదేశీయులు చాల మెచ్చుకొని యున్నారు. శ్రీలంకార్యములకయిన పెక్కువిషయములనుగూర్చి యీమె చేసిన యుపస్థాపనములు తెక్కకు మిక్కిలిగ గలవు. ౧౯౨౭ వ సంవత్సరమున మైసూరు

విశ్వవిద్యాలయమునారి ప్రాగవము సంకీర్ణించి శ్రీల అభివృద్ధిప్రకృతానెత్తకములు' అను విషయమునుగూర్చి కన్నడమున నీమె చక్క-గా నుపన్యసించినది.

పార్వతి అమ్మారు ఉపస్థాపన ప్రారంభమున తాను విద్యావతి కావనియు, పాఠశాలయందు విద్య నభ్యసించి పరీక్షలనిచ్చియుండెనేననియు, శీర్షిపాఠశాలయందే విద్య నభ్యసించెననియు, తన ఏమిదీండ్ల శీర్షిమను ననకు ఘటిల్లి వ వివిధవిశేషితానుభవములే తాను నేర్చిన నాములనియు చెప్పెడిది. ఇది సత్యము. పాఠశాలయందామె విద్య నభ్యసించునన్నను ముప్రసిద్ధద్రావిడ సాహిత్య గ్రంథములను, పురాణములను సవిమర్శముగా పఠించి విస్తారము జ్ఞానమును సంపాదించుకొనినది. దీనికి తోడు ఆనువికప్రపంచజీవులను, నాభివృద్ధి కానెత్తకములను విషయములను స్వీయవ్యాసంగముచేతను, భద్ర సహాయముచేతను చక్క-గా బోధపరచుకొనుచుండెడిది.

పార్వతి అమ్మారు మూర్తి, ప్రవర్తనము వివిధాగించి సంపూర్ణాభివృద్ధి కావించిన ఘనకార్యములు పెక్కిటలూ శ్రీవిద్యాభివృద్ధిలోకయిన సంకీర్ణగువందలి 'మహిళా శివాసనాజము' ముఖ్యమైనది. శ్రీలయెడ నానుగూఠిగల కొండలు మిగిలిన సహాయప్రాత్యానాము లతో నీయమె యీసమాజమును గొంగెరిన సంపత్తిగమున నెలకొలిపినది. ఆనాటి చిన్న సమాజమే యీనాడు బహువిధముల శ్రీలయభ్యుదయమునకు నాటుకునదిని న్నిగొప్ప సంపదయు పార్వతి అమ్మారు యుక్తప్రాప్తగరహితమైన సంఘసేను, తెలివి శేటలను చాటుచున్నది. ఆసమాజము పక్షమున శ్రీలలోక లోక ప్రయినిగు పాఠశాల యున్నది. అందు శ్రీలను కలుపబడినది, ప్రపంచవేదము ఉపయోగించుటకు శిష్యులు చేయుటయే పార్వతి అమ్మారు ఉద్దేశ్యము కావున నామె కొన్ని తగగగుల బాలికలకు గృహకృత్విద్యబాలవిధానమును, మఱియును, నీతిని స్వయము బోధించెడిది. ఆపాఠశాలను నడుపుపదగము, జాతీయవిధానముల ననుసరించి విద్య గగ పును, అగోగ్యమును పెంపొందించు వ్యాయామితకు మెడలయినవి పాఠశాలను పరీక్షింప నేతించిన స్వదేశీ యవిదేశీయాధికారులు చాలగా మెచ్చుకొనిరి. అన్నిటిని

మంచి క్లాసుతో కలకలాడుచున్న బాలికల ముఖముల చూచి సొంపుగ నుండెడిది. ఆ పాఠశాలకు పందొంపివచ్చుకు రాజప్రతినిధి గారిపది యంతయు సంతసమును వెలిపుచ్చినది. పాఠశాలయందలి బాలికలపై నాసాధ్యక మాతృప్రేమ కలదు. వారిని ఎల్ల వేళ కంటికి వచ్చునట్లే గాచుచుండును. మితయు నామె నమోజము సామ్యమునందును, సంతసామ్యమునందును విద్యావేతనములనొసగి నయమునచ్చిన స్త్రీలకు పెక్కులకు వృద్ధి నివ్వలు. పాఠశాలయనాతికాధాత్రి వృద్ధులు— ముద్రైన నానిని అభ్యసించే కేయుడుండెడిది. శకునాగోగ్య ప్రపంచాలకునును బోలుతి నో సభ్యురాలుగ నుండితిమివారి విద్యకురాలయి శిష్యులందఱుమును కార్యములను కనుమెలకునతో నీమె వెరవేర్చుచుండెను. ఇంతకాక, శిష్యుగ నామె వైద్యాలయములకు బోయి కనుగులనందితని బాది వారికి సామ్యము, వలసినవస్తువులను ఇచ్చి జూపించుచుండెడిది. వేసేలు! మైసూరునందు స్త్రీలయభ్యుదయము నుద్దేశించి ప్రతిష్ఠింపబడిన సంవత్సరము నీయమున శిశు భావనమును ము బడియని సంపదముక్కలయైన గానరా దనవచ్చును.

మొన్నటి ఎకోవా మహానంగ్రామమునందు గల రంగమున పాఠశాలయన్న పైనికుల సహాయముకొనిన కొందఱు నీమె హితుల ప్రోత్సహముపై రంగ మును సంపదలను గాచించి నిమ్యాలుమున నీమె బోక మాతృప్రేమ నేరము గాచించెను. ఇంత గూప్రభువుమవారును, ప్రగణా సేనాపతి నాగి సి. మునోగాడును ఈ సేవకు చాల కొని గూడిరి. పాఠశాలి అంభుకుగారి సంఘసేవను మెచ్చి గా. ౧౭ వ సంవత్సరమున మైసూరు మహారాజువారు భిల్లములకు, గా. ౧౭ వ సంవత్సరమున బ్రిటిషుపార్వభాముడు కేసరిహింద్ పతకమును బహుళకరించిరి.

గా. ౧౭ వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెలలో పార్వతి అమ్మకు డెంబులారు శిష్టావోద్దేశధకు పభ్యురాలుగా నియమింపబడినది. ఆమె యాపథకు కేమల మలంకార మాత్రమే కాక ప్రతిసంవేళమువను స్త్రీలు పౌరసత్వమును బడసి ప్రవాహితకార్యముల నాచరింపజాలుదురు

గాని వారి కట్టికార్యములను గాచింప నవకాశముల నొసంగవలెనని వాదించుచుండెడిది.

ఈయను ఇష్టపనులను పెక్కిండ్లనుండి ఎడతగని శునానోగ్యముచే క్రుంకునుండియే కాచించినది. నేనాపరాయణక, స్వార్థత్యాగము, దేశాభ్యుదయవాంఛ యామె యాగోగ్యమును, తనకు శీలితమును జయింప జాలినది.

మొన్న ఫిబ్రవరిలో భిల్లనగరమున జరిగిన అఖిల భారతి మహిళా మహాభి కేమ ప్రతినిధక సమ్మేళనకే నది. స్త్రీలకు వివాహోద్ధివయస్సును పోషించువిమలమును రాజప్రతినిధిగారికి నాయుభాగము శిగుపపచ్చునని యామె యాప్రాతినిధ్యమున కంగీకరించినది. భిల్లతో ప్రయాగమై ఫిబ్రవరి ౫ వ తేదినాడు భిల్ల చేరినది. మఱునాడువయమున పభ్యంగముచేయుచు మూర్ఖుని నేడినీళ్ల ప్రాయ్యుపై పడినది. ముంజీయియు, మోకాలును తీరముగ గాచినది. నెంబునే గట్టిగా నన్యముచేయించ మొరలు పెట్టిరి. ఆకారణమున ఆమె పథకు పోజులక పోయినను సభివాగు ఏనాటి కానాడు సభాకార్యక్రమమందియు నామెకు తెలిసానువ్వారా తిలుపుచుండిరి. ఆమెయు వారికి నడివెంతి ప్రోత్సహమును చూపుచుండెను.

ఆమెకు క్రమముగా గాయముల బాధ ముడికి అపాయకగమైనది. చివరి కామె గా. ౧౭ ఫిబ్రవరి గా. ౧౭ తేది ఆదివారము శివరాత్రినాడు పగలు రెండుఘంటలకు ఈ కన్నుగూమలి ఎదిరి క్షి గానగాయము నిలంకరించినది. ఆ పగోపకాపరమునాంబు, సరమనాధ్య, ౫౩ ఏండ్లయిన నింజకముండే పరివాపదించుట నీకేరంగోగ్యము కాక మతమగును? పెక్కురు ప్రమాణులు తమయనుతాపమును శిశిరములు, వ్యాసములు, శివ వ్యాసములు, శివపాదములు ముహూయనవానిమూలమున వేల్చిందిరి.

డాక్టరు ఆదివిశేషులుగా రీమెనుగూర్చి వ్రాసినది యిట్లు కలదు:

“నీను చిరకాలమునుండియు పార్వతి అమ్మకుగారి పరిచయభాగ్యమును బడిసేయున్నాను.

ఆమె దివ్యజ్ఞానసూక్ష్మభూతములు, నేను తెలుసుకొనుటకు వచ్చినపుడెల్ల వారీయింటనే విజయమునును, జెను సొగసునందలి ఎల్ల సుఖోద్వేగములకును ఆమె మృత్యుయము, అనిటి మహిమ సేవాసమాజమును సాపించి తానే నాయకత్వమును వహించినది. అర్చకునను, కర్మమునను ఇంపుగా నుపన్యసింప గలను. ఇంగ్లీషువను మంచిజ్ఞానమును సంపాదించినది. భారతదేశమునందలి సమర్థులగు నాయకురాండ్రలో నొక్కఁడె. ఆమె కృషిమునను దేవి; దివ్యజ్యోతి; కాసమరాలు. పరస్పర సాహాయ్యముతోడను, అంతర్జాతీయముతోడను వానివారి ప్రోచలను వారు వారు కార్యములను నిరూపుకొనుచు భారత్యోగము సుఖమయముగ గడిచిన నిలువడియేర్పడె. కాంపత్వకీనితమునకు శిశువాతే మృత్యుయధిదారకమయిన యొక జైవికసమాధుల మామెను కాలదన్నకొని పోయినది. ఆమె జ్యోతిర్యయియై నిర్వృతిస్థానమున నెలకొని యున్నది."

ఈసాన్వేమనోవికెము ఆనర్థకమయినది. ఈమెకన్న సంగన్నము, నాగుదలకలవారు నగు స్త్రీలు అంధ్రదేశమునను లేరనజాలము. తాని విశాలహృదయముతో తమ సోదరీమణులయభ్యుదయము కొఱకు నడుము కట్టిన వారిని మాత్రము చికిత్సప్రేరేపకొన కెక్కిరింపజాలము. మంచి అన కాశములు నామిష్యమున న్నిస్త్రీలకన్న సంగ్గములవాఁడకలవు. వాదీ యిట్టి సున కార్యమునకు మానుకొని ఇతర సోదరసోదరీమణులను ప్రోత్సహించి నారితోడ్పాటును బడయవలెను. తామును అనకాశములను విరివిగ గల్పించుకొని పాటుపడవలెను.

దేశము నాలుగుమూలలనుండి స్త్రీలయభ్యున్నతికొఱకయిన ప్రయత్నము లెవతెగక పెద్దయెత్తున కొనసాగి పోలోన్ముఖములయిన

నేతస్య భారతీయమహిళామండలి కభ్యుదయ ప్రాప్తి యనుమానింపవలసినదే యగును. కేవలము స్త్రీలకాక పురుషులును ఈవిషయమున శ్రద్ధవహించ దగుదురు.

కీ. శే. శ్రీమతి పంగల వనలతా దేవిగారు
(22-4-1905—28-9-1928)

ఈమె కృష్ణాపరీక సంపాదకుని శ్రీ మట్నూరు కృష్ణారావుగారి పెద్ద ముల్త. మచిలీపట్టణమున సుప్రసిద్ధులు, తెలుగు పండితులు, వీనియందు తన విద్య ముగిసినిపింప కిమకు 16 వ యేట కలకత్తా విశ్వవిద్యాలయపు ప్రాధాపకుగ మండిప కా. వెంగల శివరామ్గారిలో 18-5-1921 కేదిన వివాహమయ్యెను. శిష్టచార సంప్ర

చాయముగల జంజ్రబాహ్యుల కుటుంబమున హిందూ పరిశిద్ధి బలిగన కాలం సంస్కారవివాహములలో నిత్య యొకటి

1921-22 సం.నందు వారి కలకత్తా కాపురము నుంచును వామనా స్వల్పమునకుండు పక్షి ఇంక యా మువతినన-జము మునిలగు వారి యందు సమ్యక్ కాలయియుండి, కళాకాలకు పోవుచుండెడిది.

28-12-1922 న నీమె కొకయాదగువు కలిగెను. పదవ కొలది దినములలోనే జన్మపక్షి సంవత్సరము స్థలమున కాలము బాధపడి పయమింది. శ్రోత్ర లక్ష్య విశ్లేషణకాలమున రాజశిశిశ్రూకాకు ప్రధానో వ్యోగగా తన భర్త నియమింపబడుచుచే వారితో నుండి కేగెను.

ఈమె హిందీ భాషను బాగుగా నభ్యసించినది. లక్ష్యలోని ముఖ్య స్త్రీసంఖ్యముల కార్యకాలముం దుండి మరుకుగా పని చేసినది. పక్షియిండియా స్త్రీల సంఖ్యమున కార్యకాలముగా నుండెను. స్త్రీవిద్యార్థుల స్థితి, బుద్ధిగుప్రసారము, సంఖ్య, హిందీ ప్రభాష-యారిమ. ముఖముం దీని చాల పనిచేసినది. హిందీ బాసుగ వచ్చియుం దునియినది తమ ప్రాంతమునందు పరిచే ఈ తరరచేయున హిందీ, బంగాళీ స్త్రీలతో కలసి మెలసి పలుకుటచే కలిగి యుండినది.

ఈమె పక్షిగ రేకమునను, ఈ తరరచే మంతలును హిందీ భర్తగారితో ప్రయాణము చేసెయుండెను. గాన మునందును, చిత్రకళమున నీది కక్కు-మె పరిచయము, సభిమానము నుండెడిది. హిందూస్థాని సంగీతమును నేర్చుకొనినది. జంజ్ర చిత్రకారులలో రచియింపబడు భాగతీయచిత్రము లనేకము నీది నర్థ నుండెను. ఈమె యాంగ్లముపై భర్తగారితో కలసి త్వరలోనే స్వీష్ట నులాండు వద్ద విద్యయొందెను. ఇంతలోనే ప్రాంతమణి-ము చిర్తాక్షియముగ వచ్చిపడెను. మహాత్మగను, భార్యగను, మాతగను ఈమె యనేక విధముల నాదర్శభార తీయ మహిళగ నుండెను. 28 ఏండ్ల చిన్ని శివరకా-లముననే యీమె స్త్రీలకు, భాగతీయమునకు తన సేవ

చేసి 'కొంబింతి యాన'ను కలగ జేసి తన తిరిచిండులను, సోదరిని, సోదరుని, దిన్ని బిడ్డను, విద్యా న్యునిని భర్తను శో-కమున ముంచి వదిలిపొయినది. తన యల్పవిద్యప్రయో-జనమును కలః త్రా, లక్ష్య, ఈ ప్రగహిందూ సానియులయం దలి తన స్త్రీ హిందూత్వము వచ్చి కేవల యీమె నిష్కృ-మణియు నలన సంఖ్యసంఖ్య-రణ స్త్రీ విద్యార్థులములకు కొంత వడ్డము కలిగినవనియు చెప్పవలెను.

పౌరజీవనాదర్శము

కనయ్యత్రి నరోశిదేవి సింగపూరు భార తినాథుమువాటి 'ఇండియన్' పత్రికకు సంపాద ఆచార్యురాలియగు నొకచిట్ట నందే శిష్యునందు న్యాయాదర్శమును మెలయు నుం-కుల నిష్టు నుడివినది :

మనము ముఖ్యముగా జ్ఞాపకముందుకొనవలసిన విషయ మేమనగా, నీవివాహసంకల్ప యశ్వనాథునియొద్ద కొలదివి, విజ్ఞానము నిచ్చి పుచ్చుకొనియందు ప్రసం-నాంబంధము అంతర్వి తీయభాషము గలది యనుగుచ్చి కొలదిన, పని మెతక చేయులకొ నందు నితర చేయులనుండే మనమును గ్రహించుకొనియెన్నాము. అట్టిభాషయలతో వికాసప్రకృతి, కాస్త్రీయమింకాగా ముఖ్యమునో గూడిన జ్ఞానభాషముతోకలు తాను స్వయముగ ప్రపంచ-మున చేయవలసిన వేదాభారము పోచ్చిను; శివరము నుండి క్లిష్టమును. ఈ శివరమునకు విద్యా వి-రిము నర్జింపవలయుననియు, భర్తావ్రా కప చెలింపి-కొనుటకు వి-దివములను నిర్విపరీతముగానుననియు మో-శే-శమునకు మోగ్యమును నేమియొననియు నేను కోగుయ-న్నాను. ఏకో-ముకవియను వి-గుహాభ్యాసులై-బోధనచేయుచుని కాని, రంగమునో-గ్రహ కంపని కాని నేను మీకు చెప్పుటలేదు. శివరమున విరంగ మేది యనను, వి-రంతయల్ప-నను, రేకము శోకాతిగా-నోనర్చు నా మహానాథిక వృత్తామును పు-రితములు-యందు మీకు ఒక యగత్యమును అంకిము. ఒక రేకము

మొదటి, మహాత్మ్యము అనేకపు గొప్పవారినందు గాక
 యాద్య, నానానా మంచివారితముం కలిపి యుండునని
 మీరెల్లయును జ్ఞప్తియందుంచుకొన గోరెదను.

[illegible]

భారతీయ విద్య

అంతయును పట్టుకొని 'ఇండియాన్ ఎజ్యుకేటర్' ప్రచురించును. కే. యస్. రామస్వామి శాస్త్రి గారు భారత విశేష కులసేవకము యొక్కయు, ద్వైత్యకము యొక్కయు వలీవత్వమును పొందిరిమహానుభావీయు లద్వైతము నొందుచున్నదని యనుమానించుచు భారతీయ సంస్కారమునకు భారతీయవిద్యయే జయప్రదమునని సంరక్షణకర్త కావలెననిన ఇష్టానుసారమునని భావించుచున్నారు.

మన విద్యాలయములు, కళాశాలలు, విశ్వకళా
పరిషత్తులును గ్రామపరిషదులులూ నుండును. ఆస్ప
త్రి భావోద్ధృతము, విరాగింబురకీషణమును, పరిశ్రమైన,
వ్యాయోధున శోభావిమును మగల మున్నెమరును, శృణా
పరిశ్రములతో కేవలమును కలల చేతను, కలిపముల చేతను
మలంకరత మగుచు, భావితరేఖము వాచిగతుల వ్యవసాయ
చాతిగానే యుండును. ఇట్టి యున్నత సంస్కారము
బ్రాహ్మశ్రమము వాధానము చేసి కొని యుండువల
యును. మన చేతభూపల మాలయున ఆ సంస్కారము

గరివలుయును. సంక్షేమాక యది ఆధునికముగను, తా
తీముముగను పాప పంపించెను. మహాత్మ్య సేవ మెక్కు
కర్మభూమియు, గర్భభూమియు, పుష్కభూమియు పాపము
నిత్యమిడు కది పాపము లోక్ష్మిపరిచుచును. ఈవ బాల
బాలికలు తమ భావజీవుల గోష్ఠమున పాపవిషమల
పట్టును, పాప జీవ ప్రాణములను పాపపంపమున ననన్త
పాపములను పాపములను పాపములను పాపములను పాపము
విశేషమై ప్రభువులు కావలెను.

కైలాసు సంధివ్రము

నిబంధన 1

పదంబున యాస్మత్పక్షములన్నియు, అంతర్జా
తీయ కలహముల దేశింపబడి, యాస్మత్పక్షములను నిష్క
భవని జేయుచు తులనపక్షముల స్వేచ్ఛనుచు, పక్షస్వ
పదంబు ములలో భాతీయక బ్రతికి కల ముకయుపకరణ
మనో వానిని (యొక్కయొక్క) పరస్పరశంకలను మరున్నాదు.

నిబంధన 2

ఒకంటికి యున్న తపస్సును అన్నియు జమ
 లగు, నేక తపస్సులను సేవించు గల, కొన్ని కారణములనుబట్టి
 కలిసియుండు జగదములు నేక తపస్సులు వివేచియుండును
 కాంతియుతమగు మార్గములనే తప్ప యుద్ధము పెన్న
 దును తలపకూడదని కారు చేసికొనుచున్నారు.

నిబంధన 8

(నిశ్చితము పద్ధతుల విధించుచున్నది.)

సంలక్షణములు చేసిన జాతులు

జగద్గురు, ఆమెనికా గురువై పోవచ్చేటటుని, శబ్ద
యము, ప్రాశస్త్యం, క్రేణులవలెను, కవచా, అప్రేరితగా,
నూర్వీలంక, ఏకీకాస్మికాయూనియన్, విరివగుచేటటు
ఇండియా, ఇలూస్, జనాల్, పోలంకు, శివోన్మాదా
శియా.

కెల్లాగు సంధిపత్రికమున కెల్లాగు సంతకము చేయుచున్నాడు

ఈసంధిలో చేదుటకు నిలువబడిన జాతులు

ఆర్యేనియా	ఎరియాపా	పెర్షియా
ఆఫ్రికా	పెర్షియా	పార్థియా
ఆస్ట్రేలియా	గ్రీకు	రోమేనియా
ఆఫ్రికా	గ్వాటెమాలా	ఈస్ట్రో
బాల్టిక్	హెయిటీ	పాల్మడన్
బ్రెజిల్	హండురాస్	పెర్షియా
బర్మీనియా	హంగరీ	పెర్షియా
చెక్	బెన్లండు	రాజ్యము
చైనా	లర్నియా	సయామ్

కొలంబియా	లిబేరియా	స్పెయిన్
కొస్టారికా	లిథునియా	స్విడన్
క్యూబా	లక్సెంబర్గ్	స్విట్జర్లాండు
డెన్మార్క్	మెక్సికో	టర్కీ
డొమినికన్ రిపబ్లిక్	మెక్సికో	అర్జెంటైన్
ఎక్వాడార్	నికరగ్వెలా	చెకోస్లోవాకియా
ఈజిప్టు	నార్వే	
ఎస్టోనియా	పరగ్వెయి	పనమా
	దుర్గమహంతి	అధినారాయణ.

* రష్యాకు ప్రాప్యవారి ఆహ్వానము.

మీకు మేలైన సువాసనగల అత్తరులు కావలెనా?

అట్లులైన అత్తరులకు రాజని పిలువబడు ఆహోదిట్ బహార్ ను ప్రవయోగించుము

కొన్ని దినపులను మీ కేసునూపై చీకెతో వేసి యింపస్కరించుచుంటే, నా సువాసన నీమొట్టమొదటగా పొందును.

ఇంతటిగా మృదువైన, నానా రుచులను కలిపి బహుళముగాను యింక ఆ రసాలలో నానా రుచులు.

‘ఆహోదిట్ బహార్’ అను పేరును యిట్లును ప్రాచీనమునకు తెచ్చుకొనును. నానా రుచులను గుర్తించుకొనినది. వాని నుచే నానా రుచులు, కాళ్ళకి మీ సువాసనను కలిపి యింపస్కరించుచును.

1/2 ట్రాసు బుడ్డి కల రు. 2-0-0

1/2 " " " రు. 1-4-0

1 ట్రాసు " " రు. 0-12-0

మాదిరి సీసా " " రు. 0-2-0

గువాసనగలకార్డులు రు. 0-1-0

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము

కొనునపుడు కియిచ్చే ‘ఆహోదిట్ బహార్’ అను పేరును జాగ్రత్తగా పరిశీలించి కొనుదు. అన్ని చోట్లను అమ్ముబడును.

సోద విజ్ఞప్తి:— అంగ్ల యిండియన్ ట్రస్ట్ లిమిటెడ్ కెమికల్ కంపెనీ, 285, జామ్నామనీరు బజారు, హంబాయి.

నొప్పులుగాని, తీపులుగాని, ఏదైనను సరియే తొలగింపవచ్చును

మీరు ఏల నొప్పులవలన బాధపడవలెను. ఆ నొప్పులు తలయందైననువలె, నేపమున యితరచోట్లనైనను సరియే, నడుమునొప్పి, వాయువునొప్పులు, పడితీము, గొంతు రాపిడి, కాళ్లనొప్పులు, కీళ్లనొప్పులు, నాడీనొప్పులు, కేణుకునొప్పులు, మొదలగు నొప్పులైనను సరియే, తప్పక త్వరలో

‘ఆడమెన్స్ వైమెన్స్ సాల్ట్’

అనుచునీ చేర్చువచ్చును. ఇది పువకాంతిగల మును అంజనము కాదు. ఇది చాలా మేలుకల తైలము. ఇది చాలా విలువగల ఓషధులచే తయారుచేయబడినది. దీనిచే నొప్పులు మొదలయింపవలయు తత్తరము చేర్చు అనొప్పియొక్క బాధనుండి నోగింపయిన. కీలకుమేలు దీనిచల్ల లాభపడిరి.

వెలు బుడ్డి 1 కి రు. 1-0-0.

వి. పి. చార్జీలు ప్రత్యేకము.

ఈ అమ్మదానమును వాని నాకిడి ఫలమును కనుగొనుటకు యా శ్రమ చేర్చుకొని అంగికమున 2 అణలకు క్యాపిటలైజ్డ్ రెప్పించుకొనవచ్చును.

ప్రస్తుతము:— వి. పి. చార్జ్, 285, జామ్నామనీరు బజారు, హంబాయి.

సోద విజ్ఞప్తి:— అంగ్ల యిండియన్ ట్రస్ట్ లిమిటెడ్ కెమికల్ కంపెనీ,

285, జామ్నామనీరు బజారు, హంబాయి.

ఏల మీరు కామినియూల్తైలమునుమాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)

ఎందుకనగా:

కామినియూల్తైలము పెంట్లుకలకు చాలాభోగమైనది.

కామినియూల్తైలము పెంట్లుకలు కూడివావుటకు అవును.

కామినియూల్తైలము పెంట్లుకలు పొడివుగాను, దోమలు గాను కాంతిగాను పెరుగుటకు వోడ్చును.

కామినియూల్తైలము నువ్విన తైలము మాత్రమే కాదు. అయితే పెంట్లుకలు పెరుగుటకు కావలసిన పీడధులు ఇందులో గలవు.

కామినియూల్తైలము పుట్టిన పల్లెటూరుమును గలిగించి మే దకుకు ఏక్రాంతి నిచ్చును.

చదవండి,

ఆలోచించండి,

ఆర్జునును పంపుడు.

ఈ తైలమును ఫార్మ్యులెట్రిక తయారుచేసి—“ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన ఆ తైలము, వాడన తైలములు విభజింపబడి, పరీక్ష చేయబడునందున అందులో వాడన తైలములు ఉన్నవిగా మైన ఇతరాలు లేవని యావచ్చుచున్నది. కామినియూల్తైలమును వాడన తైలమునందు మనోహారమైన అద్దెలు చేర్చబడినవి. వీనిని మీరు చిలువకు గలిగించును.”

గమని. ఆంగ్లో క్యాబ్లె, ఎస్. ఏ. స్టోరు, వీరూ స్టోరులు వారి ప్రకటన:—“కామినియూల్తైలము విక్రయించునందు, తియ్యనీయవలసిన విన్నవించునందుగా గమనించండి. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుట్టెకు తియ్యనీయవలసినవి గలిగించును. ప్రత్యేకము వాడుమన్న వా గోగులకందరిని దీనిని పాఠ్యుచేసిరి.”

ఒక్కటి 1 కి కర రూ. 1-0-0

వి. సి. ఖర్చులు రూ. 0-6-0

ఒక్కటి 3 కి కర రూ. 2-10-0

,, ,, ,, 0-12-0

గమని:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన గుకాణములందు కామినియూల్తైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అదుగుపట్టి గుకాణమునందు కొరకవిల్ అనినచేరును మాకు తెలుపుచూ, అప్పుడు మాకు చేరుగా పంపుకు కొందరు వర్తకులు ఎక్కువభాగమునకై ఆకలిపడి చేరులేని వర్తకులునుగలవి, తక్కువకొనుచు “శ్రేష్ఠమైనదని” తెలుపుదురు. గమని అట్టి తియ్యనీయవలసినవి మోప వోడును. ఎల్లప్పుడును కామినియూల్తైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుకు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించనద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

285, జమ్మామసీదు, బొంబాయి.

ప్రపంచయువజన శాంతిమహాసభ

ఆమెన్ (హాలెండ్)

ప్రపంచయువజనోద్యమ సంస్థాపకుడును, డచ్చి యువజనసంఘకార్యదర్శియును హాయిహెటెంక్ (హాలెండ్) గారి యధ్యక్షతక్రింద 1923 ఆగష్టు 12 మొదలు 15 వరకు సమావేశమైనది.

తెజవాడి ఆంధ్రయువజన సంఘకార్యదర్శియగు శ్రీయుత దాసు త్రివిక్రమరావు, ఎల్. ఎల్. బి., బాల్. ఎల్. లాగారు ఒక్కరి తిన్నగా భారతదేశము నుండి వచ్చిన ప్రతినిధి; కేసు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ తిక్కన అధికారప్రతినిధియు.

రమారమి యెవమందుగురు భారతీయులు మహాసభకు ప్రతినిధులుగా విచ్చేసిరి. —

- శ్రీ. జి. జి. రావుగారు, తిన్నగా భారతదేశమునుండి.
1. సింహాగారు, (అవధానుల నరసింహంగారు, మదరాసు) మ్యూనిచ్, జర్మనీనుండి.
2. సింగునాధులు, జర్మనీనుండి భారతీయ శ్రీ ప్రతినిధి.
3. సావ్యాలుగారు } లండనునుండి
4. గవాగారు } భారతీయ
5. సేనుప్రగారు } ప్రతినిధులు } ట్రైబునలు నునుండి.
6. రాయగారు, గ్లాస్కోనుండి భారతీయప్రతినిధి.

అన్ని జాతులనుండియు తరుణీ ప్రతినిధులు వచ్చి మహాసభ నలంకరించిరి.

మహాసభయం దాటు విభాగము లేర్పడినది —

1. రాజకీయము
2. విద్యావిషయికము
3. ఆర్థికము
4. పండితులు
5. ఆల్పసంఖ్యాకసంఘములు
6. భౌతిక శైలికములు

శ్రీ త్రివిక్రమరావుగారు అత్యవధానమునకు శాస్త్రీకమానముగా నుత్తరించిరి.

మహాసభ యాక్రంది ఆర్యములను శ్రీ త్రిముగ వర్ణించినవినుట తీర్మానములుగ నవలంబించినది:

1. శాంతియే ప్రపంచమునకు ప్రధానాశయము.
2. శాంతినిగ్రాహములు యువకుల మెగులకు కాకుగ పట్టుకొని నిరీతిపాక పుస్తకము లన్నింటను వారి శ్రేక తాత్పర్యమును మార్చుట.
3. పరాధీనజాతుల కన్నిటికిని స్వాతంత్ర్యము.
4. స్వయం నిర్ణయచర్యమును నుత్తరించుట.
5. పెద్దజాతుల పోషణమునుండి చిన్నజాతులకు విముక్తి.
6. ఆర్థికమును సామ్రాజ్యవాదమును (Imperialism), జర్మనీవాదమును (Militarism) తులనపెట్టుట.
7. మరణదండనముల ప్రచారకోద్యమమును తగ్గింపజేయుట.

భారతీయ ప్రతినిధులును, జర్మను ప్రతినిధులును పక్షపక్షము కనుంగను మైత్రితో మెలగిరి. జర్మను ప్రతినిధులు భారతీయ ప్రతినిధులకు తమ శేషమచ్చి త్రిగానాగుల ప్రవృత్తిని తిప్పించి, భాగదీనుయగుటల కీసంజేకము నొసగిరి: —

“జర్మనుయువజన సంఘమును మేము మీ ఆదర్శములయొక సంపూర్ణము సహాయభూతి జరిపించియున్నాము; స్వాతంత్ర్య సంపాదనయన్నియును మేము భారతీయులను సంపూర్ణముగ ప్రోత్సహించుచు వారి కిచ్చుచున్నామును నిరీతియన్నాము.”

శ్రీ త్రివిక్రమరావుగారు జర్మనీ-ఆమెరికాలసంయక్త ప్రాంతీకముల యాహ్వానము నంగీకరించి, “హింసామితము, దాతృనికాధారమును” నొసంగి మొకయువ న్వాసము నొసగి, వారి ఆధికానయమునకు ప్రోత్సహించిరి.

డచ్చి యువజన సంఘమునాగు ప్రపంచ యువజన శాంతి మహాసభ గాంచిన యగుత నయమునకుగాను

ప్రజాసభ యువజన శాంతిమండల ప్రతినిధులు

వ్యాయాసాని స్మృతియందు ప్రవేశించుట మానుకొని, దేవదాసులందు ముక్తకాలయకార్య నిర్వహణయన దీక్ష చేసిరి.

అన్ని జేండ్ల మండలియ వారు శానికవిష ములందు శ్రద్ధతో చరించెదరు. నే యుండి, ఆంధ్ర యుని యితికి కార్యముగా ముగిసిపెట్టివారు. ఆమె (హాదెండు) నందు జరిగిన ప్రపంచ యువజన కాంతి మహాసభకు హామితిపలి. మన ప్రతినిధిగా హాదె ప్రార్థకులై, అంతరి గాత్ర జాలయి నెలయందు వారు భారతదేశముకండి బయలు దివిరి. హాదెను మహాసభయం దునేకోపవ్యా సముల నోపనెవరకు, వారు ఎకెంబకోయంగు శాంస్కృ త్యమునునుగా ముగియ ముపవ్యాస మిచ్చిరి. ఏమిట “భారతదేశపు ప్రజలు రాజకీయ పరిస్థితిని గూర్చి క్షేమ చింతింపను “భారతదేశము”ను గూర్చి కాగి మ, వియెవ్వా, జనీవాల యందు యువసమిళుల యెగుటను ఉపవ్యాసముల గానింప వారి కాహ్వానములు నిచ్చెను.

* * *

వారు ఇప్పుడు భారతదేశము తిరిగివచ్చిరి. వారిచ్చితి శాంస్కృత్యమున కంపించు చేయూతివోపని, ముఖ్య ముగి భారతవ్యాప్తియందు మున పాల్గొని పాఠ్యము నై యుపకరింతురుగాక!

ఇంగ్లండు నందలి భారతీయులు

రాయపురం నల్ల వీరన్ సోదరులు

మద్రాసు మంత్రిగానుండి ఆర్. యన్. ఆకో గ్యస్ట్యాడు ముఖి చూరుగాని రెండవ, నూపెన ముఖారు ఆర్. యన్. వీరన్, ఆర్. యన్. భామన్ గాస్టెద్దరును గానోమందు వ్యవసాయము, పాడినంబు విషయముల విచిత్తము బహిరి.

వీరన్ గారు చెన్నపురిలో 21-9-1899 తేదీని జన్మించి చిల్లూరు పంజాబ్లో హైస్కూలులోను, చెన్న పురి మధ్యతరగతి హైస్కూలులోను చదివి చెన్నపురి క్రిస్టియన్ కాలేజి హైస్కూలునందు 1919లో మ్యా

ట్రెన్సులు పూర్తిచేసి, 8-4-1922 తేదీని వీరన్ గారు సోదరులు నింగ్లాండుకు ప్రయాణమైరి.

పగటివేసములు

హాదె గారు (భారతదేశమున); వీరన్ గారు (శానికవిషమున); ఆర్. యన్. వీరన్ గారు (రిక్ ఇండియా దేశమున) చందానిధివనూళ్ల పట్టిలు పట్టుకొనియున్నారు.

ఆర్. యన్. భామన్ గారు (హాస్యగానివేసమున)

జవహర్ లాల్ నెహ్రూ ఆశ్రయము మామూలీ 1928 లో ఇకోలర్ (వి.పీ. ముక్కాబు, చిల్లూ ఎట్టి ఎట్టి పులములూ బాగుగా పెరుగును) మొదలగు విషయములు) యందు పరిశోధనచేయుచున్న గ్లాస్టానాటి నుండి విద్యార్థి కేటవమును పొందెను. తనకు మిల్లులలోని పనికిరాని మున్నపురుట్టి మప సాగమునకు తేయ్యలు, దానితో తాగెత్తులు మొదలగు పామానులు చేయెట, దాని కాలువుగా నుపయోగించుట మొదలగు దానియం దితడు ప్రత్యేక శిక్షణము బడయుచున్నాడు. అది ముగిసిన వెనుక నీ యర్హతమున నితడు మహాదేశమునకు మరలివచ్చెను.

వీరియందు పోలికలును గ్లాస్టా ఇండియన్ యూనివర్సిటీ కాలేజీయందు పాఠ్యముచున్నాడు. వీటిమీద ఆమపత్రుల సహాయార్థమై చించాలను, విరాళములను నిమగ్నచేయుటకు Ragday Celebration ప్రగటి చేపట్టెను. సంతకనాటికి యందు హాస్యపు గుర్తుల ఫలించి యీశటకునకు చున్నాడు.

బీజేటి వెంటనారాయణస్వామి
యమ్. ఏ., బి. కామ్. (ఎడింబరో)

చెన్నపురి విస్మికంపెనీలో తొల్యము చుట పిగానుండిన శ్రీ. శ్రీ. బీ.జీ.టి. వేదరాజనాయుడుగారి పుత్రుడితను. చెన్నపురిలో 1902 సం. జన్మించిరి. పన్నయ పుష్కలములలో ముగ్గులములను చుగించుకొని శ్రీ. జి. ఏ. చదువుకొనుట గొన్న మెం. ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ కామర్స్ నుండి యిరి. క్యాంకింగ్ సెం. కౌకపుట్టును పొంది 9 గాని శ్రీ. జి. యే. తొల్యమునకు వ్యాపారసంబంధ విద్యకొనుట 1923 లో ఇంగ్లాండు ప్రయాణమైరి.

ఎడింబరో విద్యాయమున 1925 లో బి. కామ్. జిగ్రే పొంది 1927 లో అగ్రతాత్త్వమున యమ్. ఏ. పట్టము బడసిరి. తత్త్వతాత్త్వమున పి. హెచ్. జి. పొందుట నును, న్యాయతాత్త్వమున బాల్టిగు జనుటకును ప్రయత్నించుచున్నాడు. అన్నట్లు జయము చేపడుకొ 1929 సం. మొదటిసూసములందు మరలివచ్చెను.

ఇండియన్ అసోసియేషన్ లో నెక్కువగా పాల్గొనుచుండి భాగవత శివ సంబంధవిషయమునం దెక్కువగా సక్తి చూపుచుండిరి. మొదటి సంవత్సరములలో వాసు

బీజేటి వెంటనారాయణస్వామిగారు,
యమ్. ఏ., బి. కామ్. (ఎడింబరో)

ఘమున మహాధ్యక్షులుగను, పిదప అధ్యక్షులుగను ఉన్నాడు. (ఎడింబరో ఇండియన్) అను ప్రామానిక పత్ర తమసంపాదకులుగ కూడ నున్నాడు.

భారతీయులు స్వరాజ్యమున కర్షణియు, విగ్గం యగు భాగవతము లుండిన విద్య ముగించుచు ను వీరి యాశ్రప్రాయము ఉన్నప్పుడు లోని విద్య ముగించుచు ను. ప్రైవేటుకవిమం. గ్లాస్టానాటి హాస్య నాటకములియు, వానిని భాగవతము. విద్యమునం దున్నానియు, అన్ని పరిపాలన న్యాయ ప్రామానికం చేయుటకు వీరిని జేర్చుకొనిరి.

చొల్లూరు వెంటనారాయణుడు ఉద్ధరించుట

వీరు గుంటూరుజిల్లా మాలవార్లు గ్రామపు రంప పాపమిదానరీ గారి కుమారులు. తనానీ మూడువందల మూల్యులైనట్లు ప్రాచీనము, గుంటూరు మునుపటికాల యందు యింటకృషిచేయుటకు చువుచు, పాల్గొల్పి

మెలదాడకయ్యుండఁ గుచ్చెలు మిలిచి వెళ్ళితి గత్తురే
ప్రాలుమాలిక లేక వడుములు నంది మానలు వెట్టరే.

2

అన్ననిన్నయ తల్లి ప్రాచేతీ నామ్మకును భూదేవికి
ముమ్మ గల్లునివెంక గాజులు ముట్టి చేతుల మొక్కరే!

తల్లికోడిని చిల్ల లట్టులు పోలి కాళ్లను ప్రక్క నుం
దల్లిఁ గొలిచి కోడికంఠము పట్టులాన్! నాచేరియన్.

చోడిగింజయొ చోప్ప గింజయొ చోప్పడున్ పరిగింజయొ
కాచిమేడియొఁ గట్టుచోరిటం గాతేలియ కనిం దెనన్.

కాలంబపులు గుట్టలై పడఁ ద్రవ్వె రతనపురాసులన్
గోలకొండవాయు బంగరు గోడలందును వా పెడున్.

ఎంతపాటున కంటియే ఘట మెంతయొకటి కంటె ఘట
దెంతకర్మియ నేమిదే మనఁ జెందలం బెనవెంటలన్.
కడుపునిండిన బాలచే యింక గాజె నిండకపోయినన్
బడుగుపాటకపుం గొలానికఁ బానకంబగు గంజియే.

3

పట్టివారము మొన్ననే కొవ్వొండు పంటలు కోరుగా
ముట్టివారము దిక్కుగట్టల ముందుపంటకు నేఁ జిదే.

విక్రమించుముకో నొనమొదలును బ్రోత్రమొదలు లేచిగన్
ప్రొత్త బ్రదుకును బ్రదుకవలెవనుకో న్మొక్కటిమక్కంగన్
మాసిపోయిన రంగుగీనను మార్చి బ్రోత్రది తార్చి యా
వేసమట్టు లేదైన వేటొక వేసమన్ పవరించుమం

ప్రొత్తమొక్క ప్రొత్తమొక్క ప్రొత్తమొక్కపొలంబుం
ప్రొత్తయిందిము చంఁముం గని బ్రోత్రవేడుకగూర్చెడున్.

భూమిశివకథర విశం పీరి యామె విడ్డల మగుటచే
వామెత్త్రోవ వామెత్త్రోవ మునమున పీరియెనుట మునయో.

ఎండ గాని వాన గురిసిన నేళ్లు కోట్లను నేకమె
నిండినాంగిన నూళ్లు ముద్దిన బుడి చక్కముచోలెనే

భిక్కుచొంప ముచ్చెలగుట్ట లేవకగలనుమనుభూమియుం
దేవునిచొంప ముచ్చెలగుట్ట లేవకగలనుమనుభూమియున్.

౪

మామయం బుకాన కొంచు నామొప్ప వేముఁబాడుయన్
వాటివారము పాటువడి యొక పూలు గంజికి పరిపడన్.
మాటిగా నిలిచి ప్రియాయమ ముచ్చెలమెయొడుఁబ్రొత్తం
గూటియంతెను ప్రేమనామి కొమ్మగీడను నిల్వరే.

కడుపుతిన్నెను కెంతయునును గంతె ల్ల పడంగ బ్రాన్.
కట్టుకు నొక్కట యొప్పునన్ రంపెనునలిచుట కమందుకు

వెండిసామానులు

బంగారుసామానులు

పరిశుద్ధమైనట్టియు అందమైనట్టియు

ఉపయోగకరమైనట్టియు వస్తువులు

కలిశుద్ధము—కలిశీలేని వెండి అన్నిగాలక వెండి కొలులనుగలయును ముత్రము నొసలుకొనియును. మేము
బంగారు, వెండి ప్రతిభాగములను మా దియించుట ప్రేమించుము. కష్టమైనది నుంచును.

అందము—మా వెండిసామాను అన్నియును ప్రతిభాగముగాను బహుభాగముగాను నుంచును. మేమునుంచునది
నాణ్యమైనది అయినచేతనే పట్టును పది వెండిసామానులను నాణ్యమైనది నొసలుకొనియును
రయ్యారుకేయించుచున్నాము.

ఉపయోగము—కలిశీలేని వెండిసామానులను కొలులనుగల పట్టు మేముగలది మేముగలది. కలిశీలేని
సామాను. “ఏది ప్రేమ ప్రదానము అది మేముగలది మేముగలది. మేము నొసలుకొనియును కష్టమైనది
కొనుచున్నాము అది మేముగలది మేముగలది మేముగలది మేముగలది మేముగలది మేముగలది మేముగలది మేముగలది

మీకు ముఖ్యము నుంచుకొనుటకును ఒకరి కిచ్చుటకునుగూడ మోచెందెదము ప్రేమనీ మీ కాలి కలిగించెదము
వెండిసామానులు మావద్ద నున్నవి.

అన్నివిషయములైన సామానులను మావద్ద పుచ్చుకొని నున్నవి. నానిలో నుంచెదము మీ కిచ్చుకొనుటలో మీకు
కోరికను కొలులనుగలది మీకు నుంచెదముగలది నుంచును. బహుభాగములనుగలది కోరికయు
వెండిసామానులు కావలసిను అనుకూలమైనవారిని యొప్పుకొనుటలో మేముగలది కలిగించెదము కలిగించెదము.

మొదటిటి—నావద్దముల నొసలుకొనుటకును మేముగలది నొసలుకొనియున్నాము అవచ్చునది వెండి బంగారు
సామానుల నొసలుకొనుటకునుగూడ మేముగలది నొసలుకొనియున్నాము. మేముగలది నొసలుకొనియున్నాము కలిగించెదము
నట్టియు నుంచుటను యిచ్చుటయు మావద్ద!

ఎట్లయినను—ఏకము నొసలుకొనియున్నాము మేము నొసలుకొనియున్నాము కొరికెదము నొసలుకొనియున్నాము
పంపించెదము.

మీ ఆదరింపును కోరుచున్నాము.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ య్ అందు కో,

వయమందు మచ్చెంట్టు అందు జ్యాయలర్సు,

గోల్డు అందు సిల్వరు స్టెల్సు.

‘వా పి ని’

వేటెంటు ఆభివృద్ధి చేయబడిన ఆవిరి కుక్కరు

కుక్కరులన్నిటిలోను ‘వాపిని’ అనునదియే కవచ
లేది. దీనికై మిరపనగును వేదియున్నాడు. దీనిని చూచినంత
వాత్రమునకే ఒకటి మిరపకాయంవలెనని మిగుల అన్నక
కోకెవరు.

తాయెవరు ఎదె గట్టిగామని, అగ్గరమునదె ప్రకాశం
మచు, అన్నియు పూర్తిగా గల పెంటసామానులు. పై భాగ
మంతిమం ఇదికితో ఉండును చేయబడినది. అదివగలకాత్రం
అనుచూరియమనో తిరుగుకొనినది నున్నది. మాయంబు
నులభము, పరిశుద్ధమచేయుట నులభము.

దీని ఎంతవరకుండునది కవచమనో యుండును. ఇతర
కుక్కరులందఱును అప్పుడు దీనియే ‘వాపిని’ అంటు
దీని. ఇది ఎన్నడును అది అనుచూరియమనో తిరుగునది
అదికాని అనుచున్నప్పుడు అగును. ఏకము అనుచున్న
మను అనుచున్నప్పుడు అది అనుచూరియమనో తిరుగునది
అనుచున్నప్పుడు అది అనుచూరియమనో తిరుగునది.

ఈ వస్తు 12-8-0 నుండి వస్తు 25 అ వరకు గలదు.

పూర్తివివరములకు వ్రాయుడు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండు ఫర్మాటికల్ వర్కుసు,

లిమిటెడ్; కలకత్తా.

ఆంధ్ర భృష య ము

శ్రీ ద్వారం వెంకటస్వామినాయుడుగారు,

బహుగరించిరి. వీరికిప్పుడు నయము ముప్పనెయ్యి యేడు సం
వత్సరములు. వీరినలన ఆంధ్ర భేతము గానకళయందు
ముందుకు పాగుచుండుటకు గాంచవచ్చును.

గాంధర్వ విద్యాభూషణ

శ్రీ వెంకటస్వామినాయుడుగారు వికాశపుట్టు యు
నారు. అన్న గారి వద్దనే గానకళను, ఫిడెలువాద్యమును
ఆభ్యసించి మంచి పాండిత్యమును గడించినారు. పది
ఏండ్లనుండి శ్రీరజయనగర మహారాజావారి గాన కళా
శాలలో ఫిడెలు మహాధ్యాయులుగా నున్నారు. ఆంధ్ర
మంజులమున ఫిడెలు పాండిత్యమున వీరికి సహస్రాలవదిన
వారు ఎంతవో రేగనచ్చును. ఇటీవల చెండుయూ
జేండ్లనుండి దిగ్విజయ గానసభలకు హాయి తమ పాం
డిత్యమును ప్రదర్శించి మెప్పునవసరియై న్నారు. విజయ
నగర మహారాజావారు వీరికి 'గాంధర్వ విద్యాభూషణ'గా
తీరుదము నొసగినారు. జయపురము, వద్యామ మొద
లగు పంపానముల ప్రభువులును, కొంచెము గానసభలవా
రును వీరికి స్వగృహదినములు మొదలయినవాని నొసగి

శ్రీ సండికోల్ల గోపాలరావుగారు*

తూర్పుగోదావరి మంజులమున ఇంజనము అను
గ్రామము శ్రీ గోపాలరావుగారి నివాసస్థానము. వీ
ర్రా గ్రామమునకు గ్రామాధికారి (Village Munsiff). వీరు
తెలుగాతెగలోని సంపన్నులకు నుత్తమ కుటుంబము
నకు జేందినారు. స్వయం కృషిచేత చిత్రకళనభ్యసించి,
వీరు వర్ణచిత్రముల చిత్రించుకాళిల్యము నలవరచు
కొన్నారు. వీరి శైలవర్ణ చిత్రము 'వేణుగోపాలుడు'
భారతి విడుదల సంపుటము, అది సంచితయందు ప్రక
టితమైయుండుట భాగవతీ పాఠశాలకమునకు విడిచిపె.
ఇట్టిదియే ఇంచుకించుక భేషములు గల చిత్రముకటి వీరిది
జగ్గరీలో ముద్రితమై యిప్పుడు ప్రచారమున నున్నది.

*శ్రీయుతులు సండిమెడ వేంకటస్వామిరావు,
గారి చిత్రములపై ప్రశంసలను వ్రాసి పంపినారు. వారు

మా రెళ్ల పూడి పుస్తకవిక్రయశిల్పిగారు శ్రీ గోపాలరావు
వ్రాసిన విషయము లిట్లు నుపకరించినవి. —భారతి.

ఇందున్న 'శ్రీమన్నారాయణ' చిత్రము వీరి చిత్ర చిత్రమునకు ప్రతినిధి. ఈ చిత్రము, ఉల్లాస-అర్జున, శ్రీకృష్ణ-రాధ, మొదలయిన చిత్రములను కొన్నిటిని రావుగారు జన్మనీ ముద్రింపబరియున్నవట. మఱియు వీరి విగ్ధ చిత్రములు తెలుగువాడున గల రాజాస్థానములయందు వున్నవట.

మునకు పెప్పింపబూనినారు. చిత్రకర్త నానామఖముల కొనలుసాగుచున్న యీ కాలముననగ్గ చిత్రములను చక్కగ ముద్రింపనుపకరించు యంత్రసామగ్రి మనదేశమున లేక వావుట యొక పెద్దబాట. ఆబాటును తీర్చగలవారు కళావశాలును, కళాభిమానులునగు శ్రీమంతులు. శ్రీ గోపాలరావుగా తీరాలిను తీర్చ ప్రయత్నించుచున్నారట. ఈమేలివార్త సర్వమే అయి వారి ప్రయత్నము

శ్రీమన్నారాయణ

చిత్రకర్తయం దానర్థి మిక్కిలియుటచేతను, ధన సంపన్నులగుటచేతను వీరు చిత్రములను చిత్రించియుంచుకొనుటతో తనివిచెందక, వ్యయమునకొర్యవానిని విదేశములకంటి ముద్రింపించి ప్రచార

పథమున చేసి, అంద్రదేశసాభాగ్యదేవత నాగరికతా పాథమునకింకొకపెట్టుపైక్కొనవన్నమాట. వీరి చిత్రకళాకళల్యము ఇంకను పెంపొంది తెలుగునాటికి వాని గూర్చు పరమేశ్వరు డనుగ్రహించుగాక!

భారతీయ మహిళామండలి

సి. యస్. సల్లమూర్తి అమ్మగారికి స్వగారు

ఈమె ఆక్స్‌ఫర్డునందు బి. యే. ఆనర్సుపట్టము నొంది యీబిఐయ్య యాంగ్ల కళాశాలనుండి స్వదేశమునకు మరలివచ్చి లాచూరునందు ప్రభుత్వసహకారశాల యందు తత్త్వశాస్త్రోపాధ్యాయోద్యోగమును స్వీకరించెను. మొదట లండన్ పెట్రోలం బారికా వాతకాలయందు ఇదివి, పివప ఆక్స్‌ఫర్డునందు తత్త్వ శాస్త్ర అధికాస్త్ర రాజనీతిశాస్త్రములందు బి. ఏ. ఆనర్సుపట్టమును బడసెను. ప్రస్తుతము ఆమెరికాఖండమునందు భారతకేంద్రీయినిగా ప్రచారము సల్పుచున్న సుప్రసిద్ధికవియిత్రి, రాజకీయవేత్త్రీయగు శ్రీమతి సరోజినీదేవి కుమార్తె యీమె.

శ్రీమతి అన్నా ఈశెను

ఈమె శ్రీమతి నాగ్లగు మున్దులమ్మ అమ్మగారి చెల్లెలు. మదరాసువిద్వింగ్ ఎక్ ప్రభ్య కళాశాలయందు పాఠ్యాయగా నుండెను. ఇంగ్లాండులో నాలుకండ్లు ఉన్నతవిద్యల బడసినదైనను. ఇపుడీమె రాజమృతి స్త్రీల బోధనాధ్యక్షన కళాశాల నూపరిం పెండెంటుగ నియమింపబడెను.

శ్రీమతి కన్యా లీలామణినాయుడుగారు

ఈమె బెజవాడ పురపాలక సంఘమునందు సభ్యురాలుగ నియమింపబడిన ప్రథమవారీమణి; సంఘసేవాభిలాషిణి. బెజవాడయందు బారికాథిటోద్యమమును స్థాపించెను. ఈమె రైల్వే బైడ్వకాథోద్యోగియగు కాళీయస్. కె. ఈశెను, యం. బి. గారి సతీమణి.

(శ్రీమతి సరోజినీదేవినాయుడుగారికుమార్తె)

ఓ జగన్నాథా! నిన్ను నోక్కపాన-ముద్ర! యనుచును నిలుతురు భూభిత్తి
 సంతెక్కాక నీ కాపరు సుంత యేసి-చనునా? నీహృదీ గరుణ రసమ్ము గలదా?
 పాలాసంకెడుభూమిని ప్రాణములను-గొనెడు నిను వెందుఁ గలదె పూసెను బూర్వ
 మేమి చేసితివో న్యర్థియించు కొనుము-మఱచినను మూత లేకుక న్యసమము?
 జనుల ప్రాణము ద్రినుకాలనర్ప మపుగ-యరయ నీకుఁ బామునకు నావ్యూహు గలదు
 చక్రచిహ్న ముండుట దాని జక్రీయద్రు-చక్రహస్తుడనగు నీవు చక్రవి గదా!
 భోగ మని పడగకు నండ్లు పొంది దాని-నద్ది భోగిసామంబుతో నమకు చుండు
 భోగము లచేకములు గల్గు పురుషవరుడ!-యెల్లు భోగివి గావో నీ వెంచగల్గినా?
 అన్ని చోట్లఁ జరిపకే యహో యనియెడు-నర్ప మనకు నాఖ్యల నద్ది చాటుబడెడు
 నన్ని నెలవులఁ జరియించు నచ్యుతఁడవు-చెల్ల వే నీకు నారెడు జేయఁ దలంపా?
 కుండలమునోలె నది గొనుట జనులు-దాని గుండలి యందును గాని దన్య
 కుండలంబులు గల నీక కుండలియను-నామ మెంతయు నొప్పు నెన్నంగ మదిని.
 నటుచుటం బెదములు లేక నాగపన్న-గాఖ్యులను పొందె నద్ది; ని రంభింపగించు
 ఋషుల మానసంబులఁ జరియించు నీకు-నొప్పించు పేరు నానామయుగ్మ మభవ.
 అడుగు లిలఁ గానరామి గూఢాశ్రమి యనుచు-బలుకఁబడునద్ది; నీ పాదములు విడిచి
 కైసఁ గానంగఁ దరఁపానా? కాన నీదు-పట్ల నా నామధేయ మ స్వర్థ మగును.
 అద్ది చక్షుశ్శ్రో నామ మందుఁ దనదు-కనులతోడనే వినుచుంట కతనఁ, జెవులు
 లేక వినువాడ వగు నీకు నోకజాత!-చెల్ల దే లేదాఖ్య నిడంగఁ? శ్వా మీవ.
 కుటిలగతి భజగాఖ్యను గొనియె నద్ది-నీవు భజగుండ వల గొల్లి నెంతలకును
 అద్ది మంత్రవశ్యంబు; నీ వరయ నామ-మంత్రవశ్యంక వగుదు రమాకశ్చర!
 ఇంత చాలదే? నీ గుట్టు నింకబైట-బెట్టి నంతన నగుదురు పేటలు విన్న
 నీకు దాసుండఁ గావున న్నే నేఱుంగఁ-గొదవ గలుగదు; చెడదు నీ గొప్పతనము.
 ఇంతయే నాకుఁ జాలు నా యంతమందుఁ-జెలిమి నీపేద న్యర్థియించు జేసి పదన
 నీకు నిచ్చకు వచ్చెడు నెలవు నిమ్ము-వామదేవ పూజిత దేవ! వాసుదేవ!

విమర్శనలు

గ్రంథములు

* మహాభారత చరిత్ర

గ్రంథకర్త:—పెండ్తాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు, పితాపురము.

మొ.—రూ. 1-0-0. డిసెంబరు 29, 1917 పేజీలు.

ఈ గ్రంథమును సంపాదనములతో సంపాదించినాము. గ్రంథకర్త యొనర్చిన పరిశ్రమారోగ్యమును స్వీకరించిన నచ్చట చరిత్రాచి మిక్కిలి యానందించితిమి.

ఆధునాతనులగు శాస్త్రజ్ఞులతో, తత్వజ్ఞులతో ప్రాచీన పరిపాటి ననుసరించిన వాక్యము విమర్శకులతో, కూలంకష మగు ధిక్కారపాటవమును వినియోగించి, సంస్కృతాంధ్ర భాషాసాహిత్యమును, సామన్యము నలవర్చి చికిత్స చేసి ఈతరుగా ఆంధ్రాంధ్రవిజ్ఞానముల కాకరమును భారతరత్నకరమును ముగించి సారమును తేల్చిన పండితులు ఇప్పుడు చాల నరుదుగా నున్నారు.

శ్రీశాస్త్రిగారు ఈకాలపు విమర్శకులతోరటి ననుసరించి—ఆనగా కథ కాలము, కవికాలము, తత్వతేజములు మున్నగువానిని విమర్శించెడితీతితో బహిరంగ పరిశీలనతో ప్రకృతియు ఈ భారతచరిత్రను వాసియు

న్నారు. (ఇది హరు తెలిసినమాటయే.) కనుక వారు భారతయుద్ధకాలము, రథసావిధానము, గాథా విశేషములు, పాంచనపక్షపాతులు, భారతకాలపు రాజ్యములు, భారతపు సుఖ్యుషీదురు—అను ప్రధానకీర్తికలతో పాశ్చాత్యవిమర్శకపద్ధతితో గ్రంథరచనను సాగించినారు. ఇందు యుద్ధకాలమును విగ్రహించునపుడు ఉపనిషత్తులు, త్యోతిత్వాస్త్రసంప్రదాయములు, భారతవ్యాఖ్యానాంశములు, తిక్కన, పురాణాంశములు మున్నగు వానిని తీసికొని పెక్కుయొక్క ప్రత్యుద్ధరణతో భారతయుద్ధము 15-16 శతాబ్దాలమధ్యను జరిగినదని నిరూపించినారు.

ఇక రథసావిధానమునందు—చాలమంత పాశ్చాత్యపండితులమార్గము ననుసరించి భారత ఛేదములను, నానికి ఆనారములను వంశములను తక్కుగా వైదింపిరి. ఈరీతిగానే గాథావిశేషములను వైదింపమటలో చాల ప్రయోసమునకు పాత్రై, ఆర్యావార్య మిశ్రజాతినిగ్రహములు, భారతమున దేవతలుగా నుచునున్నవతో వర్ణింపబడిన శ్రీకృష్ణ హరిహర నామము యొగ్గిన చరిత్రాంశములను సాధారణముగా నిరూపించుటయేరాక గతముగతికముగా విశ్వసించుటయెన్న ప్రాపదీకాస్త్రాపహరణాదికథలు అసత్యములని చెప్పకయే చెప్పుచున్నారు.

* భారతపత్రికకు అభిప్రాయము వచ్చిన గ్రంథము సాకిచ్చి గణపివగుట కొన్నిమాటల ప్రాయము దని తోరిరి. కనుక నాకు తోచిన విషయములనే తొన్నిటిని ఇచ్చెట ప్రాసరియ్యున్నాను. ఈచరిత్రకర్తల యభిప్రాయమును నే నెంతవఱకు అంగీకరించెన నన్నవిషయమును ముమ్మిగు నా ప్రాయజలచిన వ్యాసముఖను బట్టి చదువరులు నిర్ణయించుకొనవలెను.

పం. ఆ. కా.

పాండిత్యపరమము గూర్చి చెప్పించినప్పుడు
 ధీమన్త్రోజ్ఞుల విద్యుత్ వ్యాపకముల తీవ్రములు, వారోచ
 ర్నివ యవందర్శనములు నిరూపించినారు. ఈ ఘట్టము
 నందింకను శ్రీకృష్ణజరాసంధానినీ కలగల యోగములు
 చాల విశేషములయ్యెను. ఇట్లునే మహాభారతకాలపు
 రాజ్యములను నుండి చెప్పించుటలో గూడ మనస్సు
 గులు, పురాణములు మున్నగువానిని మాత్రమే కాక
 స్వదేశీయులు, విదేశీయులు వ్రాసిన నిరీత్రాంశములను
 గూడ జరిచేసి చెప్పించి సిద్ధాంతము లొనర్చిరి. ఆకాల
 పురేశముల పలుము గూడ నపులు ప్రదర్శింపబడినది.
 వీర్ములు ముఖ్య వీరులపట్టిక ఈయబడినది. ఇది ఇందుగల
 ముఖ్యవిషయములు.

మొదటమీద శ్రీకృష్ణబ్రహ్మగ్య శాస్త్రముగారు
 అత్యధిక మను నోపకనోను, పట్టునలతోను సంస్కృ
 తాంధ్ర మహాభారతములను రచించి తిను యోగిసకలది
 అనేకములను ఆంధ్ర తాంశములను వెలువరిం
 చిరి. పూర్వార్థగమనమును, విషయవిశేషమునకును అల
 వాటుపడియున్న సహృదయుల కిట్టి విమర్శనము చాల
 సంతోషమును కల్గించి ఈవిషయమునం దింతోధికమును
 విమర్శనము చేయుటకు పురికొల్పుట కలుగ గలదు; కాని
 ప్రస్తుతాంధ్రదేశములో—ఆయినను ఎరుటివారివాడ
 మేదియో విరుటైనను ఓపికపట్టక ఆపూర్వాభిమాన
 ములతో వీరావేశమును దాల్చి అంధులుచేయుట కల
 వాటుపడినట్టి యాంధ్రదేశములో—ఇట్టిగ్రంథములును,
 గ్రంథకర్తలును చాల నిందాస్పదు లగుట తప్పనిసరి
 యని మా యభిప్రాయము. ఆయినను కాంచి వీడిక
 కేవలసర్వోత్కృష్టతో ఇంకను అనేకగ్రంథముల నిట్టురే
 వెలువరించుట గల్గినచో, కాలాంతరమున నాగ్రంథము
 లను, గ్రంథకర్తలును అంధ్రజాతికి, భాషకు ఉత్తీర్ణము
 గల్గించునట్లు ఆగును. వీరునగా, “కాలోహ్యాయం నిరవధిః
 విపులా చ పృథ్వీ”—అని కదా అందురు. ఆయినను,
 విశిష్టమున దేహాంశ కలచారిని మనవారు నమ్ముచున్న
 కృష్ణుడు, పాండివులు, వ్యాపాదులు మున్నగువారి విషయ
 ముల నుండి ఈగ్రంథమునందు చిత్రములు, ఆశ్చర్యజన

కము లను వీర్ధాంతములు వ్రాయబడినవి. ఇంతవఱకు
 “దుర్బోధనునిదే న్యాయము. పాండివులదియే అన్యాయము.
 పాండివులు కృత్రిమజన్మ కలవాడు. శ్రావణి
 వస్త్రావహరణము ఆసలు జరుగలేదు. పాండివులు భూమి
 యులే కాదు కాకపులే రాజ్యాధ్యులు. దుర్బోధనవాదులు
 ఉత్తమకారవులు; రాజనీతి వికారియులు. వ్యాసుడు వర్ణ
 సంకరసంతానమునకు పువడి. పాండివులు వ్యసనానాన
 లు”అని ఇట్టివి మన వ్రాచినాచారవ రాయలుబ్రహ్మశాస్త్ర
 గా విన్నంటినే నుండె బ్రహ్మలు చేయునట్టికే కదా! కనుక
 ఈరీతిగా ప్రవాహమునకు ఎరుగిన గల గ్రంథములు మన
 వారిచే ఆపరింపబడునను నన్నకము మాకు గల్గలేదు.
 కాని లోకమునకు విరుద్ధములుగా నున్నను పట్టుచలనో
 వీటిని బయట పెట్టి శాస్త్రముగారు తినుటగల సత్సక్రియ
 తిను చెల్లించినారు. ఇందులకై వీరి నభినందించెను.

వీడి యెట్లున్నను అనుమాలుబద్ధిలోనో, లేక
 ప్రతిమాలుబద్ధిలోనో, వీరి విమర్శనలలో సార వెంకట
 దత్తు యూహతోనైనను, బూహపట్టిన భారతపు ప్రగు
 లను మనవారు కొంతైనను మఱు విన్న నడిమెనములు
 సత్యము. ఈమాటకమునాకైనను నిష్ఠివముగానున్న సార
 స్వతిపాత్రామిడల కీవరిములో కొంత సంచలనము గల్గిం
 చుటయైనను ఉత్తమ మగు కార్యమే కాగలదు.
 తక్కిన వెల్లున్నను ప్రకృతము శ్రీకృష్ణుని వారికి
 ఈపాటియైనను క్రేయస్సు తప్పదు గదా! కనుక వారు
 ధన్యులనియే చెలంచుచున్నాము.

శ్రీకృష్ణులుగారి గ్రంథములో చెప్పింపబడిన విష
 యములు అంధ్రదేశపు విమర్శనలలో పేర్కొనక గన్న
 బ్రహ్మయ్యశాస్త్రులు, చెల్లెళ్లకళావధానులు మున్నగు
 వారిచే ఆగర్భితములై యొప్పుచల గన్నట్లు పీఠికలో గ్రం
 థకర్తలు నూదించినారు. ఇది అనందింపదగిన విషయము.
 ఆయినను స్వయముగా పరిశీలించి ఈ విషయమున మఱి
 కొన్ని ప్రత్యేకవ్యాసములను వ్రాయవలసినందున
 ప్రస్తుతము గ్రంథపరిచయముగ నింతకంటెను విశేషించి
 వ్రాయజాలి యున్నాము. పం. అ. కా.

కలికాలపు కథలు (మొదటిభాగం)

స్వీట్వాట్స్

[గంధకర్త: కలక పత్రికాసారాధికారి. గ్రామ 152 పుటలు, ధర 0 12-0.

ఈ భాగమున తెలియించి కథ లున్నవి. ఇందలి కథ లన్నియు వాగ్దానకథావలలో వ్రాయబడినవి. 'సంఘ సంస్కారకాండ'లోని గ్రంథకర్త గారు సంస్కరణవిధము చేసియు ముద్రించింక పోవుటచే వారి గ్రంథకర్తత్వము నిష్కర్తమై పోయినట్లు నచ్చినది. పల్లెటూర్లను, పట్టణములను గూడ గర్వింపిని గ్రంథకర్తగారు నవనామమును మెచ్చుదుమకావోయి! పల్లెటూరి పడుచులు పశుప్రాయ లనియు, మన శరేణు అనివాండు అప్రయోజక లనియు ముదించుట తొలినీయము. విద్యోపాధ్యక్షుల కాధాగ్యము లను ప్రాథమిక పాఠశాలలో పాఠ్యముల చులకనగ జూచుట గ్రంథకర్తల కయుక్తమని నాయాశయము. ఇందు 'మనమాయ'నంటి ప్రయోగములపూడి నున్నది. కీగు ప్రయోగింపనున్న నిండితభాగమునం దై విను తెచ్చుకొని లభించిందిగాని కీరి రచన ముదిరపాత్రము కాబోదెమో!

జి. నా.

మన మేయో గ్రంథఖండనము

[ప్రకాశకులు: జి. యస్. వాస్త్రి అండ్ కో., తిహలు రిజిస్ట్రే నెం. 110, మద్రాసు. గ్రామ 182 పుటలు, ధర 1-0-0.

భారతకాలి కప్రతిష్ఠ వాటించుచు ప్రాచీన మేత్రాకన్య గ్రంథములను సారమును, ఆ గ్రంథమునకు సమాధానముగ గంగయ్యగారు వ్రాసిన 'ఫాదర్ ఇండియా' యను గ్రంథముతోనుండి కొన్ని భాగములను, అంత్రాపద్యం గారు 'యంగ ఇండియా'లో ప్రకటించిన ఇండియన్ ఫిజియన్ వాంక్షకరించి చేర్చబడినవి. గ్రంథ మంతయు పరశక్తితో 7 వ్యాఖ్యకముగ వ్రాయబడి యుండుటచే శ్రీ పునమి లంకకకు పునియముగ నున్నది. ఈ గ్రంథము ప్రతి యంగ్రాడును పరిపచినది.

జి. నా.

[గంధకర్త: జి. ఎస్. ధూమక. ఇదియొక చిన్ని అంగ్లగ్రంథము. మును తో వివిధ్యుడెల్ల వ్రాసిన పద్యముల సమాఖ్య. ఇందు కలకు, భావ మింకను పరిపక్వము కాకపోయినను చువులు కీ గ్రంథము మనోహరముగ నున్నది. వీరు పశ్చిమీయగాని మృగము ననుసరింప యత్నించినటులు గావచ్చును. అంగ్రమునందే యీ పద్యము లున్నయెడల గ్రంథకర్త భావగీతములను వ్రాయుచున్న కవి కుమారుల తరగతికి కీరవపాఠనుదురు. రవీంద్ర నాథ ఠాకురుగారు ఉపయోగించిన అంగ్లకై లిని వీరు దృక్పథమున నుంచుకొనిరి.

శైలియంగును, పద్యముల కట్టుబాటునందునే కాక, భావములందును వీరు పంగజీయులనే యనుసరించిరి. వ్రాయుట కుశ్లానుము కలవానిలో పలువురు శరేభాషలందు వ్రాసి స్వభాషల నలంకరింపకుండుట చోద్యము.

అచ్చు బాసగ నున్నది. తిక్కన తననటుల చక్కని చిత్రము కీ గ్రంథమున కలదు. త. కా.

[శ్రీయుతి కూచి నరసింహము సంతలుగారి

జీవిత చరిత్రము

కర్త: జనమంచి సేతానాథుస్వామిగారు.

[ప్రకాశకులు: మద్రాస్ సోమప్పవాస్త్రి అండ్ సన్స్, పేలుకో, విశాఖపట్నంజిల్లా. ధర ఆ. 0-4-0. భారతీపాఠకులకు ఆ ఆ. చీటికి గ్రంథము ప్రతి పంపుదురు.

ఇది శ్రీనరసింహము పంతులుగారి యమాల్యదీపిమునకు సంగ్రహాంశము. శ్రీపంతులుగారి ఆధ్యాత్మభక్తి సాధనానుబంధము, ఉపాధ్యాయశ్రీకృష్ణులందరి అనన్య సామర్థ్యము, అరి మృదులనగు కవితాభారతీ, పృథివియందలి అనిమోమిలరీ మొదలగు సుత్యుష్టే లక్షణములందు చక్కగ నిర్ణయించు, చదువరుల మానసములకు వారి జీవిత ప్రాశస్త్యము నేర్పించుచున్న చిన్నివాగ్దానము.

సము. వ్యాసము సంక్షిప్తమైరక్తి నూర్చుచున్నది. శ్రీ పంతులుగారి అనుభవ సూచకము లగునట్టియు వాటివిక విశేషముల గొన్నిటి చెబుచునట్టియు, వారిమానసిక వివ్యాసముల గొంత యొకరించునట్టియు వారి చక్కని పద్యము లిందు ఉద్భవము లైనవి.

సతీతార

డిమ్మిపైజాన ౫౦ పుటలుగల అయిదంకముల చిన్న నాటకము. దీని వెల ఒక్కరూపాయలు. అమ్మో!

గ్రంథకర్త: అనుముల వేంకటేశ్వర కవిగారు, కావ్యవికారద వగైరా విరుదాంకియు, తెలుగు పండితుడు, మునిషిత్ హాస్కూలు, హాసపేట.

'చెల్లనాటకాలు వద్దో' అని అంటూండే కొద్దీ లెక్క లేకుండా పుట్టుకొస్తున్నాయి. వీటి మూలన తెలుగు వాఙ్మయానికి తెగులు తగులుకొంటుంది. 'నాటకాంతం కవిత్వం' అని చెనుకటి వారంటే 'నాటకంతోనే మొదలుపెట్టాలి' అని కవిత్వం' అంటారు ఇప్పటివారు. నాటకాలు వ్రాసేవారికి పాండిత్యంకంటే లోకానుభవం ఎక్కువ కావాలి.

ఈనాటకం కథ అంతటికీ తెలిపిందే కాని బృహస్పతిని చంద్రుడివేషంతో తారకు తార్చుచు గ్రంథకర్త. తార 'చంద్రుడే' అను భావంతో తంతు నడిపింది. ఇక తారకు సతీత్వ మెక్కడి? భావ వ్యభిచారం కాలేదా!

రూపాకాసీ లక్ష్మీబాయి
(ఏకాంకనాటకము)

'సిపాయిల తిరుగుబాటు'ని పేరుగన్న భారత స్వాతంత్ర్య సమరమునాకు ఆంగ్ల సేనాపతుల నుండే గాలమయి పరాక్రమించి మించిన వీరమితామణి యగు రూపాకాసీ లక్ష్మీబాయి ఆంగ్లేయ సైన్యములు ముట్టడించియున్న రూపాకాసీకోటనుండి తప్పించుకొని వచ్చు పట్టును 'చిత్రనాటకము' ఇట్లు గ్రంథరూపమునకు వచ్చివాడు. డిమ్మిపైజాన ౨౪ పుటల పరిమితిగల యీ ప్రకమునకు వెల, దొరకు చోటు తెలుపలేదు.

కృష్ణునిదేశసేవ

గ్రంథకర్త: చాటూరి లక్ష్మీనరసాంబగారు. ముద్రాపకులు: కర్లపాలెం కోనండ్ల రామయ్యగారు, శ్రీ ఆంధ్రగ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాల (లిమిటెడ్), తెజవాడ. డిమ్మిపైజా ౯౫ పుటలు. వెల ౧-౬-౦.

చక్కని ధారాశ్రమైన కైలితో నొప్పారు గద్య పద్య భోరణిని శ్రీకృష్ణచరిత్రము చేశిసేవాపరముగ నిరూపించుచు రచించిన యీగ్రంథము ప్రశంసాపాత్రము. ఇది బాలబాలికలు చదువవలసినది.

అశేవియన్ వైట్స్: ప్రథమ భాగము

గ్రంథకర్త: జోన్నలగడ్డ వేంకటరాధాకృష్ణయ్యగారు. ప్రకాశకులు: కట్టా అచ్చయ్య అండ్ సన్స్, రాజమండ్రి. గ్రామపైజా, ౨౫౫ పుటలు. వెల రు. 1-8-0.

'అశేవియన్ వైట్స్' అను ఆంగ్ల గ్రంథమున కిది ప్రతిపదాంతర్గతము గాక, ప్రథమమున కథ చదివి, తత్సారమును పెంచుచు వ్రాసింది. శైలి యింకను సమీచుకొని సాఫల్య చేసికొన్న బాగుండెడిది.

శివలీల-నాటకము

కర్త: ముత్తరసేని వెంకట చెన్నకేశవులుగారు, జగ్గయ్యపేట. పేజీలు 86. వెల రు 1-0-0.

గయోపాఖ్యానము (ప్రబంధము)

శ్రీవంకటేశ్వర గ్రంథమండలి యంచరి విదవ మనుమము. కర్త: వెల్లింటి నుబ్బయార్యగారు. పేజీలు 154. వెల రు 1-4-0. చందాదారులకు రు 1-0-0.

సారూప్యపథశాస్త్రము

కర్త: ద్వార్కాదు లంక రామరావుగారు, హైద్రాబాద్, కాకినాడ. 587 పేజీలు. వెల రు. 3-0-0.

తంజావూరి మహారాష్ట్రరాజుల చరిత్రము

కర్త: కె. ఆర్. ముబ్రహీంయ్యగారు, యం.ఎ., మైలాపూరు, మద్రాసు. పేజీలు 107. వెల రు. 1-0-0.

కోటంరాజు నాగేశ్వరదాసు

కర్త: పంగులూరివీరరాఘవుడుగారు, అప్పికట్ల.
పేజీలు 22.

బ్రహ్మగుండేశ్వర మాహాత్మ్యము

మె. అ. 0.2-0.

శ్రీశైలక్షేత్ర మాహాత్మ్యము

మె. అ. 0.2-0.

శ్రీద్వారకా మాహాత్మ్యము

మె. అ. 0.2-0.

ఈపైమాడు మాహాత్మ్యములకు కర్త పుల్లపంతులు
రామచంద్రయ్యగారు, కర్నూలు.

దీపావళీపండుగ రహస్యము

కర్త: కుప్రూరి కాపన్నగారు, ఆంధ్రం.

పేజీలు 84, మె. రు. 2.0-0

పత్రికలు

‘రైతాంగము’

ఇది యొక మాత్రమ మాసపత్రిక. మదరాసు, తిరు
పత్రికేణి నండి శ్రీ. బి. టి. నరసింహాచార్యులుగారి
సంపాదకత్వమున మొదటి సంవత్సర ఆక్టోబరు మాసాంత
మున బయటపడినది. సం॥ చందా రూ. 2.4-0. గ్రామ
సైజున 22 పుటలు. ‘రైతులకు సంబంధించిన ఆర్థిక,
వ్యాపసాయిక, సాంఘికసమస్యలను ప్రజల దృష్టిలోనికి
తెచ్చి వానిని గురించి ఆలోచించునట్లు చేయుటయే
ప్రధానాదర్శముగ’ గల పత్రిక యిదివర కాంగ్లదేశమున
లేనికావలసిన తీర్పుట కేర్పడిన దీపత్రిక. ‘రైతుల యభ్యు
న్నతికి సాధనములగు ఆర్థిక, వ్యాపసాయిక, ఆరోగ్య,

సాంఘిక సమస్యలన్నియు నిందు చెర్చింపబడు’నని సం
పాదకీయమందు వ్రాయబడినది.

వేమరపు రామదాసుపంతులుగారిచే వ్రాయబడిన
‘వ్యయసాయపు రాయలు కవిమను’ అను వ్యాసము
కవిమనువారి రిహస్టుయొక్క నిష్ఫలతను, నిరర్థకత్వము
నూచించుచు, దానినుండి రైతులు గ్రహింపవలసిన విష
యముల చెర్చుచు ప్రారంభించినది. ప్రతిమాసము నొ
క్కొక వ్యాసమును వ్రాతుమని పంతులుగారిందు తెలి
పిరి. ఇది సంచిత యందరి ప్రశంసాస్థము.

గోదావరి రంగవాయుకులుగారి ‘రైతులు-ఆర్థిక
స్థితి’ యను వ్యాసము రెండవది. క్రమక్రమముగ రైతులకు
పొచ్చునున్న వ్యయమును, తగ్గుచున్న ఆదాయమును,
సిద్ధుల బాధను గూర్చి ప్రతిగ్రామమును, రైతును శ్రద్ధ
తో చదువుకొనవలసిన యీవ్యాసము సరళతైలిమన్నది.

పశువ్యాధులలో తలచైన మలబద్ధము, కడుపు
ఉబ్బరము యొక్క కారణములను, లక్షణములను, చికి
త్సను గూర్చిన వ్యాసము మూడవది.

సమకాలికాభిప్రాయములలో ‘గైత్రము ఎరువు’,
‘మిడుతల దండు నివారణము’, ‘పాగాకు పైరు’, ‘పైరుల
మార్పుటవలని ప్రయోజనము’, ‘వరిచేలలో పాకుడు’,
‘విమృచ్చక్తి-భూసారము’, ‘పశువులకు రేచీకటి’ యను
విషయములు బున్నవి.

రైతులయెడల కాపనసథలయందు ప్రభుత్వమువారి
వైఖరిని గూర్చి సంపాదకీయములలో చెర్చింపబడినది.

వ్యయసాయమును, గ్రామశీవనమును నూచించు
ముఖ్యార్థ చిత్రముతో, మొదటినుండి తుదివరకు రైతున
కుపయక్తముగు విశేషములతోనిండి, సార్థకవామయగు
టకు ప్రయత్నించు మాచనలతోనున్న యీపత్రిక చిర
జీవినియై వృద్ధిచెందును గాక! జ. బ్ర.

కుష్మావర్షుని కూర్చోబెట్టి బొమ్మ గీద్దామంటే నడియైన వైఖరి దొరికడమే బ్రహ్మాండం

సా ఖి ప్రాయ వి శే ష ము లు

ప్రచందమునందు నత్వాశయము లేని సకల ప్రయత్నములును నిర్భక్తము లగుట నహజర్థము. మానవు లీశరమార్గమును మఱచి పరిమాన్యములకు పాలగుచున్న విధమును ప్రపంచేశాంతిము లనంతముఖములను జూపించుచున్నవి. కన్నులు గలవా రీశరమరహస్యమును చూడగలరు. చెవులు గలవా రీరహస్యమును వివగలరు. బుద్ధి గలవా రీశరమార్గమును గ్రహించి సుఖపడగలరు. కన్నులు, చెవులు, బుద్ధియు కలిగియుండియు వానిని నహజరీతి నుపయోగించనివారు దుఃఖముల పాలగుచున్నారు. ప్రపంచచరిత్ర మంతయును స్వార్థమునకును, పరార్థమునకును గల సంరంధమై యున్నది. బుద్ధిహీనులు స్వార్థమునే పరమార్థముగా ప్రవర్తించుటకు కంటనాటకములను గల్పించుచుండును. స్వార్థజనులు చెప్పెడి శిష్టాంతములకును, చేసెడి పనులకును సంబంధము వుద్ఘాతముగ నున్నది. అన్యపరాయణులు తాత్కాలికముగ లోకమును సంపదించును కాలాంతరమున సత్యము న్యక్తము కాగిండు. వర్తిమానయుగమునందు న్యక్తుల కంటనాటకములకన్న మహాజాతుల కంటనాటకములు మహాసాక్షాధమును గలుగజేయుచున్నవి. విభమును అయిరోపా మహాసాక్షాధమును సుస్వక్రము చేసినది. భేషములు

పాదుపదీనవి. ప్రజలు నశించిరి. సంపదలు క్షీణించినవి. ప్రజలన్నాతుకులై పరితపించుచున్నారు. ప్రపంచేశాంతికి నానాజాతినమితి స్థాపించబడినది. కాని ప్రపంచమునకు మూత్రము జ్ఞానోదయము గలుగలేదు. పాశ్చాత్య రాజ్యములందు న్యక్తిస్వార్థాంత్యము వికసించుచున్న విభముననే పరిపీడనదాస్యములును వికసించుచున్నవి. ప్రపంచేశాంతికి మూలంధారమైన యుద్ధసన్నాహ నియమములకు బ్రోహు, ప్రూచి, ఇటలీ రాజ్యములు విముఖత్వమును చూపినవి. ఈరాజ్యము లెప్పటి నలేనే యుద్ధసన్నాహమునకు విశేషమైన ద్రవ్యమును వ్యయముచేయుచున్నవి. ప్రజలన్నాతుకులై పరితపించుచున్నారు. ఈరాజ్యములు పరిపీడనదాస్యమునకై చూపుచున్న శక్తిసామర్థ్యములు స్వదేశమోక్షమునకై చూపుట లేదు. ఈ రాజ్యములందు పరిపీడనక్రమజాభిలాష పెరుగుచున్నది గాని పరుగుల లేదు. అయిరోపా మహాసాక్షాధమానుభవము శృశానవై రాగ్యముగ పరిణమించినది. ఆయుధధారణమునందు గల భక్తిశ్రద్ధలు ధర్మధారణమునందు గలుగకున్నవి. ధర్మధారణములేని సంపదలు, నామ్రాజ్యములు తాత్కాలికముగ సుఖదాయకములుగ గనుపడినను క్రాంత్యమున దుఃఖదాయకములగుట తథ్యము.

మహాభారతయుద్ధము శర్మార్మముల సంరంభములందు శర్మమునకు గలిగెడి విజయమును, అర్మమునకు గలిగెడి పరాజయమును పరిస్పృటము చేయుచున్నది. దుర్యోధనుడు విజయాశీర్వాదము కోరినపుడు గాంధారి 'శర్మము గలచోట విజయము గలుగును' అని దీవించినది. శర్మరాజును శర్మము రక్షించిన విధమున దుర్యోధనుని వాని యడపాదులు రక్షించలేదు. పరిపీడన మశర్మరాయణమై మూలచ్ఛేదమును కీయగలవిధమును భారత యుద్ధ మత్యద్భుతముగ బోధించుచున్నది. ఓజిష్టుని కౌరవులు సంపూర్ణముగ నశించిరి. గెలిచిన పాండవులు మహాదుఃఖము ననుభవించిరి. యుద్ధసంతాపము శర్మరాజు విజయమును బొందియును అనుభవించిన సంతాపము లోకమునకు జ్ఞానోదదేశమును కీయచున్నది. అంగ్లేయులు విజయమును బొందినను సంగ్రామాంతర మనుభవించుచున్న దుఃఖవేదన జ్ఞానోదదేశమును కీయజూకున్నది. బ్రిటీషురాజులకు జీవనాధారములైన స్వదేశ పరిశ్రమలును, విదేశవ్యాపారమును క్షీణించుచు ప్రజలకు మామూలు జీవనగృత దుర్లభమైనది. క్షీణించుచున్న పరిశ్రమలును, వ్యాపారమును, రాజ్యాధికారమును రక్షించుటకు స్వార్థత్యాగము సాధనముగాని పరిపీడనము, స్వార్థపరత్వము సాధనములు గావు. బ్రిటీషు సామ్రాజ్యసంరక్షణమునకై ప్రాన్సుతో జేసిన సంధినియమములు ప్రయోజనకరములుగ నిపుడు గనుపించినను విషమస్థితియందలి నిర్భక్

ములు గాగలుపు. బ్రిటీషుసామ్రాజ్యమును రక్షించుటకు సామ్రాజ్యాధికారములందలి భక్షిత్రేళ్లు యథార్థమైన సాధనములైనవి. పరిరాజ్యము, సహాయము సాధనము గాదు. విరోధ మహాసంగ్రామమునందు సామ్రాజ్యాధికారములను రక్షించుటకు భారతీయులు సహాయము సాధన మైనట్లులు పరిరాజ్యము, సహాయము సాధనము గాలేదు. ప్రాన్సు, బెల్జియము, తుర్కీ మొదలగు రణరంగములందు భరతీవర్షము చేసిన సహాయమును బ్రిటీషురాజనీతిజ్ఞులు పెంటచే విస్మరించుట సంతాపకరము. భరతీవర్షమును శాశ్వతముగ బ్రిటీషురాజ్యవాశబద్ధము చేయుటకు బ్రిటీషురాజ్యశీత్రజ్ఞు లవలంబించుచున్న మాయోపాయములు భారతీయులను గాని, లోకమును గాని మోసగించజూపు. రాజ్యాంగ సంస్కరణము, వ్యాజమునను బ్రిటీషురాజ్య శీత్రజ్ఞులు ప్రదర్శించుచున్న కపటనాటకము నందలి గూఢాధిము లోకమున కంతకును తేటతెల్లముగ నున్నది.

* * *

పైమను సప్తకము

పైమనుకమిచును రెండవనారి భరతీవర్షమునందు సంచారము చేయుచున్నది. పైమను కమిచునుకు భారతప్రభుత్వము త్రిశంకుకమిచునును జతచేసినది. గత సంచారమునందు పైమనుకమిచును విన్నపముతోను, స్వార్థముతోను సంత్సర్పినిబొందినది. ఆసంచారము కేవలము ప్రచారము. ఆచిచారణయందలి నానాం

శరహస్యముల కిప్పుడు బహిరంగముగ విచారణ జరుగుచున్నది. రహస్యవిచారణయందు భారతీయుల పాత్రలేకపోయినను బహిరంగవిచారణయందు భారతీయుల పాత్ర గల్గింపజేసినది. ఇంగ్లాండునందుగలిగిన విశ్రాంతిసమయమునందు కమిషను సుకరమైన కార్యవిధానమును నిర్ణయించినది. ఆనిర్ణయముల కనుసూచముగ భిన్నరాష్ట్రములందు భిన్నసమన్వయాను విచారించుట కుష్కమిచ్చినది.

బొంబయి మద్రాసు రాష్ట్రములందు నిమ్నజాతుల సమన్వయము, కలకత్తాయందు మూరసియను సంఘసమన్వయము, బెంగాలు పంజాబులందు హిందూమహమ్మదీయ సమన్వయ విచారించుట కుష్కమిచ్చినది. పంగరాష్ట్రమునందు ఆంగ్లోఇండియను ప్రాతినిధ్యసమన్వయము, మద్రాసునందు బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణతర ప్రాతినిధ్య సమన్వయ విచారించుట కేర్పాటు చేయబడినది. ఈవిచారణయందు భారతీయకమిషనులు పాల్గొనుట కేర్పాటులున్నను నిర్ణయాధికారము సైమనుకమిషనుకు మాత్రమే కలదు. రాయలుకమిషను, భారతనామ్రాజ్యకమిషను, రాష్ట్రీయకమిషను చేరి విచారణ చేయుచున్నవి. ఈ విచారణయందు రాష్ట్రీయపరిస్థితులను, స్థానిక పరిస్థితులను, సాంఘిక పరిస్థితులనుబట్టి పరస్పరవిరుద్ధములైన భావములు వెలువడుట సహజము. ఈ యేర్పాటులును పరస్పరవిరుద్ధ భావములను వ్యక్తము చేయుటకే చేయబడినట్లులు కనుపడుచున్నవి. బొంబయి ప్రభుత్వము నిమర్పించిన రిపోర్టును

గోప్యముగ నుంచవలసిన యవసరము గనుపడదు. రహస్యపరిశోధనమునందే మహోదగ్రనము గలదు గాని బహిరంగపరిశోధనమునందు లేదు.

బొంబయి ప్రభుత్వమున టర్నరుగారు చెప్పినసాక్ష్యము సంస్కరణముల విషయమై వ్యాపించిన వదంతిని బలపరచుచున్నది. రాష్ట్రీయస్వరిపాలనమును బొంబయి ప్రభుత్వమొనెంచియుచున్నది; లాను, ఆర్డును కేంద్రాధికారవశము చేయుటకుగోరుచున్నది; రెండవ హాసనాభనుగాని, కార్యనిర్వాహకసభనుగాని నిర్ణయించుచున్నది. పంజాబునందును కేంద్రాధికారమునకు లాను, ఆర్డును మార్చవలయునని పంజాబు ప్రభుత్వము విశదముచేయుచున్నది. నామహమ్మదు లేని రాష్ట్రీయస్వాతంత్ర్యము నొనంగుటకన్ని రాష్ట్రీయప్రభుత్వములును నేకగ్రీవముగ నంగీకరించునని నోన్స్యము చెప్పవచ్చును. అధికారములేని సంస్కరణములను పరికల్పించుటయం దాంగ్ల రాజ్యతంత్రజ్ఞులు పరిమద్రవీము. బాగ్యతాయుత పరిపాలనమున కాధారభూతములుగ స్థాపితములైన మోంటుగర్డు సంస్కరణములు గలుగజేసిన విధత్నము బ్రిటీషురాజ్య తంత్రజ్ఞుల ప్రజ్ఞను విశదముచేయుచున్నది. కుడిచేతితో నిచ్చినదానిని ఎడమచేతితో లాగుకొనుట బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞుల రాజ్యగీతి యని సర్వత్ర చిరకాలానుభవము వలన తెలిసిన విషయము. రాజ్యాంగసంస్కరణవిధానమును రెండేడ్లకుపూర్వమే బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞు

లు నిర్ణయించియుండును. ఆ నిర్ణయమునే
 పూజనీయమైన వేద్య హారతులతో నం. ౧౩౦
 యందు ప్రకాశము చేయుట రాజ్యతంత్ర
 ప్రయోజనము యుండును. ఈ కవటనాటక
 ప్రదర్శనము కాలపారణమునకు గారణంబగు
 మున్నటులు భారతీయ ప్రయోజనములను సమ
 కూర్చుజూడు. నిర్ణయించిన విధానమున కీ
 కవటనాటక ప్రదర్శన మొకావాయునో దు
 సూహముగ నున్నది. నర బాహు సైమను
 సానుభూతిని, మదాగాశయములను తెలిపినను
 కార్యవిధానము మాత్రము మార్గదర్శనము
 కవకాశములు లేవు. ఇంగ్లాండును సంద
 ర్శించిన భారతీయులును నీ యభిప్రాయమునే
 విశదము చేయుచున్నారు.

ఇంగ్లాండును నచ్చిన శ్రీమోక్షాశ్రమి
 వాసయ్యగారు, చిమ్మనూలుగారు మొద
 లగువా రొకడను బ్రిటిషుప్రజలకు భారతీ
 యుల పట్టునగుట నిరాదరణవిరసనభావము
 లను విశదము చేయుచున్నాడు. బ్రిటిషుపౌరు దే
 పదమువారైనను భారతీయుల స్వరాజ్యశయ
 ములకు ప్రతిఘటనమును బూనుచున్న విధ
 మును ప్రతికాభిప్రాయములు, ప్రజాభిప్రాయ
 ముల విశదము చేయుచున్నవి. ఆ యభిప్రాయ
 ములనే సమర్థించుటకు సైమనుకమిషనువిచా
 రణ జరుగుచున్నది. తెల్లకమిషనువిచారణ
 యును, తెల్లప్రతిని ప్రచారిమును సమానభా
 వునుగలుగ జేయ సమకట్టినవి. విరి. సంకల్పము
 బ్రిటిషు రాజ్యాధిపత్యమును సమర్థించుట

యును, క్షిరతరము చేయుటయును గాని, భార
 తీయ స్వాతంత్ర్యమునకు గాని, బాధ్యతా
 యుత పరిపాలనమునకు గాని సోపానమును
 నిర్మించుట గాదని విత్యానుభవము విశదము
 చేయుచున్నది. బాహుయందును, పునహా
 యందును, లాహోరునందును భారతీయు లవ
 లంబించిన బహుమ్యరణవిధానము భారతీ
 యాత్మగౌరవమున కనుసూచముగ నున్నది.
 లాహోరునందు రాజభటులు లాలా లాజపతి
 రాయిగాకవి, నితరనాయకులకును జూపిన
 వాణ్ణనము బ్రిటిషుప్రభుత్వముతోడమును విశ
 దముచేయుచున్నది. ఇట్టి దురంతకార్యము
 లన్నియును గాంధీమహాత్ముడు చెప్పినటులు
 బ్రిటిషు సామ్రాజ్యవిషయమునకు సాధారణ
 లగుచున్నవి. లాలా లాజపతిరాయిగారును,
 వారి సహచరులును చూపిన స్వగ్రహము
 వాటి త్యాగమున కనుసూచముగ నున్నది.
 ఇట్టి స్వగ్రహత్యాగములే స్వరాజ్యమునకు
 సత్యమైన మార్గములు.

బ్రిటిషు ప్రజాభిప్రాయ మంతయును
 నొకమార్గముననే సమచుచు సహజమైన
 భారతీయూశయములను ప్రతిఘటించుచున్న
 పున భారతీయులు భిన్న మార్గములను నతు
 చుచు స్వీయస్వత్వమును గోల్పోవుట దేశా
 న్నతమైన దురదృష్టముగ నున్నది. భారతీ
 యుల స్వరాజ్యకాంక్ష పరమూపసరమైనను
 దారి తెన్ను లేకున్నది. “వివరీకి వాదే యము
 నాకీకే” యనునటు లున్నది. నాయకులు

తా నేను

(మల్లగ) ఓ సన్నాకసివీ!

మీరా

'సంద్రముల పలుపు సామీ, నీ కృప!

దీనులు దొంతి దేవా, నీ దుది!

నన్నెలలగుట్ట విధూ, నీ చలువ!

నీ నేను మది నిలుచుటే కా నీరి!...

తా నేను

ఓ సన్నాకసివీ!- మీరా నా కెక్కడ

అభిమానో వివేకవృద్ధిని బూచి యుండింది

పుణ్యము గట్టుకొమ్ము!

మీరా

(తా నేనును గుర్తించి, ఒక యణకా
లము కదిల్చు మూసీకొని, నెమ్మదిగ) మీరా
చనిపోయినది.

తా నేను

(చకితుడై, స్వీకారపు పుచ్చి)హా!-మీరా
లేని యీ ప్రాదేశకు వ్యర్థము.- నేనుకూడా మీరా
కడకే పోయెదను.

మీరా

ఎట్లు పోగలవు?

తా నేను

మృత్యుద్వారమున.

మీరా

అటు నీకు మీరా చేకుటదు.

తా నేను

మితెట్లు చేకుటను? మరణించిన

మీరాను ప్రతికే మెట్లు వదియంగలను? నన్ను

మరణము తానే పొందునట్లున్నది.

మీరా

ఊరక మరణము నేల యుపాసించెద

తా నేను

మీరా కొఱకు.

మీరా

దాన మీరా మతింత దూరమగు

నీ జీవితమును వెచ్చించి, కొనక దగ

మీరాసాన్నిధ్యము గాదు.

తా నేను

మరణమి? ఇంక నేను ప్రతికే చేయగల

దేమి?

మీరా

నీవు మీరా నెఱుంగకపూర్వము మీరా
కొఱకే జీవితము సర్పించ నెంచితివా?

తా నేను

జ్ఞప్తిలేదు. మీరాను నే నెఱుంగని నే
జ్ఞప్తిలేదు. మీరా నా తల్లి లభించిన
మీరా లేక వాస్తవం కెందులకు?

మీరా

విశ్వవిధిని నేనై నీ జీవితము సర్పించు
తా నేను!

తా నేను

(మీరా మాట లించుక మననమున
కొని) ఓ యోగివీ! నీ ఆశయ మేమి?

మీరా

తా నేను! ఈ జీవితము నీది కాదు. నీ
నీవాడనిచ్చి చూపుకొనుటకు నీ కేమధికార
న్నది? పుణ్యకపూర్వము నీవు నీ వాడవ
చచ్చినవెనుక నీవాడ వగుదువా?

తానేను

నే నెవ్వరినాడనుక వల జన్మించితిని?

మీరా

నీ ప్రభువు విశ్వమంతకును ప్రభువైన వాడు. ఆతని యిచ్చాపూర్తికై నీవు జన్మించితివి.

తానేను

నా యిచ్చాపూర్తికై జన్మించేదా నీను?

మీరా

నీ యిచ్చాపూర్తికై నీవు జన్మించితివేని నీకు మీరా దక్కి నేయుండును. — నీ యిచ్చ ఆతని యిచ్చవరు గందుకొనఁ జాలదు.

తానేను

(హృదయము కరిగి) ఓ దేవీ! ఆ మనః శైవుని యిచ్చ వివ్రతిముగ నెఱచేర్చుటకే నాకు దారిఁ జూపుము! ఇంకావై స్వార్థమునకై జీవింతు.

మీరా

(కామాయ నెత్తము నిచ్చుచు) ఈ మన యనేనుము దాల్చుము. ఇదికులు నీ దారిద్ర్యమునకే మచ్చరింతును గాక! దర్పవిలాసములు నీ సారశ్యవనముల ముట్టడుకొనుఁ గాక! బ్రదు కుము పరమేశునకై!

[తానేను ఈ వాచును. మీరా కామాయ నెత్తమును రుద్రాక్షమాలికను అట్టి పై మంచి దీపఁ గావరించి భజముపై చేయిండును.]

ఇక నిన్ను మిథ్యాజీవనము తాఁడదు. శాశ్వత సత్యజీవనము నీకు చేకూరినది! — మీరా నీకు దవ్వన లేదు; నీ వామెను

విడిచిలేవు: కన్నెత్తి చూచుము — ఇదిగో మీరా! — నీవు భౌతిక జీవనమునకు చచ్చి నవాడవు కానిముడల చచ్చి బ్రదుకెడు దాని నెఱుంగఁజాలియుండవు.

[సన్న్యాసవస్తరే వా కొంజీరుల నారవిందు కొందురు. ఇంకలో అక్కరు వచ్చును.]

అక్కరు

ఓ హా! — తానేక! — గాన నిబంధి, ఇంకొక వారిదానస్వామి!

(నమస్కరింపును.)

[మీరా సన్న్యాసమువంటి విని యామెబంధువు లామెను జూడవస్తురు. పూజచేసి మీరా పాఠము. నిక్కలుఁ జేసి తానేనుకు స్వాదయమున మీరా పాఠ ప్రతిభ్యంబును.]

‘ఏతా! దేవ దేవా!

నీ రూపంబు అపారము భావన

గం బక్షరగతిఁ గనియే నిరూపణ

నీ రూపుడవు అపారుణ వసు ని

స్వీరూపంబున నిలు నిలండు! —

నా వాణీపురి పోవఁజాల దిలక

నీ నేలుపవము నేములు దాల్చుకా

నా యెడ భావ నిహాయన పరితి

స్థిత భవంఘ్రి స్పృశించియ ఆనక! —

పారవశ్యముల భూరిపయోధుల

నీ మహామయత నీడలు గ్రమ్ముకా

ఆద మహని నా పేదకుశ్మ నీ

రుదులఁ గరగి నిర్మలకర మొగుకా! —

తానేను

‘భావాతీత! పావనమహిమా!

ప్రేమనిధి! భవ విదళననేతా!

విశ్వత్రాతా! శాశ్వత సర్వా

తీరి నిరవధిక శక్తిప్రతిభా!’ —

[నిల్లయును మైమఱకుదు.]

[దూరమున కొకల గొంతెత్తి హయాన.]

(కమలదీపాదీశ తరువాయి)

అయ్యా! తొల్లిటిపున్నె పుం బలిమి నీ కాతిభ్యమున్ సల్పి నా
 నెయ్యంబున్ బ్రకటించు భాగ్య మొదలెన్ నేరీగతి న్నివిరళ
 కయ్యంగాఁ బనిలేదు నీదగున భీష్మం బెద్దయో చెప్పితే
 రియ్యంబున్ దనువైన సాయమును దా నిపాఠఁ గావించెడిన్.

మానవునకుఁ బాలుఁ గేచం - దానన్ దోష్టము నటించు నర్కింకుమీ
 మానవ మృగ భగ నగ మయ - మైన జగం బెల్ల నీశ్వరాంశంబు కదా.

ఈశ్వరునిశక్తి నాయంచ నివోయంతో - కలదగు మృత్తుగులు నిట్లు వలుకు నొదవె
 మోగియున్ భావోన్మోల నాయుశిలయు - నతిభిహూజా నాయణం బగుట విసవె.

జాతి మతి కలు సుకాదులు - నీతికి నాయం బరేమి మెన్వలకైన్
 తీరనగు మేలు నల్పుట - పాతకహాసంబు చున్వె పరికింపంగన్.

నావును నక్కిరాతూయ మసంబున నెంతయు సంతసించి యో
 హా వెలు గయ్యెడిన్ భగకులోత్తమ, నీ చెరిగింబు! పాపపుం
 ద్రోవలఁ ద్రొక్కి మిమ్మెపుమం ద్రుంచు మరాత్మని నన్ను నిట్లు సుం
 భావనఁజేసి మంతె! తగుభంగి నినుం గొనియరాడ నేర్తునే.

జగివానగ దడిపితిఁ జలి - గడగడ వడఁకించుచుండె గాయ మృకటా!
 ముడుచుకొనిపోయె నియ్యన - విడివడునట్లుచెరింగే! తెలి పున్నెన్.

నీ నీసాయ మొనర్చిన - తీవించెద నిట్లు; కట్లు సిద్ధింపనివో
 బాననగునాధ్య, నాకుం - జావది తప్పక ఘటిల్లు యీకాళములోన్.

అని ప్రార్థించుటయు నక్కపోత రాజంబు వానికి దగు ధైర్యంబు చెప్పి "యిదె వ
 చెప్పెద నుండు మన్నా" యని.

చట్టమ లట్టై విట్టి నిభవంబు భృతగా నానరించి చెట్టుంక
గుట్టు దాటి తుట్టతునకు న్నది కన్వలించికి నున్న పే
చట్టణ మొందు నేని నెల్లిట్టున గిట్టినచట్టు మిటికిం
దొట్టి నేలంగుమండ గని తోడన వాలె నదంతికంబునక.

వాలినవేడుక నచటక - వ్రాసి తుదన్మందు నింభనంబును వాచక
గీలించి యార్తరత్నం - లంబ కేమెచి గిన కులాయమ్మునకుక.

ఎగుమనగుల నీటక - నిడిన నా నేమె బడయ వేక నా హ
క్కుండును దోలమ భగవం - తుండ! యిపు నేమి నేయును నటమ మడిక.

కొంతతడవు వితర్కించి తుట్టతున “కో హా! పూరికి నెట్టుముడుట నున్న
గూటి న్మొటచి ముందుబుల్లులకు నల్లుడు నా వెళ్లి చేమననచ్చు! నార్తరత్నం
బునకుంబు నిక్కులాయంబు నా కిక్కుడే! నలయు నే పట్టి నూరింబు జెక్కింటి
నొక్కడనంబున నిర్మిం నేర్పునవి తొలిచి, నిడంబుక దొట్టునుండి క్రిందకి బడ
నెట్టి, యందు మెత్తిగా నమర్చియున్న చిత్తే దా విచ్చిన కొటవి నిడి యూడె ము
ట తేసి, దానిం గులాయేంభనముల గడుంగడు నడరించి కిరాతూర గాంచి.

అన్నా! దురంశ కేతా - నన్నుండ వై నీవు నగన బని లే దిదె ము
ట నిసిరిచితి నె మ్మింక - గ్రన్ననజలి బొపుకొమ్ము గడగడంబుగక.

అనిన విని పుట్టునల్లులు - నిసడందంబునకు నవసుధాధారాపా
తనిధంబు లగుడు బోయం - ననూన హర్షమున ముద్రి యల్లన లేచక.

ఇట్లు లేచి మెల్లమెల్లన మంట దటిసి.

“అహహ”రవంబు “లిహిహి” - “యుహహహ” నాడములు నెలంగివోడ బున్నతిసం
ద, హుతాశనకీలం బి - దవార్తముం గాంచికొ నె నాండు కడంకక.

వెచ్చెడె నొడలు, నీతువు - విచ్చి, నమస్తాంకికములు విడినడె మోదం
జెచ్చె గిగాతున కత్తికి; - నెచ్చెపుడందమున బుల్లు నాతండు మెచ్చెక.

పాపుర మపు డిట్లు న - మూ! వొగడం దగినవారెవ నే? నన్ను
వ్రాపెట్ట మందు నపుమా - నా విధి నీ నేయకున్న నవ్వర లోకుల్?

గోపన్నభావు
అంగ్రెజ్ కళాపరిచయకర్త ద్వితీయ స్వతంత్ర సత్కారమును
దాఖలు అఫ్ లెటర్సు శారణమునము వొందిరి.

సి. వి. రామనుగారు
అంగ్రెజ్ కళాపరిచయ
ద్వితీయ స్వతంత్ర సత్కారము వొందిరి.

తాడిపత్రి రాఘవాచార్యులుగారు
సంస్థాని అంగ్రెజ్ కళాపరిచయము
దాఖలు అఫ్ లెటర్సు శారణము వొందిరి.

జి. బి. రామకృష్ణయ్య చౌదరిగారు

పంత్వాల అంకితమునకు 'అంకితము' పత్రికను నిర్వహించినది.

జి. బి. రామకృష్ణయ్య చౌదరిగారు
పంత్వాల అంకితమునకు
'అంకితము' పత్రికను నిర్వహించినది.

స్వీయ ప్రాజాపత్యమును గోరుచున్నారు. సంఘములు ప్రత్యేకలాభములను గోరుచున్నవి. నిమ్మజాతులు, మహమ్మదీయులు, హిందువులు, యూరపియనులు, ఆంగ్లోఇండియనులు ప్రత్యేక సాంఘికలాభములను గోరునట్లులు దేశక్షేమమును గోరుటలేదు. పాశిగారివంటి విద్యావంతుల ప్రత్యేక ప్రాతినిధ్యమును, నియోజకవర్గమును సమర్థించునపుడు దేశము నావరించిన దార్శాగ్యమును వర్ణింపవలసిన యవసరము గనుపడదు. నానకచందుగారు సాంఘిక నియోజకవర్గము బాత్తుగా పనికిరాదనియును సాంఘికనియోజకవర్గ మవసరమైనపుడు సంస్కరణములు పనికిరావనియును నొక్కచెప్పిరి. రాజాగారును నిమ్మజాతులపట్లను జూపెషిత్రధను దేశముపట్లను జూపుటలేదు. దేశము బాగున్నవ్యక్తులు, సంఘములు బాగుపడుట కవకాశములు గలుగగలవు. దేశచైతన్యము తీగించుచున్నపుడు వ్యక్తివికాసము, సంఘవికాసము దుర్లభము.

సాంఘిక ప్రాతినిధ్యము గలుగజేయుచున్న యనర్థపరంపరలను బొంబాయి ప్రభుత్వము వ్యక్తముచేసినది. సామాన్యముగను ప్రజాభిప్రాయమును, దేశాభిప్రాయమును దీని కనుగొనముగనె యున్నవి. సామాన్య నియోజకవర్గమును, సామాన్యమైన నియోజకాధికారమును తాత్కాలికముగను ప్రత్యేక సంఘలాభములకు నప్తదాయకముగను గనుపడినను, సకలదేశప్రయోజనములను నమకూర్చుటకు దోడ్పడగలవు. ప్రజాస్వామ్య

మున కవసరమైన నియోజకవర్గము, ప్రాతినిధ్యము సామాన్యనియోజకవర్గము వలననే ఏర్పడగలవు. ఈ సందర్భములందు హాలానా మేకతాలిగారు మ్రోగించుచున్న జయభేరి పరమవిపాదమును గలిగించుచున్నది. మతవేళము ప్రపంచమునకు గలుగజేసిన దుఃఖము వర్జనాతీతము. మతమునకును, రాజ్యాంగములకును ముడిపెట్టుట యసంగతము. ఈ రెంటి సంబంధమును విడిపోవుట శ్రేయస్కరము సంగ్రామమో, సంధియో కావలయునని మేకతాలిగారు ప్రగల్భములు గొట్టిరి. మహమ్మదీయ పరాక్రమము విషయమై వారు నొక్కచెప్ప నవసరము లేదు. ప్రపంచపరిస్థితులే విశేషము చేయుచున్నవి. బానిసలైన హిందువుల మూలముననే ప్రపంచశాంతి గలుగవలసి యున్నదని మేకతాలిగారును, వారి యనుచరులును గ్రహించుట విశేషము. సాంఘిక విభేదములవలెను నాయకుల విభేదములును పరమాసహ్యముగ నున్నవి. ఈ విభేదములు భారతీయుల దార్పణ్యమును, ప్రతిపక్షుల బలమును విశేషము చేయుచున్నవి.

* * *

అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము

నకలపతునమా వేశమునందువలెను అఖిల

భారత కాంగ్రెసుసంఘమునందును నెహ్రూనివేదిక ఏకగ్రీవముగ సంగీకరింపబడుట శుభచిహ్నము. కాని నకలపతునమా వేశలక్ష్యము తొమినియను ప్రభుత్వముమీదను, కాంగ్రెసు సంఘలక్ష్యము సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యము మీద

దను లగ్నమైనవిధమును వ్యవహారవిధానము విశేషము చేయుచున్నది. సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యాదర్శమున కభ్యంతరములను గల్పించెడి వారుండజాలరు. ఆదర్శమున కభ్యంతరములు లేకపోయినను కార్యవిధానమునందు భేదాభిప్రాయములు గలుగుచున్నవి. సంస్థానాధీశులు, జమీందారులు, మహమ్మదీయులు, మిలవాదలు, హోమురూలరులు, బ్రాహ్మణేతర పక్షమువారు దీని కభ్యంతరములను గల్పించుట సహజము. అఖిలపక్షసమావేశము చేసిన తీర్మానమునకు కాంగ్రెసుసంఘము చేసిన తీర్మానము ప్రతికూలము గాకపోయినను వివిధపక్షములవారును గలిసి పనిచేయుట కభ్యంతరము లేర్పడుచున్నది. కాంగ్రెసు ప్రచారము కేవలము సభలకు మాత్రమే సంబంధించియున్నది. గ్రామసీమలందును, పట్టణములందును కాంగ్రెసుసంఘములు పేరునకైనను గనుపడవు. పేరునకైనను నిలిచియున్నచోట్లను తగవులాటలు మాత్రము గనుపడుచున్నవి. ఇట్టి సందర్భములలో దేశమంతయును కార్య

రూపమున కాకపోయినను భావరూపమున నైనను రాజ్యాంగముల విషయమై ఏకాభిప్రాయమును వ్యక్తముచేయుట ప్రయోజనకరమై యుండును. భేదాభిప్రాయములు కార్యానుకూల్యమునకు ప్రతికూలములు. కాంగ్రెసునందు స్వాతంత్ర్యపక్షము రాయలుకమిషను రాజ్యాంగసంస్కరణముల తరువాతను సహజముగ నేర్పడగలదు. ఈలోపుగను దేశమంతయును నేకమార్గమున నడుచుటవలసిన లోకమున కసందిగ్ధముగను భారతప్రజాభిప్రాయము వ్యక్తమైయుండును. రాయలుకమిషను నాటక మింకను నైదుమాసములు ప్రదర్శింపబడనున్నది. ఈకాలము వ్యర్థమైన వాదప్రతివాదములతోను కాలహరణము చేయుటవలసిన బ్రిటీషురాజ్యతంత్రజ్ఞుల సంకల్పము సఫలమగుట నిశ్చయము. ప్రజానాయకులు కార్యపరతంత్రులై భారతీయ సంకల్పమును సఫలము చేయుటకు దీక్షను బూనవలసియుండురు. కార్యదీక్ష లేని సంకల్పము పెద్దదైనను, చిన్నదైనను, సఫలము గాజాలదు.

విషయానుక్రమణిక

బాలచంద్రుడు—కె. అన్నమరాజశర్మగారు	౮౫౭-౮౫౯
ఏమనుభవించును?—వేంకటపార్వతీశ్వర కవులు	౮౫౯
మహాభారతమందలి విరటుని బృహన్నలా పరీక్షణము— కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారు	}			౮౬౦-౮౬౨
విభవాబ్జవృష్టి—వడ్డాది సుబ్బరాయయ్యగారు	౮౬౩-౮౬౪
శబ్దశక్తి వివరణము—కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు	౮౬౫-౮౬౭
పద్మనాభము—పురిపండా అప్పలస్వామిగారు	౮౬౭
తిక్కన విరాటపర్వము—గుట్టం వెంకటసుబ్బరామయ్యగారు	౮౬౩-౮౬౯
హృదయావేదనము—జనమంచి సీతారామస్వామిగారు	౮౮౦
అప్పకవి సాహసము—జాస్తి శ్రీరాములుచౌదరిగారు	౮౮౧-౮౮౫
అంధకారము—శ్రీ. శ్రీ.	౮౮౫
ప్రియావలోకనము—కాండ్రేగుల రామచంద్రరావుగారు	౮౮౬-౮౯౧
లోకవృత్తము—పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులుగారు...	౮౯౧
యుగధర్మము—[సి. పద్మావతీదేవి]	౮౯౨-౯౦౨
దురదృష్టము—మంగిపూడి శ్రీరామచంద్రశాస్త్రిగారు	౯౦౨
నిత్యేషము—రాయసం వెంకటశివుడుగారు	౯౦౩-౯౦౮
దశకంఠ రావణతత్త్వము—విక్రమదేవవర్మగారు	౯౦౮
విమానం—భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు	౯౦౯-౯౧౪
చెఱకు—మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు	౯౧౪
తాన్నేను—కొంపెల్ల జనార్దనరావుగారు	౯౧౫-౯౨౦
ఆత్మార్పణము—తుమ్మల సీతారామమూర్తి చౌదరిగారు	౯౨౧-౯౨౬
చీనా జాతీయ ప్రభుత్వవిజయము—జయంతి వెంకటకీర్తిరావుగారు	౯౨౭-౯౩౧
నాటికి నేడు—పింగళి లక్ష్మీకాంతం, కాటూరి వేంకటేశ్వరరావుగారు	౯౩౨
రషియా కార్మిక స్మృతి—జరుగుమిల్లి సాంబశివరావుగారు	౯౩౩-౯౩౫
శ్రీ శివాజీ మహారాజు—శంకరనారాయణకవులు	౯౩౬
ధాన్యకటకము—కొప్పెరుకజింగడు—యక. వెంకటరమణయ్యగారు	౯౩౭-౯౪౪

